

WOJCIECH SMOCZYŃSKI

Laringalų teorija
ir lietuvių kalba

Bibliotheca Salensis

Edenda curant

Axel Holvoet
Artūras Judžentis
Gina Kavaliūnaitė
Rolandas Mikulskas

Tomus II

Wojciech Smoczyński
Laringalų teorija ir lietuvių kalba

Vilnae MMVI

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS

WOJCIECH SMOCZYŃSKI

Laringalų teorija
ir lietuvių
kalba

Vilnius 2006

UDK 808.82(09)

Sm29

Leidybą rėmė:
LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ
LIETUVOS VALSTYBINIS MOKSLO IR STUDIJŲ FONDAS

Autorizuotas vertimas iš lenkų kalbos

Iš rankraščio vertė *Veslava Čižik-Prokaševa, Diana Šileikaitė*

Moksliniai redaktoriai *Diana Šileikaitė, Axel Holvoet*

Kalbos redaktorė *Janina Vileikienė*

Dailininkė *Giedrė Mikulskaitė*

Maketavo *Audronė Stanislovaitienė*

Surinkta *Charis SIL* ir *Gentium* rašmenimis

ISSN 1822-3257

ISBN 978-9955-704-17-1

© Copyright Wojciech Smoczyński, 2006

TURINYS

- PRATARMĖ (9)
- AUTORIAUS ŽODIS (11)
1. Įvadas (13)
- 1.0. Bendros pastabos (13)
- 1.1. Standartinė laringalų teorijos versija (19)
- 1.2. Laringalas prieš balsį e (20)
- 1.3. Laringalinių priebalsių fonetinės ir fonologinės savybės (26)
- 1.4. Apibendrinimas (31)
- 1.5. Laringalas prieš balsį o (31)
- 1.6. Laringalas h_2 tarp dusliojo priebalsio ir balsio (35)
- 1.7. Laringalas prieš priebalsį ir prieš pauzę (37)
- 1.8. Laringalas priebalsių aplinkoje (57)
- 1.9. Tam tikri laringalinius priebalsius apimančių sekų raidos nereguliarumai (67)
- 1.10. Laringalų teorija iš istorinės perspektyvos (72)
2. Indoeuropiečių prokalbės vokalizmo apybraiža (85)
3. Laringalinių priebalsių atspindžiai lietuvių kalboje (87)
- 3.1. Antevokalinis laringalas žodžio pradžioje (87)
- 3.1.1. H prieš e (87)
- 3.1.1.1. $*/h_1e/ > *[h_1e] > */e/ > \text{liet. } e$ (87)
- 3.1.1.2. $*/h_2e/ > *[h_2a] > */a/ > \text{liet. } a$ (89)
- 3.1.1.3. $*/h_3e/ > *[h_3o] > */o/ > \text{liet. } a$ (96)
- 3.1.2. H prieš o (97)
- 3.1.2.1. $*/h_1o/ > /o/ > \text{liet. } a$ (98)

- 3.1.2.2. */h₂o/ > /o/ > liet. a (98)
- 3.1.2.3. */h₃o/ > /o/ > liet. a (100)
- 3.1.3. H prieš i (100)
- 3.1.4. H prieš u (100)
- 3.2. Antevokalinis laringalas žodžio viduje (102)
 - 3.2.1. H prieš e (102)
 - 3.2.1.1. H prieš priesagą -e- / -o- (102)
 - 3.2.1.1.1. H tarp glaido ir balsio: CėiH-V (103)
 - 3.2.1.2. H prieš priesagą -ėie- (105)
 - 3.2.1.3. H tarp nosinio intarpo ir tematinio balsio (-n-H-e-) (106)
 - 3.2.1.3.1. Galimi intarpinio prezenso pėdsakai (107)
 - 3.2.1.4. H prieš vardažodinę priesagą -eto- (108)
 - 3.2.1.5. H prieš kitas vardažodines priesagas (109)
 - 3.2.1.6. Galūnė */-h₂ėi/ (109)
 - 3.2.2. H prieš o veiksmožodinės kilmės žodžiuose (110)
 - 3.2.3. H prieš priesagą -ah₂- < -eh₂- (112)
 - 3.2.3.1. Iteratyviniai kilóti tipo veiksmožodžiai (112)
 - 3.2.3.2. o laipsnio iteratyvai (113)
 - 3.2.3.3. Priesagos -ah₂- < -eh₂- daiktavardžiai (113)
 - 3.2.4. H prieš i (114)
 - 3.2.5. H prieš u (115)
 - 3.3. Laringalas tarp balsio ir priebalsio (115)
 - 3.3.1. Pozicija po e (116)
 - 3.3.1.1. Pozicija eh₁C (116)
 - 3.3.1.2. Pozicija eh₂C (121)
 - 3.3.1.3. Pozicija eh₃C (137)
 - 3.3.2. Pozicija po o (139)
 - 3.3.2.1. Pozicija */oh₁C/ > /ō/ > liet. úo (139)
 - 3.3.2.2. Pozicija */oh₂C/ > /ō/ > liet. úo (142)
 - 3.3.2.3. Pozicija */oh₃C/ > /ō/ > liet. úo (143)
 - 3.3.2.4. Pozicija */oHC/ > /ō/ > liet. úo (144)
 - 3.3.3. Laringalo išnykimas po i ir po u (145)
 - 3.3.3.1. Pozicija iHC (145)

- 3.3.3.2. Pozicija *uHC* (153)
- 3.4. *Intervokalinis laringalas* (163)
- 3.4.1. Hiato atsiradimas išnykus laringalui (163)
- 3.4.2. Sekos su aukštutinio pakilimo balsiais **EHiC*, **EHuC* (165)
- 3.4.2.1. Dvibalsių **Ei̇*, **Eu̇* atsiradimas išnykus laringalui (165)
- 3.4.2.1.1. Dvibalsis **Ei̇* (165)
- 3.4.2.1.2. Dvibalsis **Eu̇* (165)
- 3.4.2.2. „Ilgųjų dvibalsių“ atsiradimas dėl laringalo metatezės sekose **EHiC*, **EhuC* (166)
- 3.4.2.2.1. **Ei̇HC* < **EHiC* (166)
- 3.4.2.2.2. **Eu̇HC* < **EHuC* (167)
- 3.4.3. Sekos su aukštutinio pakilimo balsiais **iHV*, **uHV* (vad. laringalinis hiatas) (168)
- 3.4.3.1. *iHV* > *i̇V* (168)
- 3.4.3.1.1. Daiktavardinė priesaga *-ija* (170)
- 3.4.3.2. *uHV* > *u̇V* (171)
- 3.4.3.2.1. Daiktavardinė priesaga *-uva* (177)
- 3.5. *Antekonsonantinis laringalas žodžio pradžioje* (177)
- 3.5.1. Laringalas žodžio pradžioje prieš rezonantą (178)
- 3.5.1.1. *H* prieš rezonantą *r* (178)
- 3.5.1.2. *H* prieš rezonantą *l* (180)
- 3.5.1.3. *H* prieš rezonantą *m* (181)
- 3.5.1.4. *H* prieš rezonantą *n* (181)
- 3.5.1.5. *H* prieš „pusbalsį“ *i̇* (182)
- 3.5.1.6. *H* prieš „pusbalsį“ *u̇* (184)
- 3.5.2. *H* prieš sprogstamąjį obstruentą (185)
- 3.5.3. *H* prieš *s* (186)
- 3.6. *Interkonsonantinis laringalas* (187)
- 3.6.1. Laringalas tarp obstruentų (*-CHC-*) (187)
- 3.6.2. Laringalas tarp rezonanto ir obstruento (liet. *VR* tipo dvibalsių akūtas) (188)

3.6.3. Pilnojo (EL, OL) laipsnio, (C)eRH-T tipo šaknies
dariniai (189)

3.6.3.1. *[erH] (189)

3.6.3.2. *[orH] (191)

3.6.3.3. *[elH] (192)

3.6.3.4. *[olH] (194)

3.6.3.5. *[emH] (196)

3.6.3.6. *[omH] (197)

3.6.3.7. *[enH] (197)

3.6.3.8. *[onH] (198)

3.6.3.9. *[ejH] (199)

3.6.3.10. *[ojH] (201)

3.6.3.11. *[euH] (201)

3.6.3.12. *[ouH] (206)

3.6.4. Nykstamojo laipsnio formos (207)

3.6.4.1. *[rH] (207)

3.6.4.2. *[ʁH] (211)

3.6.4.3. *[lH] (211)

3.6.4.4. *[ʌH] (214)

3.6.4.5. *[mH] (215)

3.6.4.6. *[ʍH] (215)

3.6.4.7. *[nH] (216)

3.6.4.8. [ʎH] (217)

Rinktinė bibliografija (219)

Sutrumpinimai (277)

Rodyklės (235)

PRATARMĖ

Laringalistinė indoeuropiečių prokalbės rekonstrukcijos paradigma, kurios pirmtakas buvo žymusis struktūrinės lingvistikos pamatų kūrėjas Ferdinandas de Saussure'as, beveik visuose pasaulio lyginamosios kalbotyros centruose pakeitė dar palyginti neseniai vyravusią, o Lietuvoje tebevyraujančią jaunagramatikių paradigmą. Ji radikalčiai atnaujina mūsų indoeuropiečių prokalbės tiek fonologinės, tiek morfonologinės ir morfologinės sistemų supratimą. Krokuvos komparatyvistas ir baltistas Wojciechas Smoczyński naują laringalistinę rekonstrukcijos modelį jau kelis dešimtmečius sėkmingai taiko baltų kalbų istorijai tirti. Siekdami išpopuliarinti Lietuvoje jo darbo rezultatus ir apskritai šiuolaikinius lyginamosios kalbotyros metodus, antrosios Salų kalbotyros vasaros mokyklos rengėjai paprašė jį 2004 m. perskaityti kelias paskaitas apie laringalų teorijos reikšmę baltų kalbotyrai. Jos ir davė pradžių šiai knygai, kurią autorius maloniai sutiko išplėsti pateikdamas bendrą įvadą į laringalų teoriją. Nors ši knyga negali ir nesiekia pakeisti išsamesnio ir bendresnio lyginamosios indoeuropiečių kalbotyros įvado, kuri pateikti lietuvių kalba – svarbi ateinančių metų užduotis, ji, be abejo, istorinei lietuvių kalbotyrai padės įveikti pastaraisiais dešimtmečiais susidariusį atsilikimą.

Axel Holvoet

AUTORIAUS ŽODIS

Šios knygos pagrindą sudaro paskaita „Laringalinių priebalsių atspindžiai lietuvių kalboje“, skaityta 2004 m. Salų dvare (Rokiškio rajone) vykusioje kalbotyros vasaros mokykloje „Academia Grammaticorum Salensis“ jos rengėjo profesoriaus Axelio Holvoeto kvietimu.

Pirminis paskaitos tekstas papildytas dviem požiūriais. Viena, parinkti lietuvių ir latvių kalbų pavyzdžiai, iliustruojantys tam tikras prokalbės struktūras, kurių sudėtyje būta laringalinių priebalsių, antra – nutarta, jog lietuvių kalbos medžiagą būtina pateikti indoeuropeistiniame kontekste. Rezultatas – keliasdešimties puslapių šiuolaikinės laringalų teorijos apybraiža, sudaranti pirmąją knygos dalį. Joje išdėstyti iš esmės bendrai žinomi faktai ir tik kai kuriais atvejais remiamasi atskirų mokslininkų teorijomis; tuo paaiškinama, kodėl bibliografinės nuorodos šalia cituojamų pavyzdžių pateikiamos gana retai. Apie lietuvių kalbos medžiagą pasakytina, kad visur, kur tik buvo įmanoma, nurodyti jos atitikmenys latvių ir/ar slavų kalbomis. Šiuo požiūriu knyga gali pasiūlyti skaitytojui daugiau, nei nusako jos pavadinimas.

Baigdamas norėčiau padėkoti profesoriui Axeliui Holvoetui ne tik už pasiūlymą paskelbti mano paskaitą, bet ir už kantrybę, su kuria jis priimdavo vis naujus šios paskaitos papildymus. Daktarei Dianai Šileikaitei dėkoju už pagalbą redaguojant vertimą į lietuvių kalbą.

1. ĮVADAS

1.0. Bendros pastabos

1.0.1. Indoeuropiečių prokalbės fonemų sistemą sudarė:

(a) balsiai: *e, a, o*;

(b) dvibalsiai: *eĩ, aĩ, oĩ* ir *eu, au, ou*;

(c) rezonantai: sklandieji *r, l*; nosiniai *n, m*; vadinamieji „pusbalsiai“ (glaidai) *ĩ, ũ* (su alofonais *ɾ, ɭ, ŋ, m̥, i, u*, galinčiais sudaryti skiemenį);

(d) obstruentai:

(da) sprogstamieji:

labialiniai	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>b^h</i>
dentaliniai	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>d^h</i>
palataliniai	<i>ḳ</i>	<i>g̣</i>	<i>g̣^h</i>
veliariniai	<i>k</i>	<i>g</i>	<i>g^h</i>
labioveliariniai	<i>k^u</i>	<i>g^u</i>	<i>g^{uh}</i>

(db) sibiliantas: *s*

(dc) laringaliniai: *h₁, h₂, h₃*.

1.0.2. Indoeuropiečių prokalbės lekšemos sandara

Vienas iš laringalų teorijos teiginių sako, kad indoeuropiečių prokalbės lekšema (šaknis) dažniausiai turėjo trifonemę struktūrą C_1eC_2 -: skiemens centrą sudarantis balsis *e* iš abiejų pusių buvo supamas priebalsių. Turint omenyje, kad simboliu *C* žymimi ir tran-

kieji (*T*), tarp jų ir laringalai (*H*), ir balsingieji (*R*), galima patikslinti, kad tekste realizuojami šie modelio C_1eC_2 - variantai¹:

(a) TeT, pvz.: *b^heg^u- „(pa)bėgti“, *b^hes- „kramtyti“, *d^heg^{uh}- „(su)deginti“, *g^{uh}ed^h- „prašyti“, *k^uék- „žiūrėti“, *ped- „žengti; kristi“, *pek- „virtti, gaminti (maistą)“, *tep- 1. „būti šiltam“, 2. „tepti“; *sed- „sėsti“, *sek^u- „sekti, eiti iš paskos“, *seg- „segti“, *seĝ^h- „įveikti“, *ses- „ilsėtis, miegoti“.

(b) TeH, pvz.: *b^heh₁- „šildyti“, *b^heh₂- „šviesti; kalbėti“, *deh₁- „megzti, rišti“, *deh₃- „duoti“, *deH- „pjauti“, *d^heh₁- „dėti“, *peh₂- „saugoti“, *peh₃- „gerti“, *seh₁- „sėti“.

(c) TeR, pvz.: *b^her- „nešti“, *g^{uh}el- „praryti“, *g^uem- „eiti“, *g^{uh}en- „mušti, smogti“, *ten- „įtempti“, *kéj- „gulėti“, k^uej- „rinkti, tvarkyti“, *seu- „spausti (sultis)“.

(d) HeT, pvz.: *h₁es- 1. „būti, egzistuoti“, 2. „mesti“, *h₂eĝ- „ginti, varyti“, *h₃ed- „kvepėti“, *h₃ek^u- „žiūrėti“, *h₃ep- „gaminti“.

(e) HeR, pvz.: *h₃er- „judinti, priversti judėti“, *h₃el- „maitinti“, *h₁em- „imti“, *h₂en- „semti“, *h₁eĭ- „eiti“, *h₁eū- „žiūrėti“.

(f) HeH, pvz.: *h₂eh₁- „būti karštam“, *h₂eh₃- „tikėti, pasitikėti“

(g) ReT, pvz.: *ret- „bėgti, risti“, *leĝ- „rinkti, skaičiuoti“, *lep- „lukštenti, lupti“, *neg^u- „temti“, *ĵes- „virtti, kunkuliuoti“, *ĵet- „išsidėstyti, išsirikiuoti“, *ueĝh- „būti vežamam, važinėti, važiuoti su vežimu“, *uek^u- „pasakyti“, *uek- „norėti“.

(h) ReH, pvz.: *reh₁- „duoti, dovanoti“, *leh₂- „loti“, *meh₁- „matuoti“, *neh₂- „išsigąsti“, *ĵeh₂- 1. „vykti kur“, 2. „prašyti (išmaldos), maldauti“, *ueh₂- „suktis“.

(i) ReR, pvz.: *mer- „nykti, mirti“, *men- „manyti“, *mej- „mainyti“, *ĵem- „ištiesti ranką, įteikti“, *ĵeū- „laikytis atokiau, vengti“, *uel- „suktis“, *uen- „įgyti“.

¹ Šaknų formos bei jų reikšmių apibrėžtys čia ir toliau cituojamos pagal *Lexikon der indogermanischen Verben* = LIV² (Rix 1998).

1.0.2.1. Išvestinės struktūros

Pagrindinė struktūra C_1eC_2 - išplečiama pridedant vieną ar du priebalsius ties kairiaja arba dešiniąja skiemens riba². Dėl to šaknys toliau diferencijuojamos taip:

(a) $CC_1eC_2(C)$, pvz.: *b^huēh₂- „būti, egzistuoti“, *drem- „miegoti“, *d^hmeH- „pūsti“, *g^hneh₃- „(at)pažinti“, *g^{uh}reh₁- „kvepėti“, *h₁reh₁- „irkliuoti“, *h₂meh₁- „pjauti dalgiu, pjautuvu“, *h₂neh₃- „peikti“, *h₁nek^h- „gauti, (pa)imti“, *h₂nek^h- „pasiekti“, *h₂uej^h- „bėgti“, *h₂ueh₁- „pūsti, vėtyti“, *h₂ues- 1. „dienoti, aušti“, 2. „nakvoti“, *mneh₂- „pagalvoti“, *steg- „dengti, gaubti“, *steh₂- „stoti“, *steu- „girti, šlovinti“, *suep- „miegoti“, *uiek^u- „dėti, talpinti kur“, *ueh₁- „apvynioti“. – Šaknies baigmenyje dažnai pasitaiko -CC tipo samplaika: *h₁seut- „virti, kunkuliuoti“, *h₂seus- „džiūti“, *h₂ueid^h- „giedoti“, *h₂uelk^h- „vilkti“, *mieuh₁- „išjudinti, paliesti“, *pneuH- „atsipeikėti“, *sueh₁d- „įgyti skoni“.

(b) $CCC_1eC_2(C)$, pvz.: *ksneu- „galąsti“, *pster- „čiaudėti“. – Šaknies baigmenyje paprastai pasitaiko samplaika -CC: *k^usuej^b- „mojuti, mosuoti“, *h₃sej^d- „pasvirti, paslysti“, *h₂ued^h- „užgauti, sužeisti“, *skueh₁t- „kratyti“, *streng^h- „sukti (virvę)“, *streug- „ištrigti“.

(c) $(C)C_1eC_2C$, pvz.: *denk^h- „kašti“, *gemb^h- „(su)draskyti“, *genh₁- „gimdyti“, *gerh₂- „(pri)nokti“, *geus- „ragauti“, *g^hers- „šiaušti, stabarėti“, *h₂euh^h- „autis“, *leh₂p- „šviesti“, *seuh₁- „išjudinti“, *seuk^h- „čiulpti“. – Dažnai šaknies pradžioje eina CC- tipo samplaika: b^hlej^g- „smogti“, *g^hreh₁u- „griūti“, *g^hrej^b- „griebti“, *Hjeud^h- „kovoti“, *h₂lej^h- „tepti“, *h₂merd- „skriausti“, *peuh^h- 1. „valyti“, 2. „pūti, smirdėti“, *pteh₂k- „susiriesti, pritūpti“, *snej^{gh}- „prilipti, prisišlieti, prisiplakti“, *sneub^h- „tuoktis, vesti“.

² Plg. *g^her- šalia *g^h-e-rH-, *g^h-e-rs-; *pek^h- šalia *spek^h-, *prek^h-; *men- šalia *mn-e-h₂-; *sreb^h- šalia *str-e-b^h-; *uen- šalia *u-e-nh₁-; *h₂uej^h- šalia *h₂ue-īd-; *seu- šalia *s-e-uh^h-, *s-e-uk^h-.

(d) (C)₁eC₂CC (pats rečiausias tipas), pvz., *h₂eįsd- „garbinti, gerbti“, *h₂eįsh₂- „stiprinti; raginti“, *įeuǵH- „nerimauti“, *meuśH- „pakelti, nuimti“. Taip pat pasitaiko pradinė samplaika CC-: *b^hreįHk- „šiauštis, stabarėti“, *stembH- „remtis; stiprinti“.

Pradžios ir baigmens samplaikos susideda daugiausia iš trijų priebalsių. Šaknis, rekonstruojama kaip *sptį-e-ųH- „spjauti“ (LIV², 583), nukrypsta nuo šio modelio ir yra visiškai izoliuota. Vietoj to geriau teigti esant du reguliarios darybos variantus: (1) pide. *spi-e-ųH- kaip liet. *spjauti*, sbžsl. *pljujo*, lot. *spūō* ir *stį-e-ųH- kaip ved. *aštaviśam*³. – Modelio C₁eC₂- priebalsiniai plėtiniai atsirado dėl tam tikrų morfologinių struktūrų – kaitybinių ir darybinių formų, – reanalizės, taigi galų gale juos galima kildinti iš prokalbės afiksų (formantų), plg. tokias neošaknis su baigmeniu -į- kaip *peh₃-į- „gerti“ (LIV², 462) ← *peh₃- „gerti“, išabstrahuotas iš -ie/īo- prezensų, neošaknis su baigmeniu -ų-, pvz., *melh₂-ų- „traiškyti“ (LIV², 433) ← melh₂- „malti“, – iš -u- prezensų, ir neošaknis su baigmeniu -d^h-, pvz., *kleh₃-d^h- „verpti“ (LIV², 362) ← *kelh₃-, – iš -d^he/d^ho- prezensų.

1.0.2.2. Iš šių teiginių kyla du tolesni. Pirma, nebuvo leksemų, kurios būtų prasidėjusios balsiu (VC-). Antra, nebuvo leksemų su balsiniu baigmeniu (CV-). Jeigu istoriniais laikais randamos tokios šaknų formos kaip gr. έσ-, άγ-, όζ- (žr. § 1.2.1), jos laikytinos antrinėmis, t. y. atsiradusiomis iš pirminių formų *h₁es-, *h₂eǵ- ir *h₃ed- (kurių vienoda sandara HeC yra modelio CVC- realizacija) dėl tam tikrų fonologinių procesų, iš kurių vienas buvo fonemų h₁, h₂, h₃ išnykimas prieš balsius. Toliau, jeigu istorinė medžiaga paliudija tokias šaknų formas kaip gr. θη-, στā-, δω- (žr. § 1.7.1.1), tai priežastis yra ta, kad, įvykus garsiniam pokyčiui – pailgėjus balsiui ir taip kompensavus laringalinės fonemos išnykimą sekoje -VH(C) –

³ Plg. šaknų *p-e-ųH- „pūti“, *pu-e-h₂- „smogti“ sandarą.

prokalbės modelį $CVC(C) = CVH(C)$ pakeitė istoriškai paliudytas modelis $C\bar{V}(C)$, plg. pide. *d^he₁-C, *steh₂-C, *deh₃-C.

1.0.2.3. Laringalų teorija taip pat leidžia paaiškinti daugelį nereguliarumų, kurių ankstesnės apofonijos, t.y. balsių kaitos tos pačios (leksinės arba gramatinės) morfemos alomorfuose, teorijos paaiškinti negalėjo. Laringalų teorija, beje, teigia, kad trys balsių tembrai *e*, *a*, *o* kildintini iš vieno (*e*), suponuodama, kad pasireiškė kontekstinis trijų skirtingų laringalinių fonemų poveikis (§ 1.2). Antra vertus, ši teorija eliminuoja iš rekonstruojamos prokalbės ilguosius balsiu \bar{e} , \bar{a} , \bar{o} . Jie laikomi šalutiniu produktu, atsiradusiu išnykus sekose $VHC/\#$ (t. y. *balsis + laringalas + priebalsis / pauzė*) buvusiems laringalams, o tembro skirtumai aiškinami trejopo laringalinio konteksto poveikiu (§ 1.7.1). Laikantis tokio požiūrio, reikšmės netenka alternacijos $e :: o$ ir tokių atvejų, kaip $a :: o$ (bei $o :: o$, t. y. tariamo alternacijos nebuvimo) skyrimas. Istoriskai paliudytų ilgumų srityje nelieka skirtumo, viena vertus, tarp alternacijų $\bar{a} :: \bar{o}$ ir $\bar{e} :: \bar{o}$, kita vertus, tarp alternacijų $\bar{o} :: \bar{o}$ (tariamo alternacijos nebuvimo) ir $\bar{e} :: \bar{o}$. Istorinių laikų morfonologinėse alternacijose dalyvaujančių balsių santykius aiškina šios formulės:

$e :: o < h_1e :: h_1o$

$a :: o < h_2e :: h_2o$

$o :: o < h_3e :: h_3o$ (žr. § 1.5.3)

$\bar{e} :: \bar{o} < eh_1 :: oh_1$

$\bar{a} :: \bar{o} < eh_2 :: oh_2$

$\bar{o} :: \bar{o} < eh_3 :: oh_3$ (žr. § 1.7.2.6)

Kaip matyti, kokybinės apofonijos mechanizmas yra labai paprastas. Kiekvienu atveju alternacija sieja pagrindinį balsį *e* ir apofoninį tembrą *o*. Bet kaip atrodys šios alternacijos istoriškai paliudytas produktas, priklausys nuo *e* ir *o* vokalizmą lydincio laringalinio priebalsio.

1.0.3. Šaknies struktūra ir apofonija nėra vienintelės sritys, kuriose laringalų teorija verčia iš esmės pakoreguoti ligšiolines žinias. Šiame kontekste taip pat minėtina fonologinė rekonstrukcija ir pidedžiųjų žodžių darybos rekonstrukcija. Laringalų teorija daug tiksliau nei ankstesnės teorijos leidžia atskirti inovacijas nuo archaizmų, taisyklingus fonetinius tęsinius nuo analoginio išlyginimo sukeltų nukrypimų. Be to, ši teorija leidžia patikslinti santykinę fonetinės, morfologinės ir analoginės diferenciacijos procesų chronologiją tam tikroje indoeuropiečių kalbose.

1.0.4. Iš lietuvių ir kitų baltų-slavų kalbų duomenų matyti palyginti nedaug laringalinių priebalsių pėdsakų. Jiems priskirtini šie atvejai:

(a) balsis *a*, tęsiantis du prokalbės balsius **a* ir **o*, atsiradusius per tarpinę raidos fazę **h₂a*, **h₃o* iš pidedžiųjų sekų **h₂e* ir **h₃e* (plg. § 1.2.1).

(b) ilgieji balsiai *é*, *o* ir *uo*, kurių tembrą (**ē*, **ā*, **ō*) ir ilgumą nulėmė (antekonsonantiniai) laringalai, < pidedžiųjų. **eh₁C*, **ah₂C*, **oh₃C*, išplėtoti iš **eh₁C*, **eh₂C*, **eh₃C* (plg. § 3.3).

(c) *Ei*, *Eu* ir *ER* (§ 3.6.3) bei *iR* / *uR* (§ 3.6.4) tipų dvibalsiai su akūtime priegaide.

1.0.5. Laringalų teorijos pagrindą sudaro graikų ir indoiranėnų kalbose atrasti reiškiniai:

(a) balsinė protezė (graikų, armėnų kalbose, plg. § 1.8.1);

(b) anaptiksė *RHC* ir *CHC* tipo samplaikose (graikų, senojoje indų, lotynų kalbose, plg. §§ 1.7.4, 1.8.2);

(c) sudurtiniuose žodžiuose esančių trumpųjų balsių pailgėjimas prieš *°H*, sudariusį sudurtinio žodžio antrojo dėmens pradžią (indoiranėnų kalbose, plg. §§ 1.7.1.6, 1.7.2.5, 1.7.3.6);

(d) augmento (*e-*) ir reduplikacinio skiemens (*CV-*) balsių pailgėjimas prieš °*H-*, sudariusį veiksmažodinės lekšemos pradžią (in-doiranėnų, graikų, lotynų kalbose, žr. §§ 1.7.4, 1.8.2);

(e) Brugmanno dėsnio išimtys (senojoje indų kalboje, plg. § 1.10.7 (7) punktą);

(f) dusliųjų priebalsių aspiracija (in-doiranėnų kalbose, plg. § 1.6).

Atradus hetitų kalbą, J. Kuryłowiczius (1927) nustatė, kad joje būta fonemos /*h*/ (užrašomos < *h* > arba < -*h*h- >), kuri atitinka antrąjį laringalą (*h*₂).

1.0.6. Vokalizmo srityje (§ 1.0.4) lietuvių kalbos liudijimas paprastai sutampa su kitų, tarp jų ir senųjų, kalbų duomenimis, bet jis turi papildomo liudijimo vertę. Tai reiškia, kad vien tik lietuvių kalbos duomenų nepakanka nei prokalbės laringalo klausimui išspręsti, nei unikaliam įrodymui (koks, pvz., yra sanskrito kalbos dusliosios aspiratos arba graikų kalbos protetiniai balsiai) pateikti. Nepaisant to, lietuvių kalbos vertė yra didelė dėl jos konservatyvios fonotaktinės ir morfologinės struktūros. Kad skaitytojui lengviau būtų susiorientuoti laringalų teorijos argumentacijoje, iš pradžių bus pristatyti pagrindiniai laringalų atspindžiai kai kuriose senosiose kalbose (§§ 1.2.–1.9).

1.1. Standartinė laringalų teorijos versija

Standartinėje laringalų teorijos versijoje, pripažintoje, pvz., Mayrhoferio knygoje *Indogermanische Grammatik* (1986, 121 t.), Meier-Brüggerio vadovyjeje *Indogermanische Sprachwissenschaft* (2002, 106 t.) ir Rixo išleistame *Lexikon der indogermanischen Verben* (1998, 2 leid. 2001), postuluojami trys „laringaliniai“ spirantai /*h*₁/, /*h*₂/,

/h₃/, įeinantys į indoeuropiečių prokalbės priebalsių sistemos sudėtį. Ši rekonstrukcija iš dalies remiasi hetitų kalbos, kurios spirantas (*h*) paprastai tęsia pide. /h₂/, empiriniais duomenimis.

Skaitmeniniai žymenys ¹, ², ³ reiškia, kad pide. laringalai skyrėsi vienas nuo kito tam tikrais distinktyviniais požymiais. Bet tiksliai nustatyti šiuos požymius nėra taip lengva, kadangi istorinė medžiaga leidžia daryti išvadas tik netiesiogiai. Šios išvados remiasi alofonijos procesais, kuriuos pide. balsis /e/ patirdavo atsidūręs šalia laringalinių fonemų. Čia skiriami, viena vertus, /e/ junginiai su /h₁/, kita vertus – /e/ junginiai su /h₂/ arba /h₃/. Laringalas /h₁/ nedaro balsiui /e/ jokio asimiliacinio poveikio, o dėl /h₂/ ir /h₃/ gretimo /e/ tembras atitinkamai pasikeičia į [a] ir [o]. Balsiai [a], [o] yra perseveracinės, arba kitaip dar progresyvine vadinamos asimiliacijos rezultatas: */h₂e/ > [h₂a], */h₃e/ > [h₃o]. Tai ypač pabrėžtina todėl, kad priešingu atveju, kai laringalinis priebalsis eina po balsio, asimiliacija yra anticipacinio (regresyvinio) pobūdžio, o rezultatas vis dėlto yra panašus, plg. */eh₂C/ > *[ah₂C], */eh₃/ > *[oh₃C], žr. § 1.7.1.

1.2. Laringalas prieš balsį e

Fonemos	Alofonai	Laringalui išnykus
*/h ₁ e/	> *[h ₁ e]	> */e/, pvz., gr. ε
*/h ₂ e/	> *[h ₂ a]	> */a/, pvz., gr. α
*/h ₃ e/	> *[h ₃ o]	> */o/, pvz., gr. ο

Išnykus prokalbės laringalams,ėjusiems prieš pagrindinį balsį e, atsirado trys istoriškai paliudyti balsių tembrai: gr. ε, α, ο, lot. e, a, o. T. p. plg. liet. e, a (susiliejo ide. *a, *o), sbžsl. e, o (o iš pbsl. *a < ide. *a, *o), sind. a (susiliejo ide. *e, *a, *o).

1.2.1. Žodžio pradžia (#HV-)

Kaip pavyzdžiai čia bus pateiktos trys lygiagrečios darybos veiksmožadinės formos. Visos trys – tai pirminiai prezensai, kurių bendrą apofoninį bruožą sudaro *e* laipsnis vienaskaitos paradigmoje. Šis *e* laipsnis realizuojamas trimis būdais, trimis balsių tembrais: *e*, *a*, *o*, plg.:

gr. ἐστί „yra“ < pide. *h₁és-ti⁴, plg. sliet. *ěsti* „būna“, lot. *est* (antrinis vokalizmo pakitimas: het. *ěszi*, ved. *ásti*, got. *ist*).

gr. ἄγω „vedu, vedžioju, kreipiu, vadovauju“ < pide. *h₂eǵ-e-⁵, plg. lot. *agō* „vedu“, ved. *ájati* 3 sg. „varo“, sisl. *aka* „važiuoti“.

gr. ὄζει „kvepia, atsiduoda“ < pide. *h₃ed-ǵe-, plg. lot. *odor*, -*ōris* m. „uoslė, kvapas“ < *h₃éd-os-⁶.

Balsių tembro diferenciacija *e-*, *a-*, *o-* pasireiškia trijose veiksmožodžių šaknyse, kurios prokalbėje turėjo identišką struktūrą, t. y. C₁eC₂-. Istorinės epochos *balsių* diferenciacija atspindi trijų prokalbės laringalinių *priebalsių*, realizavusių aukščiau pateiktos schemos C₁ segmentą, diferenciaciją. — Turint omenyje, kad trunkiųjų priebalsių klasės ribose laringalas yra artimiausias dantiniam spirantui *s*, galima rasti ką tik pateiktų pavyzdžių struktūrinių paralelių:

(a) *h₁es- plg. šaknį *ses-: het. *seszi* „miega“, av. *hahmī* „miegu“;

⁴ Kad žodžio pradžioje būta laringalinio h₁, įrodo esamojo laiko dalyvis, sujungtas su neiginiu: ved. *ásat* „nesamas“ iš *aH.sat-, pamorfemiui: *a-Hs-at- < pide. *h₁s-nt-. Be to, šis pavyzdys dar rodo, kad laringalai išnyko vėliau nei įvyko vokalizacijos reiškinys *h > a. — Dar plg. 3 pl. *h₁s-énti žodyje gr. dor. ἐντί (§ 1.8.1.1). — Augmento ilgumas žodyje ved. *ásam* impf. „buvau“ aiškintinas kontraktacija *a-a(s)-, bet pridurtina, kad šią kontraktaciją sukėlė hiatas, savo ruožtu atsiradęs, išnykus laringalui. Rekonstrukcija: *é-h₁es-m̄ > *e.He.sa > *e.e.sa > *ěsa, plg. gr. homer. ἦα (ved. -am galūnė kyla iš tematinės konjugacijos).

⁵ Kad žodžio pradžioje buvo laringalas, rodo pailgėjęs reduplikacinis balsis darinyje ved. *ījate* < pide. *h₂i-h₂ǵ-e-toi (žr. § 1.7.3.7).

⁶ Dėl *h₃e- žodžio pradžioje plg. formų gr. ὄψομαι „pamatysiu, pastebėsiu“ ir ved. *íkšate* „pastebi, pamato, įžiūri“ santykį (§ 1.7.3.7).

(b) *h₂eǵ- plg. šaknį *seg-: liet. *segù*, ved. *āsájati* „prijungia, prisega“ arba šaknį *selǵ-: het. *salkzi* „minko, spaudžia“, ved. *srjāti* „išleidžia, išsiunčia“;

(c) *h₃ed- plg. šaknį *sed-: ved. *ásadat* „atsisėdo“, *sídati* „atsisėda“.

1.2.1.1. Žodžio pradžia #Hej̃, #Heu

Išnykus laringalui istoriškai paliudytose formose atsiranda pradinis dvibalsis *Ej̃, Eu*. Tais atvejais, kai nykstamajame laipsnyje dvibalsis redukuojamas iki *i, u*, turime ir tokių pavyzdžių, kai laringalas išnyksta prieš aukštojo pakilimo balsius, plg., pvz.:

gr. εἶμι „eisiu“, sliet. *eimi* „einu“, ved. *émi* (*aǐmi) < pide. *h₁éj̃-mi. — NL *h₁i-: 1 pl. gr. ἴμεν, ved. *imáh* (3 pl. *yánti* < *h₁i-énti).

gr. εὔω „svilinu kiaulę“, *h* metatezės būdu iš *euhō < *eūsō < *h₁eūs-o-h₂. Identiškos darybos yra lot. *ūrō* „sudeginti“ < *ūsō < *ousō < *eūsō, plg. sind. *óṣati* „degina“ iš *aṣati < *eṣeti < *h₁eṣ-e-ti. — NL *h₁us-: lot. *ustus* „sudegintas“, ved. *uṣṭá-* „t. p.“, vva. *usel(e)* f. „rusenantys pelenai“.

gr. αἶθω „uždegu, įžiebiu“ < *h₂aǐd^he- < pide. *h₂eǐd_h-e-. Atitinka ved. *édhate* „šviečia, spinduliuoja“ < *aǐd^he-toj̃. – NL ved. *indhē* „uždega, įžiebia“ < *h₂i-n-d^h-.

got. *aukan* „didėti“, liet. *áugu, áugti* (§ 3.1.1.2) < pide. *h₂eug-e-. Vardažodis su EL: ved. *ójas-* „jėga“, av. *aojah-* „t. p.“ < pide. *h₂eug-es-. – NL ved. *ugrá-* „stiprus, galingas“ < *h₂ug-ró-.

gr. οἶχομαι „einu, ateinu; nueinu, išvykstu“ < *oǐk^h-e- < pide. *h₃eǐg^h-e-, plg. liet. *áigyti* „nenustygti, sukinėtis“ (§ 3.1.1.3).

lot. *auus, -i* m. „senelis, protėvis“ < pide. *h₂eūH-o-, plg. arm. *haw* „senelis“, sisl. *æ* „prosenelis“, liet. *avýnas* (§ 3.1.1.2). – NL het. *huhhas* „senelis“ < *h₂uH-o-.

Ved. *íṣu-* m. f. „strėlė“ < *h₂ish₂-u- atspindi nykstamąjį laipsnį iš *h₂eǐsh₂- „skubinti, siųsti“ (ved. *eṣ-*).

1.2.2. Antevokalinių sekų atspindžiai hetitų kalboje⁷

1.2.2.1. Pide. */h₁e/ : *h₁ hetitų kalboje išnyksta be pėdsakų; *e patiria įvairių kombinatorinių pakitimų, pvz.:

het. *ēszi* = [ēstʰi] „yra“ < pide. *h₁és-ti (kirčiuotas *e* > ē), plg. gr. ἔστί „yra“.

het. *ēzti* = [ētʰti] „valgo“ < pide. *h₁éd-ti (kirčiuotas *e* > ē), plg. gr. ἔδομαι „suvalgysiu“.

het. *ār(s)tsi* „teka“ < pide. *h₁érs-ti, 3 pl. *arsanzi* (pakitimas *er > *ar, pailgėjimas kirčiuotoje pozicijoje), plg. ved. *arṣati* „teka“.

het. *īdar* „kelias“ < *éjtar < pide. *h₁éj-tṛ (monoftongizacija *ej* > *ī*), plg. sliet. *eīt(i)* „eina“, gr. εἶσι „eis“, ved. *éti* „eina“ < pide. *h₁ej-ti bei lot. *iter*, *itineris* n. „kelias“, toch. *A ytar* „t. p.“

1.2.2.2. Pide. */h₂e/ > */h₂a/ dažniausiai tęsiama kaip het. *ha*, pvz.:

het. *hanna-* „senelė, močiutė“ (ekspresyvi geminacija) < pide. *h₂en-, plg. lot. *anus* f. „sena moteris“, *ana* „senelė, močiutė“.

het. *har-ki-is-* „baltas“ < pide. *h₂erǵ-, plg. gr. ἄργής „blizgantis, šviesus, baltas“, ἄργυρος m. „sidabras, sidabriniai indai“, lot. *argentum* n. „t. p.“.

het. *harkanzi* „laiko, turi“ < pide. *h₂erk-, plg. lot. NL *arceō* „stipriai laikyti, sulaikyti, suturėti“.

het. *haštāi* „kaulai“ < *h₂astōj (nom.-acc. pl.) < pide. *h₂ést(H)-ōj coll. plg. OL gr. ὀστέον „kaulas“, ved. *asthi* „t. p.“ ← *h₂ost(H)-ei.

het. *hānt-* „priekis, kakta“, *hānza* „priešais“ < *h₂ant- ← pide. *h₂ent-í loc. sg. „kieno akivaizdoje“ (pailgėjimas *an* > *ān*), plg. gr.

⁷ Hetitų kalbos pavyzdžiai ir jų interpretacija čia ir toliau pateikiama pagal Saros E. Kimball (1999) monografiją.

ἀντί „priešais; vietoj (ko)“, lot. *ante* „priekyje, iš priekio; prieš tai, anksčiau, pirma, prieš“.

het. *hinga* „lenkiasi“ < *h₂ank- < pide. *h₂enk- (pakitimas *an* > *in*), plg. ved. NL *ácati* „lenkiasi; semia rieškučiomis“.

1.2.2.3. Pide. */h₃e/ > *[h₃o] retais atvejais, dažniausiai tik žodžio pradžioje, yra tęsiama kaip het. *hā* (*h₃o pakitimas į *ha bei *a* pailgėjimas), pvz.:

het. *hāran-* „erelis“ < pide. *h₃ér-ō arba *h₃ór-on-, plg. gr. ὄρνις, -ίθος m. f. „paukštis“ < pide. *h₂rn-ih₁, PiL sbžsl. *orilū* „erelis“.

het. *hāriya-* „laidoti mirusį“ < pide. *h₃ér-je-, plg. gr. ὀρούσσω „kasti, kasti žeme“.

1.2.2.4. Iš hetitų kalbos duomenų matyti, kad šalia h₂ pailgėjęs *e* laipsnis išlaikydavo tembrą *ē*, pvz.:

het. *hēnk-* „paskirti (ką kam)“ < pide. *h₂ēnk- (plg. EL *h₂enk- / *h₂nek-, ved. *nákṣati* „pasiekia“, liet. *nešù*).

het. *hēkur-* „vieniša uola smailia viršūne“ < pide. *h₂ēkur- (plg. EL *h₂ek-: gr. ἄκρος „aštrus“, OL *h₂ok-: gr. ὄκρις, -ίος f. „aštrus galas, lūžusio kaulo aštri briauna“).

het. *mēhur-* „tinkamas laikas“ < *mēh₂ur (plg. EL *meh₂-, lot. *mātūrus* „subrendęs, tinkamas; savalaikis, įvykstantis deramu laiku“, -ro- tipo adj. iš nomen verbale su -tu-, *mātu-).

Be hetitų kalbos, dar plg. snord. *ægir* „jūra“ < *h₂ēk^u- greta lot. *aqua* „vanduo“ < *h₂ek^u-. Šių abiejų formų santykis aiškintinas reguliaria kiekybine apofonija *ē* ⇒ *ē*⁸. „Nereguliari“ šios apofonijos realizacija aiškinama antevokalinėje pozicijoje buvusio laringalo *h₂ poveikiu (pakinta tembras: *h₂e > *h₂a, išnyksta *h₂).

⁸ Plg. lot. *tegō* „dengti“, bet *tēgula* „čerpė“; lot. *sedeō* „sėdėti“, bet *sēdēs* „sėdėjimas, buveinė, rezidencija“ (liet. *sėdėti*); gr. πάτερ „tėve!“; bet πατήρ „tėvas“.

1.2.2.5. Žodžio vidaus sekos *-He-* pavyzdžiai:**-h₁e-*

gr. ἔμετος m. „vėmalai“ < **u₁emetos* < pide. **u₁emh₁-eto-*, plg. EL-C ved. *vámiti* „vemti“ < pide. **u₁émh₁-ti*, liet. *vėmti*.

gr. homer. γένεος (gen. sg. iš γένος n. „giminė“, žr. § 1.5.1) iš **génehos* < **gén-es-os* < pide. **génh₁-es-os*, plg. lot. *genus*, *-eris* „t. p.“ (su antriniu vokalizmu: ved. *jánas*, gen. sg. *jánasah* „giminė“).

ved. *janáyati* 3 sg. „gimdo“ < pide. **gónh₁-éjē-*, kauzatyvinis OL darinys, remiasi šaknimi **genh₁-* „gimti“, plg. aukščiau gr. γένεος.

lot. *doleō*, *-ēre* „jausti skausmą, kentėti, sirgti“ < **dolh₁-éjē-*. EL: *dolō* (§1.8.2.1).

lot. *serit* 3 sg. „sėja, sodina“ < **seset* < **sé-sh₁-e-ti*. (Rix 1995, 406). EL: liet. *sėjū* (§ 3.3.1.1).

**-h₂e-*

gr. ἄτος „besotis, nepasotinamas“ < **ahato-* < **asato-* < **ṅ-sh₂-ato-* < pide. **ṅ-sh₂-eto-*, plg. EL-C liet. *sótis* „sotumas“ < **sāti-* < **sah₂-ti-* < pide. **seh₂-ti-*.

gr. δαίωμα „daliju, valgau“ < **dajē-* < **dh₂-ajē-* < pide. **dh₂-ejē-*. Su šiuo žodžiu galima lyginti ved. *d-áya-te* „dalija“, plg. EL-C ved. *áva-adāt* „padalino“ < pide. **é-deh₂-t*.

gr. ἔβαν 3 pl. homer. dor. „nuėjo“ < **ebant* < **eg^uant* < pide. **e-g^uh₂-ent* 3 pl. aor., plg. EL-C ved. *ágāt* < „nuėjo“ < **e-g^ueh₁-t*, liet. *gójū*, *góti* „greitai eiti“, lat. *gājū* „nuėjau“ (§ 3.3.1.2).

gr. κάμαντ- „besikamuojantis, vargstantis“ < **k₁m_h₂-ánt-* < pide. **k₁m_h₂-ént-* (ptc. prs. act. iš **k₁emh₂-*).

gr. οἶδα „žinau“ :: ved. *véda* „t. p.“ < pide. **uo₁idh₂a* < **uo₁idh₂e* (1 sg. pf. galūnė **-h₂e*, plg. § 1.10.7, (6) punkta).

gr. οἶσθα „žinai“ ⇐ **uo₁id-th₂a* (plg. ved. *véttha*) < pide. **uo₁id-th₂e* (2 pf. galūnė **-th₂e*).

sbžsl. *vědě* „žinau“ < **ua₁daj* :: lot. *uidī* „išvydau, mačiau“ < **uo₁daj* < pide. **uo₁id-h₂aj* < **uo₁id-h₂e₁* (1 sg. med. pf. galūnė).

*-h₃e-

gr. βίωτος m. „gyvenimas“, vietoj *d̥i₃otos (i laringaliniame hiate, plg. § 3.4.3.1) < *di.Ho.to- < *g^uih₃-oto- < pide. *g^uih₃-eto-, plg. EL-V gr. βέομαι coni.-fut. „gyvensiu“, vietoj *d̥éj₃-o- < pide. *g^uejh₃-e-.

gr. δούς (antrinė forma διδούς), δόντος „duodantis“ < *dont- < *dh₃-ont- < pide. *dh₃-ént- (silpnasis alternantas *dh₃-nt-), plg. aukščiau nurodytą tembro pakitimą žodyje κάμavτ-.

1.3. Laringalinių priebalsių fonetinės ir fonologinės savybės

1.3.1. Iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad laringalų kokybė (tembras, žymimas indeksu ₁, ₂ arba ₃) nustatoma remiantis visu pirma graikų kalbos duomenimis. Taip yra dėl to, kad iš senųjų kalbų graikų kalba geriausiai išlaikė trumpųjų balsių *e*, *a*, *o* (panašiai kaip ir ilgųjų *ē*, *ā*, *ō*) skyrimą, atsiradusį išnykus laringaliniams priebalsiams.

1.3.2. Spėjimai dėl fonetinių „laringalinių“ priebalsių savybių remiasi šių priebalsių sukeltamų kontekstinių pakeitimų analize. Šiame kontekste ypač svarbus laringalo poveikis

(a) *gretimam balsiui e*, plg. *e* tembro pakitimą į *a* ir *o* tiek *He, tiek *eH pozicijoje; išnykus laringalui priebalsių samplaikoje (*VHC > VC) įvyksta kompensacinis pailgėjimas);

(b) *kai kuriems priebalsiams*, plg. sprogstamojo priebalsio suskardejimą ved. *pībati* < *pi-ph₃-e-ti* tipo formose (§ 1.7.2.1) ir sprogstamojo priebalsio postaspiraciją (TH-V > *T^h-V) ved. *prthú-* tipo formose (§ 1.6).

Tokio tipo pakeitimams randama tipologinių paralelių (plg. Lindeman 1997, 51tt., Job 1994) ir jų pagrindu siekiama nustatyti

kiekvieno iš laringalinių priebalsių artikuliacijos vietą bei būdą. Pilno susitarimo šiuo klausimu iki šiol nebuvo pasiekta. Įvairių tyrėjų koncepcijų skirtumai parodyti šioje lentelėje, pateikiamoje pagal M. Jobo (1994: 426) straipsnį:

	*H ₁	*H ₂	*H ₃
Beekes 1994:	ʔ	ʕ	ʕ ^w
	+ laringalinis	+ faringalinis	+ faringalinis
	– frikatyvinis	+ frikatyvinis	+ frikatyvinis
	– skardusis	+ skardusis	+ skardusis
	– apvalusis	– apvalusis	+ apvalusis
Gippert 1994:	ʔ	ħ	ʕ
	+ laringalinis	+ faringalinis	+ faringalinis
	– frikatyvinis	+ frikatyvinis	+ frikatyvinis
	– skardusis	– skardusis	+ skardusis
	– apvalusis	– apvalusis	– apvalusis
Rasmussen 1994:	ħ	x	ʕ ^w
	+ laringalinis	+ veliarinis	+ veliarinis
	+ frikatyvinis	+ frikatyvinis	+ frikatyvinis
	– skardusis	– skardusis	+ skardusis
	– apvalusis	– apvalusis	+ apvalusis

J. Gippertas (1994, 460–461) atkreipia dėmesį į tai, kad pide labioveliariniai priebalsiai nesukelia po jų einančio *e* suapvalėjimo (plg. gr. -τε „ir“ < *k^ue, gr. θείνω „užmušu“ < *t^hen-īō < *g^{uh}en-īō-), todėl jis ir fonemai *h₃ nepriskiria požymio „apvalusis“. Be to, jis mano, kad dėl *h₃ poveikio tembrą pakeitęs *e galėjo skirtis nuo apofoninio *o*, kuris nepasiduoda nei *h₂, nei *h₃ asimiliaciniam poveikiui (ten pat, 459). R. Beekesas ir J. Gippertas sutaria dėl to, kad *h₁ buvo ne frikatyvinis, o sprogstamasis laringalinis priebalsis. Individualiausią požiūrį skelbia J. Rasmussenas, kuris postuluoja, viena vertus, nesprogstamąjį *h₁ artikuliacijos būdą, kita vertus, – veliarinę *h₂ ir h₃ artikuliacijos vietą.

1.3.3. Trijų „laringalinių spirantų“ koreliatus sprogstamųjų balsių posistemyje sudaro šios trys fonemos: palatalinis /k̟/, veliarinis /k/ ir labioveliarinis /k^u/, plg. šias opozicijas:

/h₁/ :: /k̟/, pvz.: *deh₁- „megzti, rišti“ :: *deġ- „pastebėti, pamatyti, išžiūrėti“, *pleh₁- „pripildyti“ :: *pleġ- „(su)pinti“, *preh₁- „pūsti, kurstyti (ugni)“ :: *preġ- „klausti, prašyti“, *h₂enh₁- „kvėpuoti“ :: *h₂enġ- „paskirti, priskirti“.

/h₁/ :: /k/, pvz.: *temh₁- „(nu)kirsti, (nu)pjauti“ :: *temk- „tirštėti, krešėti“.

/h₁/ :: /k^u/, pvz.: *h₁ek̟- „numirti“ :: *k^uek̟- „žiūrėti, pažvelgti“.

/h₁/ :: /g̊/, pvz.: *h₂eh₁- „būti karštam“ :: *h₂eg̊- „varyti“.

/h₁/ :: /g/, pvz.: *seh₁- „sėti, sodinti“ :: *seg- „segti, kabinti“, *b^hleh₁- „bliauti“ :: *b^hleg- „blizgėti“.

1.3.4.

/h₂/ :: /k/, pvz.: *deh₂- „dalyti“ :: *deks- „būti gabiam, sugebėti“, *teh₂- „vogti“ :: *tek- „austi, pinti“, *h₂elh₂- „vaikščioti be tikslo“ :: *h₂elk- „ginti“.

/h₂/ :: /k̟/, pvz.: *dejh₂- „užsidegti, sušvisti“ :: *deġk̟- „parodyti“, *speh₂- „traukti“ :: *spek̟- „žiūrėti, sekti, stebėti“.

/h₂/ :: /k^u/, pvz.: *h₂end^h- „skleistis (apie pumpurus), žydėti“ :: *k^uend^h- „pajusti, nukentėti“, *teh₂- „vogti“ :: *tek^u- „sunktis, varvėti, tekėti, lašėti“.

/h₂/ :: /g̊/, pvz.: *h₂enh₁- „kvėpuoti“ :: *g̊enh₁- „pagimdyti“.

1.3.5.

/h₃/ :: /k^u/, pvz.: *h₃eġt- „paimti, nunešti“ :: *k^ueġt- „pastebėti, pamatyti“, *peh₃- „gerti“ :: *pek^u- „virtti, kepti“, *melh₃- „pasirodyti“.

ti, tapti matomam“ :: *melk^u- „kliudyti, trukdyti, kenkti“, *terh₃- „sužeisti“ :: *terk^u- „suktis, gręžtis“.

/h₃/ :: /k/, pvz.: *h₂erh₃- „arti“ :: *h₂erk- „gaudyti, griebti, čiupti, laikyti“, *leuħ₃- „maudyti, prausti“ :: *leuħ- „švisti, aušti, brėkšti“.

/h₃/ :: /k/, pvz.: *deh₃- „duoti“ :: *deĳ- „(pa)stebėti, pamatyti“.

1.3.6. Laringalinio spiranto ir dantinio spiranto /s/ opozicija:

/h₁/ :: /s/, pvz.: h₁es- „būti, egzistuoti“ :: *ses- „ilsėtis, miegoti“, h₁leĳg- „sudrebėti“ :: *sleĳg- „tepti, glostyti“, *h₂enh₁- „kvėpuoti“ :: *h₂ens- „gimdyti“, *h₂ueh₁- „pūsti“ :: *h₂ues- „nakvoti“.

/h₂/ :: /s/, pvz.: *h₂es- „sotintis“ :: *ses- „ilsėtis, miegoti“, *h₂eng^u- „tepti, tepti riebalais“ :: *seng^u- „įdubti, nugrimzti“, *h₂erĳ- „laikyti“ :: *serĳ- „įdubti, nugrimzti“, *h₂leĳ- „jaudintis, išgyventi“ :: *sleĳ- „nusilpti, suglebti“.

/h₃/ :: /s/, pvz.: *h₃elh₁- „dingti, prapulti“ :: *selh₁- „imti“ (*selh₂- „būti palankiam, mandagiam“), *h₃er- „pajudėti“ :: *ser- „suverti, sujungti“.

1.3.7. Laringalo ir rezonanto opozicija:

/h₁/ :: /r/, /n/, pvz.: *meh₁- „matuoti“ :: *mer- „išnykti, numirti“, *men- „pagalvoti“.

/h₂/ :: /l/, /n/, pvz.: *ueh₂- „gręžtis, suktis“ :: *uel- „(ap)sukti, gręžti, sukinėti“, *uen- „nugalėti, įveikti“.

/h₂/ :: /m/, pvz.: *dreh₂- „bėgti, sprukti“ :: *drem- „bėgti“.

/h₃/ :: /r/, pvz.: *deh₃- „duoti“ :: *der- „sudarstyti, suplėšyti“.

/H/ :: /m/, pvz.: *treH- „saugoti, sergėti, ginti“ :: *trem- „virpėti, drebėti“.

1.3.8. Laringalo ir „pusbalsių“ /ĩ/, /ũ/ opozicija:

/h₁/ :: /ĩ/, pvz.: *meh₁- „matuoti“ :: *mej- 1. „tvirtinti, stiprinti“, 2. „keisti“, *smeh₁- „trinti, ištrinti“ :: *smej- „juoktis“, *leh₁d- „palikti“ :: *lej₁d- „paleisti, atleisti“, *h₁eh₁s- „sėdėti“ :: h₁eish₂- „sveikti; varyti“.

/h₂/ :: /ũ/, pvz.: *leh₂p- „šviesti, apšviesti“ :: *lej₂p- „lipti, klijuotis“.

/H/ :: /ĩ/, pvz.: *d̥eH- „panirti“ :: *d̥ej- „išsigąsti“.

/h₂/ :: /ũ/, pvz.: *dreh₂- „bėgti, sprukti“ :: *dreu- „t. p.“.

/h₃/ :: /ũ/, pvz.: *pleh₃- „tekėti, varvėti“ :: *pleu- „t. p.“.

1.3.9. Laringalų tarpusavio opozicijos matyti iš šių šaknų porų:

/h₁/ :: /h₂/, pvz.: *h₁ed- „kąsti, valgyti“ :: *h₂ed- „džiūti“, h₁eh₁s- „sėdėti“ :: *h₂eh₁s- „džiauti šilumoje“, *h₁nek- „gauti, paimti“ :: *h₂nek- „siekti“, *deh₁- „megzti, rišti“ :: *deh₂- „dalyti“, *kleh₁- „kviesti, šaukti“ :: *kleh₂- „ištiesti, ištempti“, *leh₁- „nustoti, liautis“ :: *leh₂- 1. „pasislėpti“, 2. „(iš)pilti“, *pelh₁- „užsimoti“ :: *pelh₂- „artėti, artintis“.

/h₁/ :: /h₃/, pvz.: *h₁ed- „kąsti, valgyti“ :: *h₃ed- „kvepėti“, *deh₁- „megzti, rišti“ :: *deh₃- „duoti“, *b^hleh₁- „bliauti“ :: *b^hleh₃- „pražysti, sužydėti“, *pleh₁- „pildyti“ :: *pleh₃- „tekėti, plaukioti“.

/h₂/ :: /h₃/, pvz.: *h₂er- „sujungti“ :: *h₃er- „pajudėti, pajudinti“, *h₂ep- „patikti sau“ :: *h₃ep- „norėti, rinktis“, *deh₂- „dalyti“ :: *deh₃- „duoti“, *kerh₂- „maišyti“ :: *kerh₃- „maitinti, sotinti“, *meh₂- „duoti ženklą“ :: *meh₃- „kelti sunkumus, varginti“, *melh₂- „(su)trinti, (su)malti“ :: *melh₃- „pasidaryti matomam“, *perh₂- „parduoti“ :: *perh₃- „išigyti, gauti“, *pleh₂k- „smogti, mušti“ :: *pleh₃k- „tenkinti kažką“, *terh₂- „pralįsti, patekti, prasiskverbti“ :: *terh₃- „sužeisti, sužaloti“.

1.4. Apibendrinimas

Kol indoeuropiečių prokalbės priebalsių sistemoje egzistavo trys laringaliniai spirantai, tol jie lėmė trejopą alofoninės fonemos /e/ realizaciją. Fonema /e/ turėjo tris alofonus: [e] sekoje [h₁e], [a] sekoje [h₂a] ir [o] sekoje [h₃o]. Išnykus laringaliniams priebalsiams, neliko šią alofoniją nulemiančio veiksnio ir įvyko atitinkamų alofonų fonologizacija: 1° fonema /e/ papildė senųjų /e/ balsių inventorių, 2° fonema /o/ < *[h₃e] susiliejo su jau buvusiu apofoniniu /o/, o 3° fonema /a/ < *[h₂e] susiliejo su ligi tol negausiose leksemose egzistavusiu /a/⁹. Išnykus laringalams antevokalinėje pozicijoje, susidarė tokia balsių sistema:

i	u
e	o
a	

1.5. Laringalas prieš balsį o

*/h₁o/ > */o/

*/h₂o/ > */o/

*/h₃o/ > */o/

Pozicijoje prieš apofoninį o laringalas balsiui nedaro jokio asimiliacinio poveikio. Galima sakyti, kad šiuo atveju skirtumas tarp /h₁/, /h₂/ ir /h₃/ buvo neutralizuojamas.

⁹ Plg. *b^hag- „gauti savo dalį“, *d^halh₁- „išstrykšti, išsiveržti“, *g^han- „(išsi)žioti“, *H₁ag- „gerbti“, *kamp- „lenkti“, *kan-/*k^han- „giedoti“, *k^has- „bučiuoti“, *mad- „mirkyti“, *mag- „tepti, įtrinti“, *mag^h- „galėti, pajėgti“, *masd- „storėti, tukyti“, *rasd- „krapštyti“, *skab^h- „skinti“, *slak- „smogti“, tag- „išdėstyti, tvarkyti“, *uad^h- „eiti, žengti“ ir dvibalsius *aj bei *au žodžiuose *h₁aj- „duoti, imti“ (plg. *h₁ej- „eiti“) ir *ta^h(-ro)- „jautis“.

1.5.1. Pavyzdžiai:

gr. ὄρρος „sėdynkaulio galas, užpakalis“ < *orso- < pide. *h₁orso-, plg. het. *ārra* „užpakalis, arklio pasturgalis“, sva. *ars* „užpakalis“. — EL *h₁ers-: sair. *err* f. „uodega, galas“ (*ersā).

gr. οἰνή f. „vienetas ant žaidimo kauliuko“ < *oijnā- < pide. *h₁oĭ-neh₂-, plg. slot. *oinos*, lot. *ūnus* „vienas“, got. *ains*, sair. *oen* „t. p.“ < pide. *h₁oĭ-no-.

gr. ὄγμος „vaga, pradalgė, dirvos ruožas“ < pide. *h₂og-mo-. — EL *h₂eg-: gr. ἄγω „vedu, vedžioju“.

gr. ὄκρις, -ιος „smailusis galas, aštri lūžusio kaulo briauna“. Kartu su lot. *ocris* m. „viršūnė, uolėtas kalnas“ < pide. *h₂ok-r-. — EL *h₂ek-: gr. ἄκρος „esantis ties pačiu kraštu, viršūne“, liet. *āštras*, *aštrūs* (§ 3.1.1.2).

gr. ὀστέον n. „kaulas“ < *h₂ost-eĭ-om, plg. het. *haštāi* coll. „kaulai“ (§ 1.2.2.2).

gr. οἶς, at. οἶς „avis“, lot. *ouis*, -is, liet. *avīs*, -iės, ved. *ávi-* „t. p.“ < pide. *h₂ouis, plg. luv. *ha-a-ú-i-iš* (§ 3.1.2.2).

gr. οἰδέω „tinti, brinkti“ < pide. *h₂oĭd-éĭe-. Daiktavardis: οἰδημα „patinimas, gumbas“. — EL *h₂eĭd-: sva. *eiz* „votis“, sbžsl. *jadŭ* „nuodai“ (§ 3.1.1.2). — NL *h₂id-: lat. *idrs*, *idra* (§ 3.1.3).

gr. οὔς, ὠτός „ausis“ < pide. *h₂ou-s-ø, plg. lot. *auris*, -is f. „ausis“ ir liet. *ausì* dvsk. (§ 3.1.2.2).

gr. ὀρφανός „našlaitis, be tėvų, netekęs ko“, lot. *orbis* „našlaitis, be tėvų, tapęs našliu; apvogtas, apiplėštas“ < pide. *h₃orb^h-o-, plg. su pakitimu *o* > *a* ved. *árbhaḥ* „mažas“. — EL *h₃erb^h-: het. *harpzi* „at(si)skiria“.

lot. *ollus* arch. „anas“ < pide. *h₂ol-no- „anas“. Čia pat ir pbsl. *alnī-: sbžsl. *lani* adv. „pernai“, ček. *loni*, lenk. *łoni*. (§ 3.1.2.2) — EL: lot. *alius* „kitas“, gr. ἄλλος, got. *aljīs* < pide. *h₂el-ĭo-.

lot. *uncus* „kablys, sąvara“, gr. ὄγκος „lankas, kablys“ < pide. *h₂onkos (sind. *aṅkáḥ* „kablys“). — EL: sind. *añcati* „lenkia“ < *h₂enk-e-, het. *hinga* „lankstosi“ (§ 1.2.2.2).

ved. *áyu-* n. „gyvenimo trukmė, gyvenimas, amžius“ iš *o₁ju- < pide. *h₂ó₁-u-. Jeigu h₂ veiktu o tembra, šis poveikis neleistų balsiui pailgėti pagal Brugmanno dėsnį. — EL *h₂e₁-: lot. *aeuum* „laikotarpiš, amžinybė, amžius“ (*ai₁uom), NL *h₂i-: ved. *dīrgháyu-* (§ 1.7.2.5).

1.5.1.1. Žodžio vidaus seka -Ho-:

*-h₁o-

gr. γένος n. „giminė, žgentis, kilmė; palikuonys, karta“ < pide. *génh₁-os- (antrinis priesagos vokalizmas: lot. *genus* n. „giminė, kilmė, gentis, tauta“, ved. *jánas* n. „giminė“).

gr. γόνος m. f. „tai, kas pagimdyta, vaikas, palikuonis; gimdymas; giminė, gentis; sperma, vyro sėkla“ < pide. *gónh₁-o-s. Antrinis priesagos vokalizmas: ved. *jánaḥ* m. „padaras, žmogus; giminė, liaudis“ (dėl Brugmano dėsnio nesuveikimo priešasčių žr. § 1.10.7, (7) punktą).

gr. ἀμφίπολος m. f. „užsiimantis kuo nors; tarnas, tarnaitė“ < *Hamp^{hik}uolHo- < pide. *h₂m^{bhi}-k^uolh₁o- (plg. lot. *anculus* „tarnas“ < *amp-kolo-). Antrasis dėmuo susijęs su k^uelh₁- „suktis“, plg. gr. ἀμφιπέλομαι „krutėti, vaikščioti ratu, aplink“.

lot. *dolor*, -ōris m. „skausmas, rūpestis, liūdesys, kančia, į(si)žeidimas“ < pide. *dolph₁-ōs. — EL: *delh₁- „tašyti, apdoroti aštrių įrankiu“, plg. liet. tarm. *delù* < *delh₁-o- h₂, inf. *dilti* (žr. § 3.6.4.3), lot. *dolō* (žr. § 1.8.2.1).

liet. *vejù* prs. „vynioju; varau“ < *ue₁-ō < *ueih₁-o- h₂.

*-h₂o-

ved. *śaṅkhá-* m. „kriauklė“, gr. κόγχος „t. p.“ < pide. *kónk-h₂-o- (žr. § 1.6.2).

ved. *śíras* nom.-acc. n. „galva“ < *śir.Has < *kṛh₂-ó-.

ved. *tírás* adv. „per, kiaurai“ < *tir.Has < pide. *tṛh₂-ó-.

lot. *cruor*, -ōris „iš žaizdos trykštantis kraujas“ < *kru.uōs < pide. *kruh₂-ōs, gen. *-ōs-es.

lot. *maximus* „didžiausias“ < *maksemos < *magisemo- < *mag-is-emHo- < pide. *maġ-is-ṁh₂o- (aukščiausiojo laipsnio priesaga), plg. *-is-th₂o-, toliau s. v. *yáviṣṭha-*.

lot. *intimus* „pačiame viduje esantis, giliausias“ < *éntemo- < pide. *en-tṁh₂o- (aukščiausiojo laipsnio priesaga). Atspindys *-temo- < plot. *-tem.Ho- atitinka ved. *-tamá-* iš pved. *-tam.Ha-, pvz., *uttamá* „aukščiausias“.

ved. *yáviṣṭha-* „jauniausias“ < pide. *h₂ieṽ-is-th₂o- (aukščiausiojo laipsnio priesaga; *-tha-* pagal § 1.6.1), plg. gr. πλεῖστος < *pleh₁-ist(h₂)o-.

*-h₃o-

gr. βίος m. „gyvenimas“ = [bí.ios] vietoje *di.ios < *g^uih₃-os (i laringaliniame hiate, plg. § 3.4.3.1). – NL-C: *g^uih₃-uo-, lot. *uīuus*, liet. *gývas* (§ 1.7.3.1).

lot. *ōdī* „nekenčiu“ < *o.od- < *Ho-Hod- < pide. pf. *h₃e-h₃ód. Šaknis *h₃ed-.

*-Ho-

ved. *ahám* „aš“ < *až^ham, av. *azəm* < pide. *h₁eġHóm. Postuluoti laringalinį priebalsį verčia variantiniai atspindžiai gr. ἐγώ „aš“, lot. *egō* > *egō̄*, rodantys, jog būta pide. *h₁eġ-oH (§ 1.7.2.3).

ved. *á-hava-* „kvietimas“ < *ġouH-o-. Šaknis *ġueH-, plg. ved. *hváyati* „kviečia, šaukia“.

1.5.2. Hetitų kalbos pavyzdžiai:

het. *arki-* „sėklidė“, pl. *arkiyēs* < pide. *h₁orġ^h-i- (pakitimas *o* > *a*), plg. gr. ὄρχις m. „sėklidė, kiaušidė“, pl. ὄρχεις.

het. *āpa, āpan* adv. „už, po, užnugaryje“ < pide. *h₁óp-ō, *h₁óp-om (pakeitimas *o* > *a*, pailgėjimas kirčiuotoje pozicijoje), plg. gr. ὀπίσω adv. „atgal, iš paskos; vėliau, paskui“. EL gr. ἐπί „ant, šalia, virš“ < pide. *h₁ep-.

het. *āssu-* „geras“ < pide. $*h_1\acute{o}s-u-$ (pakitimas *o* > *a*, pailgėjimas kirčiuotoje pozicijoje), plg. NL gr. *ἔϋς* „geras, narsus, šaunus, kilnus, taurus“ (iš $*ehus$ < $*esus$), het. *su-*, ved. *su-* „geras“ < pide. $*h_1s-ú-$ (§ 1.8.1.1). EL $*h_1es-$ „būti, egzistuoti“, $*h_1es-ti$, gr. *ἔστί* „yra“.

het. *hāwi-* „avis“, luv. < *ha-a-ú-i-iš* > „t. p.“ < pide. $*h_2\acute{o}uis$ (pakitimas *ho* > *ha*, pailgėjimas kirčiuotoje pozicijoje), plg. gr. *ῥίς*, liet. *avìs* (§ 3.1.2.2).

het. *hazduēr* „šakos, žabai“ < pide. $*h_2o-sd-uēr$ coll. (pakitimas *ho* > *ha*), plg. gr. *ῥζος* = [*ózdos*] „šaka, atžala“, got. *asts* „šaka“ < pide. $*h_2o-sd-os$ (sudurtinis žodis, kurio pirmasis dėmuo yra prvb. $*h_2o-$).

1.5.3. Išnykus laringalams, apofoninis laipsnis *o* alternuoja su laipsniu *e*, kuris graikų kalboje realizuojamas trejopai (*e*, *a*, *o*), plg.:

o :: *e*, pvz., gr. *ῥπος* :: EL $*ers-$ < pide. $*h_1ers-$, plg. sair. *err*

o :: *a*, pvz., gr. *ῥμος* :: EL *ῥγω* < pide. $*h_2eğ-$

o :: *o*, pvz., gr. *ῥφανός* :: EL $*orp^h-$ < pide. $*h_3erb^h-$, plg. het. *harpzi*.

1.6. Laringalas h_2 tarp dusliojo priebalsio ir balsio

Čia apibūdintoje fonetinėje aplinkoje laringalo $*h_2$ atspindį indo-iranėnų kalbose sudaro aspiracija, t. y. sprogstamojo dusliojo priebalsio koartikuliacija: $*Th_2V > *T^hV$.

1.6.1. Vedų kalbos t^h -V pavyzdžiai:

ved. *prthú-* „platus“ < pide. $*pl^h_2-ú-$, plg. gr. *πλατύς* „t. p.“, OL liet. *platùs* (plg. § 3.2.5).

ved. *práthate* „išsitempia, išsidriekia, išsiplečia“ < pide. $*pl^h_2-$

-e-toj (liet. *plečiù, plėsti*). — *práthas-* n. „plotis, platumas, platumas, plotas“ < pide. *pléth₂-es-.

ved. *tíṣṭhati* „stoja(si)“ < pide. *(s)ti-sth₂-é-ti, plg. lot. *sistit* „stato“ < *sí-st-e-ti. EL *steh₂-, ved. *ástḥāt* „atsistojo“ (vietoj *á-stā-t).

ved. *rátha-* m. „vežimas, karo vežimas“, av. *raθa-* „t. p.“ < pide. *rot-h₂-o- (etimologinė reikšmė – „turintis ratus“), plg. lot. *rota* f. „ratas; vežimas“ < *rot-eh₂- (collectivum) šalia liet. *rātas* m., *rātai* m. pl. „vežimas“, sva. *rad*, sair. *roth* „ratas“ < pide. *rot-h₂-o-. Vedinys iš veiksmažodžio *ret-e/o- „bėgti, risti“, plg. sair. *rethid* „bėga“, svels. *retit* „t. p.“, liet. tarm. *rentù, rìsti* „ridenti (akmenį)“, NL: liet. *ritù, rìsti* „ridenti“ (statinė, raštą, akmenį), OL: sliet. *ratýti, rataũ* „ridenti“.

ved. *pathás* gen.-abl. sg. „kelias“, av. *paθō* „t. p.“ < pide. *pṛt-h₂-és, plg. su OL priesaga: nom. sg. *pént-oh₂-s > pidir. *pántās, av. *panṭā*, plg. ved. *pánthās* su antriniu *th* (§ 1.7.2.2).

ved. *átha* adv. „paskui, vėliau, toliau“ < pide. *at-h₂o-. Priesaga kartojasi adv. *á* „iki tol, iki šios vietos, ant“ < *o-h₂o-.

ved. *-tha-* < *-th₂ó-, kelintinių skaitvardžių priesaga: *caturthá-* „ketvirtas“, *pakthá-* „penktas“, *ṣaṣthá-* „šeštas“, *saptathá-* „septintas“.

1.6.2. Vedų kalbos *k^h-V* pavyzdžiai:

ved. *śāṅkhá-* m. „kriauklė“ < pide. *kōnk-h₂-o-, plg. gr. *κόγχος* m. f. „kriauklė, kaukolės viršutinė dalis, skydo iškilas vidurys“.

ved. *sákhāy-* m. f. „draugas, bičiulis“, av. *haxa* < pide. *sok^u-h₂-o- (šaknis *sek^u-, liet. *sekù, sėkti* (kam iš paskos)).

1.6.3. Vedų kalbos *p^h-V* pavyzdžiai:

ved. *spḥyá-* m. „mentė, pečiai; irklo mentė“, oset. *fijag* „medinė lopeta“ < idir. *sp^hiija- < pide. *sph₂-iḥo-. Su kita priesaga gr. *πάθη* f. „audimo skietas ataudų siūlui pritvirtinti; mentė maišyti; irklo

mentė; kūno mentė; palmės šaka“, sangl. *spade, padu* f. „kastuvas, lopeta“.

ved. *śaphá-* m. „arklio kanopa“, av. *safa-* „t. p.“ < pide. *k^hop-h₂ó-.

1.6.4. Bandyta įrodyti, kad laringalas sukėlė pakitimą *th₂V > *t^hV ir kitose kalbose, ypač graikų. Šiuos atvejus aptaria Mayrhoferis (2005, 112–113) ir kaip pavyzdžius išvardija 2 sg. pf. galūnę -θα (plg. § 1.10.7, (6) punktą), adj. καθάρός bei asmenvardį Ὀρέσθειον (iš *steh₂-/*sth₂-).

1.6.5. Formulės *Th₂V > *T^hV atradimas reiškė, kad dusliosios aspiratos nebuvo paveldėtos iš ide. prokalbės, bet atsirado vykstant kiekvienos kalbos raidos procesams. Sanskrito kalbos modeliu grindžiamą sprogstamųjų priebalsių schemą pide. *t :: t^h :: d :: d^h* pakeitė trinarė schema: pide. *t :: d :: d^h* (Kuryłowicz 1935, 54). Dėl to, kad diferencinis aspiracijos požymis nuolat lydi skardumo požymis, kilo tipologinių abejonių, paskatinusių glotalizuotų priebalsių teorijos atsiradimą (žr. Mayrhofer 1986, 92t. su literatūra; Pisowicz 1988, Salmons 1993).

1.7. Laringalas prieš priebalsį ir prieš pauzę

1.7.1. Laringalas tarp balsio e ir priebalsio (eHC)

Kita kontekstinė situacija, iš kurios galima daryti išvadų apie išnykusius laringalinius priebalsius, yra istoriškai paliudytas ilgasis balsis /ē/, /ā/ arba /ō/, einantis prieš priebalsį arba prieš pauzę. Tiek

tembro skirtumai, tiek atitinkamų ilgųjų balsių savybės aiškintinos pakitimais, nulemtais prokalbės laringalų konteksto, plg. schema:

Fonemos	Alofonai	Laringalui išnykus
*/eh ₁ C/	> *[eh ₁ C]	> /ēC/, pvz., gr. η
*/eh ₂ C/	> *[ah ₂ C]	> /āC/, pvz., gr. ᾶ (dor.)
*/eh ₃ C/	> *[oh ₃ C]	> /ōC/, pvz., gr. ω

Pozicijoje /eh₂,₃C/ įvyko du pakitimai. Pirmasis buvo balsio tembro /e/pakitimas į [a] (plg. [ah₂C]) arba į [o] (plg. [oh₃C]) (vok. *Umfärbung*, *Laryngalumfärbung*). Asimiliacijų teorijos požiūriu šis reiškinytis remiasi fonemų */h₂/ ir */h₃/ fonologinių požymių anticipacija. Antrasis pakitimas buvo laringalinio spiranto išnykimas, sukėlęs kompensacinį balsių [a] ir [o] pailgėjimą. Pozicijoje /eh₁C/ konstatuojame tik pailgėjimą *e* > *ē*, kompensuojantį *h*₁ išnykimą. Kaip paralelę aprašytai raidai galima nurodyti antrinius pailgėjimus tam tikrose formose, kurios neteko spiranto žodžio viduje: 1. gr. εἶμί = [ēmí] „esu“ iš *ehmi < *esmi (plg. sliet. *esmi*, ved. *ásmi*), 2. lot. *īdem* „tas pats“ iš *īdem, 3. lot. *sīdō* „nusėdu, susmunku“ iš *sīzdō < *si-sd-ō- (gr. dor. *hízdō* „atsisėdu, nutupiu“), 4. ved. *mīdhá-* „atlyginimas už kovą“ iš pide. *misd^hó- (plg. gr. μισθός m. „atlyginimas, kareivio alga“), 5. angl. *daughter* = [dōtə] „dukra“ iš sangl. *dohtor* (plg. vok. *Tochter*, liet. *duktė*), Žr. Lindeman 1997, 24.

1.7.1.1. Panašiai kaip ir § 1.2.1, parenkami vieno morfologinio tipo pavyzdžiai. Šiuo atveju tai bus reduplikuotas prezensas su pilnojo *e* laipsnio šaknimi ir atematinėmis galūnėmis (tipas *Ci-CeH-mi), plg.:

gr. τίθημι „dedu“ < *t^hít^hēmi < *t^hí-t^heH-mi < pide. *d^hí-d^heh₁-mi (1 pl. τίθεμεν < *d^hí-d^hh₁-C). Šaknis *d^heh₁- „dėti“, plg. liet. *dėti*, het. *tēmi* „sakau, nustatau, nutariu“ (su vokalizmo pakitimu: ved. *dád^hāti* „deda“).

gr. dor. ἴσταμι „statau, sulaikau“ (klas. ἴστημι) < *sístāmi ← *sí-staH-mi < pide. *stí-steh₂-mi (1 pl. ἴσταμεν ← *stí-sth₂-C). Šaknis *steh₂- „sustoti, stabtelėti“, plg. gr. ἔστην „sustojau, stabtelėjau“ < *estān < *e-steh₂-m, liet. *stójau*.

gr. δίδομι „duodu“ < *dí-doH-mi < pide. *dí-deh₃-mi (1 pl. δίδομεν < *dí-dh₃-C). Šaknis *deh₃- „duoti“, plg. liet. *dúoti* (su vokalizmo pakeitimu: ved. *dádāti* „duoda“).

1.7.1.2. Panašios iliustracinės medžiagos teikia vardažodžiai su e laipsnio šaknimis ir baigmeniu *-h₁*, *-h₂*, *-h₃* bei su priesaga *-men-* / *-mn-*, plg.:

lot. *sēmen*, *-minis* n. „sėkla, daigas, sodinukas; kamienas, giminė“ < *seHmen < pide. *seh₁-men-: sbžsl. *sěmę*, *-mene* „sėkla“, got. *manasēps* „žmonija“, sva. *sāmo* „sėkla“. — NL: *serō*, *-ere* „sėti, sodinti“ iš *sesō < *sisō < pide. *sí-sh₁-e- (prs. sudarytas kaip žodyje *sistō*, žr. toliau).

lot. *stāmen*, *-minis* n. „pagrindas, siūlai ant audžiamųjų staklių; verpinys“ < *staHmen < pide. *steh₂-mṇ (atitinka gr. dor. σταμῶν bei liet. *stomuō*, acc. sg. *stómenį* (žr. § 3.3.1.2)). — NL: *sistō*, *-ere* „iškelti, pastatyti“, *subsistō* „sustoti, stabtelėti“ < *s(t)i-st-e-: ved. *tíṣṭhati* „sustoja, stabteli“ < pide. *stí-sth₂-e-.

lot. *cognōmen*, *-minis* n. „kilmės vardas, pravardė“ < *-gnoHmen < pide. *ǵneh₃-mṇ (etimologinė reikšmė – „žymuo, ženklas“). Greita šio dar aor. gr. ἔγνων, sbžsl. *znaxŭ* „žinojau“ < *ǵneh₃-. — NL: (g)nōscō „pažinti, sužinoti“, gr. γινώσκω „(at)pažįstu“ (vietoj *γνώσκω) < pide. *ǵnh₃-ské-.

1.7.1.3. Seka *-eH-* priesagoje:

*-jeh₁, stiprusis atematinio optatyvo alomorfai: lot. *siem*, *siēs*, *sied* < pide. *h₁s-jéh₁-m, -s, -t, ved. *syám*, *syáh*, *syát* „kad būčiau“ ir t. t, plg. silpnąjį alomorfa *-ih₁, lot. *sītis* 2 pl. „kad būtumėte“ <

pide. *h₁s-ih₁-té, ved. *syúh* 3 pl. „kad būtu“, vietoj *siyuh < pide. *h₁s-ih₁-ur (av. *hyārə*).

*-eh₂-, faktityvų priesaga: het. *nēw-ahh-* „padaryti naują, atnaujinti“, lot. *renou-ā-re* „atnaujinti, atgaivinti“ < *neuh₂- < pide. *neuh₂-, vedinys iš adj. *neuos „naujas“.

1.7.1.4. Žodžio galo pavyzdžiai:

lot. *dē* prielinksnis „iš, nuo, iki, prie, pas, į; tuoj po, dar vykstant kam, tuo metu“ < pide. *de-h₁, sustabarėjusi instr. sg. forma, priklausanči leksemai *dē*, kurią matome sudurtiniuose žodžiuose *inde* adv. „iš ten, nuo tol“, *unde* adv. „iš kur, iš ko, kodėl“, taip pat gr. οἰκόνδε, οἶκον δέ „namo“, av. *vaēsmən-da* „t. p.“ Plg. OL *do-h₁ (§ 1.7.2.3).

gr. ὀκτώ „aštuoni“, lot. *octō* < pide. *h₃ékteh₃ arba *Hókteh₃ (su vokalizmo pakitimu: ved. *aṣṭá*, liet. *aštuoni* vietoj *aštuo).

1.7.1.5. Hetitų kalbos pavyzdžiai:

het. *e-ep-zi* = [ēpt̪si] „griebia, čiumpa“ < pide. *h₁éh₁pti, 3 pl. *appanzi*, plg. ved. *āpa* „pasiekė“, slot. *apiō*, -ere „prižiūrėti“, lot. *apiscor* „pasiekti, gauti, įgyti“, pf. *co-ēp-i* „pradėjau“.

het. *te-e-zi* = [dēt̪si] „sako“ < pide. *d^héh₁ti.

het. *sēli-* „grūdų krūva“ < *séh₁-li-, vedinys iš pide. *seh₁- „mesti, sėti, sodinti“, plg. liet. *sėti*, *pasėlys*.

het. *pāhhur*, obl. *pah-wēn-* „ugnis“ < pide. *péh₂-ur, obl. *ph₂-uén-, plg. toch. B *pūwar* „ugnis“ < *puh₂ōr.

het. *lāman* „vardas“: ši forma disimiliacijos būdu kilo iš *nāman < pide. *h₁néh₃-mṇ, plg. lot. *nōmen*, ved. *nāma*, arm. *anun*. Graikų kalboje formą *ἔνωμα „vardas“ pakeitė nykstamojo laipsnio forma: ὄνομα, iš *ἔνομα < *h₁ēnh₃°mṇ < pide. *h₁nh₃-mṇ.

het. *pāsi* „išgeria gurkšni“ < pide. *peh₃-s-, plg. ved. *ápāt* „išgėrė“.

1.7.1.6. Pailgėjimas pozicijoje *e-HC įvyksta augmento ir reduplikacijos balsių sandūroje, jiems jungiantis prie šaknies, prasidedančios samplaika *HC-, plg. vedų kalbos pavyzdžius:

ved. *áyan* impf. 3 pl. „ėjo“ < *aH.iant iš *a-H₁-ant < pide. *é-h₁-ent (gr. ἦιε, ἦιεν). — N.B. Balsis *ā* 1 sg. formoje *áyam* „ėjau“ < *áya (-m pagal analogiją) < *á.a.ia < *á-Haj-ṃ < pide. *é-h₁-ej-m atsirado kontrakcijos būdu.

ved. *áyunak* 3 sg. impf. „kinkė“ iš *aH.iu.nakt < pide. *é-H₁uneg-t (šaknis *H₁euḡ-), plg. gr. ζ- < *H₁- žodyje ζυγόν „jungas“ :: ved. *yugám*, lot. *iugum*, got. *juk* (§ 1.8.1.4).

ved. *ávidhyat* 3 sg. impf. „sužeidė, pataikė, sudavė“ < pide. *é-h₂uid^h-je-t, plg. prs. *vídhyati*. Šaknis *h₂uid^h-.

ved. *ánaṭ* 3 sg. aor. „pasiekė“ iš *aH.naṣt < pide. *é-h₂nek-t.

ved. *ānáśa* 3 sg. pf. „pasiekė“ < *HaH.na.śa < pide. *h₂e-h₂nók-e (OL lyginant su *h₂nek-), plg. *dadáśa* 3 sg. „pagerbė“ < *de-dók-e (-ā- abiem atvejais pailgėjimas pagal Brugmanno dėsnį).

ved. *āhúr* 3 pl. pf. „sako“, av. *ādarā* < pide. *Hé-Hd^h-r (plg. *d^h pėdsaką, išlikusį 2 sg. formoje *át-tha*). Šaknis *Hed^h- „pasakyti, sakyti“. — N.B. 3 sg. formoje *áha* „sako, taria“ (av. *ādā*) ilgasis *ā* atsirado dėl kontrakcijos, < *a.a.d^ha < *Ha.Ha.d^h-a < *He-Hód^h-e.

ved. *jāgāra* pf. „yra atsibudęs, budi, nemiega“ < *geH.go.re < pide. *h₁ge-h₁gor-e (*gā* pagal Brugmanno dėsnį). Šaknis *h₁ger-. — Šios formos atitikmuo graikų kalboje, ἐγρήγορε „yra atsibudęs, budi, nemiega“, turi antrinį γρ. Jis atsirado atnaujinant formą *ἐγρήγορ-ε pagal aor. ἔ-γρ-ετο „atsibudo“ pavyzdį.

Iš lotynų kalbos plg.

ēdī „suvalgiau, prarijau“ < *ēdaj < *HeH.dHaj < pide. *h₁e-h₁d-h₂ej, veiksmazodžio *edō*, -ere < *h₁ed- perfektas.

ēmī „nupirkau“ < *ēmaj < *HeHmaj < pide. *h₁e-h₁m-h₂ej, veiksmazodžio *emō*, -ere < *h₁em- perfektas.

co-ēpī „pradėjau“ < *ēpai < *HeH.pHaj < pide. *h₁e-h₁p-h₂ej. EL h₁ep-, plg. het. *ēpzi* „griebia“, ved. *ápat* aor. „pasiekė“ < *a.a.pat < *a.Ha.pat < *é-h₁ep-et.

Plg. ilgumus, atsiradusius iš *o-HC (§ 1.7.2.5) bei *i-HC, *u-HC (§ 1.7.3.7) sekų.

1.7.1.7. Senojoje indų kalboje dėl pide. rezonantų *ŋ, *ṃ vokalizacijos atsiradęs balsis *a* pailgėja, kai išnyksta šalia esantis laringalas, plg.

ved. *ásat* „nesantis“ < *aH.sat (pamorfemiui: *a-Hs-at-) < pide. *ŋ-h₁s-nt, dūrinys su neiginiu *n(e). Šaknis *h₁es-, plg. gr. ἔστί, ved. ásti (§ 1.2.1).

ved. *sākám* adv. „kartu, iš karto, vienu metu“ < *saH.kam < pide. cps. *sṃ-h₃k^u-ó-. Pirmasis dėmuo yra žodyje *sám* „drauge, kartu su“ pasirodančios šaknies NL alternantas; antrasis dėmuo – kaip žodyje *prátikam* (§ 1.7.3.6).

1.7.2. Laringalas tarp balsio o ir priebalsio (oHC)

Fonemos	Alofonai	Laringalui išnykus
*/oh ₁ C/	> *[oh ₁ C]	> /ōC/
*/oh ₂ C/	> *[oh ₂ C]	> /ōC/
*/oh ₃ C/	> *[oh ₃ C]	> /ōC/

Pozicijoje tarp apofoninio o ir priebalsio einantys laringaliniai priebalsiai jokio asimiliacinio poveikio balsiui o nedaro. Kiekvienu iš trijų kontekstinių atvejų laringalas išnykdamas sukelia tą patį padarinį: atsiranda pailgėjęs balsis /ō/. Šiuo atveju galima kalbėti apie skirtumų tarp /h₁/, /h₂/ ir /h₃/ neutralizavimą.

1.7.2.1. Žodžio vidaus pavyzdžiai:

gr. θωμός „krūva“ < *d^hōmo- < pide. *d^hoh₁-mo- (got. *doms*, sisl. *dōmr*, sangl. *dōm*, sva. *tuom* „teismo sprendimas, nuosprendis“)

dis“). EL *d^heh₁- „dėti, statyti“, gr. τίθημι „dedu“, liet. *dėti* (§ 3.3.1.1).

gr. φωνή „balsas“ < *b^hōnā < pide. *b^hoh₂-neh₂-. EL *b^heh₂- „sakyti“, gr. dor. φᾶμί „sakau“ (klas. φημί), lot. *fāri* „sakyti“, ved. *bhāti* „šviečia“ < *b^hah₂-C < *b^heh₂-C.

gr. βώμος „laiptelis, paaukštinimas; altorius“ < *g^uōmo- < pide. *g^uoh₂-mo-. EL *g^ueh₂- „nueiti“, gr. ἔβη 3 sg. „nuėjo, iškeliaavo, išvyko“, *ágāt* „t. p.“ < *e-g^ueh₂-t, plg. lat. *gāju* „nuėjau“, lit. *gójau* (§ 3.3.1.2).

gr. κώπη „rankena, kotas“ < *kōpā < pide. *koh₂p-eh₂. NL *kh₂p-: lot. *capīō* „griebti, pačiupti, atimti“, got. *hafjan* „pakelti“, gr. κάπτω „godžiai ryti“ (§ 1.8.2.1).

gr. δῶρον „dovana, auka“ < pide. *doh₃-ro- (plg. sbžsl. *darŭ*, su psl. pakitimu *ō* > *ā*). EL *deh₃- „duoti“, gr. δίδωμι „duodu“, liet. *dúodu* (§ 3.3.1.3).

lot. *flōrus* „žydintis“ < pide. *b^hlólh₃-ro- (NL *flāuus* „geltonas, pilkai gelsvas“ < pide. *b^hlh₃-uó-). – EL *b^hleh₃-: sangl. *blōwan* „žydėti“.

lot. *pōculum*, -ī „geriamasis indas, taurė; gėrimas, puota“ < *pō-klom < *pōtlom < pide. *poh₃-tló-. Šaknis *peh₃- „gerti“, plg. gr. πῶθι „gerk!“. NL ved. *píbatī* 3 sg. „geria“, lot. *bibit* „t. p.“ < *pibe-ti < pide. *pi-ph₃-e-ti.

ved. *dhāná-* „skrudinti grūdai, sėjamieji grūdai“ < pide. *d^hoH-neh₂-, plg. liet. *dúona*, lat. *duōna* „duonos riekė“ < *dō-nā- (§ 3.3.2.4).

ved. *rarádha* pf. „(jam) pasisekė, pavyko“, got. -*rairoþ* 3 sg. „pasistengė“ < pide. *re-róh₁d^h-e. EL *reh₁d-, plg. ved. *rādhati* coniun. „įvykdys, atliks“.

got. *hōf* 3 sg. pf. „pakėlė“ < pide. *(ke)koh₂p-, pf. prie *hafjan* „pakelti“. Žr. aukščiau gr. κώπη.

1.7.2.2. Seka -oH- priesagoje:

*-oh₂-: OL daiktavardinė priesaga žodyje pide. *pént-oh₂-s. Antekonsonantinę poziciją paliudija nom. sg.: av. *paṇtā* < *pantāz, ved. *pánthās* „kelias, takas, vieškelis“ (vietoj *pántās). – Antevokalinė pozicija paliudyta acc. sg.: av. *paṇtām*, ved. *pánthām* (vietoje *pantām) < idir. *panta.Ham < pide. *pent-oh₂-m. Tos pačios priesagos NL alternantas: gen.-abl. sg. *pnt-h₂-ós > ved. *path-ás*, av. *paθō* (dėl pakitimo *th₂-V > idir. *t^h-V* žr. § 1.6.1).

1.7.2.3. Žodžio galo pavyzdžiai:

lot. dūrinio dėmuo *dō-*: *dōnec* adv. „kol“, *quandō* adv. „kada, kai“, < pide. *do-h₁, *dō instr. sg. sustabarėjusi forma (plg. *dē* greta *dě*, § 1.7.1.4). Atitikmuo germanų kalbose: ags. *tō*, sang. *tō* „link, iki“, sva. *zuo*, *zua*, *zō*, vok. *zu* „t. p.“.

lot. *prō* prielinksnis „prieš; kieno nors labui, naudai, pelnui, kam nors“ < pide. *pro-h₁, tikriausiai *pro instr. sg. sustabarėjusi forma.

*-oh₂, tematinio prezenso 1 sg. galūnė, plg. pide. *b^her-o-h₂ > *b^herō > gr. φέρω „nešu“, lot. *ferō* „t. p.“ (liet. -u, pvz., *nešù*, *beriu*).

gr. ἄμφω „abu, abi“, lot. *ambō* „abu kartu paėmus; vienas ir kitas atskirai paėmus“ < pide. *h₂emb^hoH (plg. liet. *abù*, sbžsl. *oba*, § 3.3.2.4).

ἐγώ, lot. *egō* „aš“ < pide. *eǵ-oh₂.

N.B. Šaknyse, kurios baigiasi -h₃, apofoninio laipsnio e neįmanoma atskirti nuo laipsnio o. Žr. aukščiau atspindį δω- ir EL formoje δίδωμι, ir OL vedinyje δῶρον, taip pat plg. atspindį πω- EL formoje πώνω „geriu“ ir OL vedinyje πῶμα „gėrimas“ iš šaknies *peh₃- „gerti“ (ved. *ápāt* 3 sg. „išgėrė“).

1.7.2.4. Hetitų kalbos pavyzdžiai:

het. *parās* = [prās] „oras“ < pide. *proh₁-s. EL *preh₁- „pūsti, kurstyti ugnį“, gr. πίμπρημι „padegti, sunaikinti ugnimi, išpūsti, sukelti išpūtimą“, aor. ἔ-πρη-σα, NL het. *parāi* „pūčia“.

het. *wāgi* „kanda“ < pide. *uóh₂g-e, plg. gr. ἔαγα pf. „esu sudaužytas“, vietoj *éōga iš *ue-uōg-a. Šaknis *ueh₂g- „sulaužyti, sudaužyti“.

1.7.2.5. Pailgėjimas pozicijoje *o-HC matyti ir iš tam tikrų sudurtinių žodžių, kurių pirmasis dėmuo baigiasi balsiu *-o-, o antrasis dėmuo prasideda priebalsių samplaika *HC-. Daugiausia pavyzdžių iš vedų kalbos, plg.:

ved. *amitrāyúdh-* „nugalintis priešus“ < *amitra-Hj₂dh^h-, plg. *yúdh₂yati* 3 sg. „kovoja“, *yudh-* f. „kova“. Antrasis dėmuo sudarytas iš šaknies *Hj₂eud^h-, plg. liet. *jundù, jùsti*, OL *jáudinti* (§ 3.5.1.5).

ved. *dīrghāyu-* „ilgaamžis“ < *dirHg^há-Hj₂u- < *dlh₁g^hó-h₂ju-. Antrasis dėmuo iš šaknies *h₂eġ-, plg. lot. *aeuum* „laiko tarpas, amžinybė, amžius“.

ved. *gartārúh-* „įžengiantis į (kovos) vežimą“ < *garta-Hrudh- < *-h₁lud^h-. Antrasis dėmuo iš šaknies *h₁leud^h- „sukilti, išaugti“, plg. gr. ἐλεύθερος „gimęs laisvas“ bei ilgumą žodyje ved. *vīrúdh-* (§ 1.7.3.6).

ved. *viśvānara-* (Savitaro epitetas) < *viśva-Hnar-a-. Antrasis dėmuo iš pide. *h₂ner- „vyras“, plg. aukščiau av. *kamnānar-* bei *sūnāra-* (§ 1.7.3.6).

ved. *viśvāvasu-* „turintis įvairių gėrybių, turto“ < *uiśva-Hvasu-. Antrasis dėmuo *vāsu-* n. „gėrybės, turtas“ < pide. *h₁uésu-, plg. ilgumą žodyje *purūvasu-* (§ 1.7.3.6).

Prieš atsirandant laringalistiniam aiškinimui manyta, kad sudurtinio žodžio pirmojo dėmens galinio balsio „pailgėjimas“ įvykdavo dėl metrikos.

Plg. pavyzdžius iš iranėnų kalbų:

av. *kamnānar-* „turintis mažai žmonių, su keliais žmonėmis“ < *kam.naH.nar-. antrasis dėmuo yra pide. *-h₂ner-, ved. *nar-* m. „vyras“, plg. a- žodyje gr. ἀνὴρ „vyras“ taip pat ilgumą žodyje ved. *sūnára-* (§ 1.7.3.6).

spers. asmenvardis *Ariyāramna-* < *ariya-Hramna-. Antrasis dėmuo iš pide. *h₁rem- „nurimti, pailsėti, atsigulti“, plg. gr. ἡρέμα adv. „švelniai, atsargiai, subtiliai“, ved. *rámate* 3 sg. „nurimsta“, NL liet. *nurìmti* (§ 3.5.1.1).

1.7.2.6. Apofoninis laipsnis o dėl kontekstinių pakitimų, įvykusių atitinkamose e laipsnio formose, graikų kalboje realizuojamas trim apofoninio santykio tipais:

ō :: ē, pvz., θωμός :: τίθημι

ō :: ā, pvz., φωνή :: φᾶμί

ō :: ō, pvz., δῶρον :: δίδωμι.

Plg. § 1.5.3 aptartą trejopą laipsnio e diferenciaciją morfemose su trumpu šakniniu e.

1.7.3. Laringalas tarp balsio i arba u ir priebalsio: iHC, uHC

Laringaliniai priebalsiai pozicijoje po aukštutinio pakilimo balsių i, u taip pat nesukelia asimiliacijos. Jų išnykimas sukelia kompensacinę pailgėjimą ir ilgųjų balsių /ī, ū/ fonologizaciją:

*/ih₁C/ > /ī/, */ih₂C/ > /ī/, */ih₃C/ > /ī/

1.7.3.1. Žodžio vidaus pavyzdžiai:

sbžsl. *briti sę, brijō sę* „skustis“ < pide. *b^hriH-C. Šaknis *b^hrej₂H- „kirpti, pjauti“, plg. NL ved. *bhrī́ánti* 3 pl. „žeidžia, luošina“, vietoj *bhrin- < *b^hri-n-H-V-.

ved. *nītá-* „vedamas“ < *niH-tó-. EL-V *náyati* „veda“ < pide. *néĭH-e-ti. OL-V *nináya* „nuvedė“ ⇐ pide. *ne-noĭH-e.

ved. *prítá-* „draugiškai nusiteikęs“ < pide. *prih₂-tó-. Šaknis *preĭh₂- „džiaugtis, būti patenkintam“, plg. NL ved. *prīñáti* „patenkina“, senesnė forma – *prīñáti* < *pri-né-h₂-ti.

lot. *uīrēs*, -ium pl. „fizinės jėgos, karinės pajėgos, kariuomenė; sugebėjimai“ < pide. *uīH-s-es (nom. sg. *uīs*, acc. *uīm* „jėga, pajėgumas, galia“). PiL-V *uĭĕĭH-es-: ved. *váyas-* n. „jėga, gyvybinė jėga, instinktas“.

lot. *uīrus*, -ī n. „lipnus skystis, nuodai“ < pide. *uīHs-o-. Atitikmuo gr. ἰός „gyvatės nuodai“ < *uīhos < *uīsos. Neaišku, kodėl žodyje ved. *viśá-* n. „nuodai“ yra trumpasis balsis, kitaip negu av. *viša-* n. „t. p.“.

lot. *uīuus* „gyvas, gyvenantis, dar gyvas“ < *guīuos < pide. *g^uih₃-uó-, plg. liet. *gyvas*, ved. *jīváh*. Šaknis *g^uĭeh₃-, plg. gr. ζῶω „gyvenu“ < *dĭōĭō < *g^uĭō-ĭō.

1.7.3.2. Seka -iH- priesagoje:

*-ih₁-C, atematinio optatyvo silpnasis alomorfai: lot. *sītis* 2 pl. „kad būtumėte“ < pide. *h₁s-ih₁-té (greta ved. *syúh* 3 pl. „kad būtu“ < pide. *h₁s-ih₁-ur), plg. EL *-ĭeh₁-, lot. *siem*, *siēs*, *sied* „kad būčiau“ ir t. t., ved. *syám*, *syáh*, *syát* „t. p.“ (§ 1.7.1.3).

1.7.3.3. Žodžio galo pavyzdžiai:

lot. *quī* adv. „kaip, kodėl, iš kur“, *quicum* „su kuo“ – instr. sg. sustabarėjusi forma pide. *k^ui-h₂, plg. *quis*, *quid* „kas“.

lot. *uīgintī* „dvidešimt“ < *uĭkentī < pide. *duĭh₁-dk̑mt-ih₁ (dviskaitos galūnė). Su išnykusiu laringalu žodžio gale: gr. dor. *ἑἵκατι*, jon.-att. *εἵκοσι*, ved. *viṃśatī*, av. *višaiti*, sair. *fiche*, toch. A *wiki*, B. *ikäm*. Žr. taip pat lot. *trīgintā* (§ 1.8.3).

ved. *devī* „deivė“ < **déj̥u-ih₂*, *vṛkīḥ* „vilké“ < pide. **uḷk^u-ih₂* – moteriškos giminės vediniai su priklausymo santyki reiškiančia priesaga *-ih₂ (šios priesagos PiL **-jeh₂-*: gen. sg. *dev-yá-s* „deivės“, vietoje **div-yās*).

**/uh₁C/* > */ū/*, **/uh₂C/* > */ū/*, **/uh₃C/* > */ū/*

1.7.3.4. Žodžio vidaus pavyzdžiai:

ved. *bhūyāt* „tegul įvyksta, tebūnie“ < pide. **b^huh₂-jéh₁-t* (opt.). Šaknis **b^huēh₂-* „būti, egzistuoti“, plg. liet. *būti* (su pakitimu *ū* > *y*: sbžsl. *byti*) (§ 3.3.3.2).

ved. *pūtá-* „išvalytas, apšvalęs“ < **puHtó-*, lot. *pūrus* „švarus, išvalytas, doras, garbingas“ < **puH-ró-*. Šaknis **peuH-C-*: ved. *pávi-tum* „valyti“, **peuH-V-*: ved. *páv-ate* „darosi švarus, grynas“.

ved. *sūnūh* „sūnus“, liet. *sūnūs* < pide. **suH-nu-* (su sutrumpėjusiu *ū*: got. *sūnus*, žr. § 3.3.3.2); ved. *sūte* „gimdo“ < pide. **suH-toj*; lot. *sūs*, *suis* m. f. „kiaulė, meitėlis, kuilys“ < pide. **suH-s* „veislinė kiaulė, paršavedė“. Šaknis **seuH-* „gimdyti“, plg. av. *hunāmi* „gimdau“ < **su-né-H-mi*.

ved. *śūla-* m. n. „ietis, iešmas“ < pide. **kuH-ló-*. Šaknis **keuH-* „mesti, sviesti“, plg. lat. *šaut* „greitai stumdyti, smogti“ (§ 3.6.3.11).

ved. *ūná-* „ydingas, nepakankamas, per mažas“ < pide. **uh₂-nó-*. Šaknis **uēh₂-* „silpti“, plg. lot. *uānus* „tuščias, veltas“, ved. *nir-vāṇa-* „nurimęs“, lat. *vājš* (§ 3.3.1.2).

ved. *yúne* dat. sg., *yūnas* gen. sg. < pide. **h₂ju-Hn-éj*, -és – silpnosios formos iš *yúvan-* „jaunas“ < **j̥u.ṷán-* (*u* laringaliniame hiate, žr. § 3.4.3.2) < pide. **h₂ju-Hén-*.

gr. ὄφρῦς f. „antakis“ < pide. **h₃b^hruH-C*, gen. sg. ὄφρῦ(F)ος, plg. ved. *bhrúś*, gen. sg. *bhruváh* „t. p.“, liet. *bruvīs*, -iės f. „antakis“ (trūksta **brūs*).

sisl. *brúðr* f. „jėga, galia“ < pide. *truh₁-tí- (šaknis *treh₁u- „maintinti, auginti“).

1.7.3.5. Žodžio galo pavyzdžiai:

av. *tū* „tu“ lot. *tū*, sair. *tū*, sisl. *bū*, sbžsl. *ty*, arm. *dow* [du] < pide. *tuH. Antrinis *-ū sutrumpėjimas: liet. *tū*. Be laringalo pėdsakų: gr. σύ, dor. τύ „tu“ (skirtingai nei homer. τύνη). – NL-V atspindi ved. *tuvám*, toch. B *tuwe* < *tuH-óm (§ 3.4.3.2).

het. *āssū* nom.-acc. pl. „gerybės, valdos“ < pide. *h₁ós-uh₂ (plg. § 1.5.2).

1.7.3.6. Ilgieji balsiai *ī*, *ū* atsirado dėl kompensacinio pailgėjimo ir tam tikruose vedų kalbos sudurtiniuose žodžiuose, kurių antrasis dėmuo prasidėdavo priebalsių samplaika *HC-, pvz.:

ved. *dvīpá-* n. „salpà; užliejama paupio dalis, kur kaupiasi sąnašos“ < *d̥uīH.pam- < pide. *d̥uī-h₂p-óm. Etimologinė reikšmė – „iš abiejų pusių apsuptas vandens“. Antrasis dėmuo -pa- iš pide. *h₂p-ó-, t. y. NL formos iš *h₂ep- „vanduo, vandens srovė“.

ved. *prátīka-* n. „viršus, išorė“ < *pratiH.kam < *proti-h₃k^u-ó-. Antrasis dėmuo -k-, NL lyginant su pide. *h₃ek^u- „akis, žvilgsnis“, plg. gr. ὄψ, ὀπός f. „akis, veidas“.

ved. *pratīpám* adv. „prieš srovę; prieš (ką nors), atgal“ < *pra.tiH.pa- < *proti-h₂p-ó-, pažodžiui „prieš vandenį“, plg. *dvīpá-* ir *anūpá-*.

ved. *virúdh-* f. „augalas“ < *uīH.rud^h- < pide. *uī-h₁lúd^h-. Antrasis dėmuo – NL forma iš *h₁leud^h- „atsirasti, išaugti“, plg. *gartārúh-* (§ 1.7.2.5).

ved. *anūpá-* m. „pelkė; pakrantė“ < *a.nuH.pa- < pide. *anu-h₂p-ó-, pažodžiui „palei vandenį“, plg. aukščiau *dvīpá-*, *pratīpám*.

ved. *purūvasu-* „turintis didelį turtą“ < *pu.ruH.ūa.su-. Antrasis dėmuo *vásu-* n. „gerybės, turtas“ < pide. *h₁uḡesu-, plg. ilgumą žodyje *viśvā-vasu-* (§ 1.7.2.5).

ved. *sūmáya-* „gražiai įrengtas, gerai paruoštas“ < *HsuH.ma.ya- < pide. *h₁su-Hmeĵ-o-. Pirmasis dėmuo – *h₁s-ú- „geras, gražus“ kaip gr. εὖ- < *ehu- (§ 1.8.1.1). Antrasis dėmuo – *Hmeĵ-, plg. ved. *may-* „stiprinti, tvirtinti, kelti, statyti“.

ved. *sūnára-* „pasižymintis gyvybingumu, dailus, stotingas, gražus“ (spers. *ūnara-*) < *HsuH.na.ra- < pide. *h₁su-h₂ner-o-. Antrasis dėmuo – *h₂ner- „jėga“, plg. ved. *nar-* m., gr. ἀνὴρ „vyras“ (§ 1.8.1.2) bei ilgumą žodyje av. *kamnānar-* (§ 1.7.2.5).

1.7.3.7. Balsis *-i- pailgėjo ir reduplikacinėje morfemoje, būtent jam šliejantis prie šaknies, prasidedančios *HC- samplaika, plg. šiuos vedų kalbos pavyzdžius:

ved. *ījate* „varo (galvijus)“ < *HiH.ja.taj < pide. *h₂i-h₂ǵ-e-toĵ, plg. EL *ájati* „varo“ < *h₂éǵ-e-ti (gr. ἄγω § 1.2.1).

ved. *īkṣate* „pamato, pastebi“ < *HiH.kṣa.taj < *h₃i-h₃k^u-sé-toĵ, plg. EL *h₃ek^u- žodyje gr. ὄψομαι „pamatau“.

gr. ἵημι „siunčiu, metu, sviedžiu“. *h₁-ē-mi atsirado metatezės būdu iš *i-hē-mi, o ši forma, savo ruožtu, iš *i-ĵē-mi < pide. *HiHĵéh₁-mi. Šaknis *Hĵeh₁- „mesti, sviesti“, plg. het. *pi-yezzi* „išsiunčia, nusiunčia“. Dėl *h* metatezės plg. ἱερός (§ 1.8.2.1).

lot. *icō* „pataikau, užgaunu“ < pide. *h₂i-h₂ik-é-. EL *h₂eĵk- „pradurti“, plg. gr. αἷχμη „bronzinis ieties smaigalys“, liet. *iėšmas* (§ 3.1.1.2).

Plg. pailgėjimą pozicijose *e-HC (§ 1.7.1.6) ir *o-HC (§ 1.7.2.5).

1.7.3.8. Tam tikrais atvejais balsiai *i*, *u* kildintini iš antrinių sekų /iHC/, /uHC/, t. y. iš tokių, kurios atsirado dėl laringalinio priebalsio ir gretimo „pusbalsio“ *ĵ* arba *u* metatezės. Tai galima pavaizduoti šioje schemoje: 1. /CHĵ/ > [CiH] > [Ci], 2. /CHu/ > [CuH] > [Cū].

1.7.3.9. Iš pirminės šaknies *seh₂- „rišti, pančioti“ buvo padarytas NL vedinys su priesaga -ie-: *sh₂-ie-, plg. ved. *syāti* 3 sg. prs. „riša“. Tam tikru momentu šis prezensas su -ie- buvo reinterpretuotas kaip -e-prezensas: *sh₂-i-e-. Taip atsirado nauja (neskiemeninė) šaknis *sh₂-i-, kuri dėl h₂ metatezės pavirto skiemenine forma *sih₂- (plg. ved. *sināti* „pančioja kojas“ < *si-né-h₂-ti kaip prs. iš *sih₂-). Dabar neošaknis *sih₂- galėjo tapti naujo apofoninio lizdo centru: 1. į *sih₂- įterpus e, atsiranda naujas PiL *seih₂- (plg. ved. *setár-* „kuris pančioja kojas“, av. *āhōitha-* „kojų pančiojimas“ < *seih₂-C-, liet. (tarm.) *sejù* < *seih₂-e- kaip prs. iš *siėti*), 2. *sih₂- atsiduria opozicijoje su naujuoju PiL *seih₂- ir atsiejamas nuo ankstesnės opozicijos *seh₂- :: *sh₂-, plg. ved. *áva, ví sāt* „išlaisvina, iškinko“ < *seh₂-, *sitá-* „surištas“, *višitá-* „išlaisvintas iš pančių“ < *sh₂-tó-.

1.7.3.10. Norint paaiškinti tokias formas kaip ved. *pítá-* „išgėres; kuris išgėrė“, gr. *πίθι* „gerk“ ir sbžsl. *piti* „gerti“, būtina postuluoti neošakniję *pī- < *pih₃-, metatezės būdu atsiradusią iš formos *ph₃-i-, kuri, savo ruožtu, atsirado dėl prs. *ph₃-ie- (arba *peh₃-ie-, plg. ved. *pāy-áya-ti* caus. „girdo“) reanalizės. Neišplėsta šaknis yra *peh₃- „gerti“ > *pō-, ved. *pā-*: prs. *pāti*, aor. *ápāt*, ipv. *pāhí*. — Panašiai, siekiant paaiškinti ved. *gítá-* „apdainuotas, išgarbintas“, postuluojuama pirminė forma *g^(u)iH-tó-, kurios NL šaknis kildintina H metatezės būdu iš *g^(u)Hĭ-. Atitinkamas EL buvo *g^(u)eHĭ-, t. y. neošaknis *g^(u)eH-ĭ-, išabstrahuota iš *-ĭe- prezenso *gáyati* „dainuoja“, plg. srus. *gaju, gajetū* „kreksi“. Neišplėstinė šaknis šiuo atveju būtų pide. *g^(u)eH- kaip žodyje ved. *gāti* „dainuoja“, *gātú-* „dainavimas“, *gathám-* „daina, giesmė“ (av. *gāthā* „t. p.“), *udgātár-* m. „pagrindinis šventikas, kuris gieda *sāman*“.

1.7.3.11. Skirtingą balsių ū :: u ilgumą graikų kalbos nom. sg. formoje *πῦρ* „ugnis“ ir gen. sg. formoje *πυρός* nulėmė laringalinio prie-

balsio metatezė, vykstanti formoje nom. sg.: *ph₂-ur > *puh₂r > *pūr (plg. gen. sg. *ph₂-ur-ós > πυρός; greta šios formos *ph₂-un-V > got. *funins*). Pirminė paradigma buvo *peh₂-ur :: gen. sg. *ph₂-uēn-s, plg. het. *pahhur*, *pahhuenas*.

1.7.3.12. Skirsnyje § 3.3.3.2 lat. *grūts* „sunkus“ < *g^uruh₂(tós) ap-tariamasi kaip *g^urh₂-ú- (plg. ved. *gurú-*, gr. βαρός „sunkus“) metatezės atspindys.

1.7.3.13. Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad pirminėse sekose laringalinis priebalsis priklausė šakniam, o „pusbalsiai“ *ĩ*, *u* buvo priesaginių morfemų (-*ie-*, -*uer-*, -*u-*). Po metatezės tai, kas buvo priesaga, tapo (neo)šaknies dalimi.

Savitą metatezę atspindi formos ved. *mívati* „stumia, spaudžia“ ir *sívyati* „siuva“. Iš pavyzdžio *mívati* matyti laringalo metatezė antevokalinėje pozicijoje: *mih₁u-e-ti iš *mĩuh₁-e-ti, plg. toch. AB *musk-* „dingti, pražūti, prapulti“ < *mĩuh₁-sĕ-. EL het. *mausta* „parkrenti, pargriūni“ < *mĩeuh₁-s-, OL lot. *moueō* „judinti“ < *mĩouh₁-éje- (t. p. žr. liet. *máuju*, § 3.6.3.11). — Veiksmažodis *sívyati*, savo ruožtu, turi ilgumą dėl H metatezės, įvykusios pozicijoje prieš priesagą: *siH_u-jé-ti < *sjuH-jé-ti. Kadangi ši priesaga yra -*ĩ-*, atsiranda prielaida manyti, kad metatezės metu įvyko disimiliacija ir seka *ĩ-ĩ* pavirto *i-ĩ*, plg. *ĩ* išnykimą žodyje lot. *suō* „siuvu“ < *sjuuō < *sjuH-oh₂ (žr. liet. *siuvù*, § 3.4.3.2).

1.7.4. Laringalas tarp rezonanto ir priebalsio (RH-C)

Šiuo atveju turima omeny tai, ką jaunagramatikiai vadino „ilgujų skiemeninių sonantų“ (*ĩ̄, *ĩ̄̄, *n̄, *m̄) atspindžiais. Ilgasis balsis,

istoriniais laikais ėjęs greta rezonanto, yra anaptiktinės kilmės balsis, įterptas tarp *R* ir *HC*, o vėliau, nykstant antekonsonantiniam laringalui, patyręs kompensacinį pailgėjimą. Lotynų kalbos (kartu ir senoji airių, tocharų kalbų) duomenys šiuo atveju rodo vieną anaptiktinį balsį, o graikų kalboje paliudyta trijų tembrų anaptiksė. Šiuos tembrus lėmė laringalinis priebalsis, einantis po rezonanto: *e* su h_1 , *a* su h_2 , *o* su h_3 , plg.:

Pide.	Lot. anaptiksė	Gr. anaptiksė
*Rh ₁ C	*R ^a h ₁ C > RāC	*R ^e h ₁ C > RēC
*Rh ₂ -C	*R ^a h ₂ C > RāC	*R ^a h ₂ C > RāC
*Rh ₃ -C	*R ^a h ₃ C > RāC	*R ^o h ₃ C > RōC

Kitaip nei minėtose kalbose, iš lietuvių kalbos duomenų matyti anaptiksė *i* / *u* pozicijoje prieš grupę *RH(C)*, plg. liet. *ìRC* iš **ìRC* < **ìRHC* šalia *ùrC* iš **ùRC* < **uRHC* (§§ 3.6.4.1tt). Šiuo atveju kompensacinis pailgėjimas apima lengvajį skiemenį su tautosilabiniu rezonantu: *VR(C)*. Šis skiemuo atsirado iš sunkiojo prokalbės skiemens *VRH(C)* išnykus laringalui. — Anaptiksė *i* / *u* prieš grupę *RH(C)* taip pat konstatuojama senojoje indų kalboje (*ìrC* / *ùrC*) ir germanų kalbose (*urC*, *ulC*, *umC*, *unC*).

1.7.4.1. *Rh₁C:

lot. *rārus* „skystas, tėvas, retas“ < **raH.ro-* < pide. **ṛh₁-ró-*. — EL **reh₁-*, plg. sbžsl. *rědŭ-kŭ* „retas“, iš prs. **reh₁-d^he-* „retėju, darausi retas“.

gr. ῥητός „nustatytas, sutartas“ < **ṛeH.to-* < pide. **ṛh₁-tó-*. — EL **ṛeh₁-*, plg. pal. *wērti* 3 sg. „sako“, gr. ῥέω „pasakysiu“ greta εἶρω „sakau“ (psl. **vīrō*, rus. *vru*, *vratb* „meluoti“).

gr. ῥην° žodyje πολύρρην ep. „turintis daug avių“ < cps. **polú-Fṛh₁*. Antrasis dėmuo iš **ṛeHn°* < pide. **ṛh₁-n-*. Pide. **ṛh₁-en-* :: NL **ṛh₁-n-*, plg. gr. ἄρην, ἄρνός m. „vyriškosios lyties avis, avinas, nekastruotas avinas“, ved. *úran-* m. „avies jauniklis, ėriukas“ < **ṛur.Han-* (nom. sg. *úrā*, acc. sg. *úraṇam*).

gr. τρήμα n. „skylė, anga“ < *treH.ma < pide. *trh₁-mn, plg. liet. *tūrti* < *tir-C (§ 3.6.4.1). — EL *terh₁-, plg. lot. *terō* „trinti, sutrinti, susmulkinti, lyginti, minti“, gr. τέρετρον n. „gražtas“ < pide. *térh₁-tro-, plg. lot. *terebra* „gražtas“ < *tera-brā- < pide. *térh₁-d^{hr}-V-.

lot. *clārus* „garsus, aukštas, skambus, aiškus“ < pide. *klh₁-ró-; gr. κλητός „iškviestas, pašauktas“ < *kleH.to- < pide. *klh₁-tó-. — EL *kelh₁-, plg. sva. *hel* „garsus“, vok. *hell* „šviesus, aukštas, skambus“.

ved. *pūrṇá-* „pilnas, pripildytas“ (*pūlna- < *pulH.na-), got. *fulls* (*fulnaz), liet. *pilnas* < *pilna- (§ 3.6.4.3) < pide. *plh₁-nó-. N.B. Laukiamą lot. *plānus dėl išlyginimo su inf. (*com*)*plēre* „pripildyti“ pakeitė *plēnus*. Tai diferenciacijos atvejis, atsiradęs dėl homonimijos konflikto su *plānus* „tiesus, lygus“, žr. toliau *Rh₂C. — EL *pleh₁-, plg. gr. πίμπλημι „pripildau“, su antrine nazalizacija vietoj *pí-plē-mi, aor. ἔπλησε „pripildė“, ved. *aprās* „t. p.“ (pide. *é-pleh₁-s-t).

lot. *nātus* „gimęs“ < *gnātus* (plg. cps. *āgnātus* „sūnus, gimęs po tėvo mirties“, *cōgnātus* „giminiškas“, sb. „giminaitis“) < *gnaH.to- < pide. *gñh₁-tó-. Atitinka ved. *jātá-* „gimęs“, got. *airþa-kunds* „gimęs iš žemės“, plg. gr. γνη- žodžiuose (1) γνήσιος „santuokinis vaikas“, vedinys iš *γνη-τος, κασί-γνητος „artimas, broliškas, seseriškas, nuoširdus“ (etimologinė reikšmė – „gimęs santuokoje“), (2) *γνησις < pide. *gñh₁-tí-; šią formą pakeitė γένεσις f. „gyvenimo šaltinis, pradžia, kilmė, gimimas“. Atitikmenys: lot. *nāti-ōn-* „gimimas; gentis, tauta“, ved. *jāti-* f. „giminė, kilmė“. — EL *gēnh₁-, plg. ved. *jāni-man-* „kilmė“, lot. *germen* „gemalas, pumpuras“ iš *genmen- < *gena-men < pide. *gēnh₁-men-; gr. γενέτωρ, -τορος „gimdytojas“, lot. *genitor* „t. p.“ iš *gena-tor < pide. *gēnh₁-tor- (žr. § 1.8.2).

1.7.4.2. *Rh₂C:

lot. *crābrō*, -ōnis m. „širšė“ < *kraH.srōn- < *krh₂-s-r- + -ōn-, plg. liet. *širšuõ*, acc. sg. *širšeni* < *širš-en- (§ 3.6.4.1) < *krh₂-s-en-

sva. *hornuz*, angl. *hornet* < *k̑r̥h₂s-n-. — EL *k̑erh₂-, plg. gr. κέρασ n. „ragas“, homer. gen. sg. κέραος.

lot. *grānum* n. „grūdai, sėklos“ < *graH.no- < pide. *g̑r̥h₂-nó-, plg. ved. *jīrná* „supuves, išsikvėpes, išdūlėjes, senas“, liet. *žirniai* m. pl. ← *žir-na- (§ 3.6.4.1), got. *kaúrn* „grūdai, Korn“. — EL *g̑erh₂- „nokti, senėti“ (ved. *járanti* 3 pl. „sukelia senėjimą, yra senėjimo priežastis“).

lot. *grātus* „paslaugus, malonus, mielas“ < *graH.to- < pide. *g̑r̥h₂-tó-, plg. *gūrtá-* „visada laukiamas“ (*gurH.ta-), liet. *pagirtas* < *girta- (§ 3.6.4.1). — EL *g̑erh₂-.

lot. *plānus* „lygus, tiesus, plokščias“ < *plaH.no- < *pl̥h₂-nó-, plg. het. *palhi-* „platus, erdvus“ < *pl̥h₂-í-. EL *pleh₂-: liet. *plóti*, *plónas* (žr. § 3.3.1.2).

lot. *lāna* „vilna“ < *laH.naH-, gr. λῆνος n. „t. p.“ (*lānos < *ulaH-C) < pide. *h₂u̯l̥h₁-néh₂-, plg. ved. *úr̥nā-* f. „vilna“, liet. *vīlnos* f. pl. (§ 3.6.4.3).

lot. *lātus* „neštas, gabentas, temptas, vilktas“ < *tlaH.to- < pide. *t̥l̥h₂-tó-. Atitikmenys: gr. dor. τλατός, klas. τητός „pakenčiantis, pakenčiamas“, liet. *tiltas* < *tilta- (§ 3.6.4.3). — EL *telh₂-: gr. τελαμών (§ 1.7.5).

gr. dor. κματός „nuvargintas, pavargęs“ < *kmaH.to- < pide. *k̑m̥h₂-tó-, plg. NL-V κάματος, ἀκάμας (§ 1.7.5). — EL *k̑emh₂-, plg. ved. *śamitár-* „aukotojas“, OL ved. *śamáyati* „švelnina, ramina“ iš *k̑omh₂-éje- (Brugmanno dėsnis blokuojamas pagal § 1.10.7, (7) punktą).

gr. dor. θνατός „miręs“ (klas. θνητός) < *t̥h̥naH.to- < pide. *d̥h̥nh₂-tó-, plg. NL-V: θάνατος (§ 1.7.5), EL *d̥h̥enh₂-.

1.7.4.3. *Rh₃C:

gr. βρωτός „valgomas“ < *broH.to- :: liet. *girtas* (§ 3.6.4.1), ved. *gīrnáh* „nurytas“ < pide. *g̑r̥h₃-tó-/nó-. — EL *g̑erh₃-, liet. *gérti* (§ 3.6.3.1).

lot. *strātus* „patiestas, išlygintas“ < *straH.to- (prs. *sternō*), gr. στρωτός „ištiestas, ištemptas“ < *stroH.to- < pide. *strh₃-tó- (plg. av. *starāta-*, liet. *stūrta* § 3.6.4.1). — Ved. *stīrṇá-* „patiestas, išlygintas“ < *stirH.na- < pide. *strh₃-nó-. — Lot. *strāmen*, *-minis* n. „kraikas, šiaudai“, στρωμα n. „patalas“ < pide. *strh₃-mṇ. — EL *sterh₃-, plg. ved. *stārīman-* „kraikas“.

gr. χλωρός „žalsvai gelsvas, gelsvas; šviežias, žydintis, neprinokęs“ < *k^hloH.ro- < pide. *ǵ^hlh₃-ró-, plg. NL-V: ved. *hírī°* „geltonas, gelsvas“ < *ǵ^hlh₃-i-. — EL-C: liet. *žėlti* < *ǵ^helh₃-C (§ 3.6.3.3). EL-V: ved. *hári-* „pilkai gelsvas, gelsvas; bėras“ < *ǵ^helh₃-i-.

ved. *mūrdhán-* n. „galva, kaukolė, kakta, viršūnė“ < *murH.dhan- < pide. *mlh₃d^hon-.

lot. *gnārus* žr. gr. γνωτός.

gr. γνωτός „žinomas, garsus, įžymus, (apie asmenį) pažįstamas“, ἄγνωτος „nežinomas“ < *gnoH.to- < pide. *(ἠ)ǵṇh₃-tó-, plg. liet. *pažintas* (§ 3.6.4.7). — N.B. Ved. *jātá- buvo pakeista PiL *jñāta-* „žinomas“ < *ǵneh₃-. Panašiai lot. *nōtus* „žinomas, įprastas, žymus“ paliudija *nō* kaip formoje prs. *nōscō* „pažinti, sužinoti“ < *ǵneh₃-ske-, vietoj *nātus. — Lot. *gnārus* „žinomas, garsus, įžymus; žinovas“ < *gnaH.ro-, *īgnārus* „nežinantis, nenusimanantis, nepatyręs, nesusipažinęs su kuo nors“, ved. *jārā- m. „meilužis“ (tiksliau „pažįstamas“) < pide. *ǵṇh₃-ró-.

ved. *sākām* adv. „kartu, iš karto, vienu metu“ < cps. *sm-h₃ku-ó-. Pirmasis dėmuo yra prieveiksmio *sām* „drauge, vienu kartu; su, kartu“ < pie. *sem/*som alomorfai, antrasis dėmuo kaip žodyje *prátīkam* (§ 1.7.3.6).

1.7.5. Palyginimui čia verta paminėti ir kitokias junginio CRH-V traktuotes. Antai graikų kalboje pozicijoje prieš balsį šis junginys buvo skaidomas a balsio anaptikse, kuri atsirasdavo *prieš* rezonantą: C-V-RH-V (plg. anaptiksę pozicijoje *po* rezonanto: CR-V-H-C, § 1.7.4). Pavyzdžiai:

gr. ἔ-βαλ-ον 3 pl. „metė, sviedė“ < *e^hbal.H-V- < pide. *é-g^ulh₁-ent. EL βέλε-μνα „šoviniai, sviediniai“ < *g^uélh₁-mn-h₂.

gr. κάμ-ατος „nuvargintas, pavargęs“ < *kam.Ha.to- < pide. *k^um_h₂-etó-. — ἀκάμας „neišvargęs, nepavargstantis“ < *-kam.Hant- < *k^um_h₂-ánt- < pide. *k^um_h₂-ént- (ptc. prs. act., tembro pakeitimas kaip § 1.3), plg. NL-C κματός (žr. § 1.7.4.2, ten pat dėl EL ir OL).

gr. τάλ-αντα n. pl. „svarstyklių lėkštės“ < *tal.Han.ta < pide. *t^lh₂-ént-, plg. NL-C ἔτλαῶν „pasvėriau“ < *etlaHm < pide. *é-t^lh₂-m. EL τελα-μῶν „diržas, ant kurio kas nors pakabinama“ < pide. *telh₂-men-.

gr. ἔ-θαν-ον aor. „numiriau“ < *et^han.Hom < *e-d^hnh₂-o-m, plg. NL-C θνήσκω „mirštu“ < *t^hnā-skō < d^hnh₂-ské-. EL *d^henh₂- „nueiti“, plg. ved. *dhánvati* „bėga, teka“.

gr. θάν-ατος „mirtis“ < *t^han.Ha.tos < *d^hnh₂-etos, plg. NL-C θνατός „miręs“ (žr. § 1.7.4.2). EL *d^henh₂-.

gr. ταν-υ- < *tan.Hu-: τανύφλοιος „plona žieve, plačialapis“, τανύγλωσσος „ilgaliežuvis“, ved. *tanú-* „plonas“ < pide. *t^uh₂-ú-, plg. NL-C *t^uh₂-nó-: ved. *uttānā-* „ištemptas, iššęstas“, av. /ustāna-/.

Panaši situacija yra ir senojoje indų kalboje, kur randame *an-V < *ṅH-V:

sind. *ā-manati* „prisimena, pamini, paliudi“ < *-man.Ha.ti < pide. *-m^hh₂-e-ti, plg. EL *ā-mnāta* „paminėtas, pateiktas, išvardytas“ < pide. *mneh₂-.

sind. *sanutár* adv. „iš šalies, šalia, nuošaliai, iš tolo“ < pide. *sṅH-u-, plg. av. *hanarə* „be“, lot. *sine* „t. p.“ (*sṅH-i), sair. *sain* „ypatingas, nepaprastas, išskirtinis, kitoks“ (sva. *sundro* „atskirai, skyrium“).

1.8. Laringalas priebalsių aplinkoje

Priebalsių aplinkoje reikėtų skirti tris situacijas: 1. laringalas eina žodžio pradžioje prieš priebalsį (#HC-), 2. laringalas eina žodžio

viduje tarp priebalsių (-*CHC*-), 3. laringalas eina po priebalsio ir prieš pauzę (-*CH*#).

1.8.1. Pozicija #HC-

Šios pozicijos pagrindinis paliudijimas yra graikų kalbos vadina-
mieji protetiniai balsiai (žr. Beekes 1969, 18tt., Rix 1969 ir 1976,
69–70). Iš esmės jie yra anaptiktiniai balsiai, atsiradę tarp žodžio
pradžios laringalo ir C ir buvo skirti samplaikos #*HC*- artikuliacijai
palengvinti. Šie balsiai priderino savo tembrą prie prieš juos einan-
čio laringalo kokybės, o laringalams išnykus pasidarė savarankiški
ir tapo istoriškai paliudytų graikų kalbos formų pradžios balsiais,
plg. schemą:

*#*h*₁C- > pgr. *#*h*₁^eC- > gr. #εC-

*#*h*₂C- > pgr. *#*h*₂^aC- > gr. #αC-

*#*h*₃C- > pgr. *#*h*₃^oC- > gr. #οC-

Dalis graikų kalbos pavyzdžių turi atitikmenis armėnų kalboje
su *a*- arba *e*- proteze (žr. Beekes 1969, 21tt.; autorius, tarp kitko,
atreipia dėmesį į protezės nebuvimą prieš *u*- ir *m*-). Visose kitose
kalbose, išskyrus graikų ir armėnų, išnykus *H* įvyko žodžio pradžios
samplaikos *HC*- buvo supaprastintos. Dėl šios priežasties atsirado
tokie kontrastai, pvz., gr. ἔρῦθ- :: lot. *rub*-, sind. *rudh*-, liet. *rud*- žo-
dyje ἔρῦθρός :: *ruber*, *rudhirá*-, *rùdas* < pide. **h*₁*rud*^h-ró.

1.8.1.1. Graikų kalbos #εC- pavyzdžiai:

gr. ἔδοντες eol. „dantys“ < **h*₁^e*dont*- < pide. **h*₁*d*-ont-, sudaik-
tavidėjęs ptc. prs. act. iš šaknies **h*₁*ed*- „valgyti“. Protezė matyti
ir arm. *atamn* „dantis“. Šioms formoms galima priešpriešinti liet.
dantis, ved. *dán*, *datáh*, sva. *zand* (NL got. *tunþus* < **h*₁*d*-nt-).

gr. ἔλαχός „mažas, menkas“ < **h*₁^e*lak*^hu- < pide. **h*₁*lŋg*^{uh}-ú-,
plg. ved. *raghú*- „greitas, lengvas“, EL liet. *leñgvas*.

gr. ἐντί dor. 3 pl. „yra“ < *ēnti < *e.enti < *ehenti < *esenti < *h₁^eenti < pide. *h₁s-énti (šaknis *h₁es-), plg. sliet. *sañtī* acc. sg. „esantī“ < pide. *h₁s-ont- (§ 3.5.3).

gr. εὐ- „geras, gerai“ < *ehu- < *h₁^esu- < pide. *h₁s-ú-. NL vedinys iš *h₁es- „būti, egzistuoti“, etimologinė reikšmė – „egzistuojantis, esantis“, plg. ved. *su-* „gražus, geras“ (*sūmáya-*, *sūnára-*, žr. § 1.7.3.6), sbžsl. *sū-*, *sūdravū*, *sūmrītī* (§ 3.5.3).

ἔρπερος „tamsi praraja, tamsumos tarp žemės ir Hado“ < *h₁reg^{uos}. Protezė matyti ir arm. *erek* „vakaras“, plg. sind. *rájah* „rūkas“, got. *riqis* „tamsa“.

gr. ἐρείκω „plėšti (apie arimą), sutrinti, susmulkinti, sudaužyti“ < *h₁^ereik- < pide. *h₁reik-, plg. liet. *riekiù* „pjauti (duoną), arti pirmą kartą“.

gr. ἐρυθρός „raudonas“ < *h₁^erut^hro- < pide. *h₁rud^h-ró-, plg. liet. *rūdas* iš *rudras (§ 3.5.1.1), ved. *rudhirá-* „raudonas“, lot. *ruber* „t. p.“

1.8.1.2. Graikų kalbos #αC- pavyzdžiai:

gr. ἄησι „pučia“ < *a_uēti < *H^aueHti < pide. *h₂ueh₁-ti, plg. ved. *vāti* „pučia“, liet. *vėti* „pūsti“ ir het. NL *huwants* „vėjas“ < pide. *h₂uh₁-ent-s „pučiantis“.

gr. ἀλέξω „vyti šalin, atremti, atmušti, ginti ką nuo ko“ < *h₂^aleks- < pide. *h₂lék-s-, plg. ved. *rákṣati*, *árakṣat* „saugo, sergi ką nors, rūpinasi“.

gr. ἀμέλω „melžti, iščiulpti, išžįsti, gerti“ < *h₂^amelg- < pide. *h₂melg-, plg. liet. *mélžti* (§ 3.5.1.3).

gr. ἀνήρ „vyras“, arm. *ayr* < *anīr „t. p.“ < *h₂^anēr < pide. *h₂nēr (loc. pl. ἀνδράσι „tarp vyrų“ < *anrási < *h₂^anra-si :: ved. *nṛṣu* „t. p.“ < pide. *h₂nṛ-su), plg. ilgumą žodyje cps. *sūnára-* (§ 1.7.3.6).

ἀργός „žvilgantis, glotnus (apie riebius, nupenėtus gyvulius); spartus, greitas (apie šunis)“. Atsirado iš *argros dėl disimiliacijos išnykus *r*, o ši forma, savo ruožtu, iš pgr. *h₂^argro- < pide. *h₂rǵ-

-ró-. Atitinka ved. *ṛjrá-* „raudonai šviečiantis, greitas, spartus“, av. *arəzra°* „greitas, spartus“, het. *harki-* „baltas“. — EL: gr. ἄργυρος „sidabras“, ved. *arjúna-* „baltas, ryškus“ < pide. *h₂erǵ-u-.

gr. ἀστήρ, -έρος m. „žvaigždė; spindulys, šviesa“ < *h₂^as-tēr < pide. *h₂s-tēr-Ø (dat. pl. ἀσ-τρά-σι). Protezė taip pat ir žodyje arm. *astt* „žvaigždė“. Greta šių formų ved. *stár-* (instr. pl. *str̥bhiḥ*) „t. p.“, got. *stairno*, lot. *stēlla* (*stēr-lā). Kartu su het. <ḥa-aš-te-ir-za > = /hsterts/ „žvaigždė“ iš šaknies *h₂es- „liepsnoti, degti“, plg. het. *hassa-* „laužas, ugniakuras, ugniavietė“.

1.8.1.3. Graikų kalbos #oC- pavyzdžiai:

gr. ὀμείχω arba ὀμιχέω „šlapintis“ < *h₃^om(e)ik^h- < pide. *h₃m(e)ig^h-, plg. liet. *myžù* (sen. *minžù*), *myžaũ*, *mỹžti*.

gr. ὀμίχλη „rūkas, migla, garai“ < *h₃^omik^hlah₂ < pide. *h₃míg^h-leh₂, plg. liet. *miglà*, sbžsl. *mìgla* „migla“.

gr. ὀνειδος, ὀνειδέος n. „priekaištas, peikimas, įžeidimas, gėda“ < pide. *h₃neid-os. Protezė matyti ir arm. *anicanem* „keikiu, pra-keikiu“, *anēc* 3 sg. „prakeikė“. Šioms formoms priskirtina sliet. *nie-dėti* „peikti, barti“, got. *-naitjan* „koneveikti“. — NL: ved. *nínati* „peikia, bara“, lat. *nîdêt* „kreivai žiūrėti, nekęsti“ (žr. § 3.5.1.4).

gr. ὀρίνω lesb. „sujaudinti, subruzdinti“ < pide. *h₃rinH-je-, plg. ved. *riṇáti* „sujudina, sujudina, verčia sunerimti“, got. *rinnan* „bėgti“, PaEL sbžsl. *rějō*, *rėjati* „tekėti“ < *rēj-ā-.

gr. ὀρύσσω „kasti, iškasti, kapstytis žemėje“, att. ὀρύττω < *h₃ruk-je-, plg. lot. *runcō*, -āre „ravėti, rauti piktžoles“ < pide. *h₃ru-n-k-, ved. *luñc-* „rauti“.

gr. ὀφρῶς, gen. sg. ὀφρούς f. „antakis“ < *h₃^op^hru- < pide. *h₃b^hruH- (plg. ved. *bhrúḥ*, *bhrúvam* f. „antakis“, liet. *bruvis*, *brùvi* „t. p.“).

1.8.1.4. Nuostabą kelia faktas, kad graikų kalboje *H₁- pozicijoje, kitaip negu *H₂- pozicijoje, nerandame protetinio balsio (plg. aukščiau ἄησι). Šiame kontekste pastebėtina, kad dalis tyrėjų yra linkę kai kurių graikų kalbos žodžių pradinį priebalsį ζ- kildinti iš žodžio pradžios samplaikos *H₁- (plg. Hammerich 1948, 12–15; Rix 1976, 70; diskusinių pastabų pateikia Beekes 1969, 95–98). Vadinasi, dėl disimiliacijos junginys *spirantas* + *spirantas* galėjo virsti junginiu *sprogstamasis* + *spirantas*, t. y. *g + ĭ (plg. raidą *d₁, *g₁, *g₁ > ζ, Rix 1976, 92). Pavyzdžiai:

gr. ζυγόν n. „jungas“ < *d₁ugom < pide. *H₁ug-o- :: ved. *yugám*, lot. *iugum*. Šaknis *H₁euğ- „kinkyti, jungti“, plg. augmento pailgėjimą žodyje ved. *áyunak* (§ 1.7.1.6).

gr. ζειαί homer. „speltiniai kviečiai“ < *d₁euiai < pide. *H₁eu(H)-iai, plg. sind. *yávas-* „ganykla“ bei sudurtinius žodžius su pailgėjimu: *sūyávasa-* „su gera ganykla“ < *suH₁.ja.uas- < pide. *h₁su-H₁euH- (plg. sū° § 1.7.3.6), *áyavasa-* „be ganyklos“ < *aH₁.ja.ua.sa- < pide. *ṛ-H₁euH-, plg. liet. *javai* m. pl., sind. *yáva-* m. „javai, grūdai; miežiai“.

gr. ζωστός „apjuostas aplink kūną“ < *d₁ōsto- < pide. *H₁éh₃s-to- (arba *h₃ieh₃sto-), plg. av. *yāsta-* „apjuostas“, *yāstō* „juosta, diržas“, liet. *júostas*, *júosta* (§ 3.3.1.3).

1.8.2. Pozicija -CHC-

Pozicija -CHC- atsiranda priebalsinei priesagai jungiantis prie nykstamojo laipsnio *CeH-* tipo šaknies alomorfo, pvz., *CH-tó-*, *CH-ró-*, *CH-tí-*, *-CH-tér-*. Dėl tokio morfemų išsidėstymo atsiradusi samplaika -CHC- traktuojama dvejopai. Kai kuriose ide. kalbose ši samplaika realizuojama pasitelkiant anaptikšę, kitose ji supaprastinama pašalinant laringalinį priebalsį (-CHC- > -CC-). — Anaptiksės atveju balsis įterpiamas tarp segmentų *H* ir *C*, ir seka /-CHC-/ realizuo-

jama kaip [-CHVC-]. Skiriami trys skirtingų kalbų raidos atvejai:

(1) pide. -CHC- > *[CH^aC] — anaptiksė *a*, pvz., lotynų kalboje.

(2) pide. -CHC- > *[CHⁱC] — anaptiksė *i* senojoje indų kalboje.

(3) pide. -CHC- suskyla į tris atspindžius: *[Ch₁^eC], *[Ch₂^aC] ir *[Ch₃^oC]. Anaptiktinio balsio tembras prisiderina prie laringalinio priebalsio kokybės. Tokia traktuotė būdinga tik vienai kalbai – graikų. Todėl manytina, kad įvyko inovacija (žr. toliau).

1.8.2.1. Kaip pavyzdžiai pateikiamos šaknų *d^heh₁- „padėti“, *steh₂- „sustoti, atsistoti“, *deh₃- „duoti“ nykstamojo laipsnio formos:

PIDE	Anaptiksė	Istorinis atspindys
*d ^h h ₁ -tó-	*[d ^h h ₁ ^a -tó-]	lot. *datus, cps. <i>conditus</i>
	*[d ^h h ₁ ⁱ -tó-]	ved. <i>hitáh</i> „pastatytas, padėtas“
	*[d ^h h ₁ ^e -tó-]	gr. θετός „paguldytas, padėtas“
*sth ₂ -tó-	*[sth ₂ ^a -tó-]	lot. <i>status</i>
	*[sth ₂ ⁱ -to-]	ved. *stítáh (⇒ <i>sthitáh</i>)
	*[sth ₂ ^a -tó-]	gr. στατός „pastatytas“
*dh ₃ -tó-	*[dh ₃ ^a -tó-]	lot. <i>datus</i>
	*[dh ₃ ⁱ -tó-]	ved. *ditáh (⇒ <i>dattáh</i>)
	*[dh ₃ ^o -tó-]	gr. δοτός „duotas“

Kiti pavyzdžiai:

Iš lotynų kalbos:

anas, anitis (anatis) f. „antis“ < *anāt- < *HanH^at- < pide. *h₂énh₂-t-. Atitinka liet. *ántis* f. < *ān-ti. Su lotynų ir lietuvių kalbų dariniaiais alternuoja NL ved. *ā́tí-* „antis“ < pide. *h₂nh₂-t-.

animus „siela, dvasia“ < *anāmos (plg. osk. *anams, anamúum* „animam“) < *HanH^amo- < pide. *h₂énh₁-mo (plg. toliau ved. *ániti*, gr. ἄνεμος).

capiō „paimti, griebti, atimti; apimti, aprėpti“ < *kH^ap- < pide. *kh₂p-. Čia priskirtina ir got. *hafjan* „pakelti“, gr. κάπτω „godžiai ryti“. PiL *keh₂p-/koh₂p- (§ 1.7.2.1).

catus „gudrus, apsuksrus“ < -kH^ato- < pide. k_h₃-t_ó-, plg. toliau ved. *śítá*-.

fānum „šventybė, šventumas“ < *fāsnom < *d^hH^asnó- < pide. d^hh₁s-nó- (plg. toliau gr. θεός „dievas“, ten pat žr. PiL *d^heh₁s-).

N.B. Šiuose lotynų kalbos žodžiuose anaptiksės pėdsakų neliko dėl vėlesnių fonetinių procesų:

arō, *-āre* „arti“ < *arajie- < *arH^aje- < pide. *h₂erh₃-je- (Meiser 1998, 187), plg. liet. *árklas*. Žr. toliau prs. *dolō*.

cerebrum „kaukolė, smegenys“ < *kerāsrom < *kerH^asro- < pide. k^{ér}h₂-s-ro. Tai vedinys iš -s- kamieno pide. *k^{ér}h₂-es-, plg. ved. *śírah*, gen. sg. *śírṣṇah* „galva“. Panašios struktūros yra sva. *hirni* „smegenys“ < pide. *k^{ér}h₂s-njo-.

dolō, *-āre* „tašyti, lyginti, apdoroti“ < *delājie- < *delH^aje- < pide. delh₁-je- (žr. aukščiau prs. *arō*), plg. liet. *delù*, *dilti*.

germen „gemalas“ – disimiliacijos būdu iš *gen-men, o pastaroji forma, savo ruožtu, iš *gena-men < genH^amen < pide. *g^{én}h₁-men-. Atitinka ved. *jāni-man*- „gimdymas“ < *g^{én}Hⁱ-men (plg. *gnātus*, § 1.7.4.1).

genitor „tėvas, gimdytojas“ iš *genā-tor :: gr. γενέτωρ, -τορος, ved. *jānitar*- < pide. *g^{én}h₁-tor-, (plg. *nā-tiōn*-, § 1.7.4.1).

tenebrae pl. „tamsa, sutemos, naktis“ – disimiliacijos būdu iš *temebra-, o pastaroji forma, savo ruožtu, iš *temabrā- < *temafrā- < *temāsrā- < *temH^asraH < pide. *témH-s-reh₂-. Atitinka ved. *tāmisrā*- f. „tamsi naktis“. Vedinys iš niekatrosios giminės darinio su priesaga -es-/-s-, plg. ved. *tāmas*- „tamsa“, loc. sg. *tām-as-i* „tamsoje“ < *temH-es-i (lotynų kalbos atitikmuo yra *tem-er-e* adv. „aklomis, apgraibomis“).

Iš vedų kalbos:

ajirá- „greitas, spartus“ < *HagHⁱra- < pide. *h₂ng_h₁-lo-. Žr. toliau gr. ἄγγελος.

āniti „kvėpuoja“ < *HanHⁱti < pide. *h₂én_h₁-ti (plg. aukščiau lot. *animus*).

iširá- „stiprus, miklus, judrus“ < *HisH¹ró- < pide. *Hish₁-ró. Graikų kalbos atitikmuo *ίερός* „palaimintas, dieviškas; nuostabus; stiprus, galingas“ *h* metatezės būdu kilo iš pgr. *iheró- < *ise-ró- < *Hish₁e-ró- (plg. *ίημι* § 1.7.3.7).

pitá, acc. sg. *pi-tár-am* „tėvas“ < *pH¹ter- < pide. *ph₂-ter- (nom. sg. ph₂-tér-ø, acc. sg. ph₂-tér-m), plg. toliau gr. *πατήρ* (dėl av. *ptā* žr. § 1.9.3.1).

šitá- „pagalastas“ :: lot. *catus* „gudrus, apsukrus, protingas“, vair. *cath-* „išmintingas“ < pide. *k_h₃-tó-. EL: ved. *śiśāti* „galanda; sujau-dina“ < pide. *k_i-keh₃-ti, lot. *cōs, cōtis* f. „aštrus akmuo, uola; budė, pustas“ < *kō-ti- < pide. *keh₃-ti. Apofoninis santykis EL :: NL vedų kalboje pasireiškia kaip *ā* :: *i*, lotynų kalboje – kaip *ō* :: *a*.

támisrā- f. „tamsi naktis“ < *temH¹sraH < pide. *témH-s-reh₂, plg. aukščiau lot. *tenebrae*.

Iš graikų kalbos:

άνεμος „vėjas“ < *HanH^emo- < pide. *h₂énh₁-mo-, plg. aukščiau lot. *animus* „siela, dvasia“.

άγγελος m. „pasiuntinys“ < *HangH^elo- < pide. *h₂ngh₁-lo. Žr. aukščiau ved. *ajirá-*.

βέλεμνα „šoviniai, sviediniai“ vietoj *dele-mna < *g^uélH^emnH^a# < *g^uélh₁-mn-h₂ (žr. § 1.7.5).

ίερός žr. aukščiau ved. *iširá-*.

τέρετρον „gražtas“ < *terH^etro- < pide. *térh₁-tro-. Kiek skirtingos darybos lot. *terebra* „t. p.“ iš *tera-brā- ← *térH^adhro- < pide. *térh₁-d^hr-o- (plg. § 1.7.4.1).

τελαμών „odinis diržas (kam pakabinti); tvarstis; galvos raištis“ < telH^amen- < pide. *telh₂-men- (žr. § 1.7.5).

πατήρ, acc. sg. *πα-τέρ-α* „tėvas“ < *pH^ater- < pide. *ph₂-ter- :: ved. *pitá, pi-tár-am*.

θεός „dievas“ < (mik.) *t^hehós* (užrašyta < te-o >) < pgr. *t^hesós < *d^hH^sós < pide. *d^hh₁s-ó- (etimologinė reikšmė – „pagarbos objektas, gerbiamas žmogus“), plg. aukščiau lot. *fānum*. — PiL: arm. *dik^c* pl.

„dievai“ < *d^héh₁s-es, lot. *diēs fēstus* „šventadienis“ < *d^heh₁s-tos, *fēriae* f. pl. „šventės“ < *fē.si.iai (arch. *fesiae*) ⇐ pide. *d^heh₁s-*ieh*₂.

θυγάτηρ, acc. sg. θυγα-τέρ-α „duktė“ < *t^hugH^ater- šalia liet. *duktė*, *dùk-ter-į*, got. *daúhtar* < pide. *d^hugh₂-ter- (dėl ved. *duhitár*-žr. § 1.9.3).

ἄροτρον n. „arklas“ < *HarH^atrom < pide. *h₂erh₃-trom arba *h₂rh₃-trom, plg. lot. *arātrum* (vietoj *arā-trum), sisl. *arðr*, liet. *árklas* < *ār-tla-.

1.8.2.2. Senosios indų kalbos duomenys ne kartą atspindi \emptyset vietoj tikėtinos anaptiksės *i*, plg.:

pide. *d^h(e)h₁- „padėti“ plg. *dha-t-té* „stato“, *da-dh-mási* „dedame“ (greta *-dhiti-*, *-hiti-*)

pide. *d(e)h₃- „duoti“ plg. *da-t-té*, sudurtinio žodžio antrasis dėmuo po kirčiuoto skiemens: *bhága-tti-*, *vásu-tti-*.

1.8.2.3. Samplaikos supaprastinimas dėl laringalinės fonemos išnykimo pasitaiko ir kitur, plg. ved. *asnás* gen. sg. „kraujo“ kartu su atitikmeniu het. *ēsnas*, < pide. *h₁sh₂-n-és (nom. sg. *h₁ésh₂-r, ved. *ásrk*). — Žodžio pradžios *suu-* žodyje het. *suuais* „paukštis“ matyti *su-*, atsiradęs iš supaprastinto *sh₂u- (plg. lot. *auis*, arm. *haw*).

1.8.2.4. Kol laringalinės fonemos išlikdavo morfemų sudėtyje, tol fonetinės sekos [Hⁱ], [H^e], [H^o], [H^a] funkcionavo kaip iš abiejų pusių priebalsių apsuptos fonemos /H/ alofonai. Išnykus laringalinėms fonemoms, iki tol jų sąlygoti anaptiktiniai balsiai patyrė fonologizaciją. Galima teigti, kad istoriniu požiūriu šie balsiai yra išnykusių priebalsių pėdsakas.

1.8.2.5. Tokių kalbų kaip lotynų ($CaC < *CHC$) ir senosios indų ($CiC < *CHC$) nuolatinis anaptiktinis balsis verčia manyti, kad laringalai šiose kalbose išnyko neutralizavus fonemų $*h_1$, $*h_2$, $*h_3$ priešpriešą kontekste $C-C (> H)$. — Kai kurie tyrėjai postuluoja nuolatinę anaptiksę a ($CaC < *CHC$) ir graikų kalbai. Jie mano, kad iš prototipų $*dh_1$ -tó-, $*sth_2$ -tó-, $*dh_3$ -tó- atsirado pgr. $*\theta\alpha\tau\acute{o}\varsigma$, $*\sigma\tau\alpha\tau\acute{o}\varsigma$, $*\delta\alpha\tau\acute{o}\varsigma$ ir tik vėliau dėl prezenso formoms τίθημι ir δίδωμι būdingo vokalizmo \bar{e} , \bar{o} įtakos (žr. § 1.7.1.1) įsitvirtino inovacinės formos $\theta\epsilon\tau\acute{o}\varsigma$ ir $\delta\omicron\tau\acute{o}\varsigma$.

1.8.2.6. Baltų-slavų kalbose samplaika CHC nešalinama anaptiksės būdu. Sekos CHC supaprastinamos ir virsta CC , išnykstant vidiniam samplaikos komponentui H (žr. § 3.6.1).

1.8.3. Pozicija $-CH\#$:

Po priebalsio ir prieš pauzę ėjęs laringalas lotynų kalboje atspindi kaip $-ā$, o senojoje indų kalboje – kaip $-ī$. Šie balsiai laikytini anaptiktiniais, įterptais tarp H ir pauzės¹⁰: $*-CH\# > *-CH^a\#$ arba $*-CH^i\# > -Ca\#$ arba $*-Ci\#$ (tas pats reiškinys pastebimas ir pozicijoje $*-CHC-$, žr. § 1.8.2). Pavyzdžiai:

lot. *itā* adv. „taip, tokiu būdu“ (*quid itā* „kaip gi? kodėl gi?“, *itāquē* „taigi“) $< *itH^a\#$:: ved. *íti* „taip“ $< *itH^i\#$ iš pide. $*i-th_2$ (Rix 1976, 188).

lot. *trīgintā* „trisdešimt“ vietoj $*trīgintā$, ši forma atsiradusi iš $*trīkentā < pide. *trih_1-k̄m̄t-h_2$ (čia $*-h_2$ yra daugiskaitos galūnė, plg. Meiser 1998, 173).

¹⁰ O ne „vokalizacija“, kaip teigia, pvz., Schrijveris (1991, 80).

1.8.3.1. Atematinė nom. pl. n. galūnė lot. -ā, gr. -α < *-C-h₂^a# < *-C-h₂#, pvz.,

lot. *genera* „giminės“ :: gr. homer. γένεα „t. p.“ < *gen-es-ā < pide. *ǵénh₁-es-h₂, plg. ved. *janāms-i* (Rix 1976, 156; Klingenschmitt 1992, 126–127; Meiser 1998, 136)¹¹.

lot. *capita* „galvos“ (vns. *caput*) < *kaputa < pide. *kaput-h₂.

gr. πῶεα homer. „bandos“ (sg. πῶυ) < *pō.ĭe.ŭa < pide. *pōh₂ĭeŭ-h₂.

gr. ἄστεα homer. „miestai“ < *uasteŭa < pide. *uasteŭ-h₂ (plg. toch. A *waštu*, B *ostwa*).

1.9. Tam tikri laringalinius priebalsius apimančių sekų raidos nereguliarumai

1.9.1. Kai kuriose kalbose konstatuojamas laringalo išnykimas šaknyje, kuriai buvo būdingas apofoninis vokalizmas o (žr. Beekes 1969, 238–242, Nussbaum 1997), pvz.:

gr. τόλμη „drąsa, naršumas; įžūlumas, akiplėšiškumas“ < *tolmā- < pide. *tolh₂-meh₂-. Šaknis *telh₂- / *tĭh₂-, plg. gr. τέλλω „atlikti, baigti, įvykdyti“, lot. *tollō* „kelti į viršų“ (*tolnō < *tĭ-n-h₂-e-).

gr. ὀρμή „greitas judesys, užpuolimas, ataka, užsidegimas, troškimas“ < *sormā- < pide. *sorh₃-meh₂-. — Plg. gr. ῥώομαι „greitai ar staigiai judėti, suktis, plušėti, triūsti, šokti“, lot. *sariō*, -ire „apkasinėti“. Šaknis *serh₃- „užpulti ką turint piktų ketinimų“, plg. het. *sarhi-eddu* „turi užpulti“. Laringalo pėdsakas žodyje liet. *sirti* (§ 3.6.4.1).

gr. ὀρθός „ištiestas, pakeltas, stovintis, tiesus; teisingas, tinkamas, teisus“. Iš *uort^huós < pide. *uorHd^h-uós (plg. NL *ūrdhvá-* „ištiestas, pakeltas į viršų“ iš *vūrdhvá- < *ūrHd^h-uós).

¹¹ Atematinė galūnė -ā buvo perkelta ir į tematinę linksniuotę, ir taip atsirado tipas lot. *iuga*, gr. ζυγά (sg. *iugum*, ζυγόν „jungas“), kuris skiriasi nuo sbžsl. *iga* < *ĭugā < pide. *Hĭug-e-h₂. Plg. § 3.3.1.2.

πόρνη „prostitutė, paleistuvė, moteris, parduodanti savo kūną“ < pide. *porh₂-neh₂-. Šaknis *perh₂-, plg. gr. homer. πέρνημι „par-duodu“.

lot. *collis*, -is „kalva, aukštuma, pakilimas“ < *kolni- < *kolHni- < pide. *k̥l̥H-ni- (laringalas išlaikytas žodyje liet. *kálnas*, žr. § 3.6.3.4). Lotynų kalbos EL: *columen*, -*minis* n. „viršūnė“ < *kolamen < *kelamen < *kelH-m̥n̥ (taip pat plg. gr. κολωνός m. „aukštuma, pakilimas, kalva“ < *kolH-ōn-).

lot. *culmus* „šiaudas, šiaudai; šiaudinis stogas“ < *k̥olh₂-m-. Laringalo pėdsakas priegaidėje srbkr. *slāma*, lat. *sālms* (§ 3.6.3.4). — NL: gr. κάλαμος „nendrė, šiaudai“, καλάμη „stiebas“ < pide. < *k̥l̥h₂-em-.

1.9.1.1. H. Eichneris (1988, 140–141) išvardijo šiuos hetitų kalbos *h*₂ išnykimo atvejus o laipsnio vediniuose:

uarsa „lietus, liūtis“ < pide. *h₂uorso- arba *h₂uors-ah₂-, plg. EL *h₂uers-, gr. kret. ἄερσαν (LIV² 292, past. 1).

uauarkima- „durų vyris“, vedinys iš vb. *uarki- < pide. *h₂uorg-éje- „sukti, sukinėti“. — OL lyginant su *h₂uerg-, plg. ved. *várk* „suki, sukinėji“, *ávṛnak* 3 sg. ipf. „suko“ (augmento ilgumas pagal § 1.7.1.6), lot. *uergō* „linkti, svirti“. NL atspindys het. *hurki-* „ratas“ < *h₂urg-i- leidžia kalbėti apie alomorfizmą het. *h-* :: ∅.

innaru- „pasižymintis vyriška jėga“ < pide. *en-h₂noru-, plg. gr. ἀνήρ „vyras“, ved. *nar-* m. „vyras“ < *h₂ner- ir ved. *sūnára-* (§ 1.7.3.6).

*uaddar- „kalba“ (vb. denom. *uatarnahh-* „pranešti, įsakyti, liepti“) < pide. *h₂uódh₂-r̥, plg. ved. *vádati* „pakelia balsą, sako“.

1.9.2. Senojoje indų kalboje kartais trūksta anaptiksės *i* pozicijoje prieš *ĩ* (Pinault 1982), o tai rodo, kad pozicijoje *CH-ĩ* laringalas išnykdavo (tikriausiai dėl asimiliacijos *Hĩ* > *ĩĩ* ir degeminacijos), plg.:

sind. *kravyá-* „mėsa“ (ne †kraviya-) žodyje cps. *kravy-ád-* „mėsėdis“, iš pide. *kreu_h₂-jo-, plg. *kravís-* n. „kruvina, žalia mėsa“ :: gr. homer. κρέας „t. p.“ (*kreu_s-) < pide. *kreu_h₂s-ø.

sind. (*áva*) *syati* 3 sg. „atriša, paleidžia į laisvę“, ne †siyati < pide. *sh₁iéti, plg. aor. *áva sāt*; šaknis *seh₁(i)-, het. *išhiyanzi* 3 pl. „sieja“.

1.9.3. Iš žodžio pide. *d^hugh₂-tér- „dukra“ atspindžių indoiranėnų kalbose matyti dvi anomalijos. Visų pirma sav. *dugadar* ir av. *duγdar* < *d^hugd^har- < *d^hugh^h-ter- įrodo, kad vietoj *g_h₂(C) atsirado skardžioji aspirata g^h ir pagal Bartholomae dėsnį įvyko pakitimas *g^h-t > *gd^h. Antra, vedų kalboje tikėtinas grupės *CHC* atspindys *d^hugi-tár- < *d^hugh^h₂tér- su nepakeista žodžio pradžia d^h- ir įprasta anaptikse *i* (plg. § 1.8.2). Iš tikrųjų skambėjimas *duhitár-* yra ne fonetinis atspindys, o dviejų vienas greta kito egzistuojančių variantų susikryžavimo rezultatas: *d^hugh^hter- (su inovacine aspirata g^h) ir *d^hugiter- (su anaptikse).

1.9.3.1. Laringalo išnykimas matyti iš iranėnų kalbos „tėvo“ pavadinimo: av. *ptā* < *ph₂tēr lyginant su ved. *pitár-*, gr. πατήρ, lot. *pater* (su anaptikse *i* arba *a*, žr. § 1.8.2). Panašiai av. acc. sg. *ptaram* lyginant su ved. *pitáram*, gr. πατέρα, lot. *patrem*. — N.B. Dat. sg. *piθrē* (vietoj *pθrē < *ptrai) sudėtyje esantis *i* tikriausiai yra antrinis, įterptas į trijų priebalsių samplaiką.

1.9.4. Moteriškosios giminės daiktavardžių su priesaga *-ah₂- < *-eh₂-, pvz., gr. νόμφη „sužadėtinė, panelė“, liet. *žmóna* (*žmān-ā), sbžsl. *žena* „moteris“, voc. sg. formos baigiasi trumpuoju balsiu, plg. gr. νόμφα, liet. *žmóna*, sbžsl. *ženo*. Šis faktas verčia manyti, kad

žodžio gale *-ah₂-∅ laringalas išnyko, pakitus jo tembrui *-eh₂-∅. Tokia traktuotė buvo nulemta pauzės, einančios po šauksmininko formos. — N.B. Lotynų kalboje žodžio galo -ā buvo perkeltas iš šauksmininko į I-osios linksniuotės vardininką, dėl to turime nom.-voc. *fēminā, filiā*. — Vedų kalboje yra šauksmininko formų su galūne -ī, pvz., *dēvi* „deive!“, *vṛki* „vilke!“, kurios liudija h₂ išnykimą sekoje *-ih₂ prieš pauzę (plg. nom. sg. *devī, vṛkīh*).

1.9.5. Nereguliarus laringalo išnykimas taip pat pasitaiko sudurtiniuose žodžiuose, dažniausiai jų antrajame dėmenyje. Šiuo atveju skiriami du kontekstai: prieš balsį ir prieš priebalsį.

(a) Laringalas antevokalinėje pozicijoje:

gr. νεογνός homer. „naujagimis“ < *neuo-gnos < pide. *neuo-ǵnh₁o-. Šaknis *genh₁- „gimti“.

lot. *prūignus* „posūnis“, *benignus* „geras, geraširdiškas, geraširdis“ – sudurtiniai žodžiai, kurių antrasis dėmuo yra -gnus < pide. -ǵnh₁o- (žr. aukščiau gr. νεογνός). Jeigu laringalas nebūtų išnykęs, antrasis dėmuo skambėtų †-genus, iš *-genHos < *-ǵnh₁o-.

lot. *probus* „doras, teisingas, tinkamas“, *superbus* „išdidus“ — sudurtiniai žodžiai, kurių antrasis dėmuo yra -bus < pide. *-b^huos < *b^hu.os (laringalinis hiatas, plg. § 3.4.3.2) < pide. *-b^huh₂o-. Šaknis *b^hueh₂- „būti, egzistuoti“ (plg. ved. *prabhú-* „išsikišęs, kyšantis“).

lot. *tēstis*, -is m. f. „liudininkas, patikėtinis asmuo“ < *terstis < *tṛtstis < pide. *trito-sth₂o-, etimologinė reikšmė – „kuris stoja kaip tretysis“. Antrasis dėmuo < pide. iš *steh₂- „stovėti“, plg. *stóti* (§ 3.3.1.2).

ved. *ádyu-* „nekenksmigas“ < *adi.u-, ne †adiyu- (plg. av. *aidiiu*) < pide. *ṛ-dih₁-u- (laringalinis hiatas, plg. § 3.4.3.1). Šaknis *dejh₁-.

ved. *ábhvam* „baidyklė; pabaisa; dvasia, mitinė būtybė“ < *abhu.am (laringalinis hiatas, plg. § 3.4.3.2) < *ṛ-b^huh₂o-. Šaknis *b^hueh₂- (žr. aukščiau). Jeigu laringalas nebūtų išnykęs, antrasis dėmuo skambėtų † bhuvam.

(b) Laringalas antekonsonantinėje pozicijoje:

ved. *súṣuti-* f. „lengvas gimdymas“ < pide. *h₁su-suH-ti-. Plg. ilgumą formoje simplex *sūtí-* f. „gimdymas“, *sútu-* m. „nėštumas“ < *suH-C, prs. *súte* „gimdo“. Šaknis *seuH- „gimdyti“.

ved. *úpasti-* m. „pavaldinys; samdinys; pasiuntinys“ iš *upa-stti- < pide. *-sth₂-ti-, etimologinė reikšmė – „stovintis patarnauti“. Šaknis *steh₂- (plg. *sthitá-* „stovintis“ vietoj *sti-tá- < *-sth₂-tó-).

ved. *ástrta-* „neištietas, neištemptas“ < *as.trH.ta- < pide. *ṛ-strḥ₃-tó-. Plg. ilgumą formoje simplex *stīrṇá-* „ištietas, ištemptas“, gr. στρωτός, lot. *strātus* „t. p.“ < *strḥ₃-tó-s) (§ 1.7.4.3).

1.9.6. Retesni yra atvejai, kai laringalas išnyksta sudurtinio žodžio pirmajame dėmenyje, plg., pvz.:

ved. *grumuṣṭí-* m. „pilna sauja, schwere Handvoll“ (o ne †guru-muṣṭi) < pide. *g^uṛh₂u-m^o (plg. *gurú-* „sunkus“). PiL *g^ureh₂-, ved. *grávan-* m. „akmuo somai spausti“.

ved. *virapśá-* m. „gausumas, gausybė, perteklius“ < *virapśva- (o ne †vira-pśva-) iš pide. *ṁiHro-pk_u-o-, etimologinė reikšmė – „turingtis vyrų ir gyvulių“, plg. *viráh* „vyras“ (§ 3.3.3.1) s. v. *výras*. Šalia šių formų dar atitikmuo av. *pasu-vira-*, su atvirkštine narių seka ir ilguoju *i*, liudijančiu laringalo išlaikymą.

1.9.7. Taip pat pasitaiko atvejų, kai laringalas išnyksta reduplikuotoje šaknyje, tiksliau, pozicijoje tarp rezonanto ir balsio (CRH-V > CR-V), pvz.:

gr. γίγνεται 3 sg. „atsiranda“, lot. *gignit* 3 sg. „gimdo“ < *gigneti iš pide. *ǵi-ǵnh₁-e-ti. Šaknis *ǵenh₁- „gimdyti“, plg. gr. γίγνετο 3 sg. „gimė, atsirado“.

ved. *cakráṃ* n. „vežimo ratas“ < *keklo- < pide. *k^uek^ulh₁-o-. Šaknis *k^uelh₁- „suktis“, plg. ved. *cárati* 3 sg. „juda, eina“ < *kel-

-e-ti, gr. περι-τέλλομαι „judėti ratu“, τέλλομαι „atsirasti, tapti“. — Gr. κύκλος m. „ratas, apskritimas“ < *k^uuk^ulos; pastaroji forma asimiliacijos būdu kilo iš pide. *k^uek^ul(h₁)-o-.

1.9.8. Moteriškosios giminės daiktavardžių su priesaga *-eh₂- linksniuotėje įvykdavo -h₂- ir nosinio priebalsio anticipacinė asimiliacija (h₂m > mm, h₂n > nn), pasireiškia dviejuose galūnėse:

(a) acc. sg. pide. *-eh₂-m > *-ah₂-m > *-amm > *-ām (degeminacija ir kompensacinis pailgėjimas), plg. gr. -ᾱν/-ην, lot. -am (balsio sutrumpėjimas prieš m), liet. -ą, sbžsl. -o, pvz., gr. att. χῶρᾱν, τῆμῆν, ved. *ídām*, lot. *terram*, liet. *rañką*, sbžsl. *ženq*.

(b) acc. pl. pide. *-eh₂-ms > *-ah₂-ns > *-anns > *-āns (degeminacija ir kompensacinis pailgėjimas), > -ās, plg. ved. -ās, lot. -ās, got. -ōs, pvz., gr. att. τῆμᾶς, τραπέζᾶς, ved. *ídās*, lot. *terrās*, got. *gibōs*.

Minėtiems atvejams apibūdinti vartojamas „Stango dėsnio“ terminas, nes jie atitinka norvegų kalbininko Chr. S. Stango (1965) atrastą asimiliaciją formose acc. sg. pide. *d̥ieṃ-m „dangus dienos metu“ > *d̥iem-m bei *g^uou-m „karvė, bulius“ > *g^uom-m. Būtent todėl, įvykus degeminacijai ir kompensaciniam pailgėjimui, turime atspindžius ide. *d̥jē-m, *g^uō-m, plg. ved. *dyām*, *gām*, gr. ep. Ζῆν, βῶν.

1.10. Laringalų teorija iš istorinės perspektyvos

1.10.0. Ilgą laiką į *schwa indogermanicum* (o vėliau ir laringalinių priebalsių) teorijas žiūrėta kaip į abejotinų hipotezių sritį, o geriausiu atveju – kaip į ezoterinį, tik išrinktiesiems prieinamą mokslą. Padėtis pradėjo greitai ir radikaliai keistis apie 1912 m., kai dėl H. Møllerio ir A. Cuny pastangų buvo suvokta, kad paieškos objek-

tas yra ne vienas išnykęs garsas (*schwa*), o trys garsai, ir kad tie garsai nėra nei balsiai, nei sonantai, o priebalsiai – greičiausiai trys išnykę obstruentai. Tačiau tik paskutiniųjų XX a. dešimtmečių tyrimai, paskatinti sparčios hetitologijos ir lyginamosios gramatikos raidos, nulėmė, kad laringalų teorija atsikratė vidinių prieštaravimų ir taip išstobulino savo argumentaciją, jog galų gale įgijo veiksmingo rekonstrukcijos metodo ir universitete dėstomo dalyko statusą. Pirmąją knygos dalį derėtų baigti istorine apžvalga, primenančia svarbiausius pastarųjų 120 metų raidos momentus, nulėmusius tai, kad jaunojo de Saussure'o koncepcija virto laringalų teorija.

1.10.1. Savo darbe *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes* (1878, magistro darbas Leipcigo universitete) Ferdinandas de Saussure'as į ide. prokalbės rekonstrukciją įtraukė tam tikras fonemas, kurios, nors ir neturėdamos tiesioginio tęsinio nei vienoje iš indoeuropiečių kalbų, vis dėlto netiesiogiai paliko jose įvairių pėdsakų. Tuos netiesioginius pėdsakus autorius atskleidžia tirdamas apofonines opozicijas, ypač neregulias opozicijas, tokias, kurias sudaro, pvz., alomorfa su ilguoju ir trumpuoju balsiu (pvz., gr. $\sigma\acute{\alpha}\mu\omega\nu$:: $\sigma\alpha\tau\acute{o}\varsigma$, t. y. *stə-tós pagal Brugmanno rekonstrukciją). De Saussure'as hipotetines fonemas pažymėjo simboliais *A* ir *Q* bei pavadino jas „coefficients sonantiques“. Jis buvo įsitikinęs, kad skiemens struktūroje *A* ir *Q* funkcionavo taip pat kaip *i*, *u*, *r*, *l*, *m*, *n* (vadinamieji rezonantai), t. y. atsidūrę priebalsių aplinkoje tapdavo balsiais (*A*, *Q* = Brugmanno *schwa*). Pažymėdamas lekšemos pagrindinį balsį simboliu a_1 (= Brugmanno *e*), o apofoninį balsį – simboliu a_2 (= Brugmanno *o*), de Saussure'as atskleidė identiškoje morfologinėje (apofoninėje) aplinkoje vartojamų dvibalsių ir ilgųjų balsių struktūrinį panašumą (plg. de Saussure 1922, 127):

pilnasis laipsnis <i>e</i>	a_1	a_1i	a_1u	a_1n	a_1m_2	a_1r	a_1A	a_1Q
pilnasis laipsnis <i>o</i>	a_2	a_2i	a_2u	a_2n	a_2m	a_2r	a_2A	a_2Q
nykstamasis laipsnis	–	– <i>i</i>	– <i>u</i>	– <i>n</i>	– <i>m</i>	– <i>r</i>	– <i>A</i>	– <i>Q</i>

Tokio pobūdžio schematizavimas leidžia sugretinti viename lygmenyje PiL ir NL formas tiek dvibalsinių šaknų, pvz., sind. *jéman-* :: *jítá-* (santykis $*a_1i$:: $*i$), tiek šaknų su ilgaisiais balsiais, pvz., gr. $\sigma\acute{\alpha}\mu\omega\nu$:: $\sigma\alpha\tau\acute{o}\varsigma$ (santykis $*a_1A$:: $*A$). Morfologinės proporcijos verčia manyti, kad balsio ilgumas, pvz., *ā* žodyje $\sigma\tau\acute{\alpha}$ -, yra prokalbės dvibalsio $*a_1A$ tęsinys, panašiai kaip sind. *ē* žodyje *je-* – indų prokalbės dvibalsio *ai* ($*a_1i$) tęsinys. Pilnojo laipsnio formoje sonantas lydi pagrindinį balsį $*a_1$, bet nykstamojo laipsnio formoje (pozicijoje be kirčio) jis vartojamas savarankiškai (*A* kaip *i*). — Tad istoriniu požiūriu ilgumai kilo iš sekos *pagrindinis balsis* + *sonantinis koeficientas*, be to, nuo pastarojo priklauso ne tik ilgumas, bet ir $*a_1$ tembro modifikacija, tiksliau: *ē* kildinamas iš pīde. $*a_1A$ ($*eA$), *ā* – iš pīde. $*a_1A$ ($*eA$), tačiau *ō* – iš pīde. $*a_1Q$ ($*eQ$). Vis dėlto autorius nepaaiškino, kokiomis sąlygomis prokalbės $*a_1A$ kartais duoda *ē*, o kartais – *ā* (tai padarė H. Mølleris, žr. § 1.10.5).

1.10.2. Tam tikrų sunkumų kelia interpretacija tų ilgumų, kurie paliudyti ne pagrindinio balsio kontekste, o nykstamojo laipsnio formų *i-C*, *ū-C*. Kaip pavyzdį čia galima pacituoti sind. formą *pūtá-* „išvalytas“, susijusią su *punáti* 3 sg. prs. „valo“. De Saussuro argumentacija remiasi pirmiausia senosios indų kalbos intarpiniu prezensu, kurio sandara pagal tradicinę traktuotę diferencijuojama atsižvelgiant į šaknies struktūrą. Viena vertus, turime dvibalsines šaknis $*b^ha_1id-$ ($*b^he_1id-$), $*ya_1ug-$ ($*je_1ug-$), asmenuojamas pagal 7 klasę, pvz., *bhináti* 3 sg. „skaldo“, *bhindáti*, *yunákti* 3 pl. „jungia, sukabina, kinko“, *yuñjánti*, antra vertus – ilgabalses šaknis, asmenuojamas pagal 9 klasę, pvz., *punáti* 3 sg., *punánti* 3 pl. „valo“. In-

terpretuodamas ilgąjį balsį \bar{a} kaip tam tikrą dvibalsį, a_1A , de Saussure'as išryškina (synchroniškai skiriamų) 7 ir 9 klasių prezenų struktūros pirminį tapatumą, plg.:

	PiL intarpas	NL intarpas	
7 kl.	*b ^h a ₁ id-	*b ^h i-na ₁ -d-	*b ^h i-n-d
7 kl.	*ya ₁ ug-	*yu-na ₁ -g-	*yu-n-g-
9 kl.		*pu-na ₁ -A-	*pu-n-A-

Remiantis santykiu *b^hi-na₁-d- :: *b^ha₁id- = *pu-na₁-A- :: X iškeliamą pilnojo laipsnio *pa₁wA- hipotezė (plg. sind. *pavi-tár-*, *paví-tra-*, *pávi-tum*). Baigmens segmentas *A* čia lydi dvibalsį a_1w tokiu pat būdu kaip priebalsis *d* arba *g* – dvibalsius a_1i , a_1u šaknyse *b^ha₁id-, *ya₁ug-.

1.10.2.1. Su prezensu *punáti* susijęs adiectivum verbale *pūtá-* interpretuojamas lyginant santykį *pávi-tum* (PiL) :: *pūt-á-* (NL) su formų pora *skámbhi-tum* :: *skabhi-tá-* (iš *skabhnáti* 3 sg. „remia“, šaknis *skeb^hA-). Išvada: *pūtá-* lygu *pavitá- minus *a*; formos *pūtá-* balsyje \bar{u} slypi formos *pavi-* segmentas *-vi-* (Saussure 1922, 232). Kitaip sakant, *pū-C* kildintina iš *puA-C. Segmentas *A* nedaro įtakos balsio *u* tembrui, nuo jo priklauso tik balsio ilgumas. Apofoninis santykis *pávi-tum* „valyti“ :: *pūt-á-* (PiL *pa₁wA- :: NL *puA-) yra analogiškas santykiui, kurį galima matyti šaknyse, savo sudėtyje turinčiose sklandųjų arba nosinį rezonansą, einantį tokioje pat pozicijoje kaip *A*, plg.:

<i>tári-tum</i> „peržengti“	::	<i>tír-thá-</i> , <i>a-túr-ta-</i>	(PiL *-a ₁ rA- :: NL *-rA-)
<i>cári-tum</i> „pajudėti“	::	<i>cír-ṇá-</i> , <i>cír-tva-</i>	(PiL *-a ₁ lA- :: NL *-lA-)
<i>kháni-tum</i> „kasti“	::	<i>khā-tá-</i> , <i>khá-ti-</i>	(PiL *-a ₁ nA- :: NL *-ṇA-)
<i>vámi-tum</i> „vemti“	::	<i>vān-tá-</i>	(PiL *-a ₁ mA- :: NL *-ṃA-)
<i>dami-tár-</i> „tramdyti“	::	<i>dān-tá-</i>	(PiL *-a ₁ mA- :: NL *-ṃA-)

Transkripcija *-rA-, *-lA-, *-ṇA-, *-ṃA- pakeičia simbolius *ṝ, *l̄, *ṇ̄, *ṃ̄, kuriais Brugmannas žymėjo ilguosius skiemeninius sonantus (žr. § 1.7.4).

1.10.3. Be aukščiau nurodytų atvejų, de Saussure'as 1891 m. dar paaikšino senosios indų kalbos dusliųjų aspiratų kilmę. Jis jas kil-dina iš prokalbės sekų *duslusis sprogstamasis* $p, t, k +$ „coefficient sonantique“ pozicijoje prieš balsį (žr. § 1.6).

1.10.4. Minėtos hipotezės sudaro užuomazgą to, kas ilgainiui pa-virto ištisa teiginių sistema, šiandien vadinama „laringalų teorija“. Šią teoriją pagrindė bei jos kalbinę medžiagą susistemino trys moks-lininkai, kurie nepaisydami abejingumo, lydinčio *Mémoire* jį paskel-bus bei vėliau, išvelgė šiame darbe naujovišką, revoliucinę concep-ciją ir ėmėsi jos kritikos ir tobulinimo. Šie mokslininkai – tai danas Hermannas Mølleris (1850-1923), prancūzas Albertas Cuny (1870-1947) ir lenkas Jerzy Kuryłowiczius (1895-1978).

1.10.5. Atsiliepiame apie *Mémoire* H. Mølleris (1879) nugincijo is-torinių ide. balsių \bar{e} ir \bar{a} kildinimą iš vieno prototipo, pide. $*a_1A$. Kadangi ide. kalbose yra trys ilgieji balsiai, tuo remiantis reikėtų postuluoti ne du, o tris pagrindinį balsį $*a_1$ modifikavusius koefici-entus. Graikų kalbos alternacija $\theta\eta- :: \theta\varepsilon-$ „dėti“ (žr. § 1.7.1.1) tiks-liai atitinka alternaciją $\varphi\bar{\alpha}- :: \varphi\alpha-$ „sakyti“ ir $\delta\omega- :: \delta\omicron-$ „duoti“, o tai paremia hipotezę, kad balsis \bar{e} tęsia pide. seką $*a_1E$, kuri turėjo skirtis ir nuo $*a_1A (> \bar{a})$, ir nuo $*a_1Q (> \bar{o})$. Patikslinus šį dalyką, priešprieša *pilnasis laipsnis :: nykstamasis laipsnis* atrodo taip: $*dheE :: *dhE = *bheA :: *bhA = *deQ :: *dQ$. — Kitas žingsnis tikslini-nant Saussure'o *Mémoire* buvo žengtas konstatavus, kad fonemos E, A, Q yra ne „sonantai“, o obstruentai („Gutturale von der Art der semitischen“, žr. Møller 1880, 492, išnaša 2). Jų išnykimą antekon-sonantinėje pozicijoje, sukeltą šalia esančio balsio kompensacinį pailgėjimą, galima palyginti su garso s aplinkoje $e-C$ traktuote įvai-riose kalbose (žr. § 1.7.1). — Po 30 metų Mølleris E, A, Q pavadinus

semitų kalbų laringalinių priebalsių atitikmenimis („Die von F. de Saussure für das Vorindogermanische erschlossenen „phonèmes“ entsprechen den semitischen Laryngalen“, žr. Møller 1911, VI). Suformulavus šį teiginį, indoeuropeistikoje pradėjo plisti terminas „laringalai“. — De Saussure'o dėmesys buvo sutelktas į postvokaličius (*a₁A, *a₁Q) ir postkonsonantinius (*tA > sind. *th* prieš balsį) koeficientus, o Mølleris atkreipė dėmesį į koeficientų, esančių antevokalinėje pozicijoje, ypač žodžio pradžioje, vaidmenį. Jo nuomone, visi istorinės epochos žodžio pradžios balsiai yra antriniai. Trys graikų kalbos balsių tembrai, ε-, α-, ο-, atspindi prokalbėje prieš pagrindinį balsį *e* ėjusią [laringalinių] priebalsių trilypių pobūdį, plg. *Ee-, *Ae-, *Qe-. Gr. *ag-* žodyje ἄγω kilo iš *Aeg- įvykus tembro pakitimui *e* > *a*, taigi *Aeg- > *Aag (ne iš *Ag-, kaip norėjo de Saussure'as). Panašiai gr. *od-* žodyje ὄζω kilo iš *Qed- tembrui pakitus į *Qod (plg. § 1.2.1). *Aeg- ir *Qed- turi tokią pat struktūrą kaip *bher-. — Atitinkamai patikslinamos ilgųjų balsių rekonstrukcijos formulės: gr. φᾶ- < *b^haA- < *b^heA-, gr. δω- < *doQ- < *deQ-. *A* arba *Q* nulemia *e* tembro pakitimą į *a* (*A*) arba į *o* (*Q*). *E*, *A* ir *Q* išnykstant prieš priebalsį, pailgėja (tembrą pakeitę) balsiai *e*, *a* ir *o*. Taigi tam tikrų morfologinių darinių sudėtyje esantys balsiai *ē*, *ā*, *ō* paliudija išnykusius priebalsius.

1.10.6. Savo pritarimą Møllerio iškeltai trijų laringalų teorijai 1912 m. pareiškė Albertas Cuny.

(1) Jis prieštaravo paplitusiam požiūriui, kad *schwa indogermanicum*, funkcionavęs kaip ilgųjų balsių *ē, *ā, *ō nykstamasis laipsnis, buvo balsinė fonema. Jeigu *sterə-/*strō- „ištempti, ištiesti“ būtų galima redukuoti į *strə-, su balsiniu segmentu ə, tai iš tokios struktūros kaip *strə-nó- „ištemptas, ištiestas“, Cuny nuomone, turėtų kilti sind. †striṇá- (*iC* < *əC). Bet taip nėra, nes paliudytas adiectivum verbale skamba *stīr-ṇá-*. Seka su ilguoju balsiu *īr*, kurios

paralelės graikų ir lotynų kalbose yra sekos gr. *rō* (σρωτός) ir lot. *rā* (*strātus*), rodo į prototipą pide. *stṛ-nó-. Ilgasis skiemeninis rezonantas formoje *stṛnó-, anot Cuny, paaiškinamas tik padarius prielaidą, jog *schwa*, būdamas apofoninės redukcijos *ō ⇒ *ə produktas, balsingumu neprilygo rezonantams *r*, *l*, *m*, *n* ir dėl to sudarydavo sąlygas skiemeniniam *r* atsirasti. Atsižvelgiant į tai, *stṛ-nó- analizuotinas kaip *stṛə-nó-. ə šiuo atveju yra toks pat priebalsis kaip prieš *r* einantis *t*.

(2) Tuo atveju, kai šaknyje nėra rezonanto (*TeəT*), o pagrindinis balsis nykstamajame laipsnyje (*TəT*) išnyksta, laringalas yra vokalizuojamas (originali formulė: *sAḡ- ← *seAg-). Vadinasi, *schwa* yra balsinis laringalinio priebalsio variantas. Trijų laringalų buvimas suponuoja tris *schwa* tipus, ir tai patvirtina graikų kalbos duomenys (žr. §§ 1.8.1 ir 1.8.2).

(3) Konsonantinį laringalų pobūdį patvirtina de Saussure'o atlikta senosios indų kalbos dusliųjų sprogstamųjų aspiruotųjų priebalsių (*tenues aspiratae*) analizė, interpretuojanti juos kaip *tenuis* + *laringalas*. Cuny priduria, kad ir sind. *skardieji* aspiruotieji kildintini iš sekos „duslusis sprogstamasis + laringalas“, pvz., *aham* < *eḡə-, *mahant-* < *meḡə-.

(4) Cuny (1912, 117) pirmasis suformulavo mintį, kad baltų-slavų akūtinė priegaidė daugeliu atvejų būdinga tokiems segmentams, kurie pailgėjo išnykus laringalui, pvz., *béržas* iš *b^hēros < *b^herəgos (žr. § 3.6.3 ir toliau).

(5) Svarbus pasiekimas fonotaktikos srityje yra įžvalga, kad pide šaknis buvo vienskiemenė (*CVC*) ir realizuojama įvairiais tipais (*C* = obstruentas, *R* = rezonantas): *CeC*, *CeR* arba *ReC*; *CeRC* arba *ReRC*. Iš čia kyla išvada, kad šaknies modeliai *VC* ir *CV̄* yra antriniai, atsiradę tik išnykus laringalams.

(6) Šaknis gali būti išplėsta dvifoneme derivacine morfema. Pvz., šaknį *ḡ^heṽ- „pilti, išpilti“ (sind. *juhóti*) išplečiant priesaga *-ed-*, atsiranda *ḡ^heṽ-ed-, o iš jos, išnykus balsiui, – du šaknies variantai:

I) *ǵ^heu-d-, II) *ǵ^hu-ed-. Šaknį *stā- „stoti“, palyginus su I) *set-ə₂, galima interpretuoti kaip II) variantą *st-eə₂. Atitinkamai *d^hē „padėti“ galima kildinti iš *æd^h-eə₁, o *dō- „duoti“ – iš *æed-eə₃. Taigi ši koncepcija leidžia daryti išvadą, kad ilgujų balsių yra tų šaknų sudėtyje, kurios pridedant laringalinę priesagą kilo iš tam tikrų pirminių šaknų *-eə- (*stā- = *st-eə₂- = *set-). Pastarosios ne visada palikdavo pėdsakų istoriškai paliudytoje medžiagoje, pvz., šaknis *set- nėra paliudyta. — Mūsų laikais Cuny hipotezė yra taikoma tokiems atvejams analizuoti, pvz.:

(a) *jā- „važiuoti, kur nors vykti“ (ved. *yāti*, liet. *jóti*) < *h₁i-eh₂ < pide. *h₁ej- „eiti“¹²;

(b) *rā-, liet. *róti* „neatsilikti nuo ko (dirbant)“ < *h₃r-eh₂- < pide. *h₃er- „judėti; judinti“, gr. ὄρτο, ved. *íyarti* ;

(c) *mnā-, gr. μινύσκω „primenu kam“ iš *mn-eh₂- < pide. *men- „galvoti, manyti“ (ved. *mányate*);

(d) *ges-, lot. *gerō* „nešu“ iš *h₂ǵ-es- < pide. *h₂eǵ- „varyti“ (lot. *agō*).

1.10.7. Jerzy Kuryłowiczius, indoeuropeistas ir semitologas, tęsė Møllerio ir Cuny plėtotas teorijas, be to, jį domino klausimas, kokių pasekmių de Saussure'o ir Møllerio teorija galėjo turėti semitų ir indoeuropiečių giminystės teorijai (plg. tome *The young Kuryłowicz* (2004) surinktus 1927–1928 m. m. straipsnius). Grynai išoriškai dėmesys atkreiptinas į kitokį žymėjimą. Kuryłowiczius naudoja simbolius < ǰ₁, ǰ₂, ǰ₃¹³, t. y. tą patį diakritinį ženklą, kuris tradiciškai naudojamas priebalsiniams alofonams *j*, *ɟ* atskirti nuo balsinių *i*, *u*. Plg. dabartinę notaciją *h*₁, *h*₂, *h*₃, kuri pabrėžia sąsają su het. *h* ir

¹² Mažiau patikima yra žodžio ved. *yónih* m. „kelias; gyvenimo vieta, buveinė“ analizė, kildinanti *jeu-ni- iš *h₁jeu- = *h₁i-eu- < *h₁ej- „eiti“. Kontrargumentas gali būti šio žodžio kildinimas iš šaknies *yu-* „judėti“.

¹³ Plg. Møllerio *E, A, O* ir Cuny ǰ₁, ǰ₂, ǰ₃.

kartu nutraukia ryšį su *schwa* sąvoka. Naujas mintis, kuriomis Kuryłowiczius išplėtė laringalų teoriją, galima trumpai išdėstyti keliais punktais.

(1) Nykstamojo laipsnio formose pasirodantis *schwa* nėra laringalinio priebalsio balsinis alofonas, kaip manė Cuny (plg. *sAg- ← *seAg-, § 1.10.6, (2) punktas). Tai veikia *anaptiktinis* balsis, samplaikose atsiradęs po laringalinio priebalsio: CHC > CHVC. Laringalo išnykimas sukėlė šios anaptiksės fonologizaciją. Tris laringalus turėtų atitikti trys anaptiktiniai balsiai. Tokia situacija yra tik graikų kalboje (ε, α, o, plg. § 1.8.2). Kitose kalbose paliudytas tik vienas balsis, plg. ved. *i*, lot. *a*.

(2) Taip pat graikų ir armėnų kalbų vadinamieji protetiniai balsiai iš tikrųjų aiškintini priebalsių samplaikose įvykusi anaptiksės reiškiniu: *ǰC- > *ǰVC- > VC.

(3) Tokie pavyzdžiai kaip ved. *pībati*, lot. *bibit* „geria“, sair. *ibid* „t. p.“ < pide. *pi-pǰ₃-e-ti (šaknis *peh₃-, plg. gr. πῶθι „gerk“) įrodo, kad laringalas ǰ₃ buvo skardusis priebalsis. Skardžiojo priebalsio ǰ₃ atitikmuo opozicijoje buvo duslusis priebalsis ǰ₂. — N.B. Ši hipotezė lieka neįrodyta, kadangi nerasta kitų pavyzdžių, kurie paliudytų, kad duslieji sprogstamieji *p*, *t*, *k* pozicijoje prieš *h₃-V* suskardėjo.

(4) Panašiai kaip ilgųjų balsių, prokalbėje nebuvo ir ilgųjų dvi-balsių. Sekos *eH.ie, *eH.ue pavirto *ē.ie, *ē.ue, kur ilgasis balsis priklauso kitam skiemeniui nei glaidai *i*, *u*, plg. gen. sg. *rējos šalia *rejs ir *nāuos šalia *naus.

(5) Indoiranėnų kalbose ilgasis balsis tarp dviejų sudurtinio žodžio dėmenų aiškintinas laringalo buvimu antrojo dėmens pradžioje (žr. §§ 1.7.1.6, 1.7.3.6).

(6) Garsų pakitimai dėl laringalo įtakos neapsiriboja tik leksinėmis (šaknies) morfemomis, jų randama ir gramatinėse morfemose. 1927 m. straipsnyje Kuryłowiczius pasiūlė laringalų teorija grindžiamas keturių veiksmožodžių galūnių interpretacijas: (a) veikia-

mosios rūšies pf. 1 sg. $*-a_2e$ (= $*-h_2e$), plg. *-a* žodyje gr. οἶδα, ved. *véda* „žinau“ < pide. $*h_2uoid-h_2e$, (b) veikiamosios rūšies pf. 2 sg. $*-ta_2e$ (= $*-th_2e$), plg. ved. *-tha, vétttha* „žinai“ < $*h_2uoid-th_2e$, (c) tematinio prezenso 1 sg. $*-a_2$ (= $*-h_2$), plg. gr. φέρω, lot. *ferō* „nešu“ < b^hero-a_2 , (d) medialinio prezenso 1 sg. $*-a_2ei$ (= $*-h_2ei > *-h_2ai$), plg. ved. *-e* < $*-ai$ žodyje *huvé* „kviečiu, šaukiu“ < $*j^hu.ai$ (*u* laringaliniame hiate) < pide. $*g^huH-h_2ei$.

(7) Paaiškėja, kad tam tikros Brugmanno dėsniu išimties tik tariamos. Tai, kad žodžiuose sind. *janáyati* „gimdo, paleidžia į pasaulį“ arba *damáyati* „tramdo“, kitaip nei *sādáyati* „sodina ką“, nerandama pirminio $*o$ pailgėjimo šaknies skiemenyje, yra nulemta prokalbės kauzatyvų struktūros $*góna_2e-$ (pagal dabartinę notaciją: $*gónh_1-é_2e-$) ir $*doma_2e-$ (pagal dabartinę notaciją: $*domh_2-é_2e-$). Dėl laringalo buvimo šioje struktūroje nurodyti žodžiai skiemenuojami $*gón.a_2e-$, $*dom.a_2e-$. Pradžios skiemens uždarumas neleidžia $*o$ pailgėti, kaip numato Brugmanno dėsnis. Pailgėjimas įvyksta žodyje $*so.de_2e-$, kur skiemens atvirumas leidžia įvykti pakitimui $*so- > *sō-$ ($> sā-$). Bet nereikėtų pamiršti, kad veiksnys, kuris galų gale lemia ilgumą, yra šaknies $*sed-$ priklausymas *aniṭ* tipui. — Panašiai perfekto formoje iš *kar-* „veikti, daryti“ pasireiškia skirtumas tarp uždarojo skiemens 1 sg. formoje *cakara* < $*k^u.e.k^uor.a_2e$ (baigmuo $*-h_2e$, žr. aukščiau (6)a) ir atvirojo skiemens 3 sg. formoje *cakāra* < $*k^u.e.k^u.o.re$ (baigmuo $*-e$). Iš čia kyla išvada, kad Brugmanno dėsnis taikytinas epochai, kurioje dar nebuvo išnykę (antevokaliniai) laringalai¹⁴. Postkonsonantinio ir tuo pačiu metu an-

¹⁴ Procedūra, kai sugretinami du kauzatyvai, du perfektyvai ir pan., dvejopai realizuojantys tą patį morfologinį modelį, taikoma mokslo srityje, kuri dabar vadinama „vidine rekonstrukcija“. Tai, žinoma, primena de Saussure'o 7 ir 9 klasių intarpinio prezenso formų supriešinimą (žr. § 1.10.2). Vienu ir kitu atveju atsakingas už diferenciaciją (alomorfizmą) veiksnys yra skirtinga šaknų, dalyvaujančių morfologiniame procese, foneminė sudėtis (*šet* :: *aniṭ*, *su laringalu* :: *be laringalo*). Senojoje indų kalboje tokios išimties iš Brugmanno dėsniu sudaro svariausią argumentą už priebalsinę laringalinio segmento interpretaciją. Šio argumento svoris kyla iš fakto, kad laringalas šiais atvejais yra ne vien

tevokalinio laringalo išnykimą įrodo ir izoliuoti senosios indų kalbos žodžiai su *-ā-*, jeigu tik jie turi graikų kalbos atitikmenį su *o* atvirajame skiemenyje, plg., pvz., *jána-* m. „sutvėrimas, žmogus“ :: gr. γόνοϛ m. „tai, kas pagimdyta, palikuonys“ < pide. *ǵon_h1o- (šaknis *ǵen_h1-) kitaip nei *jānu* :: γόνυ n. „kelis“ < pide. *ǵonu.

(8) Didžiausią įspūdį tų laikų tyrėjams padarė Kuryłowicziaus įrodymas (1927), kad ką tik atrastuose hetitų kalbos tekstuose yra priebalsis *h* (*hh*), tęsiantis vieną iš laringalų teorijos postuluotų fonemų (*ǵ₂ = *h₂), plg., pvz., (1) antevokalinėje žodžio pradžioje: het. *hantezzi-* „pirmas, esantis priekyje“ ir lot. *ante*, gr. ἀντί, ved. *ánti* „arti, prieš ką nors“ (pide. *h₂ent-í adv. „priešais, prieš ką nors“); het. *harkiš-* „šviesus, švytintis“ ir gr. ἀργής „blizgantis, baltas“, ved. *árjuna-* „šviesus, baltas“ (pide. *h₂erǵ-), (2) antekonsonantinėje žodžio pradžioje: het. *hwiszi* „gyvena, yra dar gyvas“ su gr. ἄεσα „pernakvojau“ (pide. *h₂ues-), (3) žodžio viduje: het. *paḥ-s-* „saugoti, sergėti“ su lot. *pāscō* „ganau“ (pide. *peh₂-s-). Tokio pobūdžio empirinė medžiaga, ilgainiui gerokai papildyta, smarkiai prisidėjo prie „laringalų hipotezės pavertimo įrodyta moksline tiesa“ (formuluotės autorius – Szemerényi 1973, 19).

(9) Hetitų kalbos medžiagos tyrimai vėliau paskatino Kuryłowicziaus įvesti ketvirtąjį laringalą (*ǵ₄), kuris turėjo išnykti tiek anatolių, tiek kitose ide. kalbose (1935, 29–30, 75). Šis papildomas laringalas turėjo paaiškinti tam tikrus hetitų kalbos žodžius, kurie prasideda *a-* (o ne *ḥa-*) ir atitinka neanatolių kalbų pilnojo *a* laipsnio žodžius, pvz., het. *appa* „už nugaros“ :: gr. ἀπό. Su šiais atvejais susijusi medžiaga, dažniausiai daugiareikšmė, iki šių dienų lieka diskusijų objektas. Vienas iš sprendimų, konkuruojantis su Kuryłowicziaus teorija, remiasi prielaida, kad buvo du *h₂ variantai, dus-

fonetinis vienetas (plg. sind. dusliuosius aspiruotuosius priebalsius), o morfonema. Minėtais atvejais tai įvyksta taip: morfonema primeta tam tikrą (būtent tokį, o ne kitokį) morfologinės struktūros skiemenavimą, ir galų gale blokuoja pailgėjimą, laukiamą pagal Brugmanno dėsnį.

luisi ir skardusis, ir kad *h₄ galėjo būti tas pat, kas *skardusis* *h₂ (žr. Lindeman 1997, 48 t.).

1.10.8. Dabartinę laringalų teorijos būklę pristato Mayrhoferis (1986, 121 t.), Polomé (1987), Lindemanas (1997) ir trys kolektyviniai leidiniai: *Evidence for Laryngeals* (Winter, red. 1965), *Die Laryngaltheorie und die Rekonstruktion des indogermanischen Laut- und Formensystems* (Bammesberger, red. 1988), *La reconstruction des laryngales* (Kellens, red. 1990). Naujausi laringalinės veiksmažodžių formų analizės rezultatai pateikti leidinyje *Lexikon der indogermanischen Verben* (Rix, red. 1998, 2 leid. 2001). Būtent iš šių darbų ir yra paimta didesnė dalis čia pateikiamų pide. rekonstrukcijų. — Mokslo darbuose išsamiai aptarti tik kai kurių ide. kalbų laringalų atspindžiai: graikų (plg. Cowgill 1965; Beekes 1969; Rix 1969, 1976; Peters 1980), lotynų (plg. Mayrhofer 1987, Schrijver 1991, Meiser 1998) ir indoiranėnų kalbų (Mayrhofer 2005). — Baltų–slavų kalbų laringalų atspindžių apybraižą pateikė Watkinsas (1965), o slavų – Pohlis (1974) ir Matasovičius (1997). Monografiją apie hiatą baltų–slavų kalbose, atsiradusį išnykus laringaliniams priebalsiams, parašė Smoczyński (2003). — Istorinės informacijos apie laringalų teorijos formavimąsi pateikia Polomé (1965), Szemerényi (1973), Lindemanas (1970, 1997), Mayrhoferis (1981a, 2004) ir Gmūras (1986). Plg. taip pat Smoczyński (1981, 2001).

2. INDOEUROPIEČIŲ PROKALBĖS VOKALIZMO APYBRAIŽA

Tradicinė koncepcija yra tokia (Mayrhofer 1986: 168, 171; Szemerényi 1990: 37, 42):

i	u	ī	ū
e	o	ē	ō
	a		ā
eġ, aġ, oġ			
eu, au, ou			

Laringalų teorijos atstovų požiūriu, pide. vokalizmą sudaro 4 balsiai ir 4 dvibalsiai (Beekes 1995, 124):

e	o	ē	ō
eġ	oġ		
eu	ou		

Pateiktų schemų skirtumus galima išdėstyti šešiais punktais:

(1) Ide. prokalbėje nebuvo skiriami ilgieji ir trumpieji balsiai. Ilgumas ribotu mastu atliko morfonemos, t. y. pailgintojo apofonijos laipsnio, vaidmenį, vienu atveju – $e \Rightarrow \bar{e}$, kitu atveju – $o \Rightarrow \bar{o}$. Visas balsines fonemas apimanti ilgumo koreliacija susidarė tik laringaliniams priebalsiams išnykus, ypač pozicijose tarp trumpojo baltio ir priebaltio ($CVHC > C\bar{V}C$) arba tarp trumpojo baltio prieš pauzė ($CVH\# > C\bar{V}\#$).

(2) Prokalbėje nebuvo fonemos $*a$, kadangi istoriškai paliudytas a daugeliu atvejų yra dviejų fonemų sekos $*[h_2a] < */h_2e/$ atspindys, pvz., liet. *ašis*, sbžsl. *osī*, gr. *ἄξων*, -ovoς, lot. *axis* $< */h_2e\acute{s}$ -. Ide. fonemos a pavyzdžiai, kurių negalime kildinti iš $*/h_2e/$, yra labai reti, juos sudaro tik ekspresyvieji žodžiai ir skoliniai iš kitų

kalbų, plg., pvz., gr. βάρβαρος „negraikiškas, svetimas“, sbžsl. *otiči* „tėvas“, gr. κάπρος „ožka“; lot. *faba* „pupa“ (žr. Beekes 1995, 138t; plg. anksčiau § 1.4). Kadangi prokalbėje nebuvo balsio *a, negalėjo būti ir dvibalsių *ai ir *au.

(3) Balsio *ā nėra, kadangi istorinė fonema ā kildintina iš sekos *[ah₂] < */eh₂/ (plg. § 1.7.1).

(4) Istoriskai paliudyti balsiai ē ir ō yra dvejetainės kilmės. Viena jų dalis atsirado dėl apofonijos (pailgintojo laipsnio), o kita – iš sekų */eh₁C/, */eh₃C/, */oHC/, išnykus laringalui pozicijoje prieš priebalsį ir įvykus kompensaciniam pailgėjimui.

(5) Ilgosios fonemos ī, ū išsirutuliojo iš sekų */iHC/, */uHC/, išnykus laringalui /H/ pozicijoje prieš priebalsį ir įvykus kompensaciniam pailgėjimui (plg. § 1.7.3).

(6) Priežastis, kodėl pide. sistemoje nebuvo balsinių fonemų *i, *u, anot Beekeso (1995, 125), esanti ta, kad šios fonemos taip pat traktuotinos kaip priebalsinių fonemų *i̯, *u̯ alofonai. — Toks požiūris neatrodo visai įtikinamas, nes apofonijos sistemoje, kurios nariai buvo dvibalsiai eī, eu, šalia šių dvibalsių kaip nykstamojo laipsnio morfonemos turėjo egzistuoti ir vienbalsiai i, u, plg. *leik^u „likti“ ⇒ *lik^u-, *h₂eug- „augti“ ⇒ *h₂ug-. Dėl šios priežasties tolesni svarstymai remsis tokia pide. vokalizmo schema, kuri apima ir aukštutinio pakilimo balsius i, u, atsiradusius apofonijos būdu, plg.:

i	u		
e	o	ē	ō

Pagrindinė fonologinė inovacija, nulėmusi baigiamojo ide. prokalbės laikotarpio vokalizmą, buvo laringalinių priebalsių /h₁/, /h₂/, /h₃/, einančių prieš, po arba tarp balsių, išnykimas.

3. LARINGALINIŲ PRIEBALSIŲ ATSPINDŽIAI LIETUVIŲ KALBOJE¹⁵

3.1. Antevokalinis laringalas žodžio pradžioje

3.1.1. H prieš e

Išnykdamas pozicijoje prieš balsį *e* laringalas /H/, priklausomai nuo jo kokybės, sukelia šiuos atspindžius:

$*/h_1e/ > *[h_1e] > */e/,$ liet. *e*

$*/h_2e/ > *[h_2a] > */a/,$ liet. *a*

$*/h_3e/ > *[h_3o] > */o/,$ liet. *a*

3.1.1.1. $*/h_1e/ > *[h_1e] > */e/ >$ liet. *e*

liet. **ėglė** „kėnis, Abies“ arba „eglė, Picea“, lat. *egle* „eglė“. Pakeičiant *dl* > *gl* iš liet.-lat. $*edl-iĳā-$. Šis pavadinimas giminiškas, viena vertus, slavų kalbos žodžiui $*edl-ā-$ „eglė, kėnis“, plg. lenk. *jadła* (iš čia skolinsys spr. *addle* EŽ „Tanne“), ček. *jedle*, slovak. *jedl'a* „kėnis“, bžsl. *jela* „eglė, Picea“, rus. *jelb*, „kėnis“, o antra vertus, lotynų kalbos žodžiui *ebulum* n. arba *ebulus*, -ī f. „žemaūgės alyvos, Sambucus“, < pide. $*h_1ed^h-lo-$.

¹⁵ Nors šio darbo pagrindinis tikslas – pristatyti lietuvių kalbos medžiagą, autorius norėtų pabrėžti, kad siekė pateikti analizuojamų lietuviškų formų atitikmenis: tiek latviškus (ir senosios prūsų kalbos), tiek slaviškus. Tačiau redaguojant paaiškėjo, kad knygoje – nepažeidžiant skaitytojo lituanisto interesų – galima pateikti ir nelietuviškų antraštinių žodžių. Kalbama apie latvių ir slavų kalbų žodžius, kurie atrodo paveldėti iš prokalbės, tačiau dėl atsitiktinumo neturi atitikmenų lietuvių kalbos medžiagoje.

liet. **eĩt(i)** sen. „eina“ < pide. *h₁eĩti, plg. gr. εĩσι „eis“, ved. *éti* „eina“.

liet. **ėsti** „yra“, sbžsl. *jestũ* < pide. *h₁es-ti, plg. gr. εστί, lot. *est* (*esse*), ved. *ásti* „yra“ (šalia *ásat* „nesamas“ < *ṛ-h₁s-nt-).

sliet. **ešva** „kumelė“ (antrinis *ašvà* „t. p.“) < pide. *h₁eķũ-V, plg. lot. *equus* „arklis, žirgas, eržilas“ (slot. *eculus* „arkliukas“), sair. *ech*, toch. A *yuk*, B *yakwe*, ved. *ásva-*, av. *aspa-*.

liet. **jemù** tarm. „imu“, lat. *jemu* < pide. *h₁em- (j- apibendrinimas iš tokių sudurtinių formų kaip *ne-ǵ-emu „neimu“). Plg. lot. *emō* „perku“, cps. *cōmō* „tvarkau“ < *co-emō. PaEL liet. *ėmė*.

Galūnė */-th₁e/:

liet. **-te**, sbžsl. *-te* 2 pl. *věžate*, *vezete* tipo, pirminės pide. galūnės *-th₂e tęsinys. Laringalinį priebalsį liudija aspirata ^h atspindyje ved. *-tha* (*bháratha* „nešate“, *váhatha* „vežate“), plg. gr. -τε ir lot. *-ti-s* (iš *-te-s < *-th₂e + -s).

N.B. 1. Atvejį pide. *h₁ed- „valgyti“ baltų-slavų kalbose atspindi tik pailgintasis *e* laipsnis, plg. liet. *ėdu*, *ėsti*, lat. *ėdu*, *ėst*, sbžsl. *jamĩ*, *jasti* (žr. § 3.3.1.1).

N.B. 2. Pide. *h₁eķũ- / *h₁uk- „priprasti“ virsta pb. EL *ǵauķ-, o prie šios formos prisiderina NL *uk-, todėl turime *ǵuk- lietuvių kalbos žodžiuose *jũnkstu*, *jũnkti* „priprasti“. Tolesnė inovacija yra ǵ- apibendrinimas OL formų pradžioje: *ǵauķ- vietoj *auķ- < *h₁ouķ-, plg. *jauķinti* „pratinti (gyvūnà), kad nebijotų“ vietoj *auķyti (išlaikyta be pokyčių sbžsl. formoje *učiti* „mokyti“; t. p. plg. PaNL *ũk-sbžsl. formoje *vykati* iter. „įprasti“ < *ũk-ā-).

N.B. 3. Liet. kalboje nerandame tokių pide. šaknų tęsinių: *h₁eg^{uh}- „gerti“ (het. *ekuzi*, *akuanzi*), *h₁eh₁s- „sėdėti“ (het. *esa*, ved. *áste*), *h₁ep- „paimti, pagriebti“ (het. *ėpzi*, *appanzi*, lot. *apiō*, *-ere*), *h₁erh₂- „mylėti“ (gr. ἔραμαι), *h₁ers- „plaukti“ (ved. *ársati*), *h₁es- „mėtyti, svaidyti“ (het. *siėzzi*), *h₁eķH- „padėti, pagelbėti“ (ved. *ávati*, lot. *iuuō*, *-āre*), *h₁eķs- „sudeginti“ (ved. *óšati*, gr. εύω, lot. *ūrō*).

3.1.1.2. */h₂e/ > *[h₂a] > */a/ > liet. a

***aida-** žr. toliau sbžsl. *jadū*.

liet. **áidinti** sen. „kelti, kurstyti žmones“ (Bretkūnas). Tokia reikšmės paralelė kaip lenk. *podniecić* „raginti ką, įkalbinėti, skatinti“ lyginant su *niecić* „sukelti ugnį, užkurti, uždegti“, skatina žodyje *áidinti* įžiūrėti kauzatyvinį darinį iš šaknies *aid-* < *pide*. *h₂e₂id^h- „deginti, degti“. Liet. akūtas yra antrinis. h₂ kontekste neskiriamos EL ir OL formos, plg. gr. αἴθω „uždegti, padegti“, αἴθομαι „liepsnoti“, ved. *édhate* „žiba, spindi“. Žr. žemiau *iešmė* (N.B. 2).

liet. **ākstinas** žr. *āštras*.

liet. **akstis** žr. *āštras*.

liet. **áldyti**, paprastai *išáldyti* arba *išáldinti* „vyti, ginti iš namų“ – kauzatyvinis darinys iš EL *ál-C* < *pide*. *h₂el_h₂-, plg. gr. ἀλάομαι „bastytis, klajoti (kalbant apie tremtinį arba elgetą); būti sutrikusiam, suklaidentam“ (ἄλη „klajojimas; pamišimas“, ἀλήτης „valkata, keliautojas, bastūnas“), lot. *ambulō*, *-āre* „vaikščioti aplink, vaikštinėti, keliauti“ (*amb-alā-se). — Lat. *aluōtiēs* „klajoti, klaidžioti“, vb. denom. iš daiktavardžio, atitinkančio gr. ἄλη. — Lat. *ālētiēs* „elgtis neramiai, triukšmauti, išdykauti, dūkti“, kur *āl-* buvo apibendrinta iš antekonsonantinės pozicijos; taip pat plg. *āļa* „kvailys, kvaiša“.

lat. **ālētiēs** žr. aukščiau *áldyti*.

liet. **algà** < *alg-ā- < *pide*. *h₂elg^{uh}-eh₂-. Daryba sutampa su gr. ἀλφή „grobis, pelnas“, plg. ἀλφεῖν „uždirbti“, ἀλφάνειν „sumokėti išpirką“, het. *halkuessar-* „atnaša, auka“.

lat. **aluōtiēs** žr. aukščiau *áldyti*.

liet. **anýta**, *-īt-* vedinys iš *anè, -ès, pagal kilmę gal mažybinis žodis – „senutė“, < *an- < *pide*. *h₂en- (plg. lot. *anus*, *-ūs* f. „sena moteris; ragana“, gr. ἀννίς „tėvo motina“, het. *hannas* „motina“, sva. *ana* „senelė“). — N.B. Spr. *ane* EŽ „sena moteris“ gali būti skolinys iš vokiečių kalbos, plg. vok. *Ahne* „senelė“.

liet. **añkštas**, -à su intarpu *k* tęsia pliet. *añštas¹⁶, savo ruožtu dėl *u* sinkopės atsiradusį iš pirminės formos *añžutas¹⁷. Seno *-u*-kamieno darinys su priesaga *-ta-*, pbsl. *anžu- < *ang^hu- iš pide. *h₂enġ^h-ú- < *h₂emġ^h-ú-, plg. ved. *amhú-* „ankštas, siauras“, got. *aggwus*, sbžsl. *qzūkū* „στενός“, lot. *angustus* „siauras, ankštas, liesas, mažas“ (sb. *angiportus* „siaura gatvelė“ < *angu^o). Veiksmažodinis pagrindas: het. *hamanki* „pririšu, pritvirtinu“, gr. ἄγχω „smaugti, dusinti“, lot. *angō* „(su)spausti, smaugti“, perkeltinė reikšmė „kamuoti, neraminti, varginti“, bžsl. *qžq, qziti* „rišti, pančioti“. Šalia atitiktens sbžsl. *qzūkū* (lenk. *wąski*, srbkr. *žzak*, rus. *úzkij*) matome paralelinį išplėtimą *-ka-*, < *anžu-ka-. Jeigu minėti pakitimai nebūtų įvykę, turėtume tokios formos būdvardį kaip liet. *anžūs ir sbžsl. *qzū.

liet. **añt** praep. su gen., sen. *antà* < pide. *h₂ent-, plg. gr. ἄντα adv. „priešais, veidu į veidą, akis į akį“, praep. „prieš, priešais“, lot. *ante* adv. „priešais, prieky; prieš tai“, praep. „prieš“. Manoma, kad ἄντ-α yra sustabarėjusi acc. sg. forma, o ἄντ-ί praep. „priešais, vietoj, dėl“ – šakninio daiktavardžio, reiškiančio „priekis“, sustabarėjusi loc. sg. forma (plg. het. *hant-* „priekis, veidas“ < pide. *h₂ent-, *hantezzi-* „pirmas, esantis priekyje“).

liet. **ántis**, spr. *antis* EŽ < pb. *ān-ti-, vedinys iš pide. *h₂énh₂- / *h₂nh₂-, plg. lot. *anas*, gen. sg. *anatis* arba *anitis*. NL: ved. *ātí-* „antis“. Slavų kalbų formos srbkr. *ūtva*, srus. *utovī* acc. sg. „antis“, rus. *utvá* coll. „antys“ verčia atkurti *-ū-* kamieną: psl. *q^{ty}, *q^t-ūv-e < *ānt-ū-. Be to, *q^tūka žodyje rus. *útka* „antis“ rodo į *āntu + -kā-, taigi paveldėtas *-(t)i-* kamienas pakito, galbūt dėl inovacinio kamieno *ānt-ū- įtakos.

¹⁶ Dėl intarpo *k* plg. formas *aūkštas* < *auštas < pide. *h₂eųks-to- (žr. *áugti*); *akštis* f. < *aštis (žr. *āštras*), *bókštas* < *bóštas (skolinys iš bltr. ar lenk. *bašta*).

¹⁷ Plg. lat. *riēksts* m. „riešutas“, kuris, atsižvelgiant į liet. *riešutas*, kildintinas iš plat. *riests < *riesuts, pasitelkus sinkopę *u* ir *k* intarpą prieš *st*. Liet.-lat. forma *raišu-ta-remiasi senesnio *u*-kamieno išplėtimu, kurį matome žodyje sl. *(o)rēxū, plg. adi. *orēx-ov-ū „riešutų“.

liet. **añtras** (spr. *antars* arba *anters*, lat. *ùotrs*), sen. ir tarm. *añtaras* „kitas iš dviejų“ < pbsl. *an-tera- < pide. *h₂en-tero-, plg. ved. *ántara-* „tolimas, skirtingas, kitoks“, got. *anþar-* „antras“, psl. *qtorŭ šalia *qterŭ „antras“ (sorb. *wutory* „antras“, rus. *vtorój* „t. p.“, ček. *úterý* m. „antradienis, antra savaitės diena“).

liet. **apačià** (lat. *apakša*, su įterptu *k*). Pb. *apa-tiā, vedinys iš adv. *apa < pide. *h₂épo. Panašią priesagą turi žodis ved. *ápatyam* n. „palikuonis, palikuonys“, plg. ved. *ápa* praep. „nuo, į šalį, fort, hinweg, ab“ < *h₂épo. NL formą *h₂pó plg. gr. ἀπό „iš, nuo (vietai ir judėjimui reikšti)“, „toli nuo, už (buvimo vietai reikšti)“, „nuo, po (laikui reikšti)“.

liet. **árklas** žr. § 3.6.3.1.

liet. **árti**, lat. *arht* < *ār-C < pide. *h₂erh₃-C, plg. gr. ἀρώ „ariu“ iš *aro-je-, lot. *arō* „t. p.“ iš *ara-je-, < *h₂erh₃-je- (liet. *ariù* prs. yra naujadaras vietoj *arù).

liet. **ąsà**, „indo auselė paimti“, lat. *ùosa* „t. p.“, vedinys spr. *ansis* „kablys katilui virš ugnies pakabinti“, < pb. *ansā < pide. *h₂ens-eh₂-, plg. lot. *ānsa* „ąsa, rankena, pagrindas“, sisl. *æs* „skylutė bato odoje raiščiui įverti“, gr. ἄννια nom. pl. „vadelės, kamanos“ (*ansja), gr. homer. ἄννι-οχος „laikantis vadeles“.

lat. **aseris** žr. *ašerỹs*.

lat. **asmen(i)s** žr. *ašmuō*.

lat. **asns** žr. *āštras*.

lat. **ass** „aštrus“ < *ašus < pide. *h₂eķ-u-, plg. lot. *acus* „adata“, *acuō* „galąsti; raginti“. — Liet. *āšutas* „arklio uodegos ar karčių plaukas“ :: bžsl. *osŭtŭ* „dagys, Carduus“, rus. *osót*, lenk. *oset* „t. p.“ < pbsl. *ašu-ta-. — Sbžsl. *osla* „ἀκόνη, šlifavimo akmuo“ < *aš-lā- < pide. *h₂eķ-leh₂-, plg. lenk. *oselka do kosy* „dalgio galąstuvus“, rus. *osělok* „t.p.“.

lat. **astri** žr. *āštras*.

liet. **āšaka** žr. *āštras*.

liet. tarm. **ašerỹs** „ešerỹs, Perca fluviatilis“, lat. *aseris* arba *asa-*

ris, < pbalt. *aš-er- < pide. *h₂eḱ-er-. Šis žodis priklauso būdvardžio *aštrūs* šeimai. Pavadinimo motyvacija – dygliuotas ešerio nu-garos pelekas.

N.B. Liet. b. k. žodyje *ešerys* yra antrinis *e-*, panašiai kaip žo-džiuose *eldijà, erėlis, erdvūs*.

liet. **ašis**, *-iēs* f, plg. lat. *ass*, spr. *assis* „ašis“. Kartu su sbžsl. *ošī*, *-i* f. „ašis“ kilo iš pbsl. *aši- < pide. *h₂aks-i- ← *h₂eḱ-s- (pbsl. *š* < pide. *ks* kaip žodžiuose *lašišà, šeši, viešpatis*). Veiksmazodinis pa-grindas: ved. *ájati* 3 sg. „varo, judina“ < *h₂eḡ-e-ti, plg. lot. *axis*, *-is* m. „ašis“, sair. *aiss* „vežimas, karutis“ šalia sind. *ákṣaḥ* m. „ašis“ (*aks-o-), gr. ἄξων, -ονος m. „ašis“ (*aks-on-), sva. *ahsa* „t. p.“

liet. **ašmuõ**, *-eñs*, paprastai *ašmenys* m. pl., lat. *asmens*, pl. *asmenis* „ašmenys, varpos smaigalys, aštrus galas“. Kamienas *aš-men-* < pide. *h₂eḱ-men-, plg. ved. *ásman-* m. „akmuo, sviedinys; uola, uoliena“ (gen. sg. *ásnas*, instr. sg. *ásnā*), gr. ἄκμων, -ονος m. „priekalas“ (etimologinė reikšmė – „akmeninis priekalas“), gr. ἀκμή f. „ašmenys, smailus, aštrus galas; kulminacija, viršūnė, branda“.

liet. **ašnis** žr. *āštras*.

liet. **āštras**, *aštrūs* „aštrus“, sbžsl. *ostrǔ* „t. p.“, lat. *astri* m. pl. „arklio plaukai“, < pb. *aš-ra- < pide. *h₂eḱ-ró-, plg. gr. ἄκρος „esantis prie pat krašto, galo, smaigalio, viršūnėje“, homer. ἄκρον adv. „viršūnėje“, ἄκρον n. „galas, viršūnė“, lot. *ācer, ācris* (iš *ākṛs) „aštrus, dygus, duriantis“. — Kiti šaknies *aš-* < *h₂eḱ- vediniai: 1. *akstis*, var. *akštis* „duriamas ginklas, iešmas; smailus pagaliukas; virtinė, kirbinė; smailus daiktas, dyglys; žuvies kaulas; badiklis, akstinas“ (su *k* intarpu iš pbsl. *aš-ti-, plg. psl. *ostī „smailus daiktas, (smulkus) žuvies kaulas“, rus. *ostʹ*, lenk. *ość, ości*. 2. *ākstinas*, var. *ākštinas* „spyglys, dyglys, gylis; akuotas; rakštis, pašinas; smul-kus žuvies kaulas; smaili lazdelė rambiams gyvuliams varyti; akstis, akstė“ :: sbžsl. *ostīnǔ, -a* „κέντρον“, rus. sen. *ostén* „badiklis“, slenk. *ościen, ostna/osna* < pbsl. *ašti-na-, 3. *āšaka* „grūdo lukštas, keva-las; smulkus žuvies kaulas“ < pb. *aš-akā-, 4. *ašerys* (žr.), 5. *ašmuõ*

(žr.), *ašnis* f. žem. „ašmenys, aštruma; rugių želmanys“ (var. *asnìs*)
 :: lat. *asns* „diegas“ < pb. **aš-ni-*, 6. *āšutas* (žr. lat. *ass*).

liet. *āšutas* žr. *ass*.

liet. *áudžiu*, *áusti*, lat. *aũžu*, *aũst* < pide. **h₂eũ-d^h-*. Liet. akūtas yra antrinis, plg. neišplėstą šaknį pide. **h₂eũ-* žodžiuose ved. *ótum* „austi“ (**aũtum*), *ví-u-ta-* „išaustas“, *ũvur* 3 pl. pf. „išaudė“.

liet. *áugti*, lat. *aũgt* < pide. **h₂eũg-* (liet. akūtas antrinis), plg. got. *aukan* „didėti, stiprėti, kilti“, ved. *ójah* „jėga, galia“.

liet. *áuksas*, spr. *ausis* „t. p.“ (instr. sg. *sen ausin* „auksu“). Iš pb. **aũsa-* < **Haũso-* < pide. **h₂eũs-o-*. Liet. akūtas antrinis, plg. lot. *aurum* „auksas“, sab. *ausom* „t. p.“. Su įterptu *k*, kaip ir *úoksas*; plg. lat. *iekšas* f. pl. „viduriai“ iš **iešas*.

liet. *aušrà*, lat. *àustra* „t. p.“ (intarpas *t*) — priesagos *-rā-* vedinys iš *auš-* < **aũs-* < **h₂aũs-* < pide. **h₂eũs-*, plg. gr. homer. *ήώς* „aušra“ < **āũōs* < *aũ.hōs* < *aũ.sōs* < pide. **h₂eũs-ōs-ø*, lot. *aurōra* „aušra“ < **aũs-ōs-ā*. — NL *uš-*: plg. tarm. *apyúšris* m. „priešaušris“ < *uš-r-* ⇐ pide. **h₂us-*, plg. ved. *uśás* gen. sg. < **uś-s-ás* < pide. **h₂us-s-és* (nom. *uśás* „aušra“, vietoj **ośás* < **aũs-ās-ø*). — PaNL *úšra* § 3.1.4.

liet. *aũti*, *aunù*, *aviaũ* < pide. **h₂eũH-*, plg. arm. *agaw* 3 sg. „apsirengė“, *aganim* „velkuosi, rengiuosi“.

liet. *avýnas* „dėdė“ – darinys su priesaga *-ina-*, kilęs iš **avas* (plg. lot. *auus*) arba iš **avis* (plg. spr. *awis* EŽ „Oheim“, sbžsl. *ujǐ* „dėdė“). Pide. **h₂eũH-o-*, plg. lot. *auus*, *-ī* „senelis, prosenelis“, arm. *haw* „senelis“, sisl. *æ* „prosenelis“, got. *awo* „senelė“, NL het. *huhhas* „senelis“.

sbžsl. *jadǔ* „iǒv, nuodai“, slovėn. *jād* „pyktis“, lenk. *jad* „nuodingos kai kurių gyvūnų (gyvačių, bičių, vorų) išskyros, tam tikrų augalų ir bakterijų rūšių išskyros“. Atsižvelgiant į vedinį srus. *jadǐno* „patinimas“, įtikinamai atrodo žodžio *jadǔ* sąsaja su šaknimi pbsl. **aǐd-* < pide. **h₂eǐd-* „tinti“ arba **h₂oǐd-*, plg. OL gr. *οἰδέω* „tinti, brinkti“ < pide. **h₂oǐd-eǐe-*, vardažodžius: *οἰδημα* „patini-

mas, gumbas“, οἶδος, οἶδεος „patinimas“, sva. *eiz* „votis“. Negalima atmesti galimybės, kad į pbsl. *ajd- susiliejo dvi pide. šaknys: *h₂eǵd- „tinti“ ir *h₂eǵd^h- „uždegti, padegti“ (plg. aukščiau *áidinti*). Žodžio *jadū* < pbsl. *ajd-a- etimologinę reikšmę galima patikslinti kaip „(tvinkstančioje, pūliuojančioje) votyje besikaupiančios pūlingos išskyros“, plg. lenk. *jadzić się* „(apie žaizdą) negyti, pūliuoti“ < vb. denom. *jaditi sę. — NL: lat. *idrs, idra* < *h₂id-r- § 3.1.3.

sbžsl. *osla* žr. *ass*.

sbžsl. *osī* žr. *ašīs*.

psl. **ostī* žr. *āštras*.

psl. **ostinū* žr. *āštras*.

sbžsl. *ostrū* žr. *āštras*.

sbžsl. *osūtū* žr. *ass*.

sbžsl. *qzūkū* žr. *añkštas*.

lat. *ùosa* žr. *qšà*.

lat. *ùotrs* žr. *añtras*.

Abejotini pavyzdžiai:

liet. **agnūs** arba **āgnus** „smarkus, judrus, greitas, mitrus, apskrus, guvus“. -u- vedinys iš *agna- (lat. *agns* „besikarščiuojantis“), gal iš pide. *h₂eǵ^h-no- „bailus“, šaknis *h₂eǵ^h- „išsigąsti“. Liet.-lat. reikšmė paaiškinama postuluojuant sudurtinio žodžio *ne-agnas, kurio etimologinė reikšmė būtų „bebaimis“, dekompozicija, plg. got. *un-agands* „bebaimis“ :: °*agjan* „išgąsdinti“.

liet. **ažià** „ežia, siaura žemės rėžio ar lauko riba, siena“ (spr. *asy* EŽ „ežia“). Jei ši forma yra senesnė už *ežià, ežė* (plg. *aketė* > *eketė*), tai *až-* „ežia“ sietina su pb. *až-ras „laukas“ < pide. *h₂eǵ-ro- (plg. gr. ἀγρός, ved. *ájraḥ*, lot. *ager, agrī* „laukas“).

N.B. 1. *a- < *h₂e- žodžio pradžioje netiesiogiai paliudija tam tikri dariniai, kuriuose įvyko šaknies balsio *ǎ* morfonologinis pailgėjimas (*vrddhi*) iki *ā, liet. *o*, lat. *a*, sl. *a*, plg.:

liet. **ožys**, *óžio* m. (lat. *āzis*, spr. *wosux* EŽ) < *āž-ija- – vedinys iš *āž-a- < pide. *h₂eǵ-ó- (sind. *ajá-* m. „ožys“, *ajá-* f. „ožka“, av.

aza- „ožys“). — Adi. *ožinis* „(iš) ožio“, rbžsl. *jazīno* n. „oda, kailis“ (*ožio kailis) < *āž-ina- lyginant su sind. *ājīnam* n. „nudirtas žvėries kailis“.

sbžsl. *agne*, *-ęte* n. „ėriukas, avinėlis“ < *āgn-ēt – vedinys iš pbsl. *āgna- „ėriukas, avinėlis, Lamm“, kuris atliepė lot. *agnus* ir gr. ἀμνός (*abnós) < pide. *h₂eg^u-no- „ėriukas, avinėlis“.

N.B. 2. Iš pide. *h₂eĭ kilęs pb. dvibalsis *aĭ lietuvių kalboje kartais virsta *ie*, plg.:

(1) *iena* „gražulas, rodiklis, gražulo kartis“, paprastai pl. *ienos*. Vedinys *ieninis* adi. „(apie arklį) kinkomas, važiuojamas“, *ienikės* f. pl. „vieninės rogės“, *ieninykai* m. pl. „t. p.; vieno arklio traukiami ratai (su ienomis)“, *ienavirvė* „virvė, kuria iena pririšta prie rogių stipino“. Rekonstrukcija **ainā-*. — Remiantis suomių *aisa* „gražulo kartis“, laikomu skoliniu iš baltų kalbų, rekonstruojamas išnykęs pb. žodis **aisā-*. Nutarus, kad *-s-* šioje struktūroje yra priesaga, ši žodį galima susieti, viena vertus, su slovėnų *ojê*, gen. sg. *ojêsa* n. „gražulas“ < **aĭ-es-* < pide. *h₂eĭH-es- (EL šaknis ir EL priesaga; vedinys rus. tarm. *vojě*, gen. sg. *vojá* „gražulas“), antra vertus, su het. *hišša-* comm. „gražulas“ ir ved. *īśá-* f. „t. p.“, kurie atspindi *h₂iHs-eh₂-, t. y. vedinį iš silpnojo kamieno pide. *h₂iH-s-. Su pb. **aisā-* siejamas ir gr. homer. οἰήιον n. „vairas“, *-io-* vedinys iš **oīsā-* < pide. *h₂oĭH-s- (OL šaknis, taip pat plg. *-āk-* vedinį: οἶαξ, -ηκος m. „vairo rankena, vairo velenas“). Šiame kontekste lietuvių kalboje veikiau tikėtinas atspindys *†iesna* nei *iena*. Bet, kadangi šiuo atveju *-sn-* negalėjo pavirsti *-n-*, manytina, kad lietuvių kalbos žodis yra *h₂eĭH-n-eh₂ arba *h₂oĭH-n-eh₂ struktūros, kitaip tariant, yra priebalsinio kamieno *-en-/n-* vedinys.

(2) *iesmė* „malkų kiekis, įdedamas į krosnį per vieną kartą; krosnelė“ (⇒ *iesmėlė* „ugnelė“), kur *ies-* priklauso inf. pliet. **iēsti* < **aīsti* (**aidù*, **aidžiaū*, žr. aukščiau *áidinti*). Šaknis pide. *h₂eĭd^h- „kurti ugnį, deg(in)ti“, plg. gr. αἶθω „uždegu, padegu“, ved. *édhate* 3 sg. „šviečia, spindi“.

(3) **iėšmas** „nusmailintas pagalys ar smaili geležis kam durti, smeigti ar mėšai, kepant ant ugnies, pamauti; durtuvas; smaili lazdelė, įsmeigiama į upės dugną, kad statomas tinklas stovėtų vietoje“ iš ***aišma-** < pide. ***h₂eĩks-m-**, plg. gr. αἰχμή „ieties smaigalys“, gr. mik. /aiksmans/ acc. pl. „t. p.“.

N.B. 3. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: ***h₂eėg-** „varyti“ (ved. *ájati*, gr. ἄγω, lot. *agō*, sisl. *aka*), ***h₂eėg-** „pasaakyti“ (gr. ἦ 3 sg. „sakė“, pf. ἄνωγα, lot. *aiō*), ***h₂eh₁s-** „džiūti“ (toch. B *asāre*, lot. *āreō*, *-ēre*), ***h₂eĩsd-** „gerbti, garbinti, drovėtis“ (gr. ἀῖδομαι, ved. *ítte*), ***h₂el-** „maitinti, auklėti“ (lot. *alō*, sair. *-ail*, got. *alands*), ***h₂emh₃-** „griebti, siekti, prisiekti“ (ved. *amīši*, lot. *amō*, gr. ὄμνυμι), ***h₂enh₁-** „kvėpuoti“ (ved. *ániti*, gr. ἄνεμος, lot. *animus*), ***h₂enk-** „paskirti, priskirti“ (het. *hikzi*, gr. ἀνάγκη), ***h₂erk-** „laikyti, turėti“ (het. *harzi*, *harkanzi*, lot. *arceō*).

3.1.1.3. */h₃e/ > *[h₃o] > */o/ > liet. a

liet. **áigyti** „nekantrauti, nenustygti vietoj, sukinėtis“ < ***aiġ-i-** < pide. ***h₃eĩġ^h-** (arba ***h₃oĩġ^h-**), plg. gr. οἴχομαι „eiti, judėti; išeiti, iškeliauti, (apie negyvus daiktus) praeiti, dingti, išnykti“, οἴχνέω „išvykti, atvykti“, homer. „vaikščioti“. Greičiausiai čia priskirtinas ir lietuvių kalbos daiktavardis °**aigà**, vėliau pakeistas į °**eigà**, plg. SD *ataiga* šalia *ateigà* „atėjimas, atvykimas“, *išeigà* „išėjimas“, sen. „išsiskyrimas, išsišakojimas“, *prieigà* „priėjimas“, SD *sueiga* „suejimas, susibūrimas“.

liet. **akì** „dvi akys“, sbžsl. *oči* „t. p.“ < pbsl. ***akī** < pide. ***h₃ek^ui-h₁** (nom. dualis), plg. sind. *ákṣi* „dvi akys“, av. *aši* < idir. ***oksī** < pide. ***h₃ek^u-s-ih₁**. Giminiškas gr. ὄμμα, -ατος n. „akis, veidas“ < ***opma** < pide. ***h₃ék^u-mṇ**. Veiksmažodinis pagrindas: ὄσσομαι „matau“ < ***h₃k^u-jé-**, ὄψομαι „pamatysiu“ < ***h₃k^u-sé-** (prs. desiderativum).

liet. **arēlis** tarm. „erelis“ < *ar-el- ← *or- < pide. *h₃er-, plg. sbžsl. *orlŭ* „erelis“ (rus. *orél, orlá*, srbkr. *òrao, òrla*), got. *arans* pl. „ereliai“ (*h₃ér-on-es), het. *hāras* „erelis“ (*h₃érōs), gr. homer. ὄρνειον n. „paukštis“, klasikinėje kalboje ὄρνις, ὄρνιθος m. „t. p.“ (*h₃r-n-). Liet. b. k. *erēlis* pradžios balsis pakitęs kaip žodžiuose *eldijà, eřžilas, eřerys*. Antrinis e- yra ir slat. *ereļi* m. pl., lat. *ērglis* iš *ērlis < *erelis (g įterptas).

liet. **aštuoni**, lat. *astuōni* – vedinys iš pb. *aštuo < pbsl. *aštō < pide. *h₃ékteh₃, plg. gr. ὀκτώ, lot. *octō*, ved. *aštā, aštāu* (trūksta sl. †osta).

sbžsl. **oči** žr. *aki*.

Abejotini pavyzdžiai:

liet. **ařžilas** „eržilas“ (etimologinė reikšmė – „gyvulys su sėklidėmis“), priesagos *-la-* vedinys iš *arži- „sėklidė“ < *orži-. Pide. formos rekonstrukcija gali būti dvejopa: 1° pide. *h₃erǵ^{hi}- (plg. gr. ὄρνις, -εως m. „sėklidė“), 2° pide. *h₁orǵ^{hi}-, t. y. OL darinys iš šaknies *h₁erǵ^h- „(apie patiną) apvaisinti patelę“, plg. het. *ark-* „užšokti ant patelės, apvaisinti“, rus. tarm. *erzaty* „nenustygti, spurdėti“, gr. ὀρχέομαι „šokti“. B. k. *eřžilas* pradžios balsis pakitęs kaip žodžiuose *eldijà, erēlis, eřerys*.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *h₃ed- „kvepėti“ (gr. ὄζω, lot. *olō, -ere*), *h₃elh₁ „žūti, gesti“ (gr. ὄλλυμι, lot. *aboleō, -ēre*), *h₃eng^u- „tepti“ (ved. *anākti*, lot. *unguō, -ere*), *h₃erg- „dingti, pražūti“ (het. *harakzi, harkanzi*, arm. *harkanem*).

3.1.2. H prieš o

Šioje pozicijoje laringalas neturi asimiliuojančio poveikio balsio *o tembrui. Išnykdamas pozicijoje prieš balsį *o laringalas sukelia šiuos atspindžius:

*/h₁o/ > /o/ > liet. *a*

* $/h_2o/ > /o/ > \text{liet. } a$

* $/h_3o/ > /o/ > \text{liet. } a$

3.1.2.1. * $/h_1o/ > /o/ > \text{liet. } a$

liet. **apiē**, *ap-* < pide. * h_1op- , plg. lot. *ob* „prieš, priešais“ (*obdō* „priešpriešinti, dėti prieš ką nors“) ir gr. ὄπι-(σ)θεν adv. „iš užnugario, užnugaryje“, praep. „už, anapus“, kurie alternuoja su ἐπί „ant, šalia, virš; per, (ko) metu“ < pide. * h_1ep- .

liet. **aslà** „(molinis) trobos, klojimo grendymas“ < pide. * $h_1os-leh_2-$ „tai, kas numesta ant žemės (apie šlapią molį)“, plg. EL pide. * h_1es- „mesti“ žodžiuose het. *siēzzi* 3 sg. „meta, svaido“, ved. *ásyati* „t. p.“ (vietoj **syati*).

liet. **jaukinti**, vietoj **aukýti* ⇐ pide. * h_1ouk- , plg. sbžsl. *učiti* „mokyti“ < **auk-i-*, OL darinys iš šaknies * h_1euk- „priprasti“ (§ 3.1.1.1., N. B. 2).

sbžsl. **učiti** žr. *jaukinti*.

Dviprasmis pavyzdys:

liet. **aržilas** „eržilas“, jeigu atspindi pide. * $h_1orǵ^hi-$, o ne pide. * $h_3erǵ^hi-$ (žr. aukščiau § 3.1.1.3).

3.1.2.2. * $/h_2o/ > /o/ > \text{liet. } a$

pbsl. ***aln-** žr. *lani*.

liet. **angà** „atviras tarpas, skylė, įėjimas“, sliet. „durys, varteliai“ < **angā* < pide. * $h_2ong-eh_2-$, plg. sbžsl. *oglŭ* „γωνία, kampas“, lenk. *węgieł, węgła* „(pastatuose) kampas, dviejų išorinių sienų susidūrimo vieta“, rus. *úgol, uglá* „kampas“. Taip pat plg. lot. *angulus* „kampas, smaigalys“, sva. *ancha* „sprandas“. EL * h_2eng- „lenkti, riesti“.

liet. **ánka** „kilpa, ąsa“ (antrinis akūtas, vietoj **ankà*) < **ankā* < pide. * $h_2ónk-eh_2-$. Šaknis pide. * h_2enk- „lenkti, riesti“, het. *hinga*

3 sg. „lenkiasi“, gr. ἀγκύλος „kreivas“, ἀγκών „sulenkimas, alkūnė“, ἄγκυρα „inkaras“, sva. *angul* „meškerės kabliukas“, rbžsl. *ukotī* „kablys, inkaras“ < *qk-otī.

liet. **árdyti** žr. § 3.6.3.2.

liet. **ausì** „dvi ausys“, sbžsl. *uši* „t. p.“, nom. du. f. forma iš *-i*-kamieno, < pbsl. *ausī < pide. *h₂ou̯si-h₁.

lat. **ausīt** žr. *ausyti*.

liet. **ausyti** „aušti, vesti“, lat. *ausīt* „semti samčiu verdamą turinį ir vėl pilti jį į katilą, kad neužvirtų“ < *h₂ou̯s-, OL lyginant su pīde. *h₂eū̯s- „semti, prisemti“, plg. lot. *hauriō*, *-īre* „semti, perpilti“ (*ausiō), NL pal. *hussīnta* „semia“. — N.B. Trūksta lietuvių EL *jauš-. Pirminis veiksmazodis *áušti*, *áušta*, *áušo* remiasi OL iter. *auš-ī*.

liet. **avìs** < pbsl. *au̯i- < pide. *h₂ou̯i-, plg. luv. *ha-a-ú-i-iš*, gr. homer. *ōiç*, at. *oīç*, lot. *ouis*, sind. *áviḥ*¹⁸, sbžsl. *ovīca* (*au̯i-kā-).

sbžsl. **lani** adv. „anais metais, praėjusiais metais“, ček. *loni*, lenk. *łoni* „t. p.“ < pbsl. *alni-. Šis žodis yra vedinys iš įvardžio *alna- „anas“ < *olno- < pide. *h₂ól-no-, plg. lot. *ollus* „anas, tas, kitas“ < *olno- (greta *uls* arba *ultrā* adv. „toliau, už, po, iš anos pusės“, sair. *ol* „už, anapus“ < *h₂ol-). — EL: lot. *alius* „kitas, kitoks“, gr. ἄλλος, got. *aljīs* < pide. *h₂el-jo-, vedinys lot. *alter* „vienas iš dviejų, antras iš dviejų“ < *ali-teros, *ali-quis* „kažkas, kas nors kitas, ne vienas“.

sbžsl. **ovīca** žr. *avìs*.

sbžsl. **uši** žr. *ausì*.

N.B. Žr. anksčiau aptartą liet. **fena** (§ 3.1.1.2), kuris kildintinas tiek iš pide. *h₂e̯iH-n-eh₂, tiek iš pide. *h₂oi̯H-n-eh₂.

¹⁸ Žodyje sind. *áviḥ* m. f. „avis“ nėra pailgėjimo, reikalaujamo pagal Brugmanno dėsnį (*áviḥ) dėl to, kad nom. sg. forma buvo sulyginta su balsines galūnes turėjusiomis netiesioginių linksnų formomis, plg. gen. sg. *ávyah*.

3.1.2.3. */h₃o/ > /o/ > liet. a

liet. **akì** „dvi akys“, sbžsl. očì < pbsl. *akī < pide. *h₃ok^u-ih₁, plg. gr. homer. ὄσσε (iš *ot^sje < *ok^uje).

liet. **prāgaras** < pide. *^og^uorh₃-o- (žr. § 3.2.2).

Žr. anksčiau aptartas formas liet. *áigytis* ir *áigà* kaip galimus OL pide. *h₃oig^h- atspindžius.

3.1.3. H prieš i

lot. **idrs** „trapus, sutrūnijęs“, ⇒ darinys *idra* sb. „sutrūnijusi medžio šerdis, sutrūnijęs medis“. Veikiausiai pide. *h₂id-ró- „supuvęs“ atspindys, plg. EL *h₂eǵd- arba OL *h₂oǵd- s. v. sbžsl. *jadǔ* (§ 3.1.1.2).

Paralelės iš kitų ide. kalbų:

gr. ἴμεν „einame“, ved. *imáh* < pide. *h₁i-, šaknis *h₁eǵ- (§ 1.2.1.1), plg. alomorfa ǵi- 3 pl. formose *yánti* < *h₁ǵ-enti. – gr. ἴθι, ved. *ihí* ipv. „eik!“ < pide. *h₁i-d^hi (panašiai het. *i-it* = [it] „eik!“ iš *í-di), 2 pl. ipv. gr. ἴτε, ved. *itá*, het. *itten* < pide. *h₁i-te.

ved. *indhé* 3 sg. „uždega, įžiebia“ < *h₂i-n-d^h- ⇐ pide. *h₂id^h-, šaknis *h₂eǵd^h- (§ 1.2.1.1).

ved. *íṣu-* m. f. „strėlė“ < *h₂ish₂-u- paliudija NL lyginant su pide. *h₂eǵsh₂- „raginti, siųsti“ (ved. eṣ-).

3.1.4. H prieš u

liet. **jũnkti** (*jũnkstu, jũnkau*) „priprasti, įprasti, išmokti“ vietoj *ũkti (*unkù, *ukaũ), plg. ved. *ucyasi* „įpranti, pripranti“, sbžsl. *vykati* „įprasti, priprasti“ < *ũk-ā- (PaNL lyginant su *uk-). Atspindys *uk-* < pide. *h₁uk- lietuvių kalboje buvo pakeistas suvienodinant su EL *ǵauk- < *h₁eũk-, plg. *jaukinti* (žr. § 3.1.1.1 pastabą).

liet. ***unù** „apsiaunu“ < ***h₂u-n-H-é-** (prs. su intarpu iš pide. ***h₂euH-**) buvo naujos *aniť* paradigmos išeities taškas, su prs. *aunù* ir inf. *aūti* (vietoj **áuti*).

liet. **uš-**: *atušà* tarm. „atauga, atžala“, cps. su deverbaliu elementu *uš-* < pide. ***h₂ug-s-**, plg. ved. *úḡsant-* „augantis“, plg. EL *vešėti*, OL: *atvašà* < ***h₂ugog-s-** (§ 3.5.1.6).

liet. **úšra** tarm. „aušra, pašvaistė“ – formos *ušr-* pailgintasis laipsnis < pide. ***h₂us-r-**, plg. liet. *apýušris* tarm. „priešaušris“. Šaknis ***h₂us-** matyti, viena vertus, žodyje ved. *uṣás-i* „auštant“ (vedinys iš **uṣás*, loc. sg. be galūnės ***h₂us-és-ø**), antra vertus, vietininke su baigmeniu *-er-*: *uṣar^o*, cps. ved. *uṣarbúdh-* „anksti bundantis“ (< ***h₂us-s-er-ø** „auštant, anksti“). Be to, šalia loc. *uṣar^o* dar yra išvestiniai dariniai su priesagomis *-a-* ir *-ā-*: ved. *usr-á-* „auštant“ (*usráyāman-* „anksti iškeliaujantis“), *usr-ā-* „aušra“. Galima rekonstruoti pliet. formos apofoninę paradigmą: sg. nom. ***aušuo** < ***auš-ōs**, obl. ***uš-es**¹⁹, loc. ***uš-er-ø**. Toliau galima pripažinti, kad *úšra* „aušra“ atspindi **ušr-ā*, t. y. vedinį iš lokatyvinės formos „auštant“ su priesaga *-ā-* bei *-er-* pakitimu į *-r-* (apofonija?). Vėliau šis vedinys įgijo papildomą žymėjimą pailgėjęs šakniai (*ušr-* ⇒ *ūšr-*). Veiksmažodinį pagrindą sudaro ***h₂ues-** :: ***h₂us-**, plg. ved. *ví ... āvas* aor. „išsigiedrijo, prašviesėjo“ :: *ucchāti* prs. „išsigiedrija“. Plg. liet. *aušrà* § 3.1.1.2.

Paralėlės iš kitų indoeuropiečių kalbų:

lot. *ustus* „sudegęs, sudegintas“, ved. *uṣtá-* „t. p.“ < pide. ***h₁us-**, šaknis ***h₁eus-**.

ved. *ugrá-* „stiprus, galingas“ < ***h₂ug-ró-** ⇐ pide. ***h₂ug-**, šaknis ***h₂eug-**.

het. *huwants* „vėjas“ < pide. ***h₂uh₁-ent-s,** ptc. prs. act. „pučiantis“, šaknis ***h₂ueh₁-**.

¹⁹ Plg. *měnuo*, acc. sg. *měn-es-ī*.

3.2. Antevokalinis laringalas žodžio viduje

3.2.1. H prieš e

3.2.1.1. H prieš priesagą -e- / -o-

A. -RH- šaknys:

liet. **delù** tarm. „susitrinu, mažėju“ < pide. *délh₁-e-. NL-V: *dilti* (§ 3.6.4.3).

liet. **semù** tarm. „semiu“ < pide. *semH-e- (b. k. *semiù* yra naujadaras). EL-C: *sémti* (§ 3.6.3.5). OL-C: *sámstyti*, OL-V: *nusamaĩ* m. pl. „tai, kas verdant nusamstoma“, *pāsama* „pasėmimas“. NL-V: *išsimóti* (§ 3.2.3). Tokia esamojo laiko forma kaip *semù* yra išimtis, kadangi pirminių šaknies -eRH- veiksmažodžių fleksiją *-e-/-o- pakeitė fleksija *-je-/-io-, kuri yra glaudžiau susijusi su tranzityvumo kategorija. Tai, kad ši inovacija yra palyginti nesena, rodo šaknies balsio trumpumas pozicijoje prieš R. Jeigu *semiù* būtų paveldėtas *-je-/-io- priesagos darinys, jis turėtų skambėti †sėmiu < *semH-je-. Pralietuvių esamojo laiko formos, tikėtinos -eRH- šaknies atveju, būtų šios:

***gerù** „semiu“ < pide. *g^uerh₃-e-, ⇒ *geriù*, plg. *gėrti* § 3.6.3.1.

***kelù** „keliu“ < pide. *kelh₃-e-, ⇒ *keliù*, plg. *kėlti* § 3.6.3.3.

***lemù** „lenkiu, laužau“ < pide. *lemH-e-, ⇒ *lemiù*, plg. *lėmti* § 3.6.3.5.

***perù** „periu“ < pide. *perh₃-e-, ⇒ *periù*, *pėrti.

***tremù** „(iš)varau“ < pide. *tremH-e-, ⇒ *tremiù*, plg. *trėmti* § 3.6.3.5.

***vemù** „vemiu“ < pide. *u^{em}h₁e-, ⇒ *vemiù*, plg. *vėmti* § 3.6.3.5.

Nykstamojo laipsnio dariniai (ved. *tudáti* tipas):

pilù < pide. *p̥lh₁-e-, ⇒ tarm. *piliù*, plg. *pìlti* § 3.6.4.3.

pinù < pide. *(s)p̥nh₁-e-, plg. *pìnti* § 3.6.4.7.

stumù tarm. „stumiu“ < pide. *stm̥H-e-, ⇒ *stumiù*, plg. *stùmti* § 3.6.4.7.

B. -TH- šaknys:

kedù < pide. *(s)kedh₂-e-, *kedėti* < *(s)kedh₂-eh₁- „suplyšti, nusidėvėti (apie drabužius), apskarti, sudriksti, skilti (apie žemę)“, plg. gr. ἐσκέδασ(σ)α, aor. iš σκεδάωνυμι „išberti, išbarstyti, išpustyti, išvaikyti“. Su s-mobile plg. liet. *skedėrla* arba *skedervà* „skiedra, nuolauža, skeveldra“, lat. *šķeđens* „suskaldytos medžio trinkos dalis“, *maizes šķeđēns* „(didelė) duonos riekė“, *šķeđērn̄s* „dalis, atskirta nuo visumos, gabalas, medžio skiedra“.

mentù, *męsti* tarm. „maišyti vandenį su miltais, drumsti“, sbžsl. *męto* (*męsti* „αράττειν“), rus. *mjatú* (*mjastí* „drumsti, kelti bangas“), < pide. *menth₂-e-, plg. ved. *mánthati* 3 sg. „maišo skystį, skelia kibirkštis“. Antrinė forma yra prs. *menčiù* šalia bendrinės kalbos formos *menčiaũ*, *męsti*. OL: sbžsl. *mętiti* (§ 3.2.1.2).

***pletù** < pide. *pleth₂-e-, pakeistas *plečiù* (*plėsti*), plg. ved. *práthate* „platėja, didėja“ < *pléth₂-e-. OL: *platùs* (§ 3.2.5).

rātas < pide. *roth₂o- (žr. § 3.2.2).

3.2.1.1.1. H tarp glaido ir balsio: CeĭH-V

Šioje pozicijoje laringalo išnykimas sukelia konsonantizaciją (spirantizaciją) *i* > *j* ir *u* > *v*. Dėl to pakinta ir žodžių skiemenavimas: prokalbės dvibalsis suskaidomas į du skiemenis.

lat. **deju** prs. „šokinėju, šoku“ < pide. *déh₁-e-, plg. ved. *dīyanti* 3 pl. „lekia, skrenda“, gr. δῖνέω (δῖνεύω) „sukti, sukti ratu; varyti ratu; bastytis, slankioti“, sair. *dían* „greitas, spartus“. EL-C: *diêt* (§ 3.6.3.9). NL: *dīđt* (§ 3.3.3.1). — Neošaknis *dej-*: *deja* „šokis“, *dejums* „šokimas“.

liet. **glejù** „tepu, klijuoju“ < *gle.ĭe- < pide. *gleĭH-e-, plg. tarm. *glĭeti*. Priegaidės nebuvimas²⁰ bendrinės kalbos atitikmenyje *gliėti* paaiškinamas tuo, kad bendratis prisiderina prie esamojo laiko formos *glejù* (dėl prs. *glinù* žr. § 3.2.1.3).

liet. **krejù**, lat. *kreju* „nusemti, nugriebti nuo (skysčio) paviršiaus“ < *kre.ĭe- < pide. *kreĭH-e-. EL-C: lat. *kriēt* (§ 3.6.3.9). NL-C: liet. *krýtis* „tinklinis maišelis su kotu žuvims gaudyti“ (§ 3.3.3.1). NL-V: *krijà* (§ 3.4.3.1).

liet. **lejù**, lat. *leju* „lieju, pilu“ < *le.ĭe- < pide. *leĭH-e-. EL-C: *lĭeti*, lat. *liēt*. NL-C: *lýti* (§ 3.3.3.1). NL-V: *lĭjo* (§ 3.4.3.1).

liet. **vejù** „varau; vynioju“ < pide. *uĕĭh₁-e-, su būdingu tematiniam prezensui 1-uoju šaknies *uĕĭh₁- alternantu (plg. ved. *ávyat* 3 sg. aor. „įvyniojo, apvyniojo“ vietoj *á-vyā-t; *vyáyati* 3 sg. „apvynioja“ < pide. *uĕĭh₁-ĕĭe-; lot. *uieō* [uĭ.ĭe.ō], *uiēre* „pinti“). NL-C: *výti* (§ 3.3.3.1). NL-V: *vĭjo* (§ 3.4.3.1). — N.B. Prs. sbžsl. *vĭjō* „pinu“ galėjo užimti *vejō vietą apibendrinant NL *vi-C*, *vĭj-V*, būdingą senajam aoristui.

OL darinys:

sbžsl. **bojō sę** „bijau“ < *ba.ĭV- < pide. *b^hoĭH-e- (ved. *bháyate*), EL *b^heĭH-, plg. NL-C lat. *bĭtiēs* (§ 3.3.3.1), NL-V liet. *bijaũ*(si) (§ 3.4.3.1), EL-C lat. *biēdēt* (§ 3.6.3.9).

Pailgintojo laipsnio dariniai:

sbžsl. **rĕjō**, *rĕjati* „tekėti upeliais“ < *rĕĭ-ā-, PaL iš pirminio prs. *rejō < pide. *h₃reĭH-e- „virtti, kunkuliuoti, tekėti“, plg. ved. *riṇáti* 3 sg. „nuleidžia, išpila“ (*h₃ri-né-H-), *rĭyate* 3 sg. „neramiai juda“ (*h₃riH-ĭé-), gr. ῥπίνω „sujaudinti, sukrestti, sužadinti“. Žr. bžsl. *riṇōti* (§ 3.3.3.1), liet. *riėdu* (§ 3.6.3.9).

N.B. Nuostabą kelia faktas, kad, kitaip nei pirminio esamojo laiko formos su baigmeniu *-ejù* (tipas *lejù*) atveju, nėra pirminės

²⁰ Formuluoė „priegaidės nebuvimas“ atspindi privatyvinę priegaidžių priešpriešos pobūdį: kadangi žymėtasis (teigiamą požymio vertę turintis) narys yra akūtinė priegaidė, tradiciškai cirkumfleksine vadinama priegaidė suvokiama kaip priegaidės nebuvimas [red. pastaba].

esamojo laiko formos su baigmeniu *-evù*. Tokia asimetrija yra susijusi su asimiliacija $*e\grave{u} > *o\grave{u} > *a\grave{u}$. Balsis *a* po kietojo *C* suteikdavo *-avù* tipo veiksmažodžiams antrinių formų išvaizdą, plg. žem. *šlavù* „šluoju“ vietoj $*šliavù$, $< *kléuH-e-$ (greta šios formos yra *šliáuti* „smogti, suduoti smūgi“). Užtat slavų kalbose šis tipas yra gausiai atstovaujamas, plg. *plovø*, *pluti* „plaukti, tekėti“, *rovø* (šalia *revø*), *ruti* „riaumoti (apie gyvulius)“, *trovø*, *truti* „maitinti, penėti“, toliau *zovø žŭvati* „šaukti, kviesti“ (šaknis $*g^he\grave{u}H-$, žr. § 3.4.3.2), taip pat $*novø < *néuH-e-$, ką ir atspindi sček. *naviti* caus. „kamuoti“.

3.2.1.2. H prieš priesagą -eje-

liet. **darýti** „darinėti, valyti žuvis“ $< *dar-i- \leftarrow *dorH-éje-$ (EL pide. $*derH-$), plg. ved. *darayat* 3 sg. „plyšta“, bžsl. *dŭro*, *drēti* „plėsti, draskyti“.

psl. ***gojiti** „palaikyti gyvą, daryti taip, kad kas nors gyventų“, rus. *góitb* „gydyti žaizdas; rūpintis“, slenk. *zagoić* „užgydyti žaizdą, užtraukti“, ček. *hojiti* „gydyti (apie žaizdas)“ $< pide. *g^o\grave{ih}_3-e\grave{e}-$, OL causativum iš $*g^u\grave{ih}_3-$ „gyventi“ (žr. liet. *gýti*, sbžsl. *ožiti*, § 3.3.3.1, ten pat apie EL $*g^ue\grave{ih}_3-$ greta $*g^u\grave{ie}h_3-$).

liet. ***lamýti**, pakeistas *laminti* „lamžyti, lenkti“; sbžsl. *sŭlomiti* „sulaužyti“ $\leftarrow *lomH-eje-$. EL pide. $*lemH-$, liet. *lémti* (§ 3.6.3.5).

sbžsl. **møtiti**, *møštø* „drumsti, maišyti skystį“, rus. *mutítb*, *mučú* $< *mant-i- \leftarrow pide. *mont_2-eje-$, plg. ved. *manthayati* 3 sg. „liepia maišyti (pieną)“. EL: *mentù* (§ 3.2.1.1).

sbžsl. **-oriti**, **razoriti** „sugriauti“ $< *ar-i- \leftarrow pide. *h_2orH-eje-$, plg. het. *harrai* 3 sg. „traiško, trupina“. Šalia šių formų dar OL-C liet. *árdyti* (§ 3.6.3.2), NL-C liet. *irti*, *irsta* „ardytis, byrėti į dalis“ (§ 3.6.4.1).

sbžsl. **stojø** „stoviu“ $< *st-aje- < pide. *sth_2-éje-$. Šis prezenso darinys lygintinas su tipu ved. *dáyate* 3 sg. „dalijasi su kuo nors“,

gr. δαίεται „t. p.“ < pide. *dh₂-éje-, ved. dháyati 3 sg. „žinda krūti“ < pide. *d^hh₁-éje- (Smoczyński 1999, 12–15), plg. NL-V: stātas < *sth₂-etó- (§ 3.2.1.4). EL *steh₂-C: sbžsl. stati, liet. stóti (§ 3.3.1.2).

sbžsl. -zoriti, sūzoriti „sunokinti, subrandinti vaisius“ < *žar-ī- ⇐ pide. *górh₂-eje-, plg. ved. jaráyant- „sendinantis“.

liet. žavýti ⇒ žavinti, DP nužavinti DP „numarinti, sunaikinti, išnaikinti, prarasti, pamesti“ < *žav-ī- ⇐ pide. *góuH-eje-, OL causativum iš žúti (§ 3.3.3.2).

3.2.1.3. H tarp nosinio intarpo ir tematinio balsio (-n-H-e-)

dùna, *dunėjo*, *dunėti*. Prs. dùna, paprastai su prvb. išduna, nùduna „(apie šieną, alų) išsikvepia, praranda kvapą dėl sąveikos su oru“, yra darinio su nosiniu intarpu atspindys, < *d^hu-n-H-é-. Šaknis pide. *d^heuh₂- „dūmyti“ kaip žodyje *dúmai* (§ 3.3.3.2). Tik formos prs. dùn-a reanalizė sukūrė naują šaknį, kuria remiasi inf. ir prt. formos: *dunėti*, *dunėjo*. Tokią prielaidą patvirtina ir latvių kalbos veiksmazodis *dunēt* „(apie grūdus, miltus) pelėti, gesti“. Neošaknis *dun-* prilygintina šakniai *trun-*, žr. toliau *trūna*.

glinù, *gliniaũ*, *gliñti* „lipdyti, užlipdyti (moliu)“. Paradigmos pagrindą sudaro neošaknis *glin-*, išabstrahuota iš prs. *glinù* < pide. *gli-n-H-é-, etimologinė reikšmė – intr. „lipdau sau“. PiL: *glejù* < *glejH-e- (§ 3.2.1.1).

sinù tarm. „rišu“ < pide. *si-n-h₂-é-, plg. ved. sináti 3 sg. „riša, pančioja (arklį)“ < *si-né-h₂-ti. Neošaknimi *sin-* remiasi tarm. paradigma *sinù*, *siniaũ*, *siñti* „rišti“ (vedinys *sinėjas* „tas, kuris riša nupjautus javų pėdus“), žr. § 3.3.3.1 liet. *sýti* kaip NL-C *sih₂- alo-morfą, ten pateikiami išsamesni duomenys.

skinù (*skýniau*, *skinti*) < pide. *(s)ki-n-h₂-e-, etimologinė reikšmė – „skinu sau“. Vedinys caus.-iter. *skindyti*.

trūna (*trunėjo*, *trunėti*), lat. *trunu* (-ēju, *trunēt*) „dūlėti, pūti, gesti, trūnyti, senti; snausti“ (abejose kalbose yra variantų su žo-

džių pradžios sonoriniu *dr-*: liet. *drùna*, lat. *drunu*). Duratyvinis *-ē-* veiksmazodis remiasi neošaknimi *trun-*, išabstrahuota iš intarpinio prezenso **truna* < pide. **tru-n-H-é-*. Šaknis **treuH-* „sutrinti, sunaudoti“, plg. sbžsl. *trovø*, *truti* „sunaudoti, suvartoti“. Formą NL-C **trū-* randame (1) žodyje sbžsl. *tryti*, *tryjø* „trinti“, gr. τρύω „sutrinti, išsekinti, nuvarginti, nukankinti“, (2) žodyje lat. *trūdēt* „dūlėti, pūti, gesti, trūnyti, senti“ – pagal kilmę tai yra būsenos duratyvas iš prs. **trūda* < **truH-d^he-* (⇒ lat. *trūdināt* caus. „pūdyti, gadinti“).

***vinù** žr. § 3.2.1.3.1.

3.2.1.3.1. Galimi intarpinio prezenso pėdsakai

(1) Su išnykusiu prs. **brunù* < pide. **b^hru-n-H-é-* gali būti susijusi neošaknis *brun-*, randama veiksmazodyje *brūnija*, *brūnyti* „trinti arkliui kaklą (apie pavalkus)“. EL: *briáutis* „brautis“ < **b^hreuH-*.

(2) Formantas *-nu* žodyje liet. *gynù* „sveikstu“, analizuojamas kaip *gy-nu* (prs. iš *gýti*), verčia pripažinti intarpinio darinio **ginù* < pide. **g^ui-n-h₃-é-* įtaką, plg. NL-V *gijaũ* (§ 3.4.3.1). Iš **g^uih₃* kaip nykstamojo laipsnio iš **g^uieh₃-* „gyventi“ (plg. gr. homer. βέομαι coni.-fut. „gyvensiu“ < **g^uej_h3-e-*).

(3) Esamojo laiko forma **gunù* < **gu-n-H-é-* „gaunu“ (NL **guH-* iš pide. **geuH-*, plg. *gáuti*) remiasi kauzatyvinis vedinys *gùn-dyti*, *gundžiu* SD «kuszę kogo» šalia *gundžiuosi apie ką* SD «kuszę się o co». Formos paralelė: *skindyti* ⇐ *skinù* (§ 3.2.1.3.0). — Taip pat formantas *-nu* esamojo laiko formoje *gáunu*, lat. *gaunu* verčia pripažinti priesaginio darinio **gunù* įtaką.

(4) Liet. *kinúotis*, *kinúojusi*, *kinavaūsi* „galynėtis su kuo nors, kankintis su sunkiu darbu, sunkiai dirbti“ yra vb. denom. iš išnykusio sb. **kina* „galinėjimasis, kova“. Panašiai lat. *cînîtiēs* „kovoti, grumtis, galynėtis“ kilo iš sb. *cîna* „kova, stengimasis, pastanga“.

Daiktavardžiai liet. *kina, lat. *cìna* kildinami iš neošaknies *kin-*, iš-abstrahuotos iš prs. *kinù „judinu, įsirežiu“ < pide. *ki-n-h₂-é-. Tas NL darinys genetiškai yra susijęs su šaknimi *kejh₂-, plg. gr. κίνυμαι „judėti“ (*kih₂-nu-), κινέω „judinti“, lot. *cieō*, *-ēre* „judinti, raginti, skatinti, duoti impulsą, įkvėpti (kovai); (su)žadinti, (su)kelti“.

(5) Prezensą *tunù < pide. *tu-n-h₂-é- „tankėti, didėti“ leidžia rekonstruoti neošaknis *tun-*, slypinti tokiuose vediniuose kaip *tunūs* „tirštas (apie košę)“ (taip pat „drumstas (apie skystį), apsiniaukęs (apie dieną)“), vb. denom. *tunėti* „tirštėti, drumstis“, gal ir *tuñtas* „minia, būrys“, *patūnta* „būrelis“ (*tun-ta-). Šaknis *teḡh₂-, plg. srus. *tyti*, *tyju*, lenk. *tyję*, *tyć* „storėti“ bei liet. *tūlas* (§ 3.3.3.2).

(6) Prezensą *vinù < pide. *vi-n-h₁-é- leidžia rekonstruoti, viena vertus, lat. *vinu* „vyniuoju, pinu“, egzistuojantis greta *viju* prie veiksmažodžio inf. *vīt* (prt. *viju* arba *vīnu*), kita vertus, daiktavardis liet. *vinis*, *-iēs* f. 4 kirč., atrodantis kaip priesagos *-i-* vedinys iš prs. *vinù prie *výti* (§ 3.3.3.1); etimologinė reikšmė – „tai, kas įvaroma (į lentą, siją)“?

3.2.1.4. H prieš vardažodinę priesagą -eto-

liet. *slātas „lėtas, tingus“ < pide. *slh₂-etó- tapo vardažodinės kilmės veiksmažodžio *slātyti*, *-iju*, *-ijau* „būti tingiam, nerūpestingam, apsilėdusiam“ pamatu (*slačtūkas* DP „gnušny, leniwiec; tingus, rambus, nejudrus žmogus“). PiL šaknis, *sleh₂-, išliko latvių kalboje: *slāt*, *slāju* „šliaužti, ropoti, vilktis, lėtai eiti“ (žr. § 3.3.1.2).

liet. *stātas* „sustatytų gubų eilė; tvoros kuolas“, lat. *stats* „baslys, kuolas, stulpas“ < pide. *sth₂-etó-. Kitą priesagą rodo adiectiva verbalia gr. στατός, lot. *status*, sind. *sthitāh* „pastatytas, stovintis“ < pide. *sth₂-tó-. — Iš neošaknies *stat-* sudarytas denominatyvinis veiksmažodis *statyti*, taip pat formos *stāčias*, *statiniai* „tvora iš eglės šakų“, *statūs*, plg. EL *stóti* < *steh₂-C (žr. § 3.3.1.2).

lat. **stats** žr. *stātas*.

3.2.1.5. H prieš kitas vardažodines priesagas

lat. **kreve** „sukrešėjęs kraujas, šašas ant žaizdos“, iš pakitimo *kṛave < *kri̯au-V < pide. *kreuḥ₂-V. Dėl antrinio <ev> iš [av] plg. lat. *plevināt* „daryti taip, kad plazdėtų, plevésuotų“ < *pļav-, *zēvelēt* „daug ir greitai valgyti“, liet. *ževėrna* comm. „lėtai valgantis“ < *žiav-. Vediniai: *krevains* „šašuotas“, *krevelains* „t. p.“, vb. denom. *apkrevēt* „(apie medį) pasidengti stora, nelygia žieve“.

liet. **māsinti** „vilioti, gundyti“. Tai gali būti vb. denom. iš sb. *masi „vyras“ < acc. sg. pide. *mh₂-és-m, plg. lot. *marem* iš *mās* m. „vyras, patinas“ < pide. *meh₂s-.

liet. **petys**, *pėčio* < *pet-ija- < pide. *peth₂-V. Šaknis *peth₂- „išplėsti, išstemti, ištiesti“, plg. gr. ἐπέτασα aor. iš πετάννυμι „išplėsti, išstemti, ištiesti, atidaryti“ (plg. *pletù < *pleth₂-e- § 3.2.1.1).

3.2.1.6. Galūnė */-h₂eĭ/

sbžsl. **vědě** „žinau“ kilo iš pbsl. *uajd-aj, etimologinė reikšmė – „pamačiau, pastebėjau“ (antrinis atematinis prs. *věmĭ*, antrinė bendratis *věděti* „žinoti“). Ši slavų medžiagoje izoliuota veiksmožadinė forma yra medialinio perfekto tęsinys, pide. *uoĭd-h₂aj < *uoĭd-h₂eĭ. Ji turi atitikmenį lotynų kalboje *uīdī* pf. „pamačiau, pastebėjau“ < *uoĭd-aj (šalia šios medialinės formos randame pf. activi ved. *véda* 3 sg., *vidūr* 3 pl. „žino“, gr. οἶδα < *uoĭd-h₂e, ἴδμεν). OL darinys iš šaknies *ueĭd- „pamatyti, pastebėti“, plg. NL ved. *ávidat* „rado“, arm. *egit* „t. p.“

3.2.2. H prieš o veiksmažodinės kilmės žodžiuose

liet. **-garas**, *prāgaras* „praraja, bedugnė, gylė“ < pide. *g^u-orh₃-o- (EL *gérti* < *g^uerh₃-C, žr. § 3.6.3.1). OL paralelės: gr. βορά „pašaras, laukinių žvėrių maistas“, gr. homer. δημοβόρος „ėdantis liaudies nuosavybę“ (epitetas prie βασιλεύς „karalius“), ved. *ajagará-* m. „(apie smauglį boa) ėdantis ožkas“, av. *aspō-gara* „ėdantis arklius“, lot. *carniuorus* „mėsėdis“. Etimologinę žodžio *prāgaras* reikšmę reikėtų atkurti kaip „prasižiojimas siekiant suėsti ką“. — OL-C: *pragarmē* „bedugnė, praraja“, *gārmalas* „gerklė; riksmas; ėdūnas, besotis“ – su pašalintu akūtu *gār-C, plg. § 3.6.3.2.

liet. **-kilas**, *ātkilas* „atidarytas, atvertas (apie vartus)“, *īkilas* arba *iñkilas* „įkeltas medyje avilys bitėms vilioti arba namelis paukščiams“, *iškilas*, *atkilūs* „didelis, aukštas, stambus“, < *kilHa- < pide. *kl̥H-o- (plg. *kilóti* § 3.2.3). EL: *kélti* (§ 3.6.3.3).

liet. **-palas**, *an̥palas* „išsipylusio sušalusio vandens sluoksnius prie šulinio ir pan.“ iš *ant-pala- < *polh₁-o-. Šis darinys remiasi NL *antp̥ilti* < pide. *pl̥h₁-C (šaknis *pleh₁- „prisipildyti“, plg. gr. πλῆτο 3 sg. aor. „prisipildė“, ἔπλησα, prs. πίμπλημι; πλήθω „prisipildau“). Panašus darinys yra *ūžpalas* arba *ūžpalas* „ant ledo užbėgęs ir sušalęs vanduo“ ⇐ *užp̥ilti*. Plg. taip pat *pr̥épalas* „žvejo nešiojamasis maišelis žuvims dėtis“ ⇐ *prip̥ilti*. Trūksta EL ir OL-C formų.

liet. **pinai** m. pl. „pynimo vytelės, pvz., pintinei pinti“ < *pinHa- < pide. *(s)pn̥h₁-o- (inf. *pinti*). OL sbžsl. *rasponū* „kryžius“ < pide. *(s)ponh₁-o-.

liet. **pirštas** (lat. *pirsts* arba *pirksts*, spr. *pirsten*), atitikmuo sbžsl. *pr̥stū* arba *pr̥stū* „δάκτυλος“, srbkr. *p̥rst*, rus. tarm. *perst*, ček. *prst* „pirštas“ (lenk. *naparstek* „pirštukas“, *pierscień* „ant piršto nešiojamas žiedas“), < pbsl. *piršta- < *pirsta-. Atspindi sudurtinį žodį pide. *pr̥-sth₂-ó-, sudarytą iš priešdėlinio dėmens *pr̥- „iš-, prieš-, lauk“ ir veiksmažodinio dėmens *sth₂-ó- „stovintis“, etimologinė reikšmė – „kyšantis, styrantis“, plg. ved. *pr̥thám* n. „pečiai, nugara,

kyšanti ketera, viršūnė“, lot. *postis* m. „dvivėrės durys“ (*porstis), sisl. *fyrst* „stogo kraigas“, sva. *first* „t. p.“, vok. *Dachfirst*.

liet. **rātas**, *rātai* pl. „vežimas“; lat. *rats*, *rati* < pide. *roth₂-o-. Atitinka ved. *ráthaḥ* m. „vežimas, dvirātis vežimas“, av. *raθa-*, kur *th*-V yra sekos *th₂-V atspindys (§ 1.6.1). Šis žodis yra vedinys iš pide. darinio su priesaga *-eh₂-, *rot-eh₂-, plg. lot. *rota* „ratas, apskritimas“. EL: sair. *rethim* „bėgu“. NL: liet. *ritù*, *rìsti* „ridenti“.

liet. **šāras** „skubėjimas“ (*šarašs eiti* „(apie vaikus) išdykauti, siausti, išdaigas krėsti“) < pide. *kōrh₂-o-. EL *šerti* „mušti, daužyti“ (§ 3.6.3.1), taip pat žr. *šarà* (§ 3.2.3.3).

liet. **šāras**, **pāšaras** „gyvulių ėdalas, jovalas“ < pide. *kōrh₂-o-. EL *šerti* „duoti ėsti“ (§ 3.6.3.1).

liet. **-tvaras**, **-tvara**: *āptvaras*, *aptvarà* „ aptvėrimas, tvora; aptverta ganyklos dalis; žvejų tinklą apimančioji virvė“ :: sbžsl. *zatvorù* „sklāstis, kalėjimas“ < pide. *tūorH-o-, *tūorH-ah₂-. EL: *tvėrti* (§ 3.6.3.1). OL-C: *tvārdyti* (§ 3.6.3.2).

liet. **-varas**: *atāvaras* „upės giluma, sietuva, neužšalanti atsivėrusi vieta upėje ar ežere“ :: lat. *atvars* „anga, skylė, duobė“, *akivaras* cps. „balos, liūno, ežero, ledo akis; giliausia vieta vandenyje, sietuva“ < pide. *uorH-o-. EL: *vėrti* (§ 3.6.3.1). NL-V: *-viras* (žr. toliau).

liet. **vīras**, paprastai dgs. **viraĩ** m. pl. 1. „kaspinočio cista kiaušės mėsoje (kaspinočio lervos)“, 2. „spuogai, inkštirai“ < *uīrH-a- < pide. *uṛH-o-, plg. lot. *uarus*, *-ī* m. „spuogas ant veido, karpa“.

liet. **-viras**, *ātviras*, *prāviras* < *uīrH-a- < pide. *uṛH-o-, plg. lat. *virāt* (§ 3.2.3.1). EL: *vėrti* (§ 3.6.3.1).

liet. **žālas** „tamsiai rausvos spalvos (apie bulių, karvę)“ < *žalHa- < pide. *ǵ^holh₃-o-. EL *žėlti* „(apie augalus) dygti, žaliuoti, augti“ (§ 3.6.3.3).

3.2.3. H prieš priesagą -ah₂- < -eh₂-

3.2.3.1. Iteratyviniai kilóti tipo veiksmoždziai

Šiems veiksmoždziams būdinga priesaga liet. -o- < *ā < *-ah₂- < *-eh₂- ir nykstamojo laipsnio šaknis, plg.:

lit. **kilóti** „kilnoti, atidarínėti (vartus), žadinti iš miego, kelti valtimi“, refl. *kilóti* „keltis iš vienos vietos į kitą“ < pb. *kil-ā- < pide. *kļH-eh₂-. Šaknis *kelH-. NL-C: *kilti* (§ 3.6.4.3), EL: *kélti* (§ 3.6.3.3).

lit. **minóti** „grumtis, imtis, galynėtis“ < *min-ā- < pide. *mñH-eh₂-. Šaknis *menH-, plg. umbr. *menes* „ateisi“. NL-C: *minti* (§ 3.6.4.7), plg. bžsl. *mñno*, *męti* „minti“, rus. *mnu*, *mjaty* „minti (linus, molį, žolę)“. Trūksta EL, OL formų.

lit. **pilóti** „pyloti (smėlį), pilstinėti“ < *pil-ā- < pide. *plh₁-eh₂-. Šaknis *pleh₁-, plg. gr. πλῆτο „prisipildé“. NL-C: *pilti* (§ 3.6.4.3), OL-V: *añpalas*, *prėpalas*, *ųžpalas* (§ 3.2.2). Trūksta EL ir OL-C formų.

lit. **pinóti** „pinti antra (karnų ar pan.) eile vyžos pada“ < pb. *pin-ā- < pide. *(s)pñh₁-eh₂-. Šaknis *(s)penh₁-. NL-C: *pinti* (§ 3.6.4.7), NL-V: *pinù* (§ 3.2.1.1), OL: *pánta*, *pántas*.

lit. **simóti**, iš- „semti (vandenį)“ < *sim-ā- < pide. *smH-eh₂- (plg. daiktavardį gr. ἄμη, ἄμη „kibiras“ iš *hamā < *samH-ah₂- < *smH-eh₂-). Šaknis *semH-. Trūksta NL-C formos. EL-C: *sémti* (§ 3.6.3.5), EL-V: *semù* (§ 3.2.1.1), OL-C: *sámstyti*, OL-V: *nusamañ*, *pāsama*.

lit. **tviróti**, iš- „išlaikyti“ < pb. *tuir-ā- < pide. *tuirH-eh₂-. Šaknis *tuirH-. NL-C: *tvirtas* (§ 3.6.4.1). EL-C: *tvėrti* (§ 3.6.3.1). Šalia šios formos naujesnė *tvýroti* „laikytis, tvėrti“ su pailgintuoju NL (plg. tipą *stýroti* ⇐ *stirti*).

lat. **virât** „atidarínėti ir uždarínėti“, psl. *vřrati: rus. *verátb* „(į)kišti, įdėti“, lenk. *uwierać* sen. „pilnai neužsidaryti, likti pravi-ram“, *zwierać* „uždaryti, sujungti“, < pbsl. *uir-ā- < pide. *uirH-eh₂-, plg. -*viras* (§ 3.2.2). EL-C: *vėrti* (§ 3.6.3.1).

liet. **žinóti** < *žin-ā- < pide. *ǵnh₃-eh₂-. NL-C: *pažinti*. Šaknis *ǵneh₃-, plg. gr. ἔγνων aor. „pažinau“, lot. *gnōvī* „žinau“, sbžsl. *znaxŭ* 3 sg. „žinojo, pažinojo“. EL atspindys: lat. *znuōts* „žentas“ :: gr. γνωτός „žinomas, žymus, pažįstamas“ (§ 3.3.1.3).

Laringalui išnykstant dėl jo pozicijos, [ʀ.HV] formą keičia [i.RV] forma. Nuo to momento nelieka skirtumo tarp *set* ir *aniť* šaknų.

3.2.3.2. o laipsnio iteratyvai

liet. **panóti**, *api-* „apvynioti, įvynioti“ < *pan-ā- < pide. *(s)ponh₁-eh₂-. Šaknis *(s)penh₁-, žr. anksčiau *pinóti*.

3.2.3.3. Priesagos -ah₂- < -eh₂- daiktavardžiai

lat. **mala** „kraštas, krantas, siena su plotu, kurią ji aptveria, riboja, apylinkė, vietovė, šalis“, *mūsu malā* „mūsų apylinkėse, krašte“, *pie malas likt* „palikti nuošalyje“, cps. *jūrmala* „jūros krantas“ (plg. liet. *jūra*), *mežmala* „miško pakraštys, pamiškė“ (plg. liet. *mėdžias*). Lietuvių kalboje yra žinomi tik tokie sudurtiniai žodžiai kaip *lygmalas*, -a „pripildytas lygiai su kraštais, pilnas iki (indo) kraštų, sklidas, pripildytas tiek, kad išsipila arba išsibarsto“, *skarmalaĩ* m. pl. „skudurai“. Šis žodis yra OL darinys pide. *molh₃-eh₂- iš šaknies *melh₃- „išsikišti, kyšoti; pasirodyti, ateiti“, plg., viena vertus, gr. προμολή „įėjimas, kalno papėdė, upės žiotys“, antra vertus, gr. βλώσκω „nueiti, ateiti“ < *mlōskō < pide. *młh₃-ske- (etimologinė reikšmė – „pasirodo kam nors“, aor. ἔμολον), taip pat slovėn. *moléti* „kyšoti, išsikišti už ko nors ribų“, srbkr. *izmoliti* „pasirodyti, atsirasti“ ⇐ pide. *molh₃-eje-, slovėn. *pomòl*, -óla m. „kažkas kyšančio, išsikišančio“, *pomóli* pl. „balkonas“, alb. *mal* „kalnas“, vair. *mell* „kalva“.

liet. **-tvara:** *aptvarà, sántvara*, žr. aukščiau § 3.2.3.1.

liet. **-vama:** *išvamos* f. pl. < pide. * $\text{uomh}_1\text{-eh}_2$ -. EL: *vémti* (§ 3.6.3.5). T. p. plg. gr. ἔμετος m. „vėmimas“ < pide. * $\text{uemh}_1\text{-eto}$ -. NL *vimdyti* (§ 3.6.4.5).

liet. **žūgara** tarm. „garnys, Ardea“ (žodis randamas, pvz., SzD¹), išnykus *u* kilo iš * $\text{žu}g\text{ara}$, o ši forma savo ruožtu dėl *i* sinkopės – iš * $\text{ž}u\text{vi-gara}$. Sudurtinis žodis, sudarytas iš *žuvìs* ir n. agt. *-gara* iš *gėrti*. Rekonstrukcija: * $\text{g}^u\text{orh}_3\text{-eh}_2$ -. Etimologinė reikšmė – „ėdantis žuvis“. Paralelė s.v. *-garas, prāgaras* (§ 3.2.2).

liet. **šarà** „skubėjimas; daužimas (vėjo, lietaus); nelaimė, bėda, vargas“ < * $\text{k}^r\text{orh}_2\text{-eh}_2$ -. EL *šėrti* „mušti, kirsti, daužyti“ (§ 3.6.3.1). Taip pat žr. *šāras* (§ 3.2.2).

3.2.4. H prieš i

liet. **dalìs** f. „dalis; palikimas; laimė ar nelaimė, likimas, lemtis“ < pide. * $\text{dolh}_1\text{-i}$ - „nupjautas ko nors gabalas, atskirta dalis“, plg. sind. *dalí-* „riekė“. Vb. denom. *dalijù, -ijaũ, dalýti*, t. y. „skirstyti į dalis“. Šaknis * delh_1 - „tašyti“, plg. liet. *delù*, tarm. prs. iš *dìlti* „trintis, mažėti, dėvėtis, nykti, dingti; menkėti, silpti“; lot. *dolō, -āre* „tašyti, apdoroti, nugludinti“ < pide. * $\text{delh}_1\text{-je}$ - (vedinys *dolābra* „geležinis įrankis, skirtas daužyti ir skaidyti, kirtiklio rūšis“).

liet. **pilìs** f. < pide. * $\text{p}l\text{h}_1\text{-i}$ - „pylimas sutvirtinimui“, iš vb. *pilù, pìlti*, plg. ved. *pur-* / *púr* f. „siena iš akmenų, sujungtų moliu, apkasas, pylimas“, acc. sg. *púram*, loc. pl. *pūrśú*; NL-V *purú-* „gausus, dažnas“ < * $\text{p}l\text{h}_1\text{-ú}$ -. — NL-C *pìlnas* < pide. * $\text{p}l\text{h}_1\text{-nó}$ - (§ 3.6.4.3). — OL: gr. πόλις, -εος f. „miestas“ < pide. * $\text{p}ól\text{h}_1\text{-i}$ -.

Ne visai aiškus pavyzdys:

liet. **girià** galėjo pakeisti senesnę formą ***giri** f. < pide. * $\text{g}^u\text{rH-í-h}_2$. Plg. *pačià* (tarm.) \Leftarrow *patì* „žmona, sutuoktinė“ < pide. * potih_2 , *neptē* „anūkė“ \Leftarrow **neptì* < pide. **neptih}_2* (ved. *napítì*).

3.2.5. H prieš u

liet. **plātūs** < pide. *plóth₂-u-. OL vedinys iš šaknies *pleth₂- „plėsti, tiesti“, žr. rekonstruojamą pliet. formą *pletù (§ 3.2.1.1), plg. ved. EL *práthate* „išsiplėčia“ OL *paprátha* pf. 3 sg. „išplėtė, ištiesė“ < *pe-plóth₂-e (pailgėjimas pagal Brugmanno dėsnį). — Kitose kalbose -u- kamieno būdvardis turi NL, plg. gr. πλατύς „platus, plokščias“, ved. *prthú-* „platus, erdvus, ilgas, gausus, didelis“ < pide. *płth₂-ú- (§ 1.6.1). Dėl tokio pobūdžio tęsinių pasiskirstymo manytina, kad pide. būdvardis turėjo apofoninę paradigmą *plóth₂-u-s (nom. sg.) :: *płth₂-éu-s (gen. sg.). Tuomet tenka konstatuoti alternanto liet. *pilt- (gen. sg. *pilčiaūs) išnykimą.

liet. **sùsti** „džiūti“ (*sùstù, susaũ*) < pide. *sh₂us-. EL *seh₂usos, plg. liet. *saũsas* (§ 3.4.2.1.2).

sbžsl. **tĩnũkũ** „plonas“ < *tinuka-, priesagos -ka- vedinys iš pbsl. *tinu- < pide. *tñh₂-ú-, plg. ved. *tanú-* „plonas“, gr. τανυ° „t. p.“ (trūksta liet. *tinùs). EL: *tévas* (§ 3.6.3.7).

3.3. Laringalas tarp balsio ir priebalsio

Laringalo /H/, ėjusio pozicijoje tarp balsio ir priebalsio, išnykimas sukėlė kompensacinį gretimo balsinio segmento pailgėjimą (prieš tai pasikeitė /h₂/ ir /h₃/ aplinkoje ėjusio balsio /e/ tembras):

1. /eh₁C/ > [eh₁C] > /ēC/, žr. liet. *dėti*,
2. /eh₂C/ > [ah₂C] > /āC/, žr. liet. *stóti*,
3. /eh₃C/ > [oh₃C] > /ōC/, žr. liet. *dúoti*.

Žemiau pateikti pavyzdžiai rodo antrinį visų iš prokalbės paveldėtose morfemose randamų ilgųjų balsių (taip pat ir *uo*) pobūdį.

3.3.1. Pozicija po e

3.3.1.1. Pozicija eh₁C

sbžsl. **běda** „vargas, skurdas, bėda, nepriteklius, kančia, bloga lemtis“, rbžsl. dar ir „pavojus, priedarta, plakimas, mušimas“, rus. *bedá, bedý, bedú* „nelaimė, sielvartas, nuliūdymas, vargas, nepasisekimas“ < pide. *b^heh₁d^h-eh₂-. Iš šaknies *b^heh₁d^h „reikalauti, versti, atkalkiai įkalbinėti, kankinti, kamuoti“, plg. ved. *bád hate* „reikalauja, spaudžia, verčia, ragina, kankina“, *jñubád h-* „besiklaupiantis, puolantis ant kelių“. — N.B. Dėl liet. *bėdà* 4. kirč. (lat. *bēda*) kirčiavimo galima įtarti, kad šis žodis yra skolinyš iš slavų. Autentiškas lietuviškas atspindys turėtų būti *bėda 1 kirč. (žr. taip pat liet. *bódisi*, § 3.3.2.1).

liet. **bėdà** žr. *bėda*.

rbžsl. **blěju** žr. *blět*.

lat. **blēt**, -ju „baubti, mykti, riaumoti (apie gyvulius)“, rbžsl. *blěju, blějati* „t. p.“ < pide. *b^hleh₁, plg. lot. *fleō, flēre* „verkti“.

liet. **brėkšta** (veiksmazodžio *brėkšti, brėško* esamasis laikas). Įterpus *k* kilo iš *brėšta, o ši forma – iš *brėž-sta, -sta tipo prezenso iš šaknies, tęsiančios pide. *b^hreh₁ǵ-, plg. ved. *bhrájate* 3 sg. „blizga, spindi“ (aor. *ábhrāt*), av. *brāzaiti* 3 sg. „blizga“.

liet. **brėžti**, -iu, -iau „raižyti, drėksti, braižyti“ < pide. *b^hreh₁ǵ^h-. OL *brúožas* „bruožas, linija, ypatybė“ (§ 3.3.2.1).

lat. **dēls** žr. *dēt*.

lat. **dēt**, -ju „žįsti motinos krūtį“, < pide. *d^héh₁-je-, plg. ved. *dhārú-* „žindanti krūtimi“, gr. θήσατο aor. 3 sg. „žindo“. Čia priklausio ir lat. *dēls* „sūnus“ (*žindomas vaikas) < pide. *d^héh₁-lo-. O antrojo laipsnio vedinys yra liet. *dėlė* „siurbėlė“, lat. *dēle* „t. p.“ (iš neošaknies *dēl-*).

liet. **dėti**, -ju, -jau, lat. *dēt*, -ju „dėti kiaušinius“, sbžsl. *děti, dějō* „dėti, dėti kiaušinius“ < *d^hē- < pide. *d^heh₁-, plg. gr. τίθημι

„dedu“, 1 pl. τίθεμεν, aor. ἔθηκε, 1 pl. ἔθεμεν, ved. *dádhāti*, 3 pl. *dádhati*, aor. *ádhāt*. OL: *d^hoh₁-mo- (§ 1.7.2.1).

liet. **gēda**, -os, spr. *gīdan* „Schande“ (su reguliariu pakitimu *ē > ī). Giminiškas psl. *žada < *gēda „pasibjaurėjimas“, plg. slenk. *žadny* „bjaurus, šlykštus“, *žadać się* „bjaurėtis, šlykštėtis“, < pbsl. *gēd- < pide. *g^ueh₁d^h-. Taip pat plg. sva. *quāt*, vok. *Kot* „išmatos“, vangl. *cwēd* „piktas, atstumiantis“, plg. OL žodyje sl. *gaditi* (§ 3.3.2.1).

liet. **jėgà**, -õs 4 kirč.: vietoj *jėga, -os 1 kirč., plg. lat. *jėga* „fizi-
nė jėga, protas, išmintis“. Iš *jėgā- < pide. *jėh₁g^u-eh₂-, plg. gr. ἦβη
(be kita ko) „jėga, jaunatviška stiprybė, jaunatvės amžius“, dor. ἦβα
„t. p.“ < *jėg^uā. Priegaidės nebuvimas paaiškinamas sulyginimu su
vb. *pajėgiù*, *pàjėgiau*, *pajėgti* „turėti jėgų, sugebėti, galėti“ (postvb.
pajėgà, -õs „galia, stiprumas“), denom. vedinys iš *jėga.

liet. **lėnas** „ramus, lėtas, flegmatiškas, tingus, silpnas“, lat. *lēns*
„ramus, sutramdytas“, sbžsl. *lěnŭ* „tingus“ < pide. *lėh₁-no-. Su kita
priesaga liet. *lėtas* „tylus, ramus, nuolankus“, vietoj *lėtas, plg. lat.
lēts „lengvas, lengvabūdiškas; pigus“ < pide. *lėh₁-to-, plg. sbžsl.
lěti f. „leidimas“, lot. *lētum* n. „mirtis“.

lat. *lēns* žr. *lėnas*.

sbžsl. *lěnŭ* žr. *lėnas*.

liet. *lėtas* žr. *lėnas*.

lat. *lēts* žr. *lėnas*.

lat. **lėzēt** „lėtai, pamažu eiti, sėlinti“, *lėžât* „vilktis“, *lėžâtiēs* „leis-
tis nuo kalno rogutėmis“, spr. *līse* „šliaužia“ (*lėz-) iš pbsl. *lėž- <
pide. *leh₁g^h- „lipti“, plg. bžsl. *lězŏ*, *lěsti* „lipti, kopti į kalną“. OL
*lōž- : lat. *luōžât* < *lōž- jā šalia sbžsl. *laziti* „landžioti“ < *lōž-ī.

liet. **mėnuo**, gen. sg. *mėnesio* 1. „mėnulis“, 2. „(laiko tarpas)
mėnuo“, plg. lat. *mēness*, -ss m. „mėnulis“ šalia *mėnesis*, -ša „mėnuo“.
Likusios atematinės formos sliet. linksniavimo paradigmoje: gen.
sg. *mėneses*, gen. pl. *mėnesų*. Giminiškų kalbų formos, pvz., lot.
mēnsis, gen. pl. *mēnsūm*, gr. jon. μείς < *mēns, dor. μής < *mēns,

gen. sg. μηρός < *mēns-os, ved. *mās-*, gen. sg. *māsāḥ* verčia manyti, kad šaknies ilgumas atsirado dėl kompensacinio pailgėjimo, išnykus laringalui. Atsižvelgiant į galimą „mėnulio“ pavadinimo ir šaknies *meh₁- „matuoti“ ryšį (plg. lot. *mētor*, *mētīrī* „matuoti, išmatuoti, nustatyti dydį, vertinti“ – vb. denom. iš *mēti- < *meh₁-ti- „matavimas“, gr. μήτις, μήτιος f. „sumanumas, išmintingumas; ketinimas, planas“, ved. *āmāsi* „išmatavau“, *mīmīte* 3 sg. „matuoja, priskiria dalį“), laringalas identifikuojamas kaip *h*₁, o pirminė šaknis atkuriama kaip *meh₁-n- + priesaga *-es-/-os-: sg. nom. *meh₁n-ōs-∅, acc. *meh₁n-es-m̄, gen. *meh₁n-s-os. Tai verčia daryti prielaidą, kad lietuvių kalbos -es- tipo šaknis atsirado iš apibendrinto acc. sg. formos kamieno.

sbžsl. **měra** „μέτρον, matas“, srbkr. *mjěra* < *mē-rā- < pide. *meh₁-reh₂-, iš šaknies *meh₁- „(at, iš)matuoti“ (žr. aukščiau *měnuo*).

bžsl. **lězq** žr. *lězēt*.

liet. **plėšti**, -iu, -iau „draskyti, lupsti, traukti su jėga, pešti; arti naują lauką“, lat. *plēst*, *plēšu* < pide. *pleh₁k-, plg. snord. *flá*, sangl. *flēan* „lupsti kailį“.

liet. **rėžti**, -iu, -iau „pjaustyti, kapoti, pjauti“ < pbsl. *rěž- < pide. *ureh₁g-, plg. gr. ἔρρηξα aor. „sulaužiau, suplėšiau“ (NL prs. ῥήγνυμι, OL pf. ἔρρωγες), sbžsl. *rězati*, *rěžq* „pjauti“. OL: liet. *rúožas* „dryžis, juosta, juostos formos žemės sklypas“ (§ 3.3.2.1).

liet. **sėlenos** žr. *sėti*.

liet. **sėmenys** žr. *sėti*.

sbžsl. **sěrŭ** žr. *šěmas*.

liet. **sėti**, -ju, -jau, lat. *sēt*, -ju „t. p.“, sbžsl. *sěti*, *sějŏ* „t. p.“ < pbsl. *sěje- – *ĭe-/-ĭo-* esamasis laikas iš aor. *sē- (sbžsl. *vŭšě* „užsėjo, apsėjo“) < pide. *seh₁-C, plg. lot. *sē-uī* (pf. nuo *serō* „sėju, sodinu“ < *sis-e- < *si-sh₁-e-), got. *saian* „sėti“. — Vediniai: 1. *sėmenys*, -nų m. pl. „linų sėklos“. Kartu su sbžsl. *sěmę*, gen. pl. *sěmentŭ* „sėmenys, sėkla“ atspindi pbsl. *sē-men- < pide. *seh₁-men-, plg.

lot. *sēmen*, *-inis* n. „sėkla, sodinukas, daigas; kamienas, giminė“, sva. *sāmo* „sėkla“, got. *manasēps* „žmonija“, pažodžiui „žmogaus sėkla“. — 2. *sēlenos* f. pl. „grūdų kiautų, lukštų miltai, gaunami pikliuojant“, variantas *sēlynos* „t. p.“ (SD ir kitur). Tai priesagos *-en-* arba *-yn-* dariniai iš neišlikusio pirminio būdvardžio su priesaga *-l-*, pvz., **sē-la-* „pasėtas, išsijotas“ < pide. **seh₁-lo*²¹. Darybinė paralelė: *mėlenas* (žem.) šalia *mėlynas* – iš tos pačios reikšmės kamieno *mėlas*.

sbžsl. *sěti* žr. *sěti*.

liet. *spėti*, *-ju*, *-jau* „turėti laisvo laiko, spėti; atspėti, įminti“, lat. *spēt*, *-ju* :: sl. *spěti*, *-jō* „spėti, sulaukti sėkmės“, < pide. **sp^(h)éh₁-*, plg. ved. *spháyate* 3 sg. „didėja, storėja“ (NL *sphirá-* „storas“), het. *ispāi* „prisivalgo iki soties“.

liet. *šėmas* „pilkas, pelenų spalvos, melsvas“ (vedinys lat. *sēmala* „(paukštis) pempė“) < pbsl. **šjē-ma-* < pide. **ķjēh₁-mo-*, plg. ved. *śyāmá-* „juodas, tamsios spalvos“, av. *sāma-* „juodas“. — Su kita priesaga: sbžsl. *sěru* „pilkas“, rus. *séryj*, sček. *šery*, lenk. *szary*, < pbsl. **šjē-ra-* < pide. **ķjēh₁-ro-*. NL *šývas*, sbžsl. *sinŭ* (§ 3.3.3.1).

sbžsl. *věra* „πίστις, tikėjimas, religija“, srbkr. *vjěra*, *věra*, slovėn. *věra*, rus. *věra*, lenk. *wiara*, ček. *víra* < psl. **věra* „įsitikinimas, kad kažkas yra tiesa“ < pide. **uéh₁-reh₂-*. Darybos klausimu žr. aukščiau *měra*. Formos požiūriu *věra* atitinka žodį sva. *wāra* „tiesa, ištikimybė sąjungoje, gynyba“. Atsirado sudaiktavardėjus būdvardžio **uéh₁-ro-* moteriškosios giminės formai, plg. lot. *uērus* „tikras“, sva. *wār*, vok. *wahr* „t. p.“, sair. *fír* „t. p.“

liet. *vėti*, *-ja*, *-jo* sen. „(vėjui) pūsti“ < pide. **h₂ueh₁-*, plg. ved. *vāti* 3 sg. „pučia“, gr. ἄησι „t. p.“ (**auēti*), sva. *wā(h)en* „pūsti“ (NL-V: het. *huṡant-* „vėjas“ < **HuH-ant-* < pide. **h₂uh₁-(e)nt-* § 3.4.3.2). Su šiomis formomis taip pat susijęs daiktavardis *vėjas* kaip vedinys iš prs. *vēja* „pučia“.

²¹ Latviškas atitikmuo *sēnalas* „grūdų kiautai, lukštai“ tokią formą turi dėl metatezės *l-n* > *n-l* pirminėje formoje **sēlanas*. Plg. *īnals* < *īlans* „yla“ ir latž. *ilēns* „yla“, liet. *ýla*.

Abejotini pavyzdžiai:

bžsl. **drėmati**, *drėmlju* „snausti“, srbkr. *drijèmati*, ukr. *drimáty*. Šaknies ilgumas, kontrastuojantis su *aniť* tipo atspindžiu lot. *dormiō*, *-īre* „miegoti“ (**dr̥m-je-* iš **drem-*), paaiškinamas prielaida, kad slavų kalbose susikryžiuo dvi tos pačios reikšmės šaknys: pide. **drem-ir* **dreh*₁-, plg. ved. *drāti* 3 sg. „miega“, *-drāñá-* „miegantis“. Formų **dr-em-* :: **dr-eh*₁- santykį galima palyginti su formų pide. **dr-em-* :: **dr-eh*₂- (gr. *ἔδραμον* :: ved. *drātu*) arba pide. **g^u-em-* :: **g^u-eh*₂- (liet. *gemù* :: *góti*) santykiu.

sbžsl. **sūmėti**, *sūmėjō* „τολμᾶν, drįsti, turėti drąsos, būti drąsiam“, srbkr. *smjèti*, *smjēm*, rus. *smetb*, *smēju*, ček. *smět*, *smím*, lenk. *śmieć*, *śmiem*. Pagal vieną iš etimologijų, šis žodis yra sudurtinis žodis iš prvb. *sū* „gerai“ (plg. psl. **sū-mirtī* „gera mirtis“) ir šaknies **mě-* „matuoti, išmatuoti“ (plg. aukščiau sbžsl. *měra* „matas“). Pide. transpozicija **h*₁*su-meh*₁-. Etimologinė reikšmė – „gerai matuoti, vertinti“ > „drįsti, ryžtis kai kam“ > „(i)drįsti“.

liet. **šėkas** „tik ką nupjauta žolė“, lat. *sēks* arba *sēka* „tik ką nupjauta žolė, dobilai, vikis gyvuliams šerti“. Pide. **keh*₁-ko-? Plg. sind. *śākam* n. „valgoma žolė, daržovė, prieskonis“, sisl. *hā* „atolas“, het. *kikla-* „žalumynas, daržovė“.

N.B. Spr. žodis *schokis* EŽ „žolė“ lieka neaiškus dėl <sch> vietos <š> bei vokalizmo <o>.

Būseną reiškiančių veiksmažodžių priesaga pide. **-eh*₁- > pbsl. *-ē-*:

liet. **-ėti**, pvz., *sėdėti*, *gulėti*, *mėrdėti* „gulėti mirties patale, kovoti su mirtimi“:: sbžsl. **-ėti**, pvz., *sėdėti* „sėdėti“, *vidėti* „matyti“, plg. lot. *manēre* „likti, pasilikti, išlikti“.

N.B. 1: Labai retai baltų-slavų kalbose randame pirminį balsį *ē*, nesietiną su *-h*₁*C* kontekstu, plg.:

liet. **bėgu**, *bėgau*, *bėgti*, lat. *bēgu*, *bēgt* „t. p.“, psl. **bęgō*, **bęgti*, srus. *běgu*, *běči* „bėgti“, ukr. *bihú*, *bícy* ⇐ pbsl. **bēgmi* < pide. **b^hēg^u-mi*. Šaknis **b^heg^u-*, plg. gr. *φέβομαι* „bėgti, greitai trauktis iš

baimės, sprukti“, OL φοβέω caus. „priversti bėgti, sprukti, išgąsdinti, išbaidyti, atbaidyti; kuo nors grasinti“ < pide. *b^hog^u-éje-. Baltų kalbos sukuria iš pailgintojo laipsnio *bēg- apofoninį vedinį *bōg-, taip atsirado lat. *buōdzināt* „priversti bėgti, paslėpti“ < *buog-in-, *buōkstītiēs* „klaidžioti, klajoti, valkiotis, bastytis“ < *bōg-stī-.

liet. *ėdu*, sen. *ēmi* (*ēd-mi), *ėdžiau*, *ėsti* „valgyti, ėsti“ ⇐ pbsl. *ēd-mi < pide. *h₁ēd-mi, plg., viena vertus, lat. *ēst*, prs. *ēdu* arba *ēmu*, prt. *ēdu* „valgyti, ėsti, ryti“, spr. *īst* arba *istwei* „valgyti“, *īdeiti* arba *idaiti* ipv. „valgykite!“, kita vertus, sbžsl. *jamǐ*, *jasi*, *jastǔ*, 3 pl. *jadętǔ*, inf. *jasti* „valgyti“, cps. *sūnęsti* „suvalgyti, valgyti“. Šaknis *h₁ed-, plg. ved. *áti*, *adánti*, het. *ēdmi*, *adanzi*, gr. *ἔδμεναι*, lot. *edō*, *es*, *est* (pf. *ēdī*), got. *itan* (pf. *et*).

Šie du atvejai paaiškinami morfonologinėmis aplinkybėmis, būtent tuo, kad pailginimas *e* ⇒ *ē* buvo naudojamas kaip tam tikro atematinio prezenso tipo požymis; toks darinys literatūroje vadinamas *Nartenpräsenz* (šios formos atradėjos Johannos Narten (1968) vardu). Plg. tipą ved. *stáuti* „giria“ < *stēūti, šaknis *steu-; ved. *tāṣti* „tašo, kuria, ruošia“ < *tētkti, šaknis *tetk-.

N.B. 2. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *ǵ^heh₁- „palikti“ (ved. *jáhāti*, gr. *χῆρος*, lot. *hērēs*), *H₁eh₁- „mėtyti, svaidyti“ (het. *pi-yezzi*, gr. *ίημι*), *h₁eh₁s- „sėdėti“ (het. *ēsa*, ved. *áste*, gr. *ἥσται*), *kleh₁- „šaukti, kviesti“ (gr. *καλέω*, lot. *calō*, *-āre*), *u₁reh₁- „rasti“ (gr. *εὔρηκα*, arm. *gerem*). — Trūksta liet. EL *šlē-C < *k₁leh₁- greta NL *šiltas* (§ 3.6.4.3).

3.3.1.2. Pozicija eh₂C

rbžsl. *baju*, *bajati* „pasakoti“, srbkr. *bājēm*, *bājati* „užkalbėti (ligą), burti, kerėti“, sloven. *bájati* „plepėti, pasakoti; sakyti burtus, kerėti“, rus. *bájaty* „sakyti, plepėti, pasakoti“, sček. *baju*, *báti* „pasakoti, sekti pasaką, meluoti“, lenk. *bajac* „t. p.“ Psl. prs. *ba-jq iš šak-

nies *bā- < pide. *b^heh₂- „sakyti“, plg. lot. *for, fārī, fātus* „sakyti, plepėti; spėti, pranašauti, burti; apdainuoti“, gr. φημί „sakau“ :: NL φαμέν „sakome“, ved. *bhánati* 3 sg. „sako“. Trūksta atspindžio baltų kalbose.

lat. *bāls* „išbales“ < pb. *bāla- < pide. *b^héh₂-lo- „baluojantis, spindintis“, plg. ved. *bhāti* 3 sg. „spindi, žiba“ < pide. *b^héh₂-ti. Liet. atitikmuo *bālas yra paliudytas netiesiogiai formomis vb. denom. *bálsta, bālo, bálti* ir vediniu *báltas*.

liet. *bóžė žr. *búožė* (žr. N.B.(1)).

lat. *brāzt* žr. *bróžti*.

liet. *broterėlis* „broliukas“ (lat. *brātarītis* „t. p.“), *bróterautis* „giminiuotis“, *broterystė* „brolybė“ – vediniai iš šaknies pb. *brāter- < pide. *b^hréh₂-ter-, plg. sind. *bhrātar-* „brolis“, lot. *frāter*, got. *brōþar*, air. *bráthir* „t. p.“ bei gr. φράτηρ, jon. φρήτηρ, -τερος, taip pat φράτωρ, -τορος „brolijos – vadinamosios fratrijos – narys“ (pl. „tos pačios giminės nariai“), srbkr. *brāt*, sbžsl. *bratrŭ* šalia *bratŭ* „brolis“. Forma *brólis*, lat. *brālis* m. „brolis“ yra vedinys iš kamieno *brā-. Šis kamienas atsirado iš *brāter- kaip vadinamojo hipokoristinio sutrumėjimo padarinys.

liet. *bróžti, -iu, -iau* „vilkti (kojas)“, lat. *brāzt, brāžu, brāzu* (var. *brāzt*) intr. „siusti, dūkti, triukšmauti; greitai važiuoti, bėgti, trinti“, trans. „judinti, stumti, mėtyti, kirpti, kirsti“ < pb. *brāž- < pide. *b^hreh₂ǵ- „smogti“, plg. vedinį lat. *brāžētiēs* „gausti, ošti, užti (apie medžius)“, *brāže* „didelė spūstis“, *brāziens* „ūžimas, trenksmas, traškėjimas, dundėjimas; papeikimas, pabarimas“, *brāzma* „jėga, smarkumas; vėjo gūsis; spūstis, kamšatis“.

lat. *dāstīt* žr. *dóti.

liet. *dóklas* žr. *dóti.

liet. *dóti, -ju, -jau „dalinti“: *dótilas* DP «dodatek, podatek», SzD «datek» – priesagos *-la-* darinys iš sb. *dātis < pide. *déh₂-ti- „dalia, priskirta dalis“ (kitokios sandaros yra lat. *dātali* m. pl. „dovanos“). Plg. žemiau *sótiš, vótiš*. — Čia gali priklausyti ir liet. *dóklas* „didelė

apvali pintinė pašarui nešti“ < pliet. *dākla- < pide. *deh₂-tlo- — Lat. *dāstīt* „lengvabūdiškai dalyti, iššvaistyti“ < plat. *dā-stī-. Prie šios formos dar var. *dākstīt* su įterptu k. Šaknis *deh₂- „dalinti, padalyti“, plg. ved. *áva adāt* 3 sg. „atskyrė“.

lat. *gāju* žr. *góti*.

lat. *gāzt* žr. *góžti*.

liet. **glódžiu**, *glósti* „lyginti, glostyti“ < pide. *g^hleh₂d^h-. OL: *glúodas* (§ 3.3.2.2), plg. NL (1) vva. *glat* „blizgantis, lygus, slidus“, vvž. *glat* „lygus“, sisl. *glāðr* „blizgantis, linksmas“, angl. *glad* „patenkintas“ < pide. *g^h!h₂d^h-ó-, (2) lot. *glaber* „lygus, beplaukis, plikas, neapžėlęs“, *glabrum* „plika, neapaugusi, akmeninga apylinkė“ < pide. *g^h!h₂d^h-ró- (atitinkama NL forma duotų lietuviškus atspindžius †gildas arba †gildras).

liet. **góti**, -ju, -jau „greitai eiti“, lat. *gāju* prt. „ėjau“ (supletyvinė prt. forma prie *iet*) < pb. *gā-C < pide. *g^ueh₂- „pastatyti pėdą, žengti žingsnį, žingsniuoti“, plg. ved. *ágāt* aor. 3 sg. „nuėjo“ < pide. *é-g^ueh₂-t, *gātú* m. „ėjimas, kelias, takas“.

liet. **góžti**, -iu, -iau „(nu)versti, (iš)versti, (ap)versti; pilti, lieti, (apie lietu) lyti kaip iš kibiro; karščiuotis, greitai dirbti; greitai ir nevikriai eiti“, lat. *gāzt*, *gāžu*, *gāzu* „lieti, įpilti; „(nu)versti (medį), išmėtyti (mėšlą), nušienauti (pievą), nupjauti (javus)“, intr. „smarkiai lyti (apie lietu)“, iter.-caus. *gāzīt* „sverti į šoną, siūbuoti“, plg. liet. *gožytis ant darbo* (priegaidė nepaliudyta) „degti noru dirbti“. Vardažodžiai: lat. *gāza*, *gāze* „nuožulnuma; nuotėkis, krioklys; skardis“, *gāziens* „liūtis; smūgis“, *gāzma* „liūtis; nuožulnuma, šlaitas“, *gāzums* (viena iš reikšmių) „kelmų rovimas“, *gāžamais* „kelmas; lazda“ (pagal prs. *gāžu*). Liet.-lat. *gāž- yra giminiškas slavų *gaz-*, plg. srbkr. *gāziti*, -im „eiti minkštu, skystu paviršiumi; bristi per balą, sniegą, vandenį, žolę; traiškyti, trinti (vynuoges, slyvas); mindžioti, trypti, naikinti, laužyti“, sloven. *gāziti*, -im „bristi, trypti, mindžioti“, rbžsl. *izgaziti*, -gažu „sunaikinti“. Atsižvelgus į sind. *gāhate* „įeiti, įsiskverbti, įsigilinti, įlipti į vandenį ir pradėti bristi“, šiuo atveju

galima postuliuoti, viena vertus, pbsl. *gāž- kaip pide. EL *g^(u)eh₂ǵ^h- atspindį, antra vertus, pbsl. *gāž-ī-, psl. *gaz-i- kaip pide. OL *g^(u)oh₂ǵ^h-eje- atspindį (plg. § 3.3.2.2).

sbžsl. **jadŭ** žr. *jóti*.

lat. **jāt** žr. *jóti*.

liet. **jóks** žr. *tóks*.

liet. **jóti**, *-ju*, *-jau*, lat. *jāt*, *-ju* < pb. *jā-C iš pide. *h₁j-eh₂-C. NL vedinys iš šaknies *h₁ej-, liet. *eīti* (paralelė: *róti*), plg. ved. *yāti* 3 sg. „eina, keliauja, joja“, av. *yāti* 3 sg. „eina“, sair. *áth* „brasta, perėjimas“ < *jeh₂-to-. — Slavų kalbose yra prs. sbžsl. *jadŭ* „joti arkliu, važiuoti (vežimu)“ iš *jā-de- < *h₁jeh₂-d^he- (inf. *jaxati*). Jo atitikmuo yra liet. kamienas *jóda-*, kurį randame formoje participium contempore *jóda-mas* (plg. sbžsl. *idŭ* „einu“ :: liet. *eīda-mas*).

lat. **kāmēt** žr. *kārs*.

lat. **kārs** „ištroškęs (ko), smalsus“ < pb. *kā-ra- < pide. *kéh₂-ro-, plg. lot. *cārus* „brangus, mielas, vertingas“, got. *hōrs* m. „sve-timoteriautojas“ (⇒ vb. denom. *kārētiēs* „ko nors užsinorėti, ko nors norėti, trokšti“). — Lat. *kāmēt* „badauti“: vb. denom., pėdsakas nuo sb. lat. *kāma- „apetitas, alkis“, kuris buvo ved. *kāma-* „noras, troškimas“ < pide. *kéh₂-mo- atitikmuo.

lat. **kāsēt** žr. *kósiu*.

lat. **klāt** žr. *klóti*.

liet. **klóti**, *-ju*, *-jau*, lat. *klāt*, *-ju* < pb. *klā- iš pide. *kleh₂-, plg. sbžsl. *kladŭ* „dedu“ (antrinis inf. *klasti* < *klad-ti vietoj *klati), sva. *ladan*. Slavų žodis *kladŭ*, darinys su prezenso formantu *-d-*, su liet. *klóju* yra susijęs panašiu santykiu kaip slavų *jadŭ* – su liet. *jóju*. Tačiau darinio *klodýti* „(pri)dengti“, *klódinti* „t. p.“ buvimas verčia kelti klausimą, ar nevertėtų čia postuliuoti kauzatyvinio-iteratyvinio vedinio su *-yti* iš išnykusio prs. *klā-de- „kloju sau“ < *kleh₂-d^he- (plg. sbžsl. *jadŭ* < *h₁jeh₂-d^he- s.v. *jóti*). Plg. OL: *klúonas* (§ 3.3.2.2).

liet. **knóti**, *-ju, -jau* „lupti (žievę), draskyti, plėsti, atplėšti“ < pb. *knā- iš *kneh₂-, plg. gr. κνάω „kasyti, draskyti, grandyti“, κνήθω „kasyti“, sva. *nuoen* „drožti, obliuoti, lyginti“. Refl. *atsiknóti* „atsiskirti nuo visumos (apie duonos pluta, apie žievę, puspadi, apie ką nors priklijuotą)“, prk. „numirti“.

liet. **kóks** žr. *tóks*.

liet. **kósiu**, *kósėti* atitinka lat. *kāsēju, kāsēt*. SD *kosiu* «kaszlę» šalia atematinio *kosmi* „t. p.“ Pb. leksema *kās- < pide. *k^ueh₂s- gali būti onomatopėjinio pobūdžio, panašiai kaip ved. *kás-* f. „kosulys“, acc. *kásam*, instr. *kásá* (veiksmažodis *kásate* „kosėja“ yra tik postvedinis). Labioveliarinį *k^u paliudija ir sangl. *hwōsta* „kosulys“.

sbžsl. **kradŭ** žr. *krât*.

lat. **krâsns** žr. *krât*.

lat. **krât**, *krāju* „rinkti, kaupti, taupyti“; liet. *króti, *-ju, -jau* kaip pamatas vediniui *krósnis, -ies* f. 1. „krūva laukuose surinktų akmenų“, 2. „krosnis, pastatyta iš (didelių) lauko akmenų, statoma pirtyje arba javų džiovykloje“. Atitikmuo lat. *krâsns, -s* „krosnis“ (Infliantuose „pirties krosnis“) motyvuotas veiksmažodžiu *krât* (žr.). Liet.-lat. *krā- kilo iš pide. *kreh₂- „kaupiti, rinkti“, plg. sbžsl. *ukradŭ, ukrasti* „pavogti“, < *kreh₂-d^he-, etimologinė reikšmė – „atidėti kai ką sau“ (?).

liet. **krósnis** žr. *krât*.

liet. *króti žr. *krât*.

sbžsl. **lajŭ** I žr. *lóti*.

sbžsl. **lajŭ** II, *lajati* „tykoti, laukti (pasaloje)“ < pide. *leh₂-je- „pasislėpti“, plg. lot. *lateō, -ēre* „būti paslėptam, likti nepažintam“, *latens* „paslėptas, paslaptingas“.

lat. **lāpa** žr. *lópė*.

lat. **lāt** žr. *lóti*.

liet. **lópė**, lat. *lāpa* „skala, balana, fakelas, žibintas, deglas“ tikriausiai yra pide. *loh₂p- o laipsnio atspindžiai (žr. § 3.3.2.2). Trūksta pirminio veiksmažodžio *lópti, *lópu, *lópau „šviesti, apšviesti“ < pide. *leh₂p-.

liet. **lóti**, *-ju*, *-jau* „loti, (apie žmones) šmeižti“, lat. *lāt*, *-ju* „keikti, plūsti“, sbžsl. *lajō*, *lajati* „smerkti, peikti, barti“ < pbsl. *lā-je- < pide. *leh₂-je-, plg. ved. *ráyati* „loja“.

sbžsl. **-majō** žr. *móti*.

lat. **māt** žr. *móti*.

liet. **móti**, *-ju*, *-jau* „linktelėti, mojuoti, duoti kokį ženklą“, lat. *māt*, *-ju*, psl. *majō, *majati, slovèn. *májem*, *májati* „judėti, daryti judesį“, *pomajati z glavo* „purtyti galvą“, sbžsl. *namajō*, *namajati* (*očima*) „linktelėti, duoti ženklą (akimis)“ < pbsl. *mā-je-. Pide. *meh₂- „linktelėti, duoti ženklą (ranka, galva)“, plg. gr. μηvύω „atidengti, atskleisti, pranešti, įskusti, įduoti“ < *mā-nū-je- < *mḥ₂-nu-.

lat. **nāsis** žr. *nósis*.

liet. **nóras** < *nāra-. Tai sudaiktavardėjęs adi. vb. *nā-ra- < pide. *neh₂-ro- „kažko trokštantis, norintis“. Šaknis *neh₂- kaip žodyje luv. *nahhuwai-* „rūpėti“ (het. *nahzi* 3 sg. „baiminasi“). Vb. *norėti* yra vardazodinės kilmės panašiai kaip *storėti* < *stóras* (žr. toliau), lat. *kârêtiês*, *-êjuos* refl. „kažko užsinorėti, kažko norėti“ nuo adi. *kārs* (žr. anksčiau).

liet. **nósis**, *-ies* f., lat. *nāsis* f. pl. „šnervės“ < pb. *nās-i- < pide. *neh₂-s-, plg. lot. *nāris*, *-is* f. „nosies anga“, *nārēs* pl. „šnervės“, ved. *nāsā* du. „t. p.“

sbžsl. **pasō**, *pasti* „(gyvulius) ganyti, saugoti“ < *pā-s- < pide. *peh₂-s-. Šis žodis ir het. *pahhasmi* „saugau, sergiu ką“ yra dezideratyviniai dariniai iš šaknies *peh₂-, plg. ved. *pāti* 3 sg. „saugo, sergi, žiūri“. — N.B. Lot. *pāscō* „ganyti, auginti, maitinti, penėti“ gali turėti antrinį ilgumą vietoj *pāscō (< NL *ph₂-ské-), plg. pf. *pāui*.

liet. **patógus** žr. *togti*.

lat. **plāns** žr. *plóti*.

lat. **plāt** žr. *plóti*.

liet. **plónas** žr. *plóti*.

liet. **plóti**, *-ju*, *-jau* „pliauškinti delnais, ploninti“, lat. *plāt*, *-ju* „platinti, daryti ploną“ < pb. *plā- < pide. *pleh₂- „mušti, daužyti“. — Vedinyš liet. *plónas* „siauro skersmens (apie medžiagą), aukštas (apie balsa)“, lat. *plāns* „plokščias, lygus“ < pb. *plāna- < pide. *pléh₂-no-. Nykstamojo laipsnio darinio lot. *plānus* „lygus, plokščias“ < *plh₂-nó- egzistavimas leidžia daryti prielaidą, kad šio žodžio lietuvišką atitikmenį †pilnas pakeitė žodis *plónas*, kad būtų išvengta homoniminio konflikto su žodžiu *pilnas* „pilnas, pripildytas“ < *plh₁-nó-.

lat. **rātiēs** „ginčytis, bartis“ < pbsl. *rā- < pide. *reh₂-, plg. rus. *rāju*, *rájatb* „triukšmauti“. OL bžsl. *rarŭ* „triukšmas, riksmas, klegešys“ < *roh₂-ro- (§ 3.3.2.2).

liet. **róti**, *-ju*, *-jau* „spėti, suskubti“: *Aš tau neróju*, t. y. *aš nesuskumbu*, *tu greitesnis*. *Aš neróju tau griebt rugių*, *nekirsk tep greitai* (LKŽ), taip pat „suspėti laiku atlikti lauko darbus“, plg. lat. *rāt*, *rāju* „rauti kelmus; vokti javus arba šieną“. Šie žodžiai atspindi pide. vedinį *h₃r-eh₂- > *HraH- > pb. *rā- iš šaknies *h₃er- „judėti“, plg. gr. ὄρωτο 3 sg. „atsistojo, iškeliavo“, NL ved. *íyarti* 3 sg. „judina“, lot. *orior* „atsistoti, kilti, prasidėti“ (dėl priesagos *-eh₂- darinių iš NL šaknies plg. taip pat liet. *jóti*, lat. *slāt*).

lat. **sākt** žr. *šókti*.

lat. **sāls**, *-s* f. m. „druska“ < pb. *sāl-, acc. sg. *sāl-in < pide. *seh₂l-. Šalia šio žodžio liet. *solýmas* „sūrymas, druskos tirpalas (mėsai, žuviai konservuoti), misa, raugas“ – *-ma-* vedinyš iš neošaknies *soly- ⇐ *sól-yti „sūdyti, barstyti druska, užpilti druskos tirpalu“ :: lat. *sālīt*, *-u* arba *-īju*, *-īju* „sūdyti (mėsa, žuvis), įtrinti druska“, plg. lot. *sāl*, *sālis* n. „druska“, gr. ἄλας, ἄλόος m. „druska“. — N.B. Sbžsl. *solĭ* f. pagal kilmę yra acc. sg. forma *s-ol-ĭ* < *s-al-in < pide. *sh₂-el-m arba *sh₂-ol-m (gen. sg. *solī*).

rus. **sáni** žr. *šónas*.

lat. **sāns** žr. *šónas*.

lat. **slābs** „nudribęs, silpnas, pavargęs“, *slābans* „t. p.“ (vb. denom. *slābēt* „silpnėti“, tr. „silpninti“) :: sbžsl. *slabŭ* „silpnas“, srbkr.

slāb < pbsl. *slāb- < pide. *sleh₂b-. Vb. denom. lat. *slābt*, *slābstu*, *slābu* „silpti, dusti“, *slāpt*, *slāpstu*, *slāpu* „jausti troškulį, dusti, vos neapalpti; atsileisti, subliukšti (apie pabrinkimą); silpnėti, nustoti (apie skausmą)“ :: liet. *slópti*, *slópstu*, *slópo* „silpti, alpti, dusti, gesti, užgesti, nurimti“, su antriniu -p gale vietoj -b, plg. NL liet. *silpnas* tarm. vietoj *silbnas < pide. *sl_h₂b-no- (§ 3.6.4.3).

lat. **slābt** žr. *slābs*.

sbžsl. **slabū** žr. *slābs*.

lat. **slāpt** žr. *slābs*.

lat. **slāt**, *slāju* „šliaužioti, ropoti, vilktis, temptis, lėtai eiti“ (*slāna* comm. „tinginys, dykūnas“). Trūksta atitikmens liet. *slóti, *slóju (tačiau plg. *slātas § 3.2.1.4). Etimologiniu požiūriu čia turima antrinė šaknis pide. *sl-eh₂-, atsiradusi iš pirminės *sel- (liet. *selėti* „tykoti, sėlinti, ropoti, šliaužti“) pridėjus priesagą. Paraleliniai dariniai – *jóti*, *róti*.

lit. **slópti** žr. *slābs*.

lit. **sólymas** žr. *sàls*.

liet. **sótis**, -ies f. „sotumas, prisotinimas“ < pb. *sā-ti- < pide. *séh₂-ti-, plg. gr. ἄεται arba ἄαται 3 sg. „sotinasi“ < pide. *séh₂-ie- arba *sh₂-éje-, NL ἄατος „besotis, nepasotinamas“ iš *a-s-atos < pide. *ṛ-sh₂-etó- (Vine 1998, 25). EL randame žodyje su priesaga -ti- liet. *stotis*, var. *stótis* „traukinių, autobusų, laivų sustojimo vieta, sustojimas“ < pide. *stéh₂-ti-.

lat. **sprāgt** žr. *sprógti*.

liet. **sprógti**, *sprógsta*, *sprógo* „plyšti, trūkti, suirti“, taip pat „skleisti pumpurus, lapuoti“ bei „stipti, dvėsti“, lat. *sprāgt*, *sprāgstu*, *sprāgu* „sprag(s)ėti, suplyšti, prasiskleisti (apie pumpurus)“ < pb. *sprāg- iš pide. *sp^hreh₂g-. NL *spirti* (§ 3.6.4.1). Variantas su s-mobile šalia psl. *pragnōti, lenk. *pragnąć* „norėti gerti, būti ištroškusiame; geisti, trokšti ko“, srbkr. *zàpragnêm*, *zapràci* „(apie karvę) nustoti duoti pieno“, caus. bžsl. *pražiti*, lenk. *prażyć* „kepti, kepinti, kaitinti“. — N.B. Naujas, baltų kalbose susiformavęs apofonijos san-

tykis *ā* (PiL) ⇒ *ǎ* (NL) davė pradžią neošakniai *sprag-*: *spragėti* „traškėti, spragsėti plyšinėjant, trūkinėjant nuo karščio ar šalčio“.

lat. **stāgs** žr. *stógas*.

sbžsl. **starū** žr. *stóras*.

lat. **stāvs** žr. *stóras*.

lat. **stāt** žr. *stóti*.

liet. **stógas**, lat. *stāgs*, vedinys *stóginė* „stogas ant keturių stulpų šieniui ar grūdams pridengti nuo kritulių ar saulės (pievoje arba laukuose); trobesys šieniui, daržinė“. Iš pb. *stāga- < pide. *stéh₂g-o-, reikšmė – „stogelis lietaus vandeniui nukreipti“, plg., viena vertus, gr. στάζω, aor. ἔσταξα „lašėti, tekėti, sunktis, lašinti, bėgti“ < pide. *sth₂g-ǐé-, antra vertus, daiktavardį lot. *stāgnum* „stovintis vanduo, tvenkinys, bala, pelkė“ < pide. *stéh₂g-no-, etimologinė reikšmė – „lietaus vanduo, krituliai“. Žodyje *stógas* apofoninių alternacijų nerandame.

liet. **stomuō** žr. *stóti*.

liet. **stóras**, sbžsl. *starū* „senas“ < pbsl. *stā-ra- < pide. *stéh₂-ro-, plg. snord. *stórr* „didelis“. Šaknis *steh₂- „sustoti“, žr. toliau liet. *stóti*. — Su kita priesaga: lat. *stāvs* „stovintis, išsitiesęs, status; atkaklus, užsispyręs“, liet. *stóvas < pide. *stéh₂-uo-, plg. vb. denom. liet. *stovėti*, lat. *stāvēt* „būti, egzistuoti, gyventi“.

liet. **stóti**, -ju, -jau, lat. *stāt*, -ju „t. p.“ (caus. *stādīt* „statyti“), *stātiēs* „sustoti, nustoti, liautis“, sbžsl. *stati*, *stanō*, srbkr. *stānem*, *stāti* „sustoti, likti vietoje“ < *stā- < *steh₂-. NL *stātas* (§ 3.2.1.4). — Vedinys *stomuō*, acc. sg. *stómenį* „sudėjimas, liemu, talija“, *stomenis*, *stómenį* sen. „ūgis“, lat. *stāmen* „žmogaus liemu“ < *stā-men- < *stéh₂-men-. Atitinka lot. *stāmen*, -*minis* n. „pagrindas, siūlai ant audžiamųjų staklių; audinys, juostelė, dirželis“, gr. στῆμων, -μονος m. „audimo pagrindas“, dor. στάμων „t. p.“, got. *stōma* „pagrindas, medžiaga“. — N.B. Forma liet. *stumuō* yra jaunesnė, nes turi antrinį dvibalsį *uo* (plg. toliau *búožė* vietoj *bóžė).

liet. **šókti**, -u, -au „šokinėti, ritmingai judėti, pulti, mestis“, lat. *sákt, sáku* trans. ir intr. „pra(si)dėti, imti(s)“ < pb. *šák- < *kéh₂k- „šokti“, plg. gr. κηκίς, -ίδος f. „(kraujo) išsiliejimas, (aukojamų gyvulių) kraujas“. OL: *šúokoti* (§ 3.3.2.2).

liet. **šónas**, lat. *sāns*, paprastai pl. *sāni* „šonas“. Iš pbsl. *šāna-, etimologinė reikšmė – tikriausiai „šonkaulis“. Sietinas su srus., rus. *sáni* m. pl. „rogės“, padarius prielaidą, kad rogių pavažoms pagaminti kadaise naudoti didesnių žvėrių šonkauliai, plg. lot. *costa* „šonkaulis“ ir „pusė, šonas“. Tik baltų ir slavų kalboms būdingas darinys. Transpozicija: pide. *kéh₂-no- ar *skéh₂-no-.

sbžsl. **tajetū** „τήκεται“, *tajati* „tirpti, leistis (apie sniegą)“ < pide. *teh₂-, plg. oset. *taj-* „tirpti, atsileisti“, NL arm. *tʻnam* „drėkinu, nardinu kame, įmirkau į ką“ < *tḥ₂- (LIV² 560), plg. sinoniminę šaknį *teh₂-k- toliau s.v. *tókti*.

sbžsl. **tajo**, *tajiti* „slėpiu, slapstau“ < *tā- < pide. *(s)teh₂-je-, plg. het. *tāyezi* 3 sg. (viena iš reikšmių) „vagia“, ved. *stāyát* adv. „slapta, vogčiomis“. — Sbžsl. *tati* „vagis“ < *tā-ti- < pide. *(s)téh₂-ti- „vagystė“, plg. lyd. *teju-* „plėšikas“.

sbžsl. **takū** žr. *tóks*.

lat. **tāss** žr. *tóšis*.

sbžsl. **tati** žr. *tajo*.

liet. **tógti**: *sutógti, sutógstu, sutógau* „sutikti, suartėti, susidraugauti, susigiminiuoti“, *pritógti* „prisirišti prie ko“, *nutógti* „atsitraukti nuo ko, susipykti“. Jeigu padarytume prielaidą, kad *sutógti* etimologinė reikšmė buvo „suartėti, priartėti, sulipti, artimai susidraugauti“, tai leistų liet. *tog-* < *tāg- susieti su šaknimis pide. *teh₂g- „paliesti, paimti“, plg. NL formas lot. *tangō* „paliesti, liesti, paimti; pažeisti, atimti; pataikyti, smogti“ ir gr. homer. τεταγών ptc. aor. „pagriebę“. — Veiksmažodinės kilmės būdvardis yra liet. sen. *patógus* DP «podobny, słuszny, godny», SD «przygodny, przydatny, sposobny do czego» bei «porządny», liet. *patogūs* „gerai pritaikytas naudoti, malonus vartoti“. Šį žodį atitiktų latvių kalbos *patāgs* tarm.

„(apie įrankį) patogus, parankus“ (*patāgs cirvis, grābeklis*), taip pat „erdvus, platus (pvz., kambarys)“ (*patāga istaba*). Dėl galimo šios šaknies OL darinio žr. *sántuoka* (§ 3.3.2.2).

liet. **tóks** (tarm. *tókiās*, f. *tokià*, DP *tóki*). Variantas tarm. *tokiās* (loc. sg. *tokimè* DP), po sinkopės *tōks*. Kilo iš kamieno *tāk-ja-, kuris yra išvestinis palyginti su *tāka- (plg. sbžsl. *takū* „toks, tokios giminės, padermės, rūšies, tipo“, rus. *takój*). Įvardžio *tā-ka- pagrindą sudaro pide. šaknis *teh₂-, kaip ir paralelinio įvardžio lot. *tālis* „toks, tokios padermės, toks didelis, toks žinomas“ < *teh₂-li- (šalia *quālis* „kas per vienas? koks?“ < *k^ueh₂-li-), plg. įvardį, atspindintį pide. *to- „tas“ s.v. *tās*. Formantą -k- taip pat randame įvardžiuose *jóks, kóks*.

liet. **tókti**: *atitókti, atitókstu, atitókau* (viena iš reikšmių) „sumažėti, susilpnėti (apie šaltį, karštį)“, prk. „atitokti, atsipeikėti (po didelių išpūdžių, pykčio, baimės), atsigauti“, < pide. *teh₂k-. Vediny *atótokis, -io* „atodrėkis“ ⇐ *ata-tokti. Sietinas su šaknimi *tāk-žodyje gr. *τήκομαι* „ištirpti, išsilydyti, tirpti, leistis“, prk. „nykti, dingti, menkėti; būti susijaudinusiame, pravirkti“. Struktūra lygintina su *tog-* < pide. *teh₂g-, žr. *tógti*.

liet. **tóšis, -ies** f. „tošis, viršutinis beržo žievės sluoksnius“, SD «skorka na drzewie cienka, liber, membrana»²², lat. *tāss* „tošis“, prk. „oda“. Dar prie šių žodžių vb. lat. *tāst, tāšu, tāsu* „tašyti, lyginti“, *aptāstīt* „pašalinti (medžio) žievę“ < plat. *tas-stī- < pb. *tāš-stī-. Pb. *tāš- neturi sąsajų kitose ide. kalbų šakose. Transpozicija : pide. *teh₂ḳ- „lupti, skusti (žievę)“. Šaknys *tok-* ir *tog-* savo struktūra yra panašios.

lat. **vājš** „liesas, silpnas, ligotas, blogas“, *vājēt* „silpnėti, liesėti“ < *uā- < *h₁ueh₂-, plg. lot. *uānus* „tuščias, išduobtas, bergždžias, netikras“, ved. *vāyati* 3 sg. „dingsta, tuštėja“. Gretinami ir liet. *vójęs* „kenčiantis, negaluojuantis, silpnas“, *vójus* „kenčiantis“ (Fraenkel,

²² Kitaip nei *žievė* SD «stora medžio žievė, cutis arboris, cortex».

LEW 1272). Dėl priegaidės nebuvimo neaišku, ką daryti su tokias vediniais kaip *pavõjus* sb., *pavõjùs* „pavojingas“. — Anot Fraenkelio (LEW 1275), prie čia priskirtina ir sb. liet. *võtis*, *-ies* 1 kirč. f. „pikt-žaizdė“ < pide. * ueh_2 -ti- (daryba kaip *sõtis*, *stõtis* žr. aukščiau; b. k. *võtis*, *võtī* 4 kirč.).

lat. *vãzt* žr. *võžti*.

liet. **võga** (variantas *vogà*) „ariamios žemės gabalas, luitas“, nomen postvb. iš vb. **võgti* „skaidyti, kasti, arti“ < * uāg - < pide. * ueh_2 g-, plg. gr. ἄγυμι „sulaužyti, sudaužyti, sutrupinti“ (ἄγμα n. „dalis, nuolauža“, ἄγμός m. „(kaulo) lūžis“, pl. „uolėtas skar-dis, šlaitas“), toch. A *wākā*[t] 3 sg. „sudaužė“, OL het. *wāki* 3 sg. „kanda“.

liet. **võgra** „kas neaiškiai kalba, plepys, niekatauškis“ < * uāg -rā-. Vedinyš iš šaknies pide. * ueh_2 g^h- „rėkti“, plg. gr. ἦχη „garsas, triukšmas, klegesys, riksmas; skausmo riksmas; gandai, paskalos“ < * uāk^h -ā-.

liet. **võjës** žr. *vãjš*.

liet. **võtis** žr. *vãjš*.

liet. **võžti**, *-iu*, *-iau* „dengti“, *nuvõžti* „uždaryti, uždengti“, *užvõžti* „dengti“, *atvõžti* „atidengti, nuimti (dangtį, viršų)“, lat. *vãzt*, *vãžu*, *vãzu* „uždaryti“, < pb. * uāž - < pide. * ueh_2 g^h-, plg. lot. *uāg*- daiktavardyje *uāgina* „kalavijo makštis; dėklas, apdangalas, gaubtas“, prk. „luobelė, dengianti neprinokusią varpą; (katės) odos maišelis, kuriame slepiami nagai“.

Priesaga */-eh₂-/:

Moteriškosios giminės daiktavardžių liet. *žmonõs*, *rañkos* tipo baigmuo **-os** < **-ās* gen. sg. susideda iš priesagos */-eh₂-/ ir galūnės */-s/. Ide. paralelės: gr. τιμης, χόρῶς (Rix 1976, 132), lot. arch. *fami-liās* „šeimos“, got. *gibos* „dovanos“ (dėl voc. sg. *žmóna* žr. § 1.9.4).

Priesaga */-jeh₂-/:

Moteriškosios giminės daiktavardžių *marčiõs*, *pačiõs* (nom. sg. *martì*, *patì*) tipo baigmuo **-ios** < **-jās* gen. sg. susideda iš priesagos

*-īeh₂- ir galūnės *-s. Ide. paralelės.: gr. τραπεζίης, εὐσεβείᾱς (Rix 1976, 132), ved. *devyāḥ* (iš *devī* „deivės“), got. *bandjōs* (iš *bandi* „pantis“).

Priesaga */-teh₂-/:

Nomen agentis priesaga pbsl. *-tājas, pvz.: liet. *artójas*, sbžsl. *ratajī* „artojas“, yra dviejų priesagų kumuliacija, pide. *-teh₂- ir pide. *-ījos (Kuryłowicz 2004, 19). Priesagą *-teh₂- kaip nomen agentis rodikli randame graikų kalboje, pvz., ἐρέτης „irkluotojas“ < pide. *h₁erh₁-teh₂- (plg. paralelinę priesagą *-ter- žodyje ved. *arítár-* „irkluotojas“ < pide. *h₁erh₁-ter-). — N.B. Priesagos -tojas šliejimas prie šaknies – šiandien jau retenybė, bet plg. sliet. *patremtojas* DP «wzgardziel», *klaustojas* SD «pytacz», *prastotojas* SD «grzesznik», *użjotojas* SD «naiezdnik».

Tematinės linksniuotės moteriškosios giminės nom. sg. galūnė: pide. */-e-h₂/ > *-a-h₂ > *-a, sbžsl. -a, pvz., *žena* „moteris“ < *genā < pide. *g^uen-eh₂, plg. got. *qīno*, ang. *queen*, arm. *kin* (got. *giba* „dovana“ < pide. *g^heb^h-eh₂). Antra vertus, plg. gr. beot. βαυᾶ „moteris“ ⇐ *βvā < *g^unā < pide. *g^un-eh₂. Su *u* anaptikse: gr. γυνή < *gunā < *g^uunā < *g^unā. — Atitinkama liet. kalbos galūnė -ā (*žmonā*) atsirado sutrumpėjus pbsl. *-ā.

Tematinės linksniuotės niekatrosios giminės nom. pl. galūnė:

pide. */-e-h₂/ > *-a-h₂ > *-ā, sbžsl. -a, pvz., *iga* „jungai“ (vsk. *igo*) < *īugā < pide. *Hīug-e-h₂.

Baltų kalbų pavyzdžiai be aiškių sąsajų kitose ide. kalbose:

lat. *bāzt*, *bāžu*, *bāzu* „(i)kišti, stumti; krauti (spaudžiant) šieną į klojimą“, *baznica civļēku kā bāztin piebāzta* „sausakimša bažnyčia žmonių“, refl. *bāztiēs* „kištis į svetimus reikalus, įkyriai siūlytis“ (*bāslis* m. „kas įkyriai siūlosi; sąvadautojas, suteneris“), iter. *bāzīt*, -u, -īju „prikimšti, prigrūsti“. Perdirbtas iš pide. *b^heh₂g^h- (šaknies tipas kaip *b^heh₁g^h-, žr. lat. *buōztiēs* § 3.3.2.1). — N.B. Kaip nykstamasis laipsnis čia priklauso liet. *bāž-* (⇐ *bāž-) junginyje *bažmas žmonių* DP «wielkość ludzi, moc ludzi».

liet. **dróžti**, *-iu, -iau*, lat. *drāzt, drāžu, drāzu* (viena iš reikšmių) „pjaustyti, raižyti, drožti“ < pb. *drāž- < pide. *d^hreh₂ǵ-.

liet. **óda**, lat. *âda*. Etimologija neaiški. Transpozicija: pide. *Heh₂d^(h)-eh₂- arba *h₂oHd^(h)-eh₂-.

liet. **otūs** „skubus, neatidėliotinas, būtinas“. Vedinys *otrūs* „spartus, eiklus (apie arklį, kurio nereikia varyti, raginti), greitas, ūmus, smarkus, uolus, stropus, darbštus; godus, gobšus“ :: lat. *ātrs* „greitas, spartus“. Baltų prokalbės šaknis *āt- lieka neaiški. Transpozicija: pide. *Heh₂t-.

Abejotini pavyzdžiai:

liet. **blod-**: *blódu (-iu, -ėju), blódeti* 1. „kasti, mindžioti, trypti (pasėlius, javus, žolę pievoje), gadinti, naikinti“, 2. „(apie vaikus) išdykauti, siausti, dūkti, šėlti“, 3. „kalbėti nesąmones“ (plg. *blādēt, -u, -ėju* „t. p.“), *išblódeti* „trypiant sunaikinti“, *sublódėti* „ištrypti (javus, pievą)“. Pirminis veiksmožodis išlikęs tik perkeltine reikšme: lat. *blāst, -žu, -du* „plepėti, kalbėti nesąmones“, ← nauja šaknis *blād-. Pb. *-d-* praesens, *blā-de- iš pide. *b^hleh₂- (be sąsajų kitose ide. kalbose).

liet. **blōkšti**, *bloškiù* (tarm. *blaškiù*), *bloškiaũ, apiblōkšti* „lakinti nuo sąvės, mesti, sviesti; kuliant daužyti“. *blokš-C* yra neošaknis, išabstrahuota iš prs. *blokštu. Pastarasis žodis greičiausiai buvo atspindys *blōkstu < *blāg-stu, iš *blāg-, tęsiančio pide. *b^hleh₂g- „mušti, smogti, trenkti“, plg. lot. *flāgō ⇒ *flāgitāre* „atkakliai siekti, reikalauti“. Priegaidės nebuvimas aiškintinas antevokalinio alomorfo *blošk-V* apibendrinimu.

liet. **dogmė** „lopinys, plotma dirvoje, pievoje“ (*Pieva išdegė dogmėmis*), **dógsnis**, *-io* „t. p.“ (*Šiomet, kaip sausa vasara, kviečiai dógsniais išdžiuvo, dogsniais žali. Pieva išėsta dógsniais*). Lietuviška šaknis *dóg-* sietina su pide. *d^heh₂g-, plg. gr. θήγω „galąsti, smailinti; raginti, skatinti, duoti impulsą“.

liet. **drovėtis**. Tokios darybos pavyzdys kaip liet. *atgyvėti* „atgyti“ iš *gyvas* leidžia įžiūrėti žodyje *drovėtis* vb. denominativum, pa-

darytą iš adi. vb. *dróvas „bailus, drovus“ < pb. *drāua- < pide. *dreh₂-uo-, etimologinė reikšmė – „toks, kuris bėga, bėgantis, sprunkantis“. Šaknis *dreh₂- „bėgti, sprukti“, plg. gr. ἀποδιδράσκω „pabėgti, pasprukti (paprastai slaptai)“, aor. ἀπέδραῶν „pabėgau“, ved. *drātu* „tegul bėga“, *dadrur* 3 pl. pf. „išbėgo, išsilakstė“. Būdvardis *drovūs* „nedrąsus, baikštus, bailus“ galėjo gauti 4 kirč., žodį *dróvas (1 kirč.) keičiant *u*-kamiengalio dariniu, plg. tarm. *storūs* ⇐ *stóras*.

liet. **dógsnis** žr. *dogmė*.

liet. **dvóti**, *-ju*, *-jau* „niekus kalbėti“ (*dvókla* comm. „kvailokas, apykvailis, žioplys“) < pb. *dūā- < pide. *dūeh₂- „tolti“ ir panašiai, plg. gr. δηρός, dor. δᾶρός „ilgas, per ilgas, lėtas“ (*dūā-ro-). NL *duh₂-: ved. *dūrā-* „tolimas, nutolęs“ (*dūtā-* m. „pasiuntinys, kurjeris“), het. *tūwa-* „nutolęs, tolimas“, lot. *dūdum* „seniai“.

liet. **kópti**, *kópiu*, *kópiau*, plg. lat. *kāpt*, *kāpju*, *kāpt* „lipti, ropštis, kopti į kalną, sėstis (ant žirgo)“, *izkāpt* „išeiti, nultipti (nuo vėžimo), išlipti, nusileisti ant žemės, išlipti į krantą (*izkāpt malā*)“, *pakāpt* „šiek tiek palypėti, sunkiai vilktis“, refl. *kāptiēs* „(apie gyvūnus) poruotis“ (etimologinė reikšmė – „lipti, ropštis“, plg. vok. *besteigen*). Gali būti atspindys pide. *keh₂p- „paimti, apkabinti, apglėbti, pagauti, pagriebti“, tarus, kad lipimas į viršų sietinas su medžio kamieno *apkabinimu*, plg. NL lot. *capiō* „paimti, (pa)griebti, paimti, gauti; griebti, imti į nelaisvę; turėti pakankamai vietos kam nors, patalpinti, apimti, apglėbti, aprėpti“, gr. κάπτω „godžiai, gobšiai ryti“ (*kh₂p-ǰé-), OL got. *hōf* 3 sg. „pakėlė į viršų“.

liet. **sóra**, pl. *sóros* „*Panicum miliaceum*“, SD «jagły, milium» (vedinys *sórinis*), lat. *sāre* sen. „soros“ (Elger). Gal *sār-ā- pagal kilmę yra abstrakčios (kolektyvinės?) reikšmės darinys („sotumas“) iš veiksmožadinės kilmės -ro- daiktavardžio: *sā-ro- < pide. *séh₂-ro- „sotus, sotinantis“. Tuomet ši šaknis būtų bendra su *só-* žodyje *sótis* (žr. aukščiau). Dėl reikšmės plg. lenk. *syta* „vanduo su medumi, medaus nuoviras“ :: *syty* „satiatus, saturatus“.

liet. **tolùs**, -ì „nutolęs, tolimas“, lat. *tāls*. Adv. *tolì*, lat. *tālu* (spr. *tālis* „toliau“). Ginčytinas atvejis. Svarstyta galimybė susieti pb. *tāl- su parodomojo įvardžio šaknimi ide. *tā- < pide. *teh₂- (plg. aukščiau liet. *tóks*), ypač su išplėsta šaknimi *teh₂-l- kaip žodyje lot. *tālis* „toks, tokios rūšies, toks didelis, toks reikšmingas“ < *teh₂-li- bei gr. τηλίκος „esantis tokio amžiaus, toks senas arba toks jaunas; toks didelis, toks įžymus“. Etimologinė reikšmė – „toks tolimas, toks nutolęs“.

liet. **šiōptis**: *nusišiōpti*, -ia, -ė „nuliūsti, susirūpinti“. Jei *šiōp-* pakeitė akūtinį *šiōp-, šis atvejis lygintinas su veiksmažodžiu gr. σήπεται „pūva, trūnija (apie medieną), yra (apie audinį, gyvą organizmą)“ < pgr. *kīāp-e- iš pide. *kīeh₂-p- (pf. σέσηπα; adi. σηπτικός „sukeliantis puvimą, pūdantis; skaidantis“).

liet. **šiōšė** „(riešuto) kevalas, (grūdo) kiautas, lukštas“, t. p. „nusišpęs, sulysęs, nuo ligos sublogęs žmogus“, *šiōšis*, -ies f. „suskilinėjusi, atšokusi medžio žievė“ (*Nulupk nuo beržo šiōšies pakurui*). Izoliuota forma. Dėl *šīāš- akūto svarstyta transponacijos galimybė pide. *kīeh₂-k- (plg. pide. *kīeh₂-p- s. v. *šiōptis*). OL alternantas galėtų būti veiksmažodis *šiuōšti*, -u, -iau „peikti, smerkti“ < pb. *šiōš- < *kīoh₂-k-. Vediny: *šiuōšlys* „kas viską peikia, viskuo nepatenkintas“.

N.B. 1. Tam tikrais atvejais vietoj balsio liet. *o* < pb. *ā < pide. *eh₂ pasirodo dvibalsis liet. *uo*. Tai nulemta tam tikros apofoninės inovacijos: pirminis santykis *uo* :: *o*, kai *uo* buvo *o* laipsnio atspindys (liet. *uo* iš *ō < *oh₂), *o* *o* – *e* laipsnio atspindys (liet. *o* iš *ā < *ah₂ < *eh₂), įgijo formą *uo* → *o*, plg.:

(1) *búožė* „lazda, pagalys su drūtesniu galu; kūlimo, smulkinimo, trupinimo įrankis; vėzdas, strampas, kuoka, burbuolė, vyskupo lazda, skeptras“ vietoj *bōžė. Rekonstrukcija: *bāž-ījā – vedinyš iš žodžio *bāžu- < pide. *b^hāǵ^h-u- < *b^heh₂ǵ-u- „ranka, uolektis“, plg. ved. *bāhú-*, av. *bāzu-* „ranka; (žvėries) priekinė letena“, gr. πῆχυς, eol. πᾶχυς m. „ranka, uolektis kaip ilgio matas“, lot. *trifāx*, -fācis „trijų uolekčių ilgumo ginklas“.

(2) *stumuō* vietoj *stomuō* žr. aukščiau s. v. *stóti*.

N.B. 2. Baigmuo pb. *-ā < *-eh₂ yra sutrumpėjęs į liet. -ā (inova-cija palyginus, pvz., su slavų -a), pvz., liet. **kainà** :: sbžsl. *cěna* „ver-tė, kaina“ < pide. *k^uói-neh₂-, plg. gr. ποινή „piniginis atlyginimas už žmogžudystę, bauda; užmokestis, bausmė, nuostolių atlyginimas; kerštas“, av. *kaēnā*- „nuostolių atlyginimas, bausmė, kerštas“.

N.B. 3. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *k^ueh₂- „gauti, įsigyti“ (gr. ἐπαράμην), *k^heh₂d- „rūpintis, jaudintis“ (gr. κήδομαι, av. *sādra*-), *k^hieh₂- „išsijoti“ (gr. tarm. σήθω, het. *kinanzi*), *mneh₂- „galvoti, matyti“ (gr. μιννήσκω, luv. *manāti*), *(s)neh₂- „maudytis, plaukioti“ (ved. *snāti*, lot. *nāre*, *nāuī*), *^ueh₂d^h- „peržengti“ (lot. *uādō*, sisl. *vaða*). — Trūksta liet. EL *gró-C < *g^ureh₂- prie NL *gīrnos* (§ 3.6.4.1).

3.3.1.3. Pozicija eh₃C

liet. **aštuoni**, lat. *astuōni* – vedinys iš pb. *aštuo < pbsl. *aštō < pide. *h₃ekteh₃-, plg. gr. ὀκτώ, lot. *octō*, ved. *aṣṭá*, *aṣṭáu* (trūksta sl. †osta).

lat. **duôt** žr. *dúoti*.

liet. **dúoti** (*dúodu*, *daviaū*), lat. *duôt* (*duōdu*, *devu*) „t. p.“ < *dō-C < pide. *deh₃-, plg. sbžsl. *dati* „duoti“, prs. *damī*, 3 pl. *dadetŭ*, gr. δίδωμι „duodu“, lot. *dōs*, *dōtis* f. „kraitis, dovana, nuosavybė, gabumas“. — OL: gr. δῶρον, sbžsl. *darŭ* < *doh₃-ro (§ 3.3.2.3).

sbžsl. **-jasati** žr. *júostas*.

liet. **júostas** „apjuostas“ < *jōs-ta-. Iš šaknies pide. *(H)jeh₃-s- „apjuosti“. Priesagos -to- darinys kaip žodžiuose av. *yāsta*- ir gr. ζωστός „apjuostas“ :: ἔζωσα aor. „apjuosiau“, plg. liet. *júosiu*, *júosti* :: sbžsl. *pojašō*, *pojasati*.

liet. **plúostas** „keltas upėje“ (var. tarm. *plúoštas*) – postverbalinis vedinys iš *plúost-yti, aiškintinas darinio *plúo-styti reanalize. Pa-

ralelės: *pláustas* „tiltelis virš vandens skalbiniam skalbti“ ⇐ *pláustyti* „maudyti, skalauti“, *daígstas* „daigas, sodinukas“ ⇐ *daígstyti*. Darinys *plúo-styti buvo iteratyvas iš išnykusio veiksmažodžio *plúoju, *plúoti < *plō-je- < pide. *pléh₃-je-, plg. gr. jon. πλώω „plaukiu, irkluoju, keliauju jūra; plūduriuoju, plaukioju (vandens paviršiuje)“ (aor. homer. ἀπέπλω), sangl. *flōwan* „tekėti, bėgti (apie upę, vandenį)“ ⇐ pgerm. *flō-ja-. LIV² 485 neatsižvelgta į lietuvių kalbos pavyzdį. Šaknis *pleh₃- yra *aniť* tipo *pleu- šaknies sinonimas, plg. sbžsl. *plovø pluti*, liet. *pláuju*, *pláuti*.

liet. **pró-** žr. *pruôjãm*.

lat. **pruôjãm** adv. „į šalį, šalin, nuo kelio“ < pb. *prō-C < pide. *preh₃- „prieš“ (lot. *prō* „prieš (apie vietą); už, vietoj“, gr. πρῶην „neseniai“, πρῶί, πρῶ „anksti“, sva. *fruo* „anksti“, ved. *prātár-* „anksti, ryte“). — Liet. **pró-**: *própernai* „prieš dvejus metus“, *prósenis*, kur *pró-* eina vietoj †prúo- < pbsl. *prō-C (dėl paralelių žr. §§ 3.3.2.1–3.3.2.2).

rus. **znatъ** žr. *znuôts*.

lat. **znuôts** „žentas“ < *žnō-ta- < pide. *ǵneh₃-to- „pažįstamas“, plg. NL gr. γνωτός „žinomas, garsus, pažįstamas“, lot. *nōtus* „t. p.“ (vietoje *gnātus, plg. *gnārus* „žinomas, garsus“), ved. *ájñāta-* „nežinomas“. Taip pat plg. EL gr. ἔγνωω „atpažinau“, lot. (g)*nōscō* „pažinti, sužinoti“, sbžsl. *znaxŭ* 3 sg. „žinojo, išmanė“. — Rus. *znatъ* f. „pažįstami; aristokratija“ < *žnō-ti- < *ǵneh₃-ti-, plg. gr. γῶσις f. „tyrimas, pažinimas, pažintis su kuo“. Dėl EL su priesaga -ti- plg. lot. *cōs*, *cōtis* f. „aštrus akmuo, uoliena, galastuvas“ < *kō-ti- < pide. *kéh₃-ti- arba liet. *stotīs*, *stótīs* „sustojimas, sustojimo vieta“ < *stā-ti- < pide. *steh₂-ti-. — Atitinkamos šaknies NL randame liet. *pažinti*, *pažįstu*, lat. *pazīt*, *pazīstu* < *žin-C < *ǵnh₃-C (§ 3.6.4.7).

Abejotini pavyzdžiai:

liet. **púota** tarm. „pokylis su gėrimu“ (b. k. *puotà*) veikiau yra o laipsnio darinys, *poh₃-teh₂- (žr. § 3.3.2.3).

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *b^heh₃g- „kepti, apkepti, kepinti“ (gr. φάγω, sangl. *bacan*), *b^hleh₃- „žydėti“ (sangl. *blōwan*, lot. *flōs*, -*ris*), *h₂neh₃- „smerkti, peikti“ (het. *han-nari*, gr. homer. ὄνομαι), *kleh₃d^h- „itempti“ (gr. κλώθω), *pleh₃- „plaukti, plaukioti“ (sangl. *flōwan*, gr. πλώω).

3.3.2. Pozicija po o

Laringalo išnykimas šioje pozicijoje sukėlė tik kompensacinį pailgėjimą, kadangi balsio o tembras laringalinės fonemos aplinkoje nepakito, plg.:

3.3.2.1. Pozicija */oh₁C/ > /ō/²³ > liet. uo

liet. **brúožas** < *brōža- < pide. *b^hroh₁ǵ^h-o-. EL: *brēžti* § 5.1.1.

lat. **buōžitiēs** „šiauštis, šieurpti“ < *bōž-ī- < pide. *b^hoh₁ǵ^h-eje-, iteratyvas. Čia taip pat priskirtinas kvazipirminis veiksmazo-dis lat. *buōžtiēs*, -*žuōs*, -*zuōs* (be kita ko) „šiauštis, šieurpti, pykti, rodyti nepasitenkinimą“, plg. sva. *bāgan* „ginčytis, bartis“ (*bēg-), sair. *bág* f. „kova“ (*bāgā). — N.B. Pagal formą čia galima būtų priskirti ir veiksmazodį lat. *bēzt* „berti, barstyti, glausti prie savęs, rinkti“ < *bēž- < pide. *b^heh₁ǵ^h-, bet jo reikšmė verčia šia sugretinimo galimybe suabejoti.

psl. ***gaditi** < pide. *g^uoh₁d^h-eje-, plg. bžsl. *gaditi*, *gaždō* „detes-tari, uituperare“, rbžsl. *gaditi* „plūsti, koneveikti, piktžodžiauti“, slovén. *gáditi* sen. „bjaurėtis, kelti pasibjaurėjimą“, srbkr. *gāditi* „plėšti garbę, šmeižti, užgaulioti“, rus. *gádit'sja* „purvintis, teptis; gesti, irti“. Plg. EL liet. *gėda* (§ 3.3.1.1).

²³ Plg., pvz., gr. θωμός „krūva“, got. *doms* „nuosprendis“ < *d^hoh₁-mo-, OL iš pide. *d^heh₁- „padėti“ (plg. § 1.7.2.1).

psl. ***kvapiti** „skubinti, raginti, varyti“ (refl. *kvapiti sę „skubėti, skubintis“), ček. *kvapiti*, lenk. *kwapić* „raginti, skubinti“, ukr. *kvapyti* „t. p.“ < *kṷōp-ī- ← pide. *kṷoh₁p-eje-, OL causativum iš *kuh₁p- (plg. bžsl. *kypěti*, liet. *kūpėti* § 3.3.3.2). EL *kṷeh₁p- nėra paliudytas. Taip pat žr. psl. *kvasiti (§ 3.3.2.4).

lat. **luōžāt** „šliaužti, vilktis žeme“ (*luōža* „kas sėlina, bastosi aplinkui“) < *lōž-ǵā-. Greta šių žodžių sbžsl. *lažo*, *laziti* „landžioti“ < *lōž-je-, -eje-. Iš pide. OL *loh₁ǵh- „lipti“. EL: lat. *lēzēt*, *lēžāt* (§ 3.3.1.1).

lat. **pluōsīt** žr. *plúoštas*.

liet. **plúoštas** „plaušai; ryšulys, glėbys (šieno, šiaudų), posmas, saujelė (linų), kuokštas, sruoga (plaukų), (popierių) šūsnis“ < *plōš-ta-, etimologinė reikšmė – „tai, kas nurauta, išplėšta, ištraukta“; lat. *pluōsīt*, -u, -īju „draskyti, plėšyti“. Iš pb. *plōš- < pide. *ploh₁k-, plg. psl. *plas-, sček. *plasati* „lacerare“. EL: *plēšti* (§ 3.3.1.1).

sbžsl. **razū** žr. *rúožas*.

liet. **rúožas** „linija, brūkšnys, juosta, žemės rėžis, plotas“, sbžsl. *razū* „smūgis, kirtis“ < pbsl. *rōža- < pide. *uroh₁ǵ-o-, plg. dar liet. *rúožtas* „žemės rėžis“. EL: *rēžti* (§ 3.3.1.1).

Abejotini pavyzdžiai:

liet. **bódisi** (šalia *bōdisi*), *bodėtis* „jausti kam priešišką jausmą, nemėgti, nekęsti, vengti“. Nesangražinis: *bodėti* „kęsti badą, mirti badu“, SD *bodžiu* «mrę głod». Inchoatyvinis veiksmažodis -*bósta*, -*bódo*, -*bósti* (prvb. *at-*, *į-*, *nu-*, *pa-*) „nusibosti, įgrįsti, įkyrėti, pajurti“. Atspindys *bod-* < *bād- greičiausiai nėra fonetinis (trūksta sąsajų, leidžiančių rekonstruoti pide. *b^heh₂d^h-). Tokie atvejai kaip *boginti* vietoj *buog-* (< *b^hōg-) arba *sodinti* vietoj *suod-* (< *sōd-) leidžia manyti, kad lietuvių kalboje *bod-* fonetiškai pagrįstą formą **buod-* galėjo pakeisti dėl analogijos, tiksliau, įvykus antrinei baltų kalbų apofonijai *ē ⇒ *ā, analogiškai santykiui *e ⇒ *a trumpųjų balsių sistemoje. Kaip pradinį alomorfą atkūrus **buod-*, tokia forma

paiškinama kaip OL alternantas *bōd- < pide. *b^hoh₁d^h- susiejama su šaknimi *b^heh₁d^h- „skatinti, raginti, lenkti (prie ko nors), reikalauti“, plg. ved. *bád̥hate* „skatina, ragina, verčia, varo“, *abibhatsata* 3 sg. „pajuto pasibjaurėjimą, pasišlykštėjimą“, sbžsl. *bēda* „vargas, skurdas, kančia, skausmas, bloga lemtis, bėda“.

N.B. 1. Iliustruoti aptariamą poziciją taip pat galima tokiais *oh₁, kurie kilo iš *h₃eh₁, plg.:

liet. *úoksas* „drevė, šova, išpuvusi skylė medyje“. Pakeistas iš *úosas „anga, skylė“, įterpiančią *k* pozicijoje prieš *s*, panašiai kaip *áuksas* iš *ausas. Pliet. *uos- < *ōs- tęsia daiktavardžio šaknį pide. *h₃éh₁-s- „lūpos“, gen. sg. *h₃(é)h₁-es-os, plg. lot. *ōs*, *ōris* n. „lūpos, burna, nasrai, snapas; anga, skylė, įėjimas, gerklė“, het. <a-i-iš>, gen. sg. <iš-ša-a-aš> „lūpos“, ved. *āsá* instr. sg. „lūpomis“, taip pat adv. „prieš ką nors, kam nors dalyvaujant, kieno nors akivaizdoje, matomu būdu“, cps. *anás-* „be lūpų“, *svás-* „dailiomis lūpomis“, sair. *ā* „lūpos“, snord. *óss* „upės žiotys“. Vardažodinės kilmės dariniai iš *uos- yra: (1) liet. *úostas* „upės žiotys, uostas“, įterpus *k*: lat. *uōksts*, *ùoksts* m. „išeinamoji anga, virškinimo trakto anga, užpakalis“, (2) lat. *uoksta* „genio iškalta anga medžio kamienė“.

N.B. 2. Jeigu adv. *prō „prieš“ kilo iš *pro-h₁, t. y. iš daiktavardžio **pro* instr. sg. formos, kaip mano Schrijveris (1991, 81), tai čia reikėtų perkelti ir žodį lat. **pruôjām**, minėtą § 3.3.1.3.

N.B. 3. Parodomojo įvardžio instr. sg. forma pide. *to-h₁ „tuo“ duoda pb. *tō > liet. **tuõ**. Darybos požiūriu plg. pide. gen. sg. *tō-s(i)o, dat. sg. *tó-smōi.

N.B. 4. Galūnė pide. *-oh₁:

Dviskaitos nom. galūnė: pb. *-ō < *-oh₁ sutrumpėja prieš pauzę ir pavirsta -u, plg. liet. **dù** m. su pliet. *dvuo < pb. *duō < pide. *duo-h₁, plg. ved. *dvā* „du“, gr. δώδεκα „dvylika“.

Instr. sg. galūnė *oh₁- sutrumpėja prieš pauzę į -u, pvz., *su výru* < *uīrō < *uiHr-oh₁.

3.3.2.2. Pozicija */oh₂C/ > /ō/²⁴ > liet. uo

liet. **glúodas** SD «gładki» < *glōda- < pide. *g^hloh₂d^h-o-. EL: *glódžiu, glósti* § 5.1.2.

liet. **klúonas** „grendymas javams kulti“ < *klōna- < pide. *kloh₂-no-. Etimologinė reikšmė – „klojimas, vieta, kur javai klojami (kulti)“, plg. EL *kleh₂-: liet. *klóti* „dėti, tiesti“.

lat. *lāpa* žr. *lópė*.

liet. **lópė** „skala, deglas“, lat. *lāpa* „t. p.“ (⇒ vb. denom. *lāpīt, -īju* „apšviesti vandenį skala, žuvaujant žeberklu“). Šie žodžiai vartojami vietoj liet.-lat. *luop- < pide. *loh₂p-. Antrinį o vietoj uo taip pat randame žodžiuose liet. *prósenis* vietoj *prúosenis (lot. *prō*), *glóbt* vietoj *glúobti (plg. EL *glēbti*), *lōkyti* šalia *luōkyti*. Nurodyta pirminė forma sudaro OL alternantą šalia vb. het. *lāpta* „ruseno“ < pide. *leh₂p-.

sbžsl. **rarū** „triukšmas, rikšmas, klegesys, šurmulyš“ < *rō-ra- iš pide. *róh₂-ro-, plg. sisl. *rómr* „balsas, garsas“ (plg. anksčiau lat. *rātiēs*).

liet. **šúok-** < pide. *kōh₂k-: *šúokoti* „judėti, eiti pasišokinėjant“, *šúokčioti* „šokinėti (apie varlę, žvirblį), *šúokuoti* (apie supančiotą arklį“, *šúokiais* adv. „pasišokinėjant“, plg. EL *kēh₂k- > *käh₂k- > liet. *šókti* (§ 3.3.1.2).

Ne visau aiškūs pavyzdžiai:

srbkr. **gàziti, -im** „bristi (per purvą, sniegą, žolę); traiškyti (vynuoges, slyvas); tvirtai žengti, minti, naikinti“. Dėl šio žodžio struktūros galima jį laikyti OL dariniu, pbsl. *gōž-ī- < pide. *g^(u)oh₂ǵ^h-eje-. Šaknis liet.-lat. *gāž- < g^(u)eh₂ǵ^h-, plg. liet. *góžti*, lat. *gāzt* (§ 3.3.2.1)²⁵.

²⁴ Plg., pvz., gr. φωνή „balsas“, lot. *fāma* „žinia“ < *b^hoh₂- (§1.7.2.1).

²⁵ Nesusijęs yra alomorfas liet. *gúož-* žodžiuose *įsigúožti* „apsigyventi, įsikurti kur“, *susigúožti* „susiriesti“; jis yra *gūž-*, kurį randame tos pačios reikšmės veiksmažodžiuose *įsigūžti*, *susigūžti*, alternantas. Plg. *apgūžti* „(apie vištą) sparnais apgaubti viščiukus, pri-

liet. tarm. **púošiu**, *púošti* (b.k. *puošù*, *puošti*) (plg. lat. *puôst*, *pùost* „t. p.“), *pasipuošti*, *nupuošti*. Jeigu akūtinis variantas yra senesnis, tai galime kildinti *puoš-* iš pb. *pōš- < pide. *poh₂ḳ-. OL darinys iš išnykusio pb. *pāš- < pide. *peh₂ḳ- „jungti vieną su kitu, sutvirtinti“, plg. het. *paske-* „pakelti, sutvirtinti“, got. *fāhan* „gaudyti, čiupti, griebti“ (žr. LIV² 461). Heidermannsas (1993, 181–182) šiuo atveju dar prideda got. *fagrs* „atitinkamas, tinkamas, naudingas“, sva. *fagar* „spindintis, puikus, gražus“ ir umbr. *pacer* „palankus, geranoriškas“ (etimologinė reikšmė – „gerai pritvirtintas“ ⇒ „tinkamas, reikiamas“ ⇒ „gražus, puošnus“). — Liet. *púošiu*, inf. *púošyti anksčiau galėjo būti iteratyvinis esamasis laikas iš *pōšu, plg. lat. *pluôst* „(nu)rauti, (nu)traukti“ ← *plêst* < *pleh₁ḳ-. Pagal formą *púošyti atitikmuo būtų sangl. *fōgian* „jungti, vienyti“ < *poh₂ḳ-éje-.

liet. **sántuoka**, galbūt su antriniu *k* vietoj *santuoga. Tuomet tai būtų darinys pb. *san-tōg-ā „sujungimas, susiejimas, sąryšis“ su šaknimi *toh₂g-, taigi OL lyginant su pide. *teh₂g- „paliesti, paimti“, plg. atspindį liet. *tog-*: *prítógti*, *-tógstu*, *-tógau* „prisirišti prie ko nors“, *sutógti* „sutikti, suartėti, susidraugauti, susigiminiuoti“ (žr. *tógti*, § 3.3.1.2.). Yra paliudytas veiksmazodžio *sutógti* variantas su kamiengalio *-k-*: *sutókstu*, *sutókau*, *sutókti* (LKŽ_{xvi} 482).

N.B. Tematinio prezenso 1 sg. galūnė: pb. *-ō iš pide. *-o-h₂ sutrumpėja prieš pauzę ir pavirsta *-u*, plg. liet. **nešù** < *nekō < *h₁nek-oh₂ (šalia refl. *nešúosi*).

3.3.2.3. Pozicija */oh₃C/ > /ō/ > liet. uo

sbžs. **darū** „dovana“ < pide. *dóh₃-ro-, plg. gr. δῶρον „t. p.“ Su kita priesaga: lot. *dōnum*, ved. *dánam* „dovana“ < *dóh₃-no-. EL *deh₃- : liet. *dúoti*, sbžsl. *dati* (§ 3.3.1.3).

glausti“, *sugūžti* „įsikurti lizde, apgaubti sparnais“, *gūžėti*, *-ja*, *-jo* „prisidengus tupėti šilumoje, po motinos sparnu tupėti, šildytis lizde“ (pide. *g^heųg^h- „paslėpti“ šeima).

liet. **púota** tarm. „pokylis su gèrimu“ (b. k. *puotà* 4 kirč.) gali bŭti pide. *póh₃-teh₂- atspindys, plg. gr. πῶμα „gèrimas“ < *póh₃-m̃ arba *péh₃-m̃, plg. tipą δέρμα, σπέρμα²⁶, ved. *somapáḥ* „geriantis somá“.

3.3.2.4. Pozicija */oHC/ > /ō/ > liet. uo

liet. **dúona**, lat. *duōna* „duonos riekutė“ < pide. *dō-nā- < pide. *d^hoH-neh₂-, plg. ved. *dhāná-* „kepinti javų grūdai, sėjos grūdai“.

psl. *kvasiti „raugti, rauginti, daryti taip, kad fermentuotų“, srbkr. *kvāsiti*, rus. *kvásitʹ*, ček. *kvasiti*, lenk. *kwasić* < *k_uōs-i- < pide. *k_uoHs-eje-, OL causativum iš *kuHs-, plg. psl. *kysnŭti (§ 3.3.3.2). EL *k_ueHs- nebuvo paliudytas. Taip pat žr. psl. *kvapiti (§ 3.3.2.1).

liet. **úolektis**, acc. sg. *úolektį* f. m. „ilgio matas, lygus atstumui nuo alkūnės iki pirštų galų“, gen. pl. *uolektĩ* (lat. *uōlektis* „alkūnė“, spr. *woaltis* EŽ „uolektis“)²⁷, < pb. *ōl-ek-, iš pide. *HoHl-. Šaknies vokalizmas primena gr. ὠλένη f. „alkūnė, dilbis“ < *ōlen- < pide. *HoHl-en- (lot. *ulna* „alkūnė, ranka; uolektis“ iš *olena < *ōlena). Formų *ōlek- ir liet. *alk-* (*alkúinė*) diferenciacijos detalės iki šiol nėra patikslintos.

liet. **úosis**, -io, lat. *uōsis*, -ša < pide. *HoHs-i-. Su kita priesaga srbkr. *jāsēn*, rus. *jásenʹ*, lenk. tarm. *jasień*, slenk. *jasion* „uosis“. — Nuo šių darinių apofonijos požįūriu skiriasi lot. *ornus*, -ī „kalnų uosis“ < *ōšē-no-, vels. *onn*, sair. *uinnius* „uosis“ < *ōš-no-, arm. *hacʻi* „t.p.“, sva. *asc*, sisl. *askr* < *os-k- – visa tai iš pide. NL *HH-os- arba *Hh₃-es- (žr. Schrijver 1991, 77).

²⁶ Panašią dviprasmybę, susijusią su *h₃ aplinka, randame ir žodyje gr. ὄμμα n. „akis, akivaizda, veidas“ iš *óp-ma < pide. *h₃ók-m̃ arba *h₃ék-m̃.

²⁷ Sliet. *uolaktis* SD «łokieć, miara łokciowa», *uolaktinis*, *vienų uolaktį turįs* SD «łokciowy, łokietny», *uolakčius* SD «łokietnik, pigmæus».

N.B. Baigmuo pide. *-oH:

liet. **abù** m. < pb. *abuo, taip pat sbžsl. *oba* m. „abu“, kilo iš pbsl. *abō, o pastarasis – iš varianto pide. *h₂eb^hoH²⁸. Kitose kalbose randame pide. *h₂emb^hoH atspindžių, plg. gr. ἄμφω „abu, abudu“, lot. *ambō* „abu kartu paėmus; vienas ir kitas atskirai paėmus“ (§ 1.7.2.3). Nazalizacijos nebuvimas šaknyje lieka nepaaiškintas, plg. gr. ὄφις ir ved. *áhiḥ* „gyvatė“ greta liet. *angis* „nuodinga gyvatė“.

3.3.3. Laringalo išnykimas po i ir po u

Laringalo išnykimas pozicijose iHC, uHC sukelia tik kompensacinį pailgėjimą, plg.:

1. /ih₁C/ > /ī/, /uh₁C/ > /ū/
2. /ih₂C/ > /ī/, /uh₂C/ > /ū/
3. /ih₃C/ > /ī/, /uh₃C/ > /ū/
4. /iHC/ > /ī/, /uHC/ > /ū/

3.3.3.1. Pozicija iHC

lat. **bītiēs**, prs. *bīstuos* „bijoti, gąsdintis“ < pide. *b^hiH-C iš šaknies *b^heĭH- „išsigąsti“, plg. antevokalinę poziciją lat. *bijuōs*, liet. *bijóti* (§ 3.4.3.1). EL: lat. *biédēt* (§ 3.6.3.9).

lat. **cītiēs**, prs. *cīstuos* „kovoti, grumtis, galynėtis, stengtis, mėginti“ < *kih₂-C, prt. *cijuos* < *kih₂-V (i.j laringaliniame hiate, § 3.4.3.1). Šaknis pide. *keĭh₂- „išjudinti“, plg. gr. κίνυμαι „judu“, κινέω „judinu“, lot. *cieō*, *-ēre* „(pa)judinti, (iš)judinti, skatinti, raginti, kurstyti (taip pat kovą)“.

²⁸Dėl sutrumpėjimo formoje *abū* plg. liet. *nešū* < *nešuo (sangr. *nešúosi*) < ide. *nekō < pide. *h₁nek-o-h₂ (§ 3.3.2.2).

sbžsl. **či-**: *počiti* „ilsėtis“ < *kī-C < *k^uih₁-C, plg. EL pide. *k^uieh₁- „ilsėtis“ (lot. *quiēui*). OL: sbžsl. *-pokojiti* „nuraminti“.

lat. **dīdīt** „šokdinti, judinti, sukti; mankštinti, muštruoti (rekrūtus)“ – kauzatyvinis -ī- darinys iš prs. intr. *dīda < *dih₁-d^he- „greitai sukasi“, plg. NL-C ved. *dīyanti* 3 pl. „skrenda“ < *dih₁-jé-, EL-C lat. *diēt* (§ 3.6.3.9), EL-V lat. *deju* (§ 3.2.1.1.1).

liet. **dýgti**, *dýgsta*, *dýgo* „(apie augalus, sėklas) leisti daigą, augti, želti“, *dyglỹs* „geluonis“ :: lat. *dīglis* „daigas“ < pide. *d^hiHg^u-C, plg. lot. *figō* „pritvirtinti, prikalti, pradurti“. EL: liet. *dīegti* „gelti, sodinti (augalus)“, OL: *dāigyti*, *dāigas*.

lat. **dzīsla** žr. *gýsla*.

lat. **dzīt** žr. *gýti*.

lat. **dzīvs** žr. *gývas*.

liet. **gýdyti** žr. *gýti*.

liet. **gýsla**, lat. *dzīsla*, *dzīksla* „t. p.“, spr. *pettegislo* EŽ „rankos arterija“. Kaip ir sbžsl. *žila* „vena, nervus“, srbkr. *žīla* „gysla“, iš pbsl. *gī-slā-. Panašiai kaip *gijà* (§ 3.4.3.1) atspindi nykstamojo laipsnio alomorfą iš pide. *g^u(h)ieH-, plg. lot. *filum* „siūlas, voratinėklis, styga“ < pide. *g^u(h)iH-lo-. Slavų kalbose taip pat yra žodis *žiča* srbkr. „siūlas, dervasiūlis“ iš *gī-kā- ir būdvardis *židūkū, slenk. *žydki* „lankstus, liaunas, stangrus (apie rykštes, vyteles)“, greičiausiai padarytas iš prs. *židetū < *gī-de- „yra toks, kad galima įtempti (kaip temple), supinti (kaip šakeles, vyteles)“.

liet. **gýti**, *atgýti* „atgimti, pasveikti“, *pagýti* „pasveikti“, *igýti* „gauti, įsigyti“, lat. *dzīt*, *atdzīt*, *-dzīstu* „atgimti“ < pide. *g^uih₃-C, plg. sbžsl. *ožiti* „atgyti“, rus. *zažítb* „pasveikti“ ir t. t. Antevokalinėje pozicijoje plg. prt. liet. *atgijo*, lat. *atdžiju* iš *gij-ā- < *g^u-ih₃-V (§ 3.4.3.1). — Liet. *gýdyti* kauzatyvinė etimologinė reikšmė – „daryti taip, kad kažkas atgyja, pasveiksta“ arba „išlaikyti gyvą“, lat. *dzīdināt* „gydyti“. — EL *g^uieh₃- „gyventi“. Antrinis EL g^uejh₃- ⇐ *g^uih₃-, pvz., gr. βέομαι „gyvensiu“ (coni.-fut. *g^uejh₃-e-), pb. *gēj-C: lat. *dziédēt* „gydyti“, iter. *dziédināt*. — liet. *gývas*, lat. *dzīvs* „gyvas“,

spr. *gijwans* acc. pl. „gyvus“, sbžsl. *živŭ* < pide. *g^uih₂-uó-. Pirminis priesagos -uo- vedinys, plg. ved. *jivá-*, lot. *uīuus*. Dėl priesagos plg. liet. *šývas*, lat. *sīvs*.

liet. **gývas** žr. *gýti*.

liet. **Grýva** žr. *grýva*.

lat. **grýva** „upės žiotys“, srbkr. *grŭva* „arklio karčiai“, rus. *gríva* „t. p.“ < pide. *g^uriH-ueh₂-, plg. ved. *grívā-* f. „sprandas, karčiai“, av. *grīuuā-*. Tarp lietuvių kalbos pavyzdžių pateikiamas upėvardis *Grýva*, turintis atitikmenį latvių kalboje *Grīva* (dar plg. pievos pavadinimą *Grīvi* m. pl.).

srbkr. **grŭva** žr. *grŭva*.

lat. **īze** „juosta, ruožas, rėželis“, *īze zemes* „žemės rėžas“, suskardėjęs plat. *īsē. Šaknis *īs- < *(H)ih₃s- yra *saṃprasāraṇos* tipo NL forma iš *īōs- < pide. *(H)ieh₃s-, plg. liet. *júosiu*, *júosti*, *júosta*, *juostas* (adi.), bet lat. *juôžu*, -zu, *juôzt* „apjuosti“.

srus. **kriti** „pirkti“ (prs. *krŭnju*) < pide. *k^urih₂-. Šaknis *k^ureih₂- „išigyti mainais“, plg. ved. *krināti* 3 sg. „perka“, gr. *πρίατο* „nusipirko“ (vietoj *prīto < *k^urih₂-to), gr. mik. *k^uriato* „t. p.“

liet. **krýtis**, -ies 1 kirč. f. „tinklelis žuvims gaudyti; samtis žuvims ar vėžiams; rėčio medinis lankas“ (*širdiēs krýtis* „perikardas, širdi-plėvė“), su metatonija: *krytis*, -iēs 4 kirč. f. „ledo lytis“, < pide. *kriH-C (taip pat plg. suskardėjusį variantą su *gr-*: *grýtis*, -ties „tinklas ilgu kotu“²⁹). Abu lietuvių kalbos dariniai yra lyginami su graikų kalbos žodžiu *κρίσις* f. „atskyrimas, skirtumas“ < *krī-ti-, abstr. iš prs. *κρίνω* „atskiriu, išskiriu“. NL-V: *krījas* arba *krijà*, lat. *krijāt* (§ 3.4.3.1). EL-C: lat. *kriēt* (§ 3.6.3.9).

liet. **lýnas** „Tinca vulgaris“, lat. *līns*, *līnis*, spr. *lins* EŽ „t. p.“ ir sl. *linŭ* < pide. *h₂liH-nó- (daryba kaip žodyje liet. *plýnas*, sbžsl. *sinŭ*, žr. toliau), plg. NL žodyje lot. *linō*, -ere „tepti, braižyti; plėšti garbę, teršti“ < *h₂li-n-H-é-. Pide. EL *h₂leiH- „tepti“, plg. gr.

²⁹ Plg. *grýžkelė* su *krýžkelė*, *grōtos* su *krōtos* f. pl., *apývigris* su *apývikris*, *šniaugrà* su *šniaukrà* „kas kalba per nosį“.

ἀλίειν· ἀλείφειν Hes. „patepti odą aliejumi“, lot. *lēuī* „patepiau“. Pavadinimas „lynas“ susijęs su slidžia, gleivėta šios žuvies oda. Taip pat žr. liet. *laistýti* (§ 3.5.1.2).

lat. *līns* žr. *lýnas*.

sl. *linŭ* žr. *lýnas*.

lat. *līt* žr. *lýti*.

liet. *lýti*, lat. *līt*, prs. *līstu* < pbsl. *lī-C < pide. *liH-C, plg. srbkr. *līti se* „lietis“, slenk. *lić* „lieti“. NL-V: liet. *lįo*, lat. *lija* iš *liĵ-ā- < *liH-V (§ 3.4.3.1). EL-V: liet. *lejù* (§ 3.2.1.1.1). EL-C: *lĕti* (§ 3.6.3.9).

liet. *mýlas* „mielas, mylimas“, spr. *mīls*, *mįjls* (lat. *mīļš*) < pb. *mīla- < pide. *miH-lo-. EL: *mĕlas* (§ 3.6.3.9).

lat. *nīt* : „judėti ratu, sukantis“, *nīt sviēstu* „plakti iš grietinės sviestą“ < pb. *nī-ti < pide. *niH-C (vedinys *panīnas* f. pl. „pasukos“ < * nī-nā-). Šis žodis turi atitikmenį sind. *nīta*- m. „šviežias sviestas“, cps. *návanīta*- n. „t. p.“, *nīta-miśrá-*. Šaknis *neiH- „gamin-ti sviestą“ (Mayrhofer 2005, 58). NL-V: lat. *nijas*, *nuonijas*, *panijas* (§ 3.4.3.1).

srbkr. *nīt* žr. *nýtys*.

liet. *nýtys* f. pl. „ant dviejų lazdelių suverti dvigubi siūlai su kilpelėmis audeklo metmenims suverti ir, minant pakojas, žiomenims daryti“, lat. *nīts*, srbkr. *nīt*, *nīti* f. „siūlas“ < pide. *niH₁-C. EL *(s)neh₁-ĵ-: gr. *νέω*, sva. *nājan* „siūti“. Čia priskirtinas ir lat. *snāju*, *snāt* „laisvai vynioti siūlą; daryti bet kaip“, tikriausiai vietoj *snēju.

lat. *nīts* žr. *nýtys*.

liet. *pýti*, *pýja* (tiksliau *pīja* < *piĵa), *pįjo* „apie tešmenį – prisipildo pieno, pritvinksta pieno“ < pide. *piH-C, *išpýti* „išbrinkti (apie dirvą, žemę, kelią)“, caus. *pýdyti karvę* „masažuoti karvei tešmenį, kad jis prisipildytų pieno“. NL-V: *pįjo* (§ 3.4.3.1). Šaknis *peĵH- „pritvinkti, pabrinkti“ (trūksta liet. *peĵù), plg. ved. *páyas*- n. „sultys, vanduo; pienas“, OL *pipáya* pf. „yra pritvinkęs, trykšta“.

liet. *plýnas* „(apie vietovę) plikas, be jokio medžio, krūmo ar statinio, tuščias; be plaukų, nuogas, niekuo nepridendtas“ (sinoni-

mas *týras*), taip pat „lygus (apie vandens, ledo paviršių), be šakų (apie medį), atviras (po *plýnu dangumì* „po atviru dangumi“), švarus, grynas (apie vandenį, orą)“, plg. lat. *plīns* „lygus, tiesus“. Trūksta pamatinio veiksmažodžio. Perdirbtas iš pide. *pliH-nó- (dėl darybos žr. liet. *lýnas*, sbžsl. *sinũ*). — Vedinys *plýné* arba *plýnia* „lygi ir plika vieta, pelkė“, cps. *plýnabalé* „neapaugusi augalais pelkė“, *plýnledis*, -*džio* „neapsnigtas ledas, naujas ledas, traškantis ledas; plikledis“, *plýnšeré* „kiaulė lygiais šeriais“, vb. denom. *išplýninti* „išlyginti (moilinę aslą)“.

bžsl. **riņoti**, rus. *rínutʹ* „pasipilti, pradėti tekėti“ pbsl. *rī-C < pide. *h₃riH-C, plg. ved. *rīyate* „neramiai juda“ < *h₃riH-ǵé-. Šaknis *h₃rejH-, plg. sbžsl. *rějō, rėjati* (§ 3.2.1.1.1) ir liet. *ríedu, -ėti* (§ 3.6.3.9).

liet. **rýtas**, lat. *rīts* „t. p.“ < pide. *rih₁-tó-, etimologinė reikšmė – „(saulės) tekėjimas“; *rih₁-C laringalo metatezės būdu iš *h₁ri-C. NL šaknis iš *h₁rej- „keltis, stotis“, plg. arm. *ari* ipv. „kelkis!“, het. *arāi, ariyanzi* „stotis, keltis“.

lat. **rīts** žr. *rýtas*.

sbžsl. **sinũ** „mėlynas, melsvas“ < pbsl. *šīna < pide. *kih₁-nó-. Su kita priesaga: liet. *šývas* (žr.), plg. EL liet. *šėmas* „pilkas, pelenų spalvos, melsvas“ < *šǵēma- < *kǵeh₁-mo- (§ 3.3.1.1); sbžsl. *sěřũ* „pilkas“ < *šǵēra < *kǵeh₁-ro- (§ 3.3.1.1).

liet. **sýti** tarm. „jungti, rišti“ < pide. *sih₂-C, plg. priešdėlinius veiksmažodžius *susýti* „turėti ryšį, susisieti“, *užsýti* „užrišti, pririšti, pvz., botagą prie botkočio“, *atsýti* „atrišti, atleisti, išlaisvinti“, intr. „atitrukti nuo ko, netekti ryšio“ (⇒ *atsįjusi sąvoka* „abstrakti sąvoka“, *atsýtė* tarm. „audeklas, prie kurio audžiant su lazdele pririšami audimo siūlai“). Antevokalinis NL: prt. *sijaũ* „rišau“ < *sih₂-V (§ 3.4.3.1). Forma *sih₂- atsirado metatezės būdu iš *sh₂ǵ-, kuris buvo nykstamasis laipsnis iš neošaknies *sh₂ej-. Tokio tipo neošaknis išabstrahuota iš -ǵe- prs., *sh₂-ejé- arba *sh₂-ǵé-, plg. ved. *áva syáti* „atriša“, het. *ishiyanzi* 3 pl. „riša, pančioja“.

lat. *sīts* „medžioklinė ietis“ < *ši-ta- < pide. *kīh₃-tó-. — Lat. *sīvs* „aštrus, grubus, piktas, negailestingas, rūstus“ < pb. *ši-ua- < pide. *kīh₃-uó- (plg. *gývas* < *g^wih₃-uó-). NL forma *kīh₃- – neošaknis, kuri remiasi -ie- prs., *kēh₃-ie- „galąsti“; resegmentacija: *kēh₃i-e-, plg. ved. *śiṣāti* „galanda, stiprina, kursto, ragina“ < *ki-kēh₃-ti, plg. daiktavardį lot. *cōs, cōtis* f. „aštrus akmuo, uoliena, galąstuvus“ < *kēh₃-ti-.

lat. *sīvs* žr. *sīts*.

sbžsl. *sivŭ* žr. *šývas*.

liet. *šývas* „pilkas (apie gyvulius)“, sbžsl. *sivŭ* „t. p.“ < pbsl. *šiua- < pide. *kīh₁-uó-. Su kitomis priesagomis: sbžsl. *sinŭ* (žr.), lot. *cīmex, -icis* m. „blakė“ < *kīm-iko- (vedinys iš *cīmus < *kīh₁-mó-). EL ved. *śyāvā-* „tamsiai rudas“ < *kīeh₁-uó- ir liet. *šėmas* < *kīeh₁-mó- (§ 3.3.1.1).

sbžsl. *tri* žr. *trýlika*.

liet. *trýlika* (cps. iš *trī° n. „trys“), sbžsl. *tri* „tris“ :: ved. *trī*, av. *θrī* „trys“ < pide. *tri-h₂³⁰. Dėl dūrinio plg. lot. *trī-gintā* „30“ < *trīkentā < pide. *trih₁-kmt-h₂. Fonema *-h₁ yra nom.-acc. pl. n. galūnė, pridėta prie leksemos *tri, žinomos, viena vertus, iš kaitybinės paradigmos, plg. loc. pl. ved. *triṣú*, sliet. *trisù* „trise“, sbžsl. *trixŭ*, dat. pl. sliet. *trīmus*, sbžsl. *trīmŭ*, instr. pl. liet. *trimis* :: sbžsl. *trīmi*, antra vertus, – iš dūrinių, plg., pvz., liet. *tridañtis* :: lot. *tridens*, liet. *trikójis* :: lot. *tripēs*, gr. τρίπους, ved. *tripád-*.

liet. *výdinti* „leisti nuvysti, padaryti taip, kad nuvystų“ (*Bulbas, prieš sodinant, výdinau, sako, greičiau sudygsta*), *nuvýdinti* „džiovinti“ (*Kap tu nuvydinai žaliąją rūtelę, kap tu nubliedinei skaistųjį veidelį*). Ši forma yra causativum iš pirminio veiksmazodžio *výti, *výja, *výjo „vysti“ < *uīH-, EL *uēiH-, plg. lot. *uiēscō, -ere* „vysti“, laikomą šaknies *uīiē- < *uīH-eh₁- vediniu; *uiētus* „sulenkta, sulamdytas, susirietęs, nuvytęs“. Iš *výtas kilo ir vb. denom. *výsti, výsta*,

³⁰ Iš pide. *tri-h₂ taip pat kilo formos gr. τρία, lot. *tria* (žr. Rix 1976, 156).

výto, lat. *vīst*, *vīstu*, *vītu* „t. p.“ < *výt-sta, kaip ir caus. *výtyti* „daryti taip, kad vystų, džiovinti“, sliet. *-ia-* prs., *pavyčĭa* DP «ususza». Šis *výtyti* taip susijęs su *výtas kaip *větyti* su *vētas „mėtytas vėjuje“ (plg. *věti* „pūsti“) ir *statýti* su *stātas* (pagal kilmę, adi. vb. „pastatytas, stovintis“).

liet. **výras**, lat. *vīrs*, spr. *wjrs* < pide. **uiH-ró-*, plg. ved. *vīrá-* „vyras, didvyris; sūnus“, taip pat ir lot. *uirēs-*, *-ium* pl. „jėgos“ < pide. **uiH-s-es*. Šaknis **ueiH-*, plg. ved. *váyas-* n. „gyvybinė jėga; trauka“ < pide. **ueiH-es-*.

lat. *vīrs* žr. *výras*.

lat. *vīst* žr. *výdinti*.

liet. **výsti** žr. *výdinti*.

lat. *vīt* žr. *výti*.

srbkr. *vīti* žr. *výti*.

liet. **výti** „vaikyti; vynioti“, lat. *vīt*, srbkr. *vīti*, sbžsl. *povinoṭi* < pide. **uiH-C* (plg. ved. *vītá-* „apvyniotas, užvyniotas“), EL **uieh₁-*. NL-V: *vijo* (§ 3.4.3.1). EL-V: *vejù* (§ 3.2.1.1.1). Dėl prs. **vinù* pėd-sakų žr. § 3.2.1.3.1.

liet. **výtyti** žr. *výdinti*.

srbkr. *žīca* žr. *gýsla*.

sbžsl. *žīla* žr. *gýsla*.

sbžsl. *živŭ* žr. *gývas*.

Abejotini pavyzdžiai:

sbžsl. *inŭ* „vienas“ (⇒ *inočėdŭ* „μονογενής, viengimis“, *inokŭ* „gyvenantis vienas, atsiskyrėlis“), slenk. *iny* „ne tas pats, ne tas, kuris išvardintas, likęs, kitoks“, retai „vienas, vienintelis“, ček. *jiný* „kitas, kitoks“. Šiuo atveju galima atkurti nykstamojo laipsnio darybą: pide. **ih₁-no-*, dėl metatezės iš **h₁i-no-*. Ši forma buvo labiau paplitusios OL formos pide. **h₁oĭ-no-* alternantas, plg. slot. *oinos*, lot. *ūnus* „vienas“ (iš **oĭnos*), gr. *οἰνή* „vienetas ant žaidimo kauliuko“, got. *ains* „vienas“. (Spr. *ains* „ein“, acc. sg. *ainan* „einen“, atliekantis nežymimojo artikelio vaidmenį, yra ne pb. **aĭna-* atspindys, o

skolinys iš vokiečių kalbos). — Sbžsl. *inū* negali būti kildinamas iš pide. *h₁ej-no-, kadangi *e* laipsnis neatsispindi kitose kalbose, išskyrus slavų.

liet. *týras*, -à „neapaugęs medžiais, plikas, neapgyvendintas, negyvenamas“ (sinonimas *plýnas*), taip pat „švarus, permatomas, skaidrus, vaiskus (vanduo, dangus), nepurvinas, neužterštas, skaistus“, prk. „garbingas, geras, padorus“, plg. lat. *tīrs* „švarus, nesumaišytas, nepadirbtas“. Pb. *tī-ra- < pide. *tiH-ró-. Etimologija neaiški. — Vediniai : *týras* „klampi pelkė, apaugusi žemais medžiais“, *týrai* m. pl. „negyvenami žemės plotai, stepės, dykynė, dykuma, tundra“, *tyrùliai* „dideli pelkėti plotai; tundra“, *tyrumà* „dykynė, stepės“, vb. denom. *tyrėti*, -ėja „darytis tyram“, *týrinti* „valyti, rafinuoti“.

N.B. 1. Pb. *ī < *iH sutrumpėja prieš pauzę ir pavirsta -i:

liet. *patī* „žmona, sutuoktinė“ < *patī < pide. *potih₂, moteriškosios giminės vedinys iš *potis „viešpats“. Priesaga -ih₂- yra nykstamojo laipsnio forma iš -ieh₂-, plg. liet. *pačiōs*, lat. *pašas* < pb. *patiās < pide. *pot-ieh₂-s. — Tas pats pasakytina ir apie liet. *martī*, *marčiōs* „sūnaus žmona; jauna ištekėjusi moteris“. Galimas dalykas, kad (1) forma *girià* atsirado modifikavus senąjį femininum *giri < pide. *g^{ur}H-i-h₂ (plg. ved. *gírī-* „aukštuma, pakilimas, kalva, kalnas“), (2) forma *neptē* „anūkė“ kilo iš atnaujinto femininum *nepti < pide. *neptih₂ (plg. ved. *naptī*). Plg. tokias latvių kalbos inovacijas kaip *paša* arba *pate* „pati“ bei *mārša* arba *mārte* „marti“.

liet. -*patni*, *viešpatni* sliet. „ponia, kilminga moteris“ < *patni < *pót-ni-h₂, plg. ved. *pátinī-* „ponia“, gr. πόντια „ponia, valdovė“.

N.B. 2. Dviskaitos galūnė: liet. *akì* „dvi akys“, sbžsl. *oči* < pbsl. *akī < pide. *h₃ok^u-i-h₁. — Liet. *ausì* „dvi ausys“, sbžsl. *ušì* „t. p.“ < *h₂ouši-h₁. — Liet. *šunì* „du šunys“ < *k^un-i-h₁.

N.B. 3. Apie kai kuriuos pirminius NL *ī* darinius su priesaga -ro- galima spręsti pagal išvestinius vardažodinės kilmės veiksmažodžius, plg.:

***dýras** < pide. *dih₂-r_ó- „blizgantis“, ⇒ vb. denom. *dýrėti* arba *dýróti* „styroti ir žiūrėti akis išplėtus, dairytis, žiūrinėti, žvilgčioti“, plg. šaknį *dej_h₂- „apšviesti; rodytis“: ved. *didáya* „šviečia, apšviečia“, gr. δέατο „pasirodė“³¹.

***stýras** < pide. *stih₃-r_ó- „sustingęs“, ⇒ vb. denom. *stýrėti* arba *stýróti* „būti sustingusiam, sukietėjusiam, sudžiuvusiam; kėksoti“, plg. šaknį *stjeh₃-, ved. *styáyate* „stingsta, krešėja“, gr. σῶμα n. „kūnas“ (< *stjōma, etimologinė reikšmė – „sustingęs negyvėlio kūnas“). — Keistą darybą randame liet. *pāstiras* (vietoj †pastyras?) „ištemptas; suskretęs; išmėtytas“ (*Pas jį viskas pāstira* „viskas nesu-tvarkyta, išmėtyta“).

3.3.3.2. Pozicija uHC

liet. **atgūti** žr. *gūt*.

spr. **aumūsnan** žr. *mūdāt*.

liet. **brūdyti** tarm. „skubiai siųsti (dirbti laukuose ar pievoje), skubinti ką“ – *-dyti* causativum iš *brū-* < pide. *b^hruH-, NL lyginant su *briáutis* „išsprausti, skverbtis, veržtis“ (§ 3.6.3.11). Plg. *pūdyti* su *pūti*.

lat. **būris** žr. *būrỹs*.

liet. **būrỹs**, *būrio* „minia (žmonių); kuopos padalinys; krūva (daiktų)“, lat. *būris* arba *būra* „krūva“. Vedinys iš adi. vb. *būras < *bū-ra- < pide. *b^huh₂-r_ó- „gimęs; tauta“ iš *būti* (žr. toliau). Su kita priesaga ved. *bhūri-* „gausius, didelis, galingas“ < *b^hūr-i- (aukštesnysis laipsnis *bhū-yas-* „didesnis, stipresnis“).

lat. **būt** žr. *būti*.

³¹ Panašiai pasitelkus lotynų kalbos vb. denom. *migrāre* „keisti vietą, keliauti“, atkuriamas išnykęs būdvardis *migrus < pide. *h₂mig^u-r_ó- „keičiantis vietą“ (plg. LIV² 279). Šaknis *h₂mej^u-, plg. gr. ἀμείβω „(iš)keisti, (iš)mainyti vietą“, OL ἀμοιβή „apmokėjimas, užmokestis, atlygis; apsikeitimas, mainai“.

liet. **būti**, lat. *būt*, sbžsl. *byti* < pide. *b^huh₂-C, plg. ved. *ábhūt* „atsitiko, įvyko, tapo“. EL *b^hueh₂- „tapti“. NL-V: *buvau* (§ 3.4.3.2).

sbžsl. **byti** žr. *būti*.

liet. **drūtas** „stiprus, tvirtas, galingas“ < pide. *druH-tó- (EL *dreuH-), plg. germanų */trū-/ „pasitikėti, trauen“, got. *triggws* „ištikimas“ (*trewwaz).

liet. **dūmai** m. pl., lat. *dūmi*, sbžsl. *dymū* < pide. *d^huh₂-mó-. Atitinka ved. *dhūmāh* „dūmai“, gr. θυμός m. „kvėpavimas, atodūsis; gyvybės energija; jėga; širdis, dvasia, siela, valia, nusiteikimas“. NL taip pat veiksmazodžiuose het. *tuhhae-* „kvėpuoti, alsuoti“, gr. θύω „ką nors sudeginti, nužudyti aukojant“; „kunkuliuoti, šėlti, trokšti“, lot. *suffiō*, *-fire* „smilkyti, apsmilkyti; permaldauti“, skait. [-fī.ĭō] (pagal Thurneyseno dėsnį iš *-fūjō < pide. *d^huh₂-jōH). EL *d^hueh₂- „dūmyti, išskirti dūmus“, plg. het. *antuwahhas* „žmogus“ < pide. *en-d^hueh₂-os-, etimologinė reikšmė – „turintis savyje kvapą, dvasią“ (Rieken 1999, 191). Plg. toliau *ūmūs*, *ūmus*.

lat. **dūmi** žr. *dūmai*.

sbžsl. **dymū** žr. *dūmai*.

psl. *dyti, *dyjō žr. toliau *Abejotini pavyzdžiai*.

liet. **griūti**, *griuvù* arba *griūnù*, *griuvaũ*, lat. *grūt* arba *grût*, *grūstu*, *gruvu* „t. p.“, taip pat „apsiversti, skubėti“, daiktavardžiai: *grūvena* „skardis, žemės nuogriuva (pvz., palei upę, kelią)“, *grūvenos* f. pl. „suirusio, sugriuvusio namo, sienos liekanos, griuvėsiai“, *griuvėsiai* m. pl. Vietoj *grū-C, *gruv-V < pide. *g^hruh₁-, plg. lat. *grūt* tarm. „griūti, irti“, *gruveši* m. pl. „griuvėsiai, griūtis, nuolaužos“. Minkštasis *ř* apibendrintas sulyginant su EL forma *grīāu-C (liet. *griūti* :: lat. *graūt*, *grāuju*, *grāvu* „išversti, parversti, pargriauti, sugriauti, daužyti į šipulius; greitai ir veiksmingai veikti“). Šaknis pide. *g^hreh₁u-. NL *grū-C < *g^hruh₁-; tokia forma atsirado metatezės būdu iš pide. *g^hřh₁u-, plg. lot. *ingruō* „įgriūti, nugriūti, nuvirsti; užpulti kažką“, gr. ἔχραον aor. „užpuoliau“.

lat. **grūts** „sunkus, keblus, varginantis“ < pide. *g^uruh₂-tó-. Ši forma kartu su lot. *brūtus* „sunkus, nerangus; bukas, kvailas“ atsirado dėl priebalsio *h*₂ metatezės pirminėje formoje *g^urh₂u-tó-. Šis daiktavardis yra vedinys iš pide. *g^urh₂-ú- „sunkus“, plg. ved. *gurú-*, gr. βαρύς „t. p.“ EL *g^ureh₂-: ved. *grávan-* „akmuo, skirtas somai spausti“. Giminiškas liet. *gìrnos* f. pl. (žr. § 3.6.4.1).

liet. **grūžinėti** žr. *gryzo*.

liet. **grūžtis, grūžtìs** žr. *gryzo*.

sbžsl. **gryzo** (*grysti*), lenk. *gryzë* (*gryźć*) „graužiu (graužti)“ < *pbsl* **grūž-* < pide. *g^uruHġ^h-, plg. gr. βρύχω „kašti, godžiai graužti“ (EL *g^ureuH-ġ^h-). Čia taip pat priskirtinas vedinys liet. *grūžinėti* „(ap)graužti“, leidžiantis postuluoti esamojo laiko formą *grūžu, kurią vėliau pakeitė iteratyvinė forma *grāužiu* „graužti, apgraužti kaulą“ (pirminis inf. *grāužyti). — Liet. *grūžtis, -ies* f. tarm. „dūrimas pilve, diegliai, skausmai“ atspindi pirminį abstraktą pide. *g^uruHġ^h-ti- (liet. b. k. randame inovacinę akcentuaciją *grūžtìs, -iēs* 4 kirč.). — PiL *griaūžti* (§ 3.6.3.11), OL *grāužiu* (§ 3.6.3.12).

lat. **gūt** „čiupti, pagauti, gauti, pasiekti“ (prs. *gūnu, gūstu, gūju* arba *guju*, prt. *guvu*), *apgūt* „įveikti, susidoroti, sutramdyti, suvaldyti“, *atgūtiēs* „atgauti sąmonę, įkvėpti oro“, *pìegūt* „prigaudyti (žuvies, drugelių)“. — Lat. *gūstīt, -u, -īju* iter. „gaudyti, griebti; pančioti“, *sagūstīt* „sučiupti, sugauti, paimti į nelaisvę“, *gūstītiēs* „daryti ką nors paskubomis, entuziastingai“. — Liet. *atgūti*, tik apie žmogaus balsa: „(po gerklės ligos) atgauti balsa“: *Jo balsas vėl atgūva, o neseniai da toks užkimeš buvo. Jau nebijau, ir balsas atgūvo. Tarė jau atguvusiu balsu* (LKŽ), plg. NL-V *atguvaū* (§ 3.4.3.2), EL *gāju* (§ 3.6.3.11).

liet. °**gūti** žr. lat. *gūt*.

lat. **jūra** žr. *jūra*.

liet. **jūra** (lat. *jūra* arba *jūra*, spr. *en iūrin* „jūroje“). Vietoj *ūra < pide. *Huh₁r- (šaknis *Hueh₁r-), plg. lot. *ūrīnor* „pasinerti, nardyti“, sisl. *úr* „dulksna“. Žodžių pradžios *ū- buvo pakeistas sulyginant su EL pb. *jāur- (žr. *jūra* § 3.6.3.11).

lat. **jūs** žr. *jūs*.

liet. **jūs**, lat. *jūs*, spr. *ioūs* 2 pl. įvardis „jūs, vos“ < pide. *juHs, plg. av. *jūš*, got. *jūs*, taip pat sind. *yūyám* (vietoj *yūš-ám?), sbžsl. *vy* < *uūs (dėl asimiliacijos iš *jūs). Priegaidę atskleidžia dviskie-menė gen. pl. forma liet. *jūsų*, lat. *jūsu* (spr. *iouson*).

liet. **jūšė** „žuvienė, prasta sriuba“, spr. *iuse* „mėsos sriuba“. Ve-dinys iš pide. *juHs-, plg. sind. *yūh* n. „miltinė, mėsos sriuba“, lot. *iūs*, *iūris* n. „padažas, sriuba (tap pat miltinė)“, gr. ζύμη „mielės, raugas“ < *jūsmā- < pide. *juHs-meh₂-. Taip pat plg. *vrddhi* atspin-dį žodyje bžsl. *juxa* „ζωμός, miltinė, putra“, srbkr. *júha*, lenk. *jucha* „miltinė“, rus. *uxá* „žuvienė“, < *jāusā < pide. *jeuHs-ah₂-.

lat. **jūtis** f. pl. „vieta, kurioje išsiskirsto keliai, kelių išsišakoji-mas“, *jūtis* f. pl. „įlinkis, sulenkimas, sąnarys“ < pide. *juH-ti- (ša-knies *jeuH- „rišti, jungti“ NL), plg. ved. *yūtí-* f. „sujungimas, su-siejimas, sąryšis“ (su kita priesaga: *yūthá-* m. „minia, būrys, banda“). Paralelinė daryba: liet. *būtis*, *džiūtis*, *grūžtis*. EL: *jáuti*, lat. *jàut*, *jaūt* (§ 3.6.3.11).

liet. **krūsnis** žr. *krūtiės*.

spr. **krūt** žr. *krūtiės*.

lat. **krūtiės**, *krūjuōs*, *kruvuōs* refl. „prikibti“, naujesnės formos *krūtiės*, *krujuos* arba *krūjuos* (inf. remiasi prs. forma) „prikibti prie ko nors; pasikėsinti į ką nors; stengtis žengti pirmyn“; iš šios formos intens. *kruistūtiės* „daryti ką nors draudžiama“ (vietoj *krū-stī-). Su-siję, viena vertus, su spr. *krūt* „kristi, nukristi“, antra vertus – su sbžsl. *kryti*, *kryjō* „dengti, pridengti; slėpti“ < *krū- < pide. *kruH-, plg. NL-V: lat. *kruva* (§ 3.4.3.2). EL-C: lat. *kraūt* (§ 3.6.3.11). — Čia taip pat priskirtini daiktavardžiai: liet. *krūtis*, *-ies* „akmenų krūva; krosnis pirtyje“, ryt. liet. *krūsnis*, *-ies* „t. p.“, lat. *akmenkrūte* „akme-nų krūva“.

liet. **krūtis** žr. *krūtiės*.

psl. ***kry**, gen. sg. *krūve „kraujas“ < *krūs < pide. *kruh₂-s, *kruh₂-es (žr. § 3.4.3.2), plg. slovėn. *kr̂i*, *krv̂i*, srbkr. čakininkų *kr̂i*,

slenk. *kry*, *krwie*. Daryba giminiška av. *xrū-* f. „žalia, kruvina mėsa“ ir sair. *crú*, gen. sg. *crau*, *cró* „kraujas“. Taip pat plg. vedinį av. *xrūra-* „kruvinas; negailestingas, žiaurus“ < pide. **kruh₂-ro-* „kruvinas“, lot. *crūdus* „kruvinas (apie mėšą), žalias, nevirtas, neprinokęs (vaisius)“ – dėl disimiliacijos iš **krūrus* < **krū-ro-*. NL-V: *krūvinas* (§ 3.4.3.2). Pide. EL **kréh₂-*, plg. -s- vedinį: ved. *kraviṣ* n. „kruvina mėsa“ (< **krauis* < **kreuḥ₂is*), gr. homer. κρέας n. „t. p.“ (< **kreuas* < **kreuḥ₂as*), < pide. **kreuḥ₂-s-ø* (§ 1.9.2).

sbžsl. **kryti** žr. *krūtiēs*.

lat. **kūpēt** žr. *kūpēti*.

liet. **kūpėti**, *kūpiù* „virti, kunkuliuoti“, lat. *kūpēt*, *kūpu* „smilkti, rūkti“, sbžsl. *kypėti*, *kypljō* „virti, kunkuliuoti“ < pide. **kuh₁p-*, plg. OL **kūoh₁p-*: sl. *kvapiti* (§ 3.3.2.1). EL **kūeh₁p-* nėra paliudytas.

lat. **kūsāt** „virti, kunkuliuoti“ – kartu su psl. **kysati* „rūgti“ – iš pbsl. **kūs-ā-*, srbkr. *kīsati*, sloven. *kīsati*, ček. *kysat* < pbsl. **kūs-ā-* < pide. **kuHs-eh₂-*. Šalia **kūs-ā-* buvo ir būklės duratyvas **kūs-ē-*, plg. sbžsl. *vūskysėti* „surūgti“, slenk. *kisieć* „rūgti“. Iš čia sb. **kysē-lī-*: rus. *kisělʹ* „valgis iš užraugintų avižų miltų“, slenk. *kisiel* „t. p.“, sorba. *kisel* „gira“, slovak. *kyselʹ* „rūgščios sriubos rūšis“, plg. dar rus. *kíslyj* „surūgęs“, iš psl. **kys-lū-*. — Inchoat. psl. **kysnōti* „pradėti rūgti“, rus. *kísnutʹ*, ček. *kisnout*, lenk. *kisnąć*; srbkr. *kīsnuti* „mirkti lietuje; rūgti, fermentuoti“, plg. OL **kvasiti* (§ 3.3.2.4). EL **kūeHs-* nėra paliudytas.

sbžsl. **kypėti** žr. *kūpēti*.

psl. ***kysati** žr. *kūsāt*.

psl. ***kysnōti** žr. *kūsāt*.

liet. **liūnas** žr. *liūtas*.

liet. **liūtas** „lietingas, liūtingas (apie vasarą ar rudenį)“, *liūnas* (lat. *lūns* „klampis, linkstanti samanų pluta pelkėje“, *lūnis* „pelkė“), *paliūtis*, -ies f. „dargana, kelių dienų lietus“, *liūtis*, -ies f., NL šaknis *liū-C* iš **liāu-C*, iš pide. **luh₃-* :: **leuḥ₃-* „drėkinti, šlakstyti, prausti, plauti“ (lietuvių kalboje žodžio pradžios *li-* apibendrintas). Plg. lot.

lauō „plauti, prausti; drėkinti, šlakstyti“, gr. λόε 3 sg. „išplovė, nuplovė“. NL atspindys *luh₃-V latvių kalbos žodyje *ļūvenis* (žr. § 3.4.3.2).

lat. *ļūns* žr. *liūtas*.

lat. *mūdāt* „plukdyti“ – causativum iš *mūt „plauti; plaukioti“, refl. *mūdātiēs* „plaukioti, maudytis“; neošaknis *mūd-*: *mūdināt* „maudyti arklius upėje, ežere“. — Spr. *mū*: vedinys *aumūsnan* „apiprausimas, Abwaschung“ leidžia padaryti išvadą apie vb. cps. *aumūt, kuris atitiko sbžsl. *umyti* „nuplauti, nuprausti“, *izmyti se* „nusiprausti“, srbkr. *mīti*, ček. *mýti* „plauti, prausti“ (vedinys sbžsl. *pomyję* f. pl. „pamazgos“). — NL-V: lat. *muvu*, sbžsl. *neomūvenū* (§ 3.4.3.2).

sbžsl. *myši* f. „muš, pelė“, srbkr. *mīš*, rus. *мышь* < pide. *muHs-, plg. ved. *mūṣ-* m. f. „pelė, žiurkė“, *mūṣikā-* f. „t. p.“, gr. *μῦς*, lot. *mūs*, *mūris* m. „pelė“, sva. *mūs* „Maus, pelė“.

sbžsl. *umyti* žr. *mūdāt*.

liet. *paúdrė* žr. *ūdróti*.

liet. *pjúklas* „dantytas pjovimo įrankis“, tarm. taip pat „pjautuvas“ (plg. spr. *piuclan* EŽ „pjautuvas“). Vietoj NL *púklas (*pj-* pagal EL *pjáuti*, § 3.6.3.11), ši forma iš *pū-tla- < pide. *puh₁-tló-, kur *puh₁-C atsiradusi dėl šaknies *péh₁-u- alomorfe *ph₁u-C įvykusios laringalo metatezės. — N.B. Priesagos *-tlo- nykstamasis laipsnis matyti ir žodyje *tiñklas*, lat. *tikls* „t. p.“, spr. *sasintinklo* EŽ „tinklas zuikiams gaudyti“ < pb. *tin-kla- < pide. *tṇ-tló-, plg. ved. *tántram* „skietas“ < *tén-tro-.

lat. *pūli* žr. *púliai*.

liet. *púliai* m. pl. (*pūliuosna eit* SD «jatrzyć się»), lat. *pūlis* m. „žaižda, kuri pradeda pūliuoti“, *pūli* m. pl. „pajuodavusios miežių varpos“ – vedinys iš *púlas < pide. *puH-ló- „pūvantis“. Iš veiksmoždzio *púti*, *supūvo*, šaknis pide. *peuH- (žr. *pjaulai*, *pjáulas*, § 3.6.3.11), plg. got. *fūls*, vok. *faul* „supuvęs“, slav. *pylŭ* „dulkės, smulkūs krisleliai“, lenk. *pył* „t. p.“ Dėl priesagos plg. *siúlas*, *túlas* „daugus, gausus“ ir sbžsl. *gnilŭ* „supuvęs“ (*gniH-ló-) iš *gniti* „pūti“.

— Vb. denom. *pūlēti*, *-ēja*, *-ėjo* (*pūlējančios žaiždos*), *pūliauti* SD «ja-trzyć się», *pūliuoti* „pūliuoti“, *pūliuoja* SD «ropi się» (⇒ *pūliuotas* SD «ropisty»).

liet. **pūrai** I m. pl. „pūliai“: *Neišsūrėję lašiniai sukirmijo ir pradėjo kaip pūrai dribti* (LKŽ). Iš adi. vb. *pūra- < pide. *puH-ró- „pūvantis“. Paralelinis darinys yra *pūla-, žr. *pūliai*.

liet. **pūrai** II m. pl. „žieminiai kviečiai“ < pide. *puH-ró-, plg., viena vertus, rbžsl. *pyro* „javų piktžolė“, srbkr. *pūr*, vedinį slenk. *pyrz*, lenk. *perz*, *perzu* „Triticum repens, varputis, labai paplitusi ir įkyri piktžolė“, taip pat „laukiniai kviečiai“, < psl. *pyrījī, antra vertus, gr. πυροί m. pl. „kiečiai“.

lat. **pūt** žr. *pūti*.

liet. **pūti** (*pūsta* arba *pūva*, *pūvo*), lat. *pūt* (*pūstu*, *puvu*) „pūti, dūlėti“, taip pat ir „ilgai miegoti, gulėti pataluose“ < pb. *pūtēj < pide. *puH-C, plg. ved. *pūyati* „pūva, smirsta“ < *puH-je. Lotynų kalbos vb. denom. *pūteō*, *-ēre* „dvokti puvėsiais“ leidžia rekonstruoti išnykusį adi. vb. *pūtus „supuęs“ < *puH-tó. — EL *peuH- paliko pėdsakų tarp daiktavardžių, žr. liet. *pjáulas*, *pjaulaĩ* (§ 3.6.3.11). NL-V *puv-* < *puH-V (žr. § 3.4.3.2).

lat. **rūte** „kalės ruja“ (*Kuņa iet rūtei*) < *h₃ruH-C. Greta šios formos OL lat. *raūnas* f. pl. „poravimosi metas“, *raūnas laiks* „katinų rujos metas“ (plg. ček. *řevný čas* „rujos metas“, rus. *revnǐvyj* „pavydus“). — NL-V: liet. *rūvelis* (§ 3.4.3.2). EL: sbžsl. *rjuti* (§ 3.6.3.11). — Taip pat vedinys psl. *rū-kǎ- > bžsl. *rykŭ* m. „baubimas, riaumojimas, skardus gyvulio balsas“. Neošaknis *ryk-* tapo dviejų vardažodinės kilmės veiksmažodžių pagrindu: 1) psl. *rykati (*rūk-ǎ-) „baubti, rékti, klykti“, sbžsl. *rykati*, rus. *rykatъ*, slenk. *rykać*, 2) psl. *ryčati (*rūk-ē-) „baubti, riaumoti“, slovén. *ríčati*, ček. *ryčet*, lenk. *ryczec*.

liet. **rūtis**, *-tiės* f. „duobė, rūsis“ (antrinė forma vietoje *rūtis, plg. *pjūtis* šalia *pjūtis*) < pide. *ruH-ti-. PiL *ráuti* < *riáuti < pide. *reuH-C (§ 3.6.3.11). Plg. NL lot. *rūtum*, veiksmažodžio *ruō*, *ruere*

supiną (§ 3.4.3.2), ir vardažodį *rūta* (*et*) *caesa* n. „tai, kas buvo įgriuvę ir atkasta“. — Atitikmenys slavų kalbose: sbžsl. *ryti*, *ryjō* „kasti, kuisti, drožti“, *izdryti* „išdrožti“, srbkr. *řiti*, *řijem*, slenk. *ryć*, *ryję* „kastuvu kasti, kauptuku purenti žemę“ (trūksta liet. **rūti*). Vardažodžiai: ček. *rydlo* „kaltas, raiziklis“, srbkr. *řilo* „(kiaulės) snukis, (dramblio) straublys“, rus. *rylo* „kiaulės snukis“; slenk. *rydl*, lenk. *rydel* „irankis kasti, siaura lopeta“; rus. tarm. *rýtva* „duobė, griovys, vandens išgraužta skylė“, sorba. *rytwa* „lipdyba“.

bžsl. **rykŭ** žr. *rūte*.

sbžsl. **ryti** žr. *rūtis*.

liet. **siūlas** žr. *siūti*.

liet. **siūti**, lat. *šūt* (*šuvu*, *šuvu*), sbžsl. *šiti* (prs. *šijō* vietoj psl. **šivō*) < pide. **šjuH-tēj*. — Vedyns *siūlas* < **šjuH-lo-*, plg. ved. *syūtá-* „susiūtas“, got. *siujan* < **šjuH-ijé-*, lot. *suō* < **šjuuō* < **šjuH-é-*. EL **šjeuH-* nėra paliudytas. NL-V: *siuvù*, *siuvaũ* (§ 3.4.3.2).

liet. **sūnūs**, sbžsl. *synŭ* < pide. **suH-nu-* „pagimdytas, paleistas į pasaulį“, plg. ved. *sūnúh*, *-óh* „sūnus“ :: prs. *súte* „gimdo, paleidžia į pasaulį“, av. *hunāmi* „gimdau“. NL-V: lat. *suvēns* (§ 3.4.3.2). EL **seuH-* „gimdyti, paleisti į pasaulį“.

liet. **sūras**, lat. *sūrs* „sūrus, kartus, aitrus“ — atitinka sbžsl. *syrŭ* „ὄγρός, drėgnas“, srus. *syrŭ* „drėgnas, žalias, nevirtas“ < pbsl. **sū-ra-* < pide. **suh₂-ró-*. Substantyvacija: sbžsl. *syrŭ* „τυρός“, srbkr. *sŭr*, *sŭra*, rus. *syr*, *sýra* „sūris“; vedyns liet. *sūris*, *-io*. Alomorfas *sū-* < **suh₂-C*, lygintinas su graikų kalbos *hū-C*, ὕει „lyja“, atsirado dėl laringalinio priebalsio metatezės NL formoje **sh₂u-C*, plg. het. *suhha-* „išpilti“ < **suh₂-o-* iš šaknies **sh₂eu-* „berti, pilti“.

sbžsl. **synŭ** žr. *sūnūs*.

sbžsl. **syrŭ** žr. *sūras*.

sbžsl. **svekry** žr. N.B. 2.

sbžsl. **šiti** žr. *siūti*.

liet. **šūsnis** žr. *šūtis*.

lat. **šūt** žr. *siūti*.

liet. **šū̄tis**, *-ies* f. „krūva, eilė, šūsnis (malkų)“ < pide. * $\acute{k}uH-ti$ (plg. aukščiau *grū̄žtis, jū̄tis*). — Liet. *šū̄snis*, *-ies* f. „eilė, krūva malkų, sausų žabų, žagarų“ (daryba kaip *krū̄snis*, *-ies* f. „akmenų krūva“ \Leftarrow *krū̄-C, kráu-C*). EL: lat. *šaūt*, liet. *šiáutuvas* (§ 3.6.3.11). OL: *šáudyti* (§ 3.6.3.12).

liet. **tū̄las** sen. „daugus, įvairus, skirtingas“, dabartinėje kalboje „ne vienas, mancher“, spr. *tū̄lan* „viel“, < pide. * tuh_2-lo- , plg. gr. $\tauύλος$ m. „odos sukietėjimas, nuospauda, trynė; medinė vinis; kuokos storasis galas, bumbulas“, $\tauύλη$ „pabrinkimas, pagalvė, čiuzinyš“. Yra atitikmuo slavų kalbose: srus. *tylŭ* sb. „sprandas; ariergardas“, rus. *tyl* „sprandas, nugara, užnugaris, ariergardas“. Pide. * teu_h_2- „brinkti, storėti, stiprėti“, plg. ved. *út taviti* „yra stiprus“ (trūksta pbsl. EL atspindžio * $\acute{c}jáu-C$). — Su kita priesaga lat. *tūte* „jėga, energija (darbui)“.

lat. **tūte** žr. *tū̄las*.

srus. **tylŭ** žr. *tū̄las*.

srus. **tyti**, *tyju*, lenk. *tyje, tyć* „tukti“ < psl. * $ty-C$ < pide. * tuh_2-C . Šaknis * teu_h_2- , plg. aukščiau liet. *tū̄las*. Taip pat žr. § 3.2.1.3 dėl prezenso šaknies su intarpu: * $tunù$ < * $tu-n-h_2-e-$.

liet. **ū̄dróti**, *-ója, -ójo* „būti vesiančiai, tvinkti (dažniausiai apie kiaulę, taip pat apie kales, kates)“, *kiaū̄lė ū̄drója* „kiaulė yra vesianti“, *kiaū̄lė ū̄drójanti* arba *priū̄drójus(i)* „paršinga kiaulė“. Šis žodis yra vb. denom. iš išnykusio sb. * $ū̄dros$ f. pl. „tešmenys“ \Leftarrow * $ū̄dr-ā$ < *(H)uHd^h-r-eh₂-, heteroklitinės paradigmos pide. *(H)óuHd^h-r- :: *(H)uHd^h-n-és n. „tešmuo“ pėdsako, plg. gr. οὔθηρ, οὔθηρος n. „tešmuo“, pl. οὔθηρα „tešmenys“ < *(H)ouHd^h-, lot. *uber, -eris* n. „tešmuo“ < *ou̯b- < *ou̯d^h- < *(H)ou̯d^h- < *(H)ou̯Hd^h- (-H- išnykimas OL darinyje, plg. anksčiau § 1.9.1) šalia silpnojo kamieno sind. *ú̄dhar, ú̄dhnaḥ* n., sva. *ūtar*, dat. sg. *ūtrin* (vok. *Euter*), taip pat vedinyje psl. * $vymeḡ$, -mene (srus. *vymja, vymene*, rus. *výmja*) „tešmuo“ < * $ū̄d-men-$ < *(H)uHd^h-men-. — Su daiktavardžiu * $ū̄dros$ siejasi šio daiktavardžio vedinyje *paū̄drē* „kiaulės papilvė“.

liet. **žŭti**, *žŭvù* arba *žŭstu*, *žuvaũ* „netekti gyvybės, mirti ne savo mirtimi, dingti, prapulti; labai į ką įsitraukti, įnikti į darbą“, *pražŭti* „numirti“. Daiktavardis: *žŭtis*, *-ies* f. „pražuvimas, (iš)naikinimas“. Alomorfa *žŭ-C* ir *žuv-V* susiję papildomosios distribucijos santykiu (plg. *bũ-C* šalia *buv-V* s. v. *bŭti*). Akūtinis *žŭti* leidžia rekonstruoti pide. **ǵuH-C* kaip nykstamąjį laipsnį iš šaknies **ǵeuH-* „išjudinti“, plg. ved. *junāti* 3 sg. „skatina, ragina paskubėti, varo“, *jávate* „skubina(si)“. OL-V: *žavýti* (§ 3.2.1.2).

liet. **žŭti**, *žŭstu*, *žuvaũ* „žuvis gaudyti, žvejoti“ – vb. denom. iš pb. **žŭs* „žuvis“ < pide. **ǵʰuH-s* (plg. gr. *ιχθῦς* šalia liet. *žuvìs*, žr. § 3.4.3.2). Vedinys *žŭklŷs* „žvejis“, *žŭklĕ*.

Abejotini pavyzdžiai:

liet. **sŭdyti** „berti druskos, dėti prieskonių; dažyti (valgant); barstyti, berti; pamažu, smulkiai lyti“ (var. *sŭdinti*) ← pide. **suh₂d-_eje-*, plg. ved. *sŭdáyati* „paskaninti (valgi)“. Toliau plg. PiL ved. *svādate* „įgauna skonį, pasidaro skanus“, gr. *ἴδομαι* „džiaugtis, patirti, pajusti malonumą“ bei būdvardį ved. *svādúh* „skanus“, gr. *ἴδός* „skanus; mielas“, < pide. **sueh₂d-*. — Kitas įmanomas paaiškinimas: *sŭdyti*, causativum su *-dyti* iš šaknies pide. **suh₂-*, kurią mato me ir būdvardyje *sŭras* (žr. aukščiau).

liet. **šŭdas** „žmonių ir gyvūnų išmatos, mėšlas, ekskrementai“, lat. *sŭds* „mėšlas, išmatos, pūliai“. Šis žodis gali būti sb. postverba- le iš *-d-* praesens intr., **šŭdu* „išmetu iš savęs, pašalinu“ < pide. **kuH-dhe-*. NL šaknis iš **kueH-*, plg. av. *spaiieiti* 3 sg. „mėto, svaido“ < **kuH-_eje-*. Paralelė: liet. *išmatos* f. pl. ← *išmèsti*. Taip pat plg. *išmetimas* SD «poronienie płodu» ← *išsimèsti* „persileisti (apie karvę, kumelę)“, lat. *izmețumi* m. pl. „išmatos, ekskrementai, mėšlas“.

liet. **ũmùs**, acc. sg. *ũmu* 3 kirč. „gyvas, guvus, energingas, spartus, karštas, smarkus, veržlus, impulsyvus, nartus, nirtulingas (apie arklį)“. Variantas tarm. *ũmus*, *-i*. Seniausias yra *-o-* kamienas *ũmas* 1 kirč., plg. *ũmas* SD «nagły», *ũmas tikėjimas* SD «lekkowierność», *ũmai* adv. SD «nagle, porywczo». Čia galima įžvelgti atspindį adi.

vb. *ú-ma-* < pide. **uh*₂-*mó-* (plg. aukščiau darinį *dúmai*). Panašaus tipo adi. vb. yra ved. *ū-ná-* „nepakankamas, per mažas, nepilnas“ < pide. **uh*₂-*nó-*. Abiem atvejais šaknis rodo *saṃprasāraṇos* tipo NL lyginant su **ueh*₂- „išnykti, prapulti, dingti, nustoti, sustoti, liautis“ (žr. § 3.3.1.2, s.v. *vâjš*).

slovén. *díti, díjem* „lengvai kvėpuoti, (vėjui) švelniai pūsti; kvepėti“. Nors slavų kalbose tolesnių sąsajų trūksta, tai galėtų būti psl. **dyti, *dyjō* < pide. **d^huh*₂-*ie-* atspindys, plg. gr. *θύω* „ką nors sudeginti, nužudyti aukojant“; „kunkuliuoti, šėlti, trokšti“. Šaknis **d^hueh*₂- „alsuoti; rūkti“ (žr. aukščiau *dúmai*).

N.B. 1. Įvardis pide. **tuh*₂# 2 sg. (spr. *toū*, sbžsl. *ty*, sva. *du*) lietuvių kalboje turi sutrumpintą formą *tū* (plg. ved. *tuvám* „tu“ < **tuuóm* < **tuh*₂-*óm* § 3.4.3.2).

N.B. 2. Vardažodinė galūnė pbsl. *-ū < *-uH išliko slavų kalbose, plg., pvz., sbžsl. *svekry*, -*ūve* f. „anyta, vyro motina“, rus. tarm. *svekry* iš psl. **svesry*, pbsl. **suešrū-* dėl *s-s* (pbsl. *s-š*) disimiliacijos > *s-k*. Atitinka ved. *śvaśrūś*, lot. *socrus*, -*ūs* < pide. **suek*-*ru-h*₂ (ši forma iš **suek*-*ur-h*₂, plg. liet. *šėšuras* „vyro tėvas“). Žr. aukščiau psl. **kry*. – NL-V: sbžsl. *svekrūvi* (§ 3.4.3.2).

Lietuvių kalboje pbsl. galūnė *-ū < *-uH sutrumpėjo iki -*u*, pvz., liet. *du sūnu*, lyginant su sbžsl. *syny* „t.p.“ iš pbsl. **sūn-ū* < pide. **suHn-u-h*₂ (plg. nom. sg. *sūn-ū-s* < **suHn-u-s*).

3.4. Intervokalinis laringalas

3.4.1. Hiato atsiradimas išnykus laringalui

Laringalo išnykimas pozicijoje *VHV* sukelia hiatą, kuris vėliau pašalinamas kontrakcija. Lietuvių kalbos pavyzdžiai pirmiausia randami gramatinėse morfemose, plg. daiktavardinius -*h*₂- kamienus:

gen. sg. **eh*₂-*es* > **ah*₂*as* > **a.as* > -*ās*, liet. -*os*: *žmonōs*, plg. ved. *gnás* „žmonos“, lot. (*pater*) *familiās* „šeimos“ ir nom. sg. *bhás*

n. „šviesa“ iš *b^haHas < *b^heh₂-os- (plg. *bhānū* m. „šviesa, švytėjimas, spindėjimas“).

nom. pl. *-eh₂-es > *ah₂as > *a.as > -ās, liet. -os: **žmónos**, plg. osk. *scriftas*, ved. *aśvās*, got. *gibōs*.

dat. sg. *-eh₂-ej̄ > *ah₂aj̄ > *a.aj̄ > -āj̄, liet. -ai: **žmónai**, plg. lot. *mensae* [mensaj̄].

3.4.1.1. Baltų kalbose trūksta tokių kontrakcijos pavyzdžių su šaknies laringalu, kokių yra lotynų kalboje:

mōs, mōris m. „papatys; įprotis, būdas; nuostatai, taisyklės“ < *maHōs < pide. *meh₂-ōs

flōs, flōris m. „gėlė“ < *floHōs < pide. *b^hleh₃-ōs

mēns(is) „mėnuo“ < *meHens- < pide. *meh₁ns-.

ir vedų kalboje:

vāta- „vėjas“ (taip pat triskiemenis variantas: *va.a.ta-*) < *ua.Ha.ta- < pide. *h₂ueh₁-nto-.

3.4.1.2. Dėl augmentų ir reduplikacijos nebuvimo lietuvių kalboje taip pat trūksta tokių formų, pvz.:

(1) ved. impf. *ásam* „buvau“, vietoj †āsa < *e.esa < *e-h₁es-a < pide. *e-h₁es-m̄ (gr. ἦα < *ēsa) ir *áyan* (§ 1.7.1.6).

(2) ved. pf. *áha, āhúr* (§ 1.7.1.6).

3.4.2. Sekos su aukštutinio pakilimo balsiais: *EHiC, *EHuC

3.4.2.1. Dvibalsių *Ej̥, *Eṽ atsiradimas išnykus laringalui

3.4.2.1.1. Dvibalsis *Ej̥

liet. **dien̥i** „veršinga (karvė)“ < *dejn̥-i < *de.Hi.nV < pide. *d^heh₁i-n-V (ved. *dhenú-* < *d^haj̥nu < *d^heh₁i-nu-).

liet. **priē** praep. atspindi pbsl. *praĭ (plg. sbžsl. *prě-dŭ* „prieš“) iš pide. *prah₂i < *preh₂-i adv. „priekyje, prieš“ (sustabarėjusi forma loc. sg. iš sb. „priekis“), plg. lot. *prae* 1. adv. „priekyje“, 2. praep. „prieš“ (cps. *praeceps*, *-cipitis* „galva į viršų, galva į priekį; labai greitai, galvotrūkčiais“).

N.B. **-i** kamiengalio veiksmazodžių 2 sg. galūnė kildinama iš *-ie (plg. refl. *neš-ĭe-sĭ*), šis savo ruožtu kilo iš dvibalsio *-ej̥, atsiradusio galūnėje pide. *-eh₁i išnykus laringalui. Rekonstrukcija: pide. *h₁nek̥-eh₁i > pliet. *neš-eĭ > liet. *neši*.

3.4.2.1.2. Dvibalsis *Eṽ

spr. **austo** „lūpos, burna“, *āustin* acc. sg. „nasrai“, sbžsl. *usta* n. pl. „burna“ (etimologinė reikšmė – „lūpos“). Pbsl. *aṽs-t- yra vedinys iš *aṽs- < *o.Hus- < pide. *Hóh₁-u-s, darinio iš žodžio *Hóh₁s- „burna, lūpos“, plg. lot. *ōs*, *ōris* n. „lūpos, burna, nasrai, snapas; anga, įėjimas, išėjimas“, ved. *ās-* „lūpos, burna“.

liet. **saūsas**, sbžsl. *suxŭ* < pbsl. *saṽsos < *sa.Hu.sos < pide. *seh₂usos, plg. gr. *αῦος* arba *αῦος* < *haṽsos, vak. germ. *sawza-: sangl. *sêar*, vvž. *sōr*, nva. *sohr* „išdžiūves, nusausintas“. NL: *sùsti* (§ 3.2.5).

sbžsl. **suxū** žr. *saūsas*.

sbžsl. **usta** žr. *austo*.

3.4.2.2. „Ilgųjų dvibalsių“ atsiradimas dėl laringalo metatezės sekose *EHiC, *EhUC

Dauguma čia aptariamų lietuvių kalbos pavyzdžių kelia formalių klausimų, susijusių su akūtine dvibalsio priegaide. Pripažinus, kad dvibalsio priegaidė atspindi ankstesnį jo ilgumą, reikia pripažinti ir tai, kad kai kurie lietuvių kalbos dvibalsiai kildintini iš *EHiC, *EhUC sekų, kurios, pereinant nuo ide. prokalbės prie baltų prokalbės, patyrė metatezę ir pavirto *EiHC, *EhHC. H išnykimas prieš priebalsį, kaip įprasta, sukėlė kompensacinį pailgėjimą. Šis pailgėjimas pasireiškia netiesiogiai, savo prozodiniais padariniais, t. y. priegaide (akūtu): *Ėi*, *Ėu*, plg.:

3.4.2.2.1. *EiHC < *EHiC

liet. **díeveri** acc. sg. „vyro brolis“, rbžsl. *děverь*, srbkr. *đjèver*, lenk *dziewierz* < psl. *děverī verčia daryti prielaidą, kad pbsl. *dāi. .uer- iš *dai_h₂.uer-. Ši forma metatezės būdu kilo iš pide. *da.h₂i. .uer- < *deh₂i.uer-. Taigi metatezė aiškina skirtumą tarp akūtinio atspindžio lietuvių kalboje ir sind. *devár-* (ne †*daivár-*) bei gr. *δαήρ*, *δαερός*, *δαέρα*. Metateze taip pat aiškintinas žodis sangl. *tācor* „svainis, dieveris“.

liet. **piemeni** acc. sg. < *pāimen- < *paiH.men-. Dėl metatezės pide. *po.h₃i.men-, plg. gr. *ποιμήν*, *ποιμένα* (trūksta liet. †*piemeni*).

liet. **pieva**, lat. *piēva* < *pāi_uā < ide. *pōi_uā < pide. *poi_h₂- .ueh₂. Dėl metatezės pide. *po.h₂i.ueh₂, plg. gr. dor. *ποιά*, at. *πόα*

„žolė, žolynas, augalas, veja; šienapjūtė“, ved. *pāyú-* „sargas, piemuo“ (trūksta liet. *†piėvą, †pievą*).

liet. **sietas** < *sāiṭan < *saiH.ta-. Dėl metatezės *sa.h₂i.to- < pide. *se.h₂i.to- (trūksta pb. *saiṭas, liet. *†siėtas*). — N.B. NL *sh₂i-patyrė metatezė ir pavirto *sih₂-, taip paaiškinama veiksmazodžio forma liet. *sijóti* < *sih₂-eh- ir alomorfizmas *síe-* :: *sij-* (dėl paralelių žr. § 3.4.3.1). Plg. NL žodyje srbkr. *sìto* „rėtis, sietas“.

lat. **sliēka** žr. *sliēnas*.

liet. **sliekas** žr. *sliēnas*.

lat. **sliēnas** „seilės“, srbkr. *slīne*, rus. *slína* < *slēin- < *sleih₁.nV- < pide. *sle.h₁i.nV-. — Su kita priesaga: liet. *sliekas*, lat. *sliēka* „t. p.“ (greta *sliēkas* „seilės“), spr. *slayx* „Regenwurm“, plg. lot. *līmax* m. „sraigė“.

srbkr. *slīne* žr. *sliēnas*.

Plg. OL formą:

liet. **spáinė** „putos (vandens paviršiuje)“, sbžsl. *pěna, pěny* „putos“, srbkr. *pjěna* < pbsl. *(s)pāi-n- < *(s)póih₁-n-. Tokią formą lėmė laringalo metatezė pirminėje formoje ide. *(s)poh₁ṭ-C, plg. ved. *phéna-* m. „putos“ (o ne *†phaina*), lot. *spūma* „putos“ (*spojma).

3.4.2.2.2. *EṽHC < *EHuC

liet. **káulas**, lat. *kaūls* < *kāuḷa- < *kauH-lo-, tokią formą lėmė laringalo metatezė formoje pide. *kah₂ulo-, plg. lot. *caulis, -is* „stiebas, (kopūsto) gūžė“.

liet. **sáulė**, lat. *saūle* < *sāuḷ- < *sauH.IV- < *sa.Hu.IV- < pide. *seh₂ul-. Plg. gr. kret. *αβελιος*, ep. *ήέλιος* m. „saulė“ iš pgr. *hāuel-iio- < pide. *seh₂-uel-. Liet. refleksas yra *vřddhi* tipo vedinys iš NL *sh₂-ul-, plg. ved. *sūr-* „saulė“.

liet. **šiáurė** < *šēūr- < *šeṽH.rV- < *še.Hu.rV- < pide. *keh₁ur-, plg. lot. *caurus* „šiaurės vakarų vėjas“.

3.4.3. Sekos su aukštutinio pakilimo balsiais *iHV, *uHV (vad. laringalinis hiatas)

Laringalo išnykimas sekose *iHV, *uHV nesukėlė hiato (*i.V, u.V*). Vietoj jo atsiranda sekos *[i.ᵢV], *[u.ᵤV], > istoriškai [i.jV], [u.vV]. Taigi spirantai *j, v*, kuriuos čia matome, atsirado ne iš pide. *ᵢ, *ᵤ, o eina glaidų, užpildžiusių hiatą po laringalinių priebalsių išnykimo, vietoje. Atitinkamai laringalui išnykus antekonsonantinėje pozicijoje prieš jį ėjęs balsis patyrė kompensacinį pailgėjimą: *iHC > [iC], *uHC > [ūC]. Dėl šio dvejojimo laringalinio priebalsio aiškini- mo turime segmentų kaitą liet. *ij-V :: i-C* ir *uv-V :: ū-C* vediniuose, sudarytuose su balsinėmis arba atitinkamai priebalsinėmis priesa- gomis. Tai vediniai iš NL šaknies alomorfų, pvz.:

3.4.3.1. iHV > iᵢV

bij-V < *biᵢ-ā- < pide. *b^hiH-eh₂-: *bijaũ(si)*, lat. *bijuõs*. EL pide. *b^heᵢH-, ved. *mā bhema*. — NL-C: lat. *bītiēs, bīstuos* (§ 3.3.3.1).

gij-V I < *giᵢ-ā- < pide. *g^uiḥ₃-eh₂-: *atgijo* „atgimė“, *išgijo* „pa- sveiko“, lat. *dziju*, plg. arm. *keam* „gyvenu“ < *giᵢāmi. Alomorfų *gij-* remiasi naujasis intarpinis prs. *gỹja* (tiksliau *gỹja*) „sveiksta“, < *gi-n-ᵢ-e-. — N.B. Paralelinė forma *gỹna* „sveiksta“ gali būti kilusi paveldėtam intarpiniam prs. *gᵢna < *g^ui-n-H-e susikryžiavus su naujesne forma *gỹja*. — NL-C: *atgýti*, lat. *atdzīt* (§ 3.3.3.1). Pide. EL *g^uiḥ₃- „gyventi“, antrinis *g^ueᵢh₃-, plg. pb. *gēᵢ-C formoje lat. *dziédēt* „gydyti“.

gij-V II < *giᵢ-ā- < pide. *g^{u(h)}iH-V: *gijà* „siūlas (paprastai apma- tų)“, lat. *dzija* „gijos siūlas, audinio pagrindas“. Panašios darybos yra gr. homer. βίός m. „lankas“, < *bi.ᵢó- < *g^{u(h)}iH-ó-, etimologi- nė reikšmė – „(rykštė, virbas, stiebas) turintis templeč, stygą“. NL-C: *gýsla* (§ 3.3.3.2). EL pide. *g^{u(h)}iḥ₃-, plg. ved. *jyá*- f. „lanko stygą“.

krij-V < *krij-ā- < pide. *kriH-eh₂-: 1. lat. *krijāt* „plėšti žieve, karną; vyti siūlus“, lat. *krija* „liepos žievė, karna; lankas, rėčio, sieto apvadas; pintinė iš liepos karnos; lentelė iš liepos“ (⇒ vb. denom. *krijuōt* „plėšti“), 2. liet. *krijà* „(padarytas iš karnos) rėtį, sietą juosiantis apvadas; išorinė, medinė rankinių girnų uždanga, kad miltai neišbyrėtų“, *krįjas* arba *krijaĩ* m. pl. „rėčio apvadas, šonai; dubens, kabilo, statinės šonas; bato aulas; lanktis“. — NL-C: *krýtis* (§ 3.3.3.1). EL-V: *krejù* (§ 3.2.1.1.1). EL-C: lat. *kriēt* (§ 3.6.3.9).

lij-V < *lij-ā- < pide. *liH-eh₂-: *lijo*, lat. *lija*. — NL-C: *lýti* (§ 3.3.3.1). EL-V: *lejù* (§ 3.2.1.1.1). EL-C: *líeti* (§ 3.6.3.9).

nij-V < *nij-ā- < pide. *niH-eh₂-: lat. *niju* prt. iš *nīt sviēstu* „mušti iš grietinės sviestą“, *nuonijas* arba *panijas* f. pl. „pasukos, Buttermilch“, *panijpiens* „t. p.“ — NL-C: *nīt* (§ 3.3.3.1).

pij-V < *pij-ā- < pide. *piH-eh₂-: *prípìjo* „(apie tešmenį) išbrinko, prtvinko pieno“, prs. *pýja* iš *pýja* < *pi-n-ja. — NL-C: *pýti*, *pýdyti* (§ 3.3.3.1). Šaknis *pejH- „patvinkti, padidėti, pabrinkti, prtvinti“.

rij-V I < pide. *rih₂-V: *rijalas* „jaukas žuvims“, *rijimas* (*prarijimas* „įduba kelyje“), *rijùs* „rajus, èdrus“, *rijikas* arba *rijuōklis* „rijūnas, èdrūnas“, *rijūnas* „t. p.“ Šaknis *rih₂-, iš *řh₂- metatezės, matyti NL lyginant su *reh₂-i-; pastaroji forma kilusi iš formos prs. *reh₂-je-reanalizės. Neišplėsta šaknis *reh₂-, plg. lat. *rāju* iš *rāt* „plūsti, barti, smerkti, peikti, kritikuoti, keikti“, refl. *rātiēs* „bartis“, žr. (§ 3.3.1.2).

rij-V II < pide. *riH-V: *rijasi* „barasi, riejas“ (LKŽ_{xi} 587), tarm. prs. iš *riētis*. Šaknis *rejH- / *riH-. Atrodo, kad šis esamojo laiko darinys atsirado prt. *rijos < *riH-eh₂- pagrindu. Paralelė: *vįjasi* tarm. „suka sau (lizdą)“ iš *vįjosi*, *výtis*.

sij-V < *sij-ā- < pide. *sih₂-eh₂-: *sijo* „jungė, rišo“. Forma *sih₂- dėl metatezės sekoje *sh₂-i-, kuri buvo NL iš neošaknies *sh₂-eĩ- (žr. NL-C *sýti*, § 3.3.3.1).

vij-V < *vij-ā- < pide. *vijH₁-eh₂- (šaknis *vijeh₁-): *vįjo* „vaikė, ragino; vyniojo“, vedinys *apvijóti* iter. „vyti (botagą)“, *suvijóti* „da-

ryti vyniojant“. Vardažodžiai: *žvijas* „suktas, susuktas, spirališkas“, sb. *vijà* f. „atžala, kuri užsikabina; virvės, siūlų sruoga; kartis šiaudams prispausti dengiant šiaudinį stogą“ (lat. *vija*), *vijōklis* m. (viena iš reikšmių) „viliotojas, suvedžiotojas, mergišius“, *vijūrkas* „iran-
kis siūlams vynioti; vikrus, mitrus, apsukrus, miklus, judrus žmogus“, *vijūnas*. — NL-C: *výti* (§ 3.3.3.1). EL-V: *vejù* (§ 3.2.1.1.1).

Paralelės iš kitų indoeuropiečių kalbų:

ved. *priyá-* „mielas, palankus“ < *pri.Ha- < pide. *prij₂-ó. NL-C: ved. *prítá-* „draugiškai nusiteikęs“ < *prij₂-tó- (*prīñāti* „džiaugiasi“ < *pri-né-h₂-ti). Šaknis *prej_h₂- „džiaugtis, būti patenkin-
tam“. — PaNL-V: sbžsl. *prijati*, -*ajō* „būti kam palankus“, rus. *prijátʹ*, čekų *přát*, slenk. *przyjaję*, lenk. *sprzyjam* (⇒ sbžsl. *prijateljĭ* „bičiulis, draugas“) iš psl. *priĭ-ā- < *prĭĭ-ā- < pide. *prij₂-eh₂-.

gr. βίος m. „gyvenimas“ = [bí.ios], vietoj *di.ios < pide. *g^uih₃-os. NL-C: lot. *uīuus*, liet. *gyvas*, sbžsl. *živŭ*, ved. *jivá-* < pide. *g^uih₃-uo-. — EL-V gr. βέομαι < pide. *g^ueih₃-e-.

gr. βίωτος „gyvenimas“ = [bí.ĭotos], vietoj *di.ĭotos < *di.Ho.to- < pide. *g^uih₃oto- < pide. *g^uih₃-eto-.

slot. *sient* = [si.ent] 3 pl. „kad būtų“ < *si.ĭent < pide. *h₁s-ih₁-ent (optatyvo priesaga). NL-C: 2 pl. *sĭtis* < *h₁s-ih₁-te. Priesagos EL: 2 sg. *siēs* < *h₁s-ĭeh₁-s.

3.4.3.1.1. Daiktavardinė priesaga -ija

Priesagos **-ija** šaltinis buvo pide. seka *-iH-ah₂- < *-iH-eh₂-. Toks morfemų pasiskirstymas buvo įmanomas tokio tipo kolektyviniame vedinyje iš moteriškosios giminės pide. *-ih₂- kaip ved. *vṛkíh* „vilkė“ < *uĭlk^u-ih₂-s (plg. vyr. gim. *vřkah*), gen. sg. *vřkiyáh* < *uĭlk^u-ih₂-ós. Atrodo, kad tokio kolektyvinio tipo yra žodis liet. **vilkijà** „vilku gauja“ < *uĭlkij-ā, t. y. pripažinus, kad tai vedinys iš išnykusio

pralietuviško *-ī- / *-ij- kamieno, *uilkīs „vilkė“³², acc. sg. *uilkīn, silpnieji linksniai *uilk-ij-V. Atnaujinus formą nom. sg. f. *uilkīs (⇒ *vilkė*) vedinys *vilkijà* jau nebebuvo motyvuotas sb. „vilkė“ paradigmos ir susidarė priklausomybės santykis tarp jo ir nom. sg. m. *vīlkas*. Tai nulėmė neosufikso *-ija* susiformavimą. Ši priesaga vartojama tokiuose žodžiuose kaip *bernijà* „vaikinių grupė“ (iš *bėrnas*), *vyrijà* „vyrų susirinkimas“ (iš *výras*), *išėivijà* „išėivių bendruomenė“ (iš *išėivis*). Ji pasirodo ir vediniuose, padarytuose iš daiktavardžių, žyminčių negyvuosius daiktus, pvz., *akmenijà* „pilna akmenų dirva, žemė“ iš *akmuō*.

3.4.3.2. uHV > uuV

bruv-V < *bruu-i- < pide. *h₃b^hruH-: sen. tarm. *bruvīs* f. „antakis“, acc. sg. *brūvī* bei sbžsl. *brūvī*, -i f. „antakis, blakstiena; akies vokas“, lenk. *brew*, *brwi* f. „t. p.“ Plg. acc. sg. ved. *bhrívam* iš *bhrí-*, gr. ὄφρῶα iš ὄφρῶς (gen. ὄφρῶ(F)ος). Balsinio *-i-* kamieno atsiradimas vietoj priebalsinio aiškintinas formos acc. sg. *brūvī* < pbsl. *bruu-in < pide. *(h₃)b^hruH-ṃ reanalize pagal *-i-* kamiengalio daiktavardžių pavyzdį, plg. analoginę proporciją *ākī* :: *akīs* = *brūvī* :: *x* (*x* = *bruvīs*). EL *h₃b^hreuH- (§ 3.5.2).

buv-V < *buu-ā- < pide. *b^huh₂-eh₂-: *būvo*, prt. iš *būti* (šaknis *b^hueh₂-). Šių formų paralelė: sbžsl. *zabūvenū* „pamirštas“ (NL-C *byti* „būti“), gr. φύω „kurti, gaminti, daryti, išleisti“ < *p^huu-e- < *b^huh₂-e- (NL-C aor. ἔφῶν). Vediniai: *buvóti* ir *buvinēti*, *buveīnē* „buvimo vieta“, *buvėjas* „kas yra kur buvęs“, *buvimas* „egzistavimas“, *buvōvas* „daug kur buvęs žmogus; nuolatinis lankytojas“, *imbuvỹs*, *-io* „kas neturi nuosavo buto ir nuomojasi; nuomininkas“, *nebūvėlīs*, *-io* „ko (seniai) nebuvo; seniai matytas, retas“, *pribuvēja*, cps. *čiābuvis*

³² Kalbant apie tai, reikėtų priminti slavišką žodį *vīlčica (rus. *volčica*, lenk. *wilczyca*), kuris laikomas priesagos *-kā-* vediniu iš pbsl. nom. sg. f. *uilkī- (= ved. *vrkīh*).

arba *čiabuvỹs* „čionykštis (vietinis) gyventojas, pastovus šios vietos gyventojas“, SD «rodzic z tąd, tuteczny, indigena». — PaNL *būv- pabūva*, prs. iš *pabūti* (*Grỹbai neilgaĩ tepabūva* „Grybai ilgai negali gulėti, nes greitai genda“), *pabūvēti*, 3-iasis asm. *pabūvi* „kažkur pabūti, trumpam likti“. Daiktavardžiai: *būvas* SD «osiadłość, domicilium», *būvis*, *-io* „būtis, buvimas, gyvavimas, egzistavimas“, *sám būvis*, *-io* „koegzistavimas, egzistavimas greta (ko nors)“. — Liet. alomorfai *būv-* primena sl. *byv-* žodyje *°byvati* „būti, lankytis“, sbžsl. *prěbyvati* „pabūti (kur nors), būti kažkokioje vietoje“, *sūbyvati* sę „įvykti, tapti realybe“, *zabyvati* „pamiršti“, < *būv-ā-.

druv-V < *druv-ā- < pide. *druH-eh₂-: lat. *druvāt* „pjauti javus“, *druvāns* „laukas, paliktas dirvonuoti“. Šaknis *dreuH- „nukirsti, nupjauti“, plg. ved. *druṇāti* „kenkia, trukdo“ (*dru-né-H-ti), vpers. *drūn* „kirsti, pjauti“.

guv-V < pide. *guH-eh₂-: 1. lat. *guvu* „pagriebiau, nutvėriau“, prt. iš *gūt* (§ 3.3.3.2.), liet. *atguvaũ* „atgavau (balsą)“ iš *atgūti* (§ 3.3.3.2.). — 2. liet. prs. *atgūva* „atgauna (balsą)“ kilo iš *°gūva* < *gu-n-ū- (dar senesnė forma buvo *gunù < *gu-n-H-é-). — 3. liet. *guvūs* „greitas, vikrus, mitrus, apsukrus“ (etimologinė reikšmė – „greitai griebiantis“), plg. EL *gājuju* (§ 3.6.3.11).

kruv-V I < pide. *kruh₂-V: liet. *krūvinas* = sbžsl. *krūvīnū* „susijęs su krauju, kruvinas“, srbkr. *krvīnī* „kraujo spalvos, kruvinas“, rus. *króvnij* ir lenk. *krewny* „to paties kraujo, consanguineus“ < pbsl. *kruvina- < pide. *kruh₂i-no-. Vedinys iš kamieno pide. *kruh₂i-kaip žodyje av. *xruvi-dru-* cps. „(su) kruvinu ginklu“. — Sbžsl. *krūvī*, gen. sg. *krūve* f. „kraujas“, rus. *króvʹ*, lenk. *krewn* – pagal kilmę tai yra acc. sg. forma *kru.ūin < pide. *kruh₂-m̄ iš *krū-s < pide. *kruh₂s (žr. *kry § 3.3.3.2). EL: ved. *kravīś* n. „kruvina mėsa“, gr. homer. κρέας n. „t. p.“ < *kreu-h₂s-ø. — NL-V taip pat randame žodyje lot. *cruor*, *-ōris* m. „kraujas, trykštantis iš žaizdos“ < *kruvōs < pide. *kruh₂-ōs, gen. *-ōs-es bei lot. *cruentus* „kraujuojantis“ iš *kruventos (vietoj *kruvantos) < pide. *kruh₂-ent- arba *kruh₂-nt-.

kruv-V II < *kruṽ-ā- < pide. *kruH-eh₂-: lat. *kruva* „krūva“ (*malkas kruva* „malkų krūva“), taip pat „kalva, aukštuma, pakilimas“. Variantas lat. *kruva* „krūva; kalva“ turi ʀ, perkeltą iš pilno e laipsnio alomorfo, plg. lat. *kraūt* (§ 3.6.3.11). NL-C: lat. *krūtis* (§ 3.3.3.2). — Plg. slavų kalbose psl. *krŭ-enŭ „padengtas, apdengtas“, sbžsl. *nepokrŭvenŭ* „nepadengtas, neapdengtas“ < *kru. ũe.no- < *kruH-eno-; sbžsl. *pokrŭvati* „padengti, apdengti, uždengti, uždaryti“ < *kru.ŭā- < pide. *kruH-eh₂-. Taip pat pailgintasis laipsnis *krūṽ-: sbžsl. *pokryvati* „padengti, apdengti, uždengti, uždaryti“. Plg. *byvati* aukščiau s. v. *buv-V*.

liuṽ-V < pide. *luh₃-V pakeistas **liuṽ-V** (*li* pagal EL *liāṽ-): lat. *luvenis* „klampai, linkstanti samanų pluta pelkėje“, *luvens* „klampus, pelkėtas; minkštas, linkstantis“, vb. denom. *luvēt*, -u, -ėju „linkti“ (apie pelkę). Šaknis *leuḥ₃- „sudrėkinti, apšlakstyti, nuplauti“, plg. gr. λόε 3 sg. „nuplovė“. Antekonsonantinis alomorfas *liū: *liūtas*, *liūnas* (§ 3.3.3.2). — Pailgintąjį NL-V *liūṽ- atspindi lat. *līvis* „pelkė, klampai, svyruojanti vieta“, *līvenis* „t. p.“, perk. „didelis kiekis (ko)“, iš *līv-* atsiradusio dėl *lūv-* pakitimo (plg. *klīvât* „slankioja be tikslo“ iš *kljuṽ-ā-).

mluv-V < *mluṽ-ā- < pide. *mluh₂-eh₂-: sbžsl. *mlŭva* „riksmas, triukšmas, šurmuly; sambrūzdis, sąmyšis, neramumai“, plg. ved. *bruv-V* žodyje *bruvānti* 3 pl. prs. „sako, kalba“, ptc. prs. *bruvānt-* „sakantis, kalbantis“ < pide. *mluh₂-ént-. EL *mleuḥ₂-: av. *mraomī* „pasakoju, kalbu, sakau“, ved. *brāvīti* 3 sg. „sako, kalba“. — Vediniai: sbžsl. *mlŭvŭnŭ* „triukšmingas, šurmulingas, neramus“; *bez mlŭvy* adv. „be triukšmo, ramiai, tyliai“, *bezmlŭvŭnŭ* „ramus; paprastas“, *bezmlŭvije* n. „tyla, tylėjimas, ramybė“. — N.B. Formai *mlŭva* priklauso vb. denom. sbžsl. *mlŭvljō*, -iti „triukšmauti, daryti sąmyšį, pradėti, sukelti riaušes, raginti, kurstyti“. Kitose kalbose atitinkamas veiksmožodis reiškia „kalbėti, sakyti“, plg. sček. *mluviti*, lenk. *mówić* (sen. *moŭwić*), rus. *mólvitʹ*.

muv-V < *muṽ-ā- < pide. *muH-eh₂-: lata. *muvu* „plaukiau“, prt. iš prs. infl. *muynu*, inf. *mūt „plaukti, plaukioti“ (žr. Endzelin 1922, § 612). — *muṽ-V- < pide. *muH-V- :: sbžsl. *neomūvenū* „neapiplautas“, *omūvenije* „apiplovimas“, *mūvivo* n. „pirtis“. — PaNL-V *mūṽ-: sbžsl. *omyvati* „apiprausti“, *umyvati* „prausti“ (plg. rus. *neumýva* c. „kas nesiprausia, nevala“). — NL-C *mū-*: lat. *mūdāt*, spr. *aumūsnan*, sbžsl. *umyti* (§ 3.3.3.2).

puv-V < *puṽ-ā- < pide. *puH-eh₂-: *pūvo*, prt. iš *pūti* (prs. *pūsta* arba *pūva*), lat. *pūt*, *pūstu*, *puvu* „pūti, dūlėti“, (žr. § 3.3.3.2). EL pide. *peṽH-, žr. *pjáulas*, *pjaulaĩ* (§ 3.6.3.11).

ruv-V < *ruṽ-ā- < pide. *ruH-eh₂- (šaknis *reṽH-): sbžsl. *rūvati* (prs. *rūvo*, *rūveši*) „rauti, traukti“, *vūzdrūvanije* „išrovimas, ištraukimas“ : *rūvenikū* „duobė, vandens duobė, šulinys“, *rūvenica* „griovys“ (iš *rūvenū „iškastas“ < *ruH-eno-); slenk. *zarwek* „žuvų tvenkinys su išrautu pylimu“, lenk. *wyrwa* „skylė, susidariusi ką nors išrovus, išrauta vieta“ ⇐ *wyrwać* „raunant ištraukti“. — PaNL-V *rūṽ-: lenk. *porywać*, *rozrywać*, *wyrywać*. — NL-C: *rūtis*, sbžsl. *ryti* (žr. § 3.3.3.2). PiL: *rauti* (§ 3.6.3.11). — Paralelė: lot. *ruō* < *ru.ṽō < pide. *ruH-o-h₂ (> sbžsl. *rūvo*), inf. *ruere*, tarp kitko „iškasti, išversti“. NL-C: lot. *rūtum*, *rūta* (*et*) *caesa* (žr. § 3.3.3.2).

siuv-V < *sjuṽ-V < pide. *sjuH-V: *siuvù*, *siuvaĩ*, lat. *šuvu*, *šuvu*, plg. rbžsl. *šъвць* „batsiuvys“ < *sjuṽ-ik- :: liet. *siuvikas*, *siuvikis*, *siūvikis* „siuvėjas“, spr. *schuwikis* EŽ „batsiuvys“. PaNL-V: *pasūvēti*. — NL-C: *siūti*, lat. *šūt* (žr. § 3.3.3.2). EL *sjeṽH- nėra paliudytas.

suekruṽ-V < pbsl. *suešruH-V: sbžsl. *svekrūv-i* dat. sg. f. „uošvei“ < *suekrūṽ-ej. Vietoj *svekrūṽ-ě < *suekrūh₂-aj < pide. *suekrūh₂-ej, plg. galūnę *-aj lot. formoje *socrui* < *sokruṽi < *sukruṽ-aj. — NL-C: sbžsl. *svekry* (žr. § 3.3.3.2). — N.B. Sbžsl. gen. sg. forma *svekr-ūv-e* turi analoginės kilmės galūnę *-e* < *-es (plg. *matere*, *sēmene*, *slovese*). Fonetinis atspindys čia turėtų būti *svekrūṽū iš *suekrūṽ-as < pide. *suekr-uh₂-es.

suv-V < pide. *suH-V: lat. tarm. *suvēns* m. „paršas“. Su disimiliacija *uv* > *iv* lat. *sivēns* „t. p.“, *sivēnica* „veislinė kiaulė su paršeliais“. Laringalo buvimą rodo ir ilgumas ved. *sūkará-* m. „laukinis meitėlis kuily, laukinė kiaulė“, plg. dar vpers. asmenvardį *Hukar* < pair. *hūkara- „šernas“ (dėl paralelių žr. § 1.7.3.6). — Slavų kalbose vietoj *sūvinū < *suH-iHno- „kiauliškas“ (plg. gr. ūivoç, lot. *suīnus*) turime *svinū*: plg. sbžsl. *stado svinoje* „kiaulių kaimenė“. Panašiai germanų kalbose *swīna-: got. *sweins*, vgerm. *swīn*, snord. *svín* „kiaulė“. Šios formos verčia rekonstruoti *sū-iHno- ir iškelti pirmojo iš dviejų laringalų disimiliacinio išnykimo hipotezę. Verbalinė *uū* forma: ved. *suváti* „gimdo, paleidžia į pasaulį“ < *suH-é-ti. NL-C: ved. *súte* „gimdo“. Šaknis *seuH-³³. — Kai kuriose kalbose išliko alternacija *sū-C / *suū-V, plg. av. *hūš*, *hūuō* f. „veislinė kiaulė, paršavedė“ (etimologinė reikšmė – „gimdanti“), gr. ūç, úoç m. f. „šernas; naminė kiaulė“, lot. *sūs*, *suis* m. f. „meitėlis, kiaulė; šernas“. Vedinys ved. *sūnú-* m. „sūnus“, *sútu-* m. „neštumas“ (§ 1.9.5). Žr. liet. *sūnūs* (§ 3.3.3.2).

žiūu-V < *žiūu-ā- < pide. *ǵiuH-eh₂-: rbžsl. *žīvati* „kramtyti“, sček. *žvátí*, slenk. *žwać* (rus. *ževátʹ*) iš psl. *ziīva-. NL-V išvestiniuose daiktavardžiuose: srbkr. *žvālo* n. „nasrai; sąsiauris, tarpekli; šaltinis, versmė“, *žvāle* n. „lūpos, nasrai“. Nykstamasis laipsnis taip pat ir žodyje sva. *kiuwan* „kramtyti“ (vok. *kauen*), toch. B *śuwan* 3 sg. „valgo, kramto“. — Pailgintasis NL-V: srbkr. slovėn. *prežívati* „kramtyti“, bulg. *prežívam* „t. p.“ < *ziīva- < *žiūu-ā- (plg. aukščiau sbžsl. °*byvati*, °*kryvati*, °*myvati*). — EL *ǵieūH-: liet. *žiáunos* (§ 3.6.3.11).

žuv-V I < *žūu-ā- < pide. *ǵuH-eh₂-: sbžsl. *zūvati* „kviesti, šaukti“ (trūksta lietuvių kalbos atitikmens *žuvù), plg. ved. *huvé* „pasi-kviečia“ < *ǵuH-V, *hváyati* 3 sg. „kviečia, šaukia“ vietoj *huváyati (*ǵuH-éje-). — PaNL-V *žūu-: sbžsl. *pozyvati* „šaukti“, lenk. *nazywac*

³³ Kitokia nei *seuH- šaknis yra ved. *suváti* „skatinti, raginti, judinti“, žr. LIV² 538.

„vadinti“. — EL *ǵeuH-: ved. *hávate* „šaukia, kviečia“, av. *zauuaiti* „prakeikia, keikia, plūsta“, sbžsl. *zovŋ* „kviečiu“ < *zeuē- (§ 3.2.1.1.1).

žuv-V II < *žuu-i- < pide. *ǵ^huH-: liet. *žuvìs*, -iēs f., lat. tarm. *zuvs*, b. k. *zìvs* „t. p.“ Balsinis -i- kamiengalis kilo iš baltų prokalbės acc. sg. formos *žuu-in < *ǵ^huH-m, kuri buvo reanalizuota kaip *žuu-i-n (liet. *žùvì*). Atematinių formų liekanos – tai liet. tarm. *žùves* nom. pl. „žuvys“, gen. pl. *žuvų*. — NL-C *žūs „žuvìs“ < pide. *ǵ^huH-s (plg. gr. *ιχθῦς*) alternanto pėdsakas yra vb. denom. *žústu*, *žuvaũ*, *žúti* „žvejoti“ (žr. § 3.3.3.2). — N.B. Gali būti, kad pbsl. *žuu- slavų kalbose atsispindi žodyje *žūveno, plg. rus. *zvenó* „žuvies gabalėlis, atpjautas skersai“, lenk. sen. *zwono* „t. p.“ (vietoj *zwiono), lenk. *zwonko*, *dzwonko* „susuktas žuvies gabalėlis“³⁴ – vedinys iš adi. *žūvenū „žuvies“. Adi. *žūvenū taip susijęs su daiktavardžiu psl. *zy < *žūs „žuvìs“ kaip *krūvenū (plg. lenk. *przekrwiony* „krauju pasruvęs“) – su *kry < *krūs „kraujas“.

Abejotini pavyzdžiai:

ruv-V < *ruu-V- < pide. *h₃ruH-V: *rùvelis* „verksnys, verksnė“, priesagos -elis deverbativum iš neišlaikyto prs. *ruvù, paralelės žodžiui ved. *ruvátì* 3 sg. „baubia, riaumoja“ < *h₃ruH-é-ti. NL-C: lat. *rùte* (§ 3.3.3.2). EL: sbžsl. *rovŋ*, *ruti* „baubti, riaumoti, spiegti, rėkti“, *vūzdruti* „sustaugti, subaubti“ < pbsl. *rĭāu- C < pide. *h₃reuH-. Taip pat žr. sbžsl. *rjuti* (§ 3.6.3.11).

Kitų indoeuropiečių kalbų paralelės:

gr. *κυέω* homer. „būti nėsčiai“ < *ku.ueje- < pide. *kūh₁-éje-

³⁴ Lenkų kalbos žodis pakito dėl liaudies etimologijos, žodį *zwonko* asocijuojant su *zwon* (> *dzwon*) „Glocke“ ← slenk. *zwnieć*, dažniausiai su metateze *wznieć* „išduoti garsą, būti girdimu, skambėti, aidėti“; ši forma susijusi su rbžsl. *zvīnju*, *zvīnēti* „sonare“ < *žūin-ē- ← pide. *ǵ^huŋ- / *ǵ^huēn-. Plg. liet. *sužvingti* „(apie arkli) sužvengti“. N.B. Sbžsl. *zvonū* atitinka toch. B *kene*, A *kaŋ* „balsas“ < *ǵ^huŋ-o-. Plg. sbžsl. *zobŋ*, lat. *zūobs* „dantis“ šalia toch. B *keme*, A *kam*, alb. *dhëmb* „dantis“ < *ǵómb^h-o- (gr. *γόμφος* „pleištas, smailgelis, baslelis, vinis“, ved. *jámbha-* m. „dantų eilė“).

plg. ved. *śváyati* „tunka, storėja“ vietoj *śuv-aya-³⁵. EL: *k_ueh₁-: ved. *śvātrá-* n. „sustiprinimas“.

het. *huwants* „vėjas“, pažodžiui „pučiantis“ < *h₂u.uent- < pide. *h₂uh₁-ent-s – nykstamojo laipsnio ptc. prs. act. iš *h₂ueh₁-ti : gr. ἄησι, ved. *vāti* „pučia“.

ved. *tuvám* „tu“, toch. B *tuwe* „t. p.“ < pide. *tuH-óm. NL-C: lot. *tū*, av. *tū*, sbžsl. *ty* < pide. *tuH# (gr. homer. τύνη „tu“).

3.4.3.2.1. Daiktavardinė priesaga -uva

Tokių žodžių kaip *sietuvà* „liūnas, klampynė“, *keltuvà* „raguočiai, gyvuliai, galvijai“ priesaga istoriniu požiūriu yra neosufiksas *-u_u-ā-. Ji atsirado priesagai *-ah₂- susisluoksniavus virš -ū- daiktavardžių alomorfo *-uH-V, plg. *bruv-V*, *kruv-V* (§ 3.4.3.2). Toks aiškinimas verčia priesagą -ija interpretuoti kaip pide. *-iH-ah₂- (žr. § 3.4.3.1.1). — Anot kai kurių tyrinėtojų, etnonimas *Lietuvà*, acc. *Lietuvą* (⇒ srus. *Litŭva*) yra *lejt_u-ā- struktūros (šiam darbe naudojama transkripcija: *lejt_uH-ah₂-) ir yra upės *Lejt_us < *lejt_uH-s pavadinimo vedinys.

3.5. Antekonsonantinis laringalas žodžio pradžioje

Laringalas, kuris žodžio pradžioje sudarydavo junginį su po jo einančiu rezonantu arba – žymiai rečiau – obstruentu, lietuvių kalboje nepaliko jokio pėdsako. Tuo galima įsitikinti palyginus lietuvių kalbos (ir slavų kalbų) formas su atitinkamomis graikų kalbos formomis, kurios rodo antrinę balsį toje pozicijoje, kurią kadaise užėmė prokalbės laringalas (žr. §§ 1.8.1-1.8.2).

³⁵ Plg. lot. *inciēns* „nėščia“, skait. [in.ki.jēns] iš *enkijent- < *enkūjent- (Thurneyseno dėsnis) < pide. *en-k_uh₁ient-.

3.5.1. Laringalas žodžio pradžioje prieš rezonantą

3.5.1.1. H prieš rezonantą r

*h₁rejk-: liet. **riėkti**, *riekiù* „pjauti duoną, pirmą kartą arti“, plg. gr. ἐρείκω „plėšti, draskyti (apie arimą)“.

*h₁rem-: liet. **parem̃ti**, lat. *rèmdēt* „nuraminti, numalšinti“, OL *ramùs* < *h₁rom-u-, NL liet. *apr̃mti* < *h₁r̃m̃-, plg. ved. *rámate* „nurimsta“, OL *rāmáyati* caus. „malšina, ramina“. Be pradžios balsio gr. formoje ἡρέμα „ramiai“, laringalo buvimą įrodo ir sandūros ilgumas senosios persų kalbos varde *Ariyāramna-* < *ariya-Hramna- (žr. § 1.7.2.5).

*h₁rep-: liet. **rėplės** f. pl., spr. *raples* „t. p.“. PaL *apr̃ėpti*, *apr̃ėpiù*, plg. gr. ἐρέπτομαι „pešti, misti“, NL lot. *rap̃iō* „staigiai čiupti, sugriebti, išplėšti, atimti, pagrobti kaip karo laimikį“.

*h₁r-os-eh₂: liet. **rasà**, acc. sg. *rāsą*, lat. *rasa* „rasa, dulksna“ :: sbžsl. *rosa* „δρόσος, ὄμβρος“, < pbsl. *rasā-. Šis žodis yra vedinys iš pide. priesagos -s- vardažodžio, *h₁r-os-, plg. ved. *rása-* „augalų sula, sultys, skystis, sirupas, esencija, ekstraktas“. PaL: lot. *rōs*, *rōris* m. „rasa, rasos lašas, rūkas, migla“, taip pat „drėgmė, bet koks skystis, prakaitas“. Šaknis neaiški.

*h₁rud^h-ró-: liet. **rūdas** „rusvas, rudas, rausvas“, lat. *ruds* – iš *rudras dėl disimiliacijos išnykus *r*, plg. psl. *rūdrŭ, rbžsl. *rodřŭ*, rus. *rédryj* „tamsiai rudas“, ved. *rudhirá-* „raudonas“, lot. *ruber*, gr. ἐρυθρός „t. p.“ — OL liet. **raūdas** „rusvas, raudonai geltonas, sargas“ < *h₁rouđ^h-o-, plg., viena vertus, psl. *rudŭ: srbkr. *rūd* „rausvas“, rus. *rudój*, ček. *rudý*, kita vertus, got. *rauþs* „raudonas“, air. *rúad* „t. p.“, lot. *rūfus* „rausvas, rudas, rusvas, rudaplaukis“, ved. *róhita-* „raudonas, kraujo spalvos“.

*h₁r̃h₁-C: liet. **ir̃ti**, *iriù*, *yriau* „irkluoti“ < pb. *ir-C. EL *h₁erh₁- (žr. § 3.6.4.1).

*h₂rH-meh₂-: liet. **irmos**, -ų f. pl. „prietaisas iš dviejų sukryžiuotų ir virve galais surištų karčių stulpui pastatyti arba rąstui aukštyn kelti“, iš pb. *ir-mā- „ranka (nuo peties iki alkūnės), petys“ (žr. § 3.6.4.1).

*h₃reg-: liet. **rėžtis**, *rėžiuosi*, *rėžiausi*, *atsirėžti* „įsitempti“, lat. *riēztiēs*, -*žuōs*, -*zuōs* „išsilenkti, išsikraipyti, išlinkti (apie lentas)“. Pb. *renž- su intarpu šaknyse *rež- / *riž- < pide. *h₃reg-, plg. gr. ῥέγω, aor. ὤρεξα „ištiesti, paduoti, įteikti“, med. „temptis, siekti ko, dėti pastangas dėl ko“, ved. *rāṣti* „viešpatauja, valdo“, lot. *regō*, *rēxī* „vadovauti, valdyti“.

*h₃rejH-: sbžsl. **rějo**, *rějati* „plaukti upeliais“ < *rēj-ā-, iteratyvinis vedinys su PaL iš pirminio prezenso *rejǝ < pide. *h₂rejH-e-, plg. ved. *rīyate* „neramiai juda“, *riṇāti* „leidžia upeliais, pila“, gr. ῥόινω „sujaudinti, sužadinti“ (*h₃ri-n-H-e-).

*h₃reḡH-: sbžsl. **rjuti**, žr. (§ 3.6.3.11).

*h₃reh₂-: liet. **róti**, -*ju*, -*jau* „neatsilikti nuo ko, suskubti, suspėti (padaryti darbą); labai mėgti ką“. Vedinys iš šaknies *h₃er- „judėti“ ir pan., plg. gr. ὄρωτο „pakilo, iškeliavo“, NL ved. *íyarti* „išjudinti“, lot. *orior* „atsistoti, kilti, atsirasti, prasidėti“ (dėl darybos plg. *góti*, *jóti*, § 3.3.1.2).

Abejotini pavyzdžiai:

*h₃reḡk-: liet. **riáukė** 1. „plyšys medžio kelme, atsiradęs žaibui trenkus“, 2. „griovys, duobė“ (*Vanduo išrovė kalne didelę riáukę*). Padarius prielaidą, kad akūtas yra antrinis, galima šį izoliuotą žodį susieti su pide. šaknimi *h₃reḡk- „kasti, knisti, rausti“, plg. NL gr. ῥόρσσω „kasti, iškasti, raustis žemeje; iškrapštyti, išlupti, išplėsti, išmušti“ (at. ῥόρττω) < *h₃ruk-je-, aor. ep. ὄρυξα, klas. ὄρυξα, taip pat ved. *luñc-* „rauti“, lot. *runcō*, -*āre* „rauti piktžoles, ravėti“ (§ 1.8.1.3). — Įmanoma būtų čia pritraukti ir vb. liet. **riaūkti**, -*iù*, -*iaū* „godžiai, daug gerti, lakti“, tik reikėtų padaryti prielaidą, kad jo reikšmė yra perkeltinė, kilusi iš reikšmės „kasti, knisti, rausti“.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *h₁reh₁- „klausti“ (het. *ariyezzi*, gr. ἐρέω), *h₁rej₁- „stotis, keltis“ (arm. *ari*, het. *araizzi*, *arānzi*), *h₂reh₁ǵ- „padėti, šelpti“ (gr. ἀρήγω), *h₃erg- / *h₃rg- „pradingti, žūti“ (het. *harakzi*, arm. *harkanem*).

3.5.1.2. H prieš rezonantą l

*h₁leng^{uh}-: liet. **leñgvas**, lat. *liēgs* „lengvas, malonus, mielas“ – perdirtas iš *leng-u-, plg. NL ved. *raghú-* „greitas, lengvas“, gr. ἐλαχός „mažas, menkas“ < *h₁lŋg^{uh}-ú- (ἐλαφρός „lengvas, greitas“).

*h₁leud^h-: liet. **liáudis** f., lat. *lāudis* „liaudis, žmonės“, sbžsl. *ljudīje* „liaudis, žmonės“, rus. *ljúdi* pl. „žmonės“, plg. gr. ἐλεύσομαι „ateisiu“, ἐλεύθερος „gimęs laisvas“, lot. *liber* „laisvas“ (*loj̥b-ero-), ved. *ró(d)hati* „auga“, NL *upā-rúh-* f. „auglys“.

*h₂lej̥H-: liet. **laistýti** „lipdyti, užlipinti, tepti, mėtyti, drabstyti šlapiu moliu, mūrininko skiediniu, tinkuoti (sienas)“. Šis darinys yra OL vedinys, *lai-sty-, iš išnykusio pirminio veiksmažodžio *leju, *líeti, kuris baltų kalbose tęsė pide. šaknį *h₂lej̥H- „tepti“, plg. gr. ἀλίειν· ἀλείφειν Hes. „ištepti odą aliejumi“, lot. *lēui* „patepiau“, NL *linō* (-ere) < *h₂li-n-H-é- „tepti, brėžti, plėšti garbę, šmeižti“, liet. *lýnas* (§ 3.3.3.1).

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *h₁lej̥ǵ- „drebėti, virpėti, kratytis“ (ved. *rėjate*), *h₁leng^h- „prisiekti, prižadėti“ (gr. ἐλέγχω, het. *likzi*, *linkanzi*), *h₂leh₁ „trinti, malti, trupinti, traiškyti, maigyti“ (gr. ἀλέω, arm. *ałam*), *h₂leks- „saugoti, dengti, ginti“ (gr. ἀλέξω, ved. *rákṣati*).

3.5.1.3. H prieš rezonantą m

*h₂melg-: liet. **mélžiu**, *mélžau*, *mélžti* (priegaidė antrinė) :: gr. ἀμέλω „melžti, iščiulpti, išžįsti, gerti“, plg. NL rbžsl. *mūlzu*, ved. *mārṣti*, 3 pl. *mṛjānti*, OL lot. *mulgeō* (§ 1.8.1.2).

*h₃mīg^h-leh₂: liet. **miglà**, sbžsl. *mīgla* :: gr. ὀμίχλη „migla, rūkas, tamsa, tamsumas, sutemos“ (ved. *mīh-* f. „garas, rūkas“).

*h₃miǵ^h:- liet. **myžù** (sen. *minžù*), *myžaũ*, *mýžti* :: gr. ὀμείχω arba ὀμιχέω „šlapintis“, plg. lot. *meiō*, *-ere* „šlapintis, šlapinti“ (*mingō*, *-ere* „t. p.“), ved. *méhati* „t. p.“

*Hmolk-éje-: liet. **malšýti**, b. k. *malšinti* „švelninti, raminti (skausmą, alkį, troškulį); ramdyti, žaboti (riaušes, sukilimą), tramdyti“. OL darinys, kuris visiškai atitinka lot. *mulceō*, *-ēre* „glamonėti, glostyti, švelniai liesti, švelniai glostyti, vėduoti(s), myluoti; raminti“. Trūksta lietuvių kalbos EL *melš- ir NL *milš- / *mulš- formų. Šaknis *Hmelk-, NL ved. *mṛsāti* „liečia, ima, kuo užsiima“.

Taip pat plg. *h₁m-C: liet. **imti**, sbžsl. *jėti*. EL *h₁em-: lot. *emō* „perku“, *prōmō* „išimu“, *sūmō* „imu, pasiimu“, sair. *do-eim* „saugo, sergi, gina“.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *h₂meh₁- „pjauti (žolę)“ (gr. ἀμάω, sva. *māen*), *h₂meiǵ^u- „keisti“ (gr. ἀμείβω, lot. *migrāre*).

3.5.1.4. H prieš rezonantą n

*h₁nek-: liet. **nėšti**, lat. *nest*, sbžsl. *nesti*, plg. gr. ἦνεγκα aor. „pasiekiau“, vietoj *ēneka < *e-h₁nek-m.

*h₁neun: pbsl. ***neuin** „devyni“ (plg. gr. ἐννέα, lot. *nouem*, ved. *náva*, got. *niun*) yra paliudytas netiesiogiai vedinyje spr. *newīnts* „devintas“ < *neuin-ta- (žodžiuose liet. *devyni*, *deviñtas* ir lat. *deviņi*, *devītais* pradinis garsas pakito dėl skaitvardžio „dešimtas“ įtakos).

*h₁noǵ^h-: pbsl. *naž-: sbžsl. *vŭnoziti* „ikišti, įvaryti, įkalti, įmušti“, *nožī* „peilis, kardas, kalavijas“. Šaknis *h₁neǵ^h- „perdurti, pradurti“, plg. vair. *ness* „ietis“, gr. ἔγχοϛ, -εοϛ n. „ietis; kardas, kalavijas“.

*h₃neǵd-: liet. **paniédėtas** DP «pajuokiamas», lat. **nīst**, -*stu* arba -*žu*, -*du* „kreivai žiūrėti, nemėgti, nekęsti“, plg. gr. ὀνειδος, ὀνειδέοϛ n. „priekaištas, papeikimas, įžeidimas; gėda, negarbė“ (§ 1.8.1.3).

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *Hned^h- „rišti“ (ved. *náhyanti*, lot. *nōdus*), *h₁ned^h- „ateiti“ (gr. ἐνθεῖν, ved. *ádhan*), *h₂neh₃- „smerkti, peikti, kritikuoti“ (het. *hannari*, gr. homer. ὀνομαι), *h₃neh₂- „valgyti, vartoti“ (gr. ὀνίημι).

3.5.1.5. H prieš „pusbalsį“ ĩ

*h₁ĩ-ont-: liet. ***jañtĩ** acc. sg. „einantis“, plg. sliet. *atenčio* gen. sg. „ateinančio“ iš *at-jent- < *at-jant-. Struktūra kaip žodžio *sañtĩ* (§ 3.5.3).

*h₂ieũ: liet. **jaũ**, lat. *jàu*, spr. *iau*, sbžsl. *ju/u* bei *juže/uže* „jau“, got. *ju*, sva. *ju* „schon, bereits, jau“. Šis prievoksmis yra susijęs su silpnosiomis pide. vardažodžio *h₂óĩ-u-, gen. sg. *h₂ĩ-eũ-s formomis, plg. ved. *áyu-* n. „amžius, gyvenimo trukmė“ šalia *áyuϛ-* n. „gyvenimas, gyvybės energija, jėga, energija; gyvenimo trukmė“, sav. *āiiu*, gen. sg. *yaoš* „gyvenimas, amžius“ (ilgasis *a* paaiškinamas Brugmanno dėsnio). EL: gr. αῖών, -ῶνοϛ m. f. „gyvenimo trukmė, gyvenimas, ilgas laiko tarpas; amžinybė, epocha“ < *aiũ-ōn < *h₂ieũ-ōn-, lot. *aeuom*, *aeuum* „gyvenimo amžius“ < *h₂ieũ-o-, got. *aiwins* acc. pl. „laikus“, sva. *ēwig* „amžinas“. NL: ved. *dirgháyu-* cps. „ilga-amžis“ < *d̪iHg^hó-h₂ĩu- (dėl laringalo sudurtinio žodžio dėmenų sandūroje žr. § 1.7.2.5).

*h₂ieũHn-o-: liet. **jáunas**, lat. *jaũns*, sbžsl. *junũ*. Šis žodis yra *vřddhi* darinys iš neošaknies *h₂ĩuHn- < *h₂ĩu-Hn-, plg. ved. *yúnaḥ*, gen. sg. iš *yúvan-* „jaunas“ < *h₂ĩeũ-Hon-. Vedinys iš *h₂ĩuHn- yra

ir ved. *yuvaśá-* „jaunas“, m. „jaunuolis“, lot. *iuuencus* „buliukas; sūnus“, *iuuenca* „telyčia; dukra“, got. *jugga-laup* „jaunuolis“, sva. *jung* „jaunas“, < *h₂iuH₂ŋ-kó-.

*h₃ieh₃s-to-: liet. **juostas** „apjuostas“ < *iōs-ta-, plg. av. *yāsta-* ir gr. ζωστός „apjuostas“ (§ 1.8.4.1).

*H₂eh^h-: psl. ***jebo**, *jeti „turėti lytinių santykių (apie vyrą)“, plg. srbkr. *jèbêm, jèbati*, slovèn. *jèbam, jèbati*, rus. *jebú, jetí* (⇒ *jebátŭ*), ukr. *jebú, jéty* (⇒ *jebátŭ*), lenk. *jebię, jebać* < *H₂eh^h-e-, plg. ved. *yábhati* „turi lytinių santykių“ bei toch. B *yopsa*, A *yowās* aor. „įėjau, įžengiau“, B *yopām* conj. „įeis“. Iš tocharų kalbų duomenų matyti, kad reikšmės „turi lytinių santykių“ esmę sudaro etimologinės reikšmės „įeina“ susiaurinimas ir kad iš pradžių ji buvo susijusi su seksualine vyro veikla. — NL sampras. *Hib^h- slypi žodyje gr. οἴφω „turiu lytinių santykių“ – darinys iš prvb. o- ir alomorfo *Hib^h- (cps. φιλοίφας „paleistuvis, fututor“).

*H₂ēk^u-r, gen. sg. *H₂ēk^u-n-és: liet. **jėknos**, var. *jāknos* f. pl. „kepenys“, iš pb. *i₂ekn-ā-. Kilo dėl pide. heteroklitinio niekatrosios giminės žodžio tematizacijos pridėdant prie netiesioginių linksnių -n- kamieno priesagą -ā-, plg. sind. *yákr̥t, yaknāh̥*, av. *yākarə*, lot. *iecur, iecinoris*, gr. ἦπαρ, ἦπατος³⁶.

*H₂ienh₂-tér-: liet. **jentė** (kirtis ir priegaidė nežinomi) sen. „brolio žmona, brolienė“, acc. sg. *jénterī*; ryt. liet. *intė* SD «bratowa, fratria, uxor fratris» (žr. § 3.6.3.7).

*H₂ēd^h-: liet. **jundū**, *sujudaū*, *jūsti* „sujudėti“, durat. *judū*, *judėti*. OL *jaud-*: *išjáudinti, sujáudinti, jáudintis*, plg. su ved. *yúdhyati* 3 sg. „kovoja“, OL *yodháyati* caus. „įsako kovoti“ :: lot. *iubeō* „įsakyti, liepti, paliepti“. Šaknis *H₂ēd^h- „sujudėti“.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *H₂iaǵ- „gerbti, garbinti“ (ved. *yájate*, gr. ἄζομαι), *H₂ieh₁- „mesti, sviesti“

³⁶Lat. formos *aknas* (tarm. *aknes, aknis*) vokalizmas galėtų būti susijęs su prokalbės loc. sg. forma *H₂ok^u-én „kepenyse“. Plg. taip pat lot. gen. sg. formą *iocineris*, senesnę nei *iecinoris*.

(het. *pi-yezzi*, gr. ἵημι, lot. *iēcī*), *h₂id^h- / *h₂eid^h- „padegti“ (gr. αἶθω, ved. *indhé*).

3.5.1.6. H prieš „pusbalsį“ u

*h₁ueh₂-: lat. **vājš** „plonas, silpnas, sergantis, prastas“, *vājēt* „silpti, plonėti“ :: lot. *uānus* „tuščias, tuščiaaviduris, išduobtas, išskaptuotas“ (žr. § 3.3.1.2).

*h₂ueh₁-: liet. **vėti** „pūsti“, *vėjas, vėtra*, sbžsl. *větrŭ* „vėjas“ :: ved. *vāti* „pučia“ :: gr. ἄησι „pučia“ < *a_uēti (taip pat žr. § 3.3.1.1).

*h₂uēks- < *h₂uég-s-: liet. **vešù**, *vešėti* „gerai augti, tarpti, šakoti, keroti“, *nevėša* c. „(apie vaiką) mažai valgantis, prastas valgytojas; silpnai, prastai augantis augalas“, plg. got. *wahsjan* (ved. *vāvakša*), gr. ἄ(F)έξω „remti, stiprinti, tvirtinti“. OL liet. *vaš-*: *atvašà*, *ātvašas* „atauga, jauna atžala“ < *h₂uoks-V. NL liet. *uš-*: *atušà* žem. „atauga, jauna atžala“.

*h₂uelk-: liet. **velkù**, *vīlkti, vīlktis* „rengtis“, lat. *vīlkt, vėlku, vilku* „vilkti, traukti, tempti“, psl. **uelk-*, sbžsl. *vlěko, vlěšti* „ἐλκειν, vilkti“. Šios šaknies apofoninė alternacija matyti iš gr. αὔλαξ, αὔλακος f. „arimo vaga; randas, įbrėžimas, įdrėskimas, žaizda; pradalgė“ < *aulak- < *h₂ul̥k- :: OL acc. sg. gr. homer. ὠλκα < *a_uolka < *h₂uolk-m.

*H_{ue}r-: liet. **vėrti**, *verù*, *vėriau* „durti, bestti, perverti, persmeigti“, *atvėrti* „atrakinti, atidaryti“, *užvėrti* „užrakinti, uždaryti“, OL-C liet. *vařtai*, lat. *vārti* „vartai“, sbžsl. *vrata* „t. p.“, OL-V *otvoriti* „atidaryti“.

*h₂uers-: liet. **veršis**, -io „buliukas, veršiukas“, SD «byk», SD¹ «stadnik», plg. lat. *věrsis, vēřša* „jautis, bulius“. Pb. **uers-ja-* (pakitimas *rs > rš kaip žodžiuose *gařsas, viršùs*). Giminiškas lot. *uerrēs, -is* m. „kuilys, meitėlis, kiaulė“ < *h₂urs- bei ved. *vřṣ-an-* „vaisingas vyras, veislinis patinas (bulius, eržilas)“, dat. sg. *vřṣṇé*, gr. ἄρσην, -ενοϋς „vyriškas“ < *h₂urs-en-, etimologinė reikšmė – „įpilantis sėk-

lq“. Šaknis *h₂u̯ers- „(iš)pilti, lyti“, plg. het. *warsiyezzi* „išpilti skysti“, OL gr. οὐρέω „šlapintis“ < *h₂u̯ors-eje-.

*h₁ues-elo-: pbsl. *uesela-, lat. *vēşels* „sveikas; pilnas, nepraimtas“, *Sveiks, vēşels!* „Būk sveikas!“ šalia sbžsl. *veselŭ* „linksmas, džiaugsmingas“, rus. *vesělŭj*, ček. *veselŭj*, slenk. *wiesioły*, lenk. *wesoły*. Šis žodis yra priesagos -elo- vedinys iš pide. šaknies *h₁ues-, plg. ved. *vásu-* „geras“, sb. *vásu-* n. „gėrybės, turtas, nuosavybė“ (⇒ cps. *viśvávásu-* „turintis įvairiausių gėrybių“ < *u̯iśu̯a-Hu̯asu-), pal. *uāšu-* „geras“, gr. δωτήρες ἐάων „gėrybių davėjai“.

*h₂uodH-eje-: liet. *vadŭti, pakeistas *vadinti* 1. „vardą duoti, šaukti (vardu, pavarde ir pan.)“ (*vadinti vardŭ*), 2. „kviesti, raginti, skatinti ar reikalauti kur atvykti, dalyvauti (*vadinti ū svečiūs* „kviesiti ū svečius“), refl. *vadintis*, iter. *vadinėtis*. Išėjties forma buvo o laipsnio caus.-iter. iš pide. *h₂uedH- „skambėti; sakyti“, plg. sind. *vādati* „pakelia balsą“, gr. αὐδή „balsas“.

*h₁uolko-: psl. *ualsa- > sbžsl. *vlasŭ* „θρίξ, κόμη, plaukas“, skrbr. *vlās*, slovėn. *lās*, rus. *vólos*, -a, lenk. *włos* „t. p.“, plg. ved. *vālśa-* „jauna atvaša, šaka“, av. *varəsa-* „plaukas ant galvos“.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *h₁ueg^{uh}- „iškilmingai pareikšti, pranešti, paskelbti“ (ved. *óhate*, lot. *uoueō*, -ēre), *h₂ueg^h- „girtis“ (gr. αὐχέω, het. *huekzi*, *hukanzi*), *h₁ueid- „norėti, trokšti“ (gr. ἐέλδομαι), *h₂uers- „lyti“ (ved. *várşati*, gr. οὐρέω, bet žr. aukščiau *veřşis*), *h₂ues- „nakvoti“ (het. *huiszi*, ved. *vásati*, gr. homer. ἄεσα).

3.5.2. H prieš sprogstamąjį obstruentą

*h₁d-ont-, sudaiktavardėjęs ptc. prs. act. iš šaknies *h₁ed- „valgyti“: liet. *dantis*, etimologinė reikšmė – „kandantis“, plg. sva. *zand*, lot. *dens*, *dentis*, ved. *dán*, *datáh*, *dántam*, gr. eol. ἔδοντες, klas. ὀδών, ὀδόντος.

*h₂gr-etó-: liet. **grėtas** „esantis šalia, gretimas, gretutinis“ – veiksmožodinis būdvardis, kurio pagrindą sudaro nykstamojo laipsnio šaknis *h₂ger- „surinkti kartu, suburti, sutelkti“, plg. gr. ἀγείρω „rinkti, burti, telkti“ < *h₂gér-je-, NL gr. ἀγρέω „sučiupti, sugauti, paimti, nuimti“ < *h₂gr-ėje-. Kiti lietuvių kalbos nykstamojo laipsnio žodžiai su priesaga *-eto-: *mėtas* ir *stātas*.

*h₃b^hruH-: liet. **bruvīs**, acc. sg. *brùvį* „antakis“, sbžsl. *brŭvĭ*, -i (§ 3.4.3.2), plg. gr. ὄφρῦς, gen. sg. ὄφρῦος „antakis“.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *h₁ger- „pabusti“ (gr. ἔγρετο, ved. *jāgāra*), *h₁p- / *h₁ep- „paimti, pagriebti, nutverti“ (het. *ēpzi*, lot. *coēpī*), *h₂d- / *h₂ed- „džiūti“ (gr. ἄζειται, het. *hādu*), *h₂ǵ- / *h₂ėǵ- „vyti, varyti, skatinti (akinti, raginti) eiti“ (ved. *ájati*, gr. ἄγω), *h₂t- / *h₂et- „eiti, keliauti“ (ved. *atasi*), *h₃k^u- / *h₃ek^u- pamatyti, pastebėti“ (gr. ὄσσομαι, ved. *íkšate*).

3.5.3. H prieš s

*h₁s-ont-, ptc. prs. act. iš šaknies *h₁es-: liet. **sañtį** acc. sg. „esantis, egzistuojantis“, sbžsl. *sŏšta* (*sy*) „t. p.“ :: gr. mik. <e-e-si> = [ehen-si] 3 pl. „yra“ iš *ehénti < *es-énti < pide. *h₁s-énti; iš čia taip pat gr. dor. ἐντί „yra“ < *ēnti < *ehenti < *esenti, plg. lot. *sōns*, *sontis* „kaltas“, ved. *sán*, *satáh* „esantis, egzistuojantis“. EL sliet. *esmi* „esu“.

*h₁s-ú: psl. ***sŭ-** „geras“ žodyje sbžsl. *sŭ-mrĭtŭ* „θάνατος, mirtis“. Psl. cps. *sŭ-mĭrtĭ etimologinė reikšmė buvo „gera mirtis“, t. y. ne staigi, o natūrali, plg. gr. kompozicinį sandą εὖ- „geras, gerai“ < *ehu- < *h₁esu- (§ 1.8.1.1) ir jo atitikmenį ved. *su-* „gražus, geras“. — sbžsl. *sŭ-dravŭ* „sveikas“. — OL: het. *āssu-* (§ 1.5.2).

*h₂seuḡt-: liet. **siaučiu**, *siaūsti* 1. „išsijoti, persijoti per rėtį“, 2. „išdykauti, siusti, dūkti, šėlti, kvailioti“ (*audrà siaūčia*, *siaučia marios* SD „burzy się morze“, *vaikāi siaūčia* „vaikai išdykauja, dūksta), 3.

„dengti, gaubti kam apdangalu pečius ar jį nuimti“, plg. sangl. *sēoðan*, sva. *siodan*, vok. *sieden* „virti, kunkuliuoti“. Dėl *h₂- plg. gr. ἀϋτμή „kvėpavimas, alsavimas (pl. taip pat apie liepsnas, dumplės); dvelkimas, pūstelėjimas, gūsis; aromatas, kvapas“ < *ahutmə < pide. *h₂sut-meh₂- (LIV² 285).

*h₃slid^h-. liet. *slidùs*, lat. *slids* „slidus“, liet. *slýstu* (*slind-stu), *slýdau*, *slýsti*, plg. gr. homer. ὀλισθε aor. 3 sg. „paslydo“, ὀλισθάνω „paslysti, nuslinkti, iškristi; padaryti klaidą, suklupti“, EL ved. *srédhati* „slysta; suklumpa (daro klaidą)“ < *srajd^h- < pide. *h₃slejd^h-.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *h₁s- / *h₁es- „mėtyti, svaidyti“ (ved. *ví asan*, het. *siēzzi*), *h₂s- / *h₂es- „sotintis“ (het. *hasānti*).

3.6. Interkonsonantinis laringalas

3.6.1. Laringalas tarp obstruentų (-CHC-)

Kai trys priebalsiai sudarydavo junginį /CHC/, laringalinis priebalsis, sudarantis vidurinį junginio dėmenį, baltų-slavų kalbose buvo šalinamas, plg. liet. *kt* vietoj **kHt* žodyje *duktė*, *dùkterį*, sbžsl. *dūšti*, *dūšterī* – iš pbsl. **dukter-* < **duGHter-* < pide. **d^hugh₂ter-*. Bsl. junginio -CHC- supaprastinimas kontrastuoja su kitomis ide. kalbomis, kurios realizuoja junginį -CHC- pasitelkdamos anaptikšę (žr. aukščiau § 1.8.2).

Kadangi iš **duGHter-* kilo bsl. *duktēr-*, o ne †*dukater-* arba †*du-gater-*, negalime teigti, kad formos liet. *stātas* „sustatytų gubų eilė“, lat. *stats* „baslys, stulpas“ kildintinos iš pirminės formos **stHata-* < **sth₂tó-*. Tai verčia daryti išvadą, kad balsis *a* lietuvių kalbos morfoje *sta-* aiškintinas kitaip nei pasitelkus anaptikšę tokiose gimi-

niškose formose kaip gr. $\sigma\alpha\tau\acute{o}\varsigma$, lot. *status* ir ved. *sthítáḥ*. Atrodo, kad formą *stata-* atitinkantis prototipas būtų darinys *st-ata-* iš pide. $*sth_2\text{-ató-} < *sth_2\text{-etó-}$ (§ 3.2.1.4), t. y. darybos požiūriu kitoks nei formos $\sigma\alpha\tau\acute{o}\varsigma$ / *status*, turinčios struktūrą $*sth_2\text{-tó-}$ ³⁷.

Anksčiau sbžsl. formą **stojq** mėginta aiškinti pasitelkus anaptikšę kaip kilusią iš pide. $*sth_2\text{-je-}$ (plg. lot. *stō*). Pastebėtina, kad pagal „*duktės dėsni*“ labiau tikėtinas būtų atspindys †*stjō* (žr. Smoczyński 1999, 12 tt.). Jeigu jo nėra, tai reiškia, kad postuluojuamas prototipas pide. $*sth_2\text{-je-}$ yra klaidingas. Naujas paaiškinimas: segmentas *oj* žodyje *stojq* yra priesaginis, o balsis *o* kildintinas iš **e*, kuris dėl greta esančio h_2 pakeitė tembrą, $*st\text{-ajē-} < *sth_2\text{-ejē-}$ (žr. § 3.2.1.2). Panašiai formoje sbžsl. **solī** „druska“ (pagal kilmę tai yra acc. sg. forma) *o* priklauso ne šakniai, o priesagai, $<$ pide. $*sh_2\text{-él-m}$, plg. lot. *sālem* kaip acc. sg. iš *sāl* $<$ pide. $*seh_2\text{-l}$, lat. *sāls* „druska“.

3.6.2. Laringalas tarp rezonanto ir obstruento (liet. VR tipo dvibalsių akūtas)

Laringalui atsidūrus tarp šakniai priklausančio rezonanto ($R = r, l, m, n$), ir priesagai priklausančio obstruento (T), susidarydavo seka $eRH\text{-}T$. Laringalas sudarydavo tautosilabinį junginį su R . Laringalui išnykus įvykdavo kompensacinis dvibalsio eR pailgėjimas: $eRH\text{-}T > \bar{e}R\text{-}T$. Lietuvių kalboje šis pailgėjimas atsispindi atitinkamų $\bar{e}R$ tipo dvibalsių akūtinėje priegaidėje.

³⁷ Paralelės su NL ir priesagos *-eto-* veiksmažodinės kilmės dariniais: gr. βίωτος „gyvenimas“ $< *g^{\text{h}}ih_3\text{-etó-}$, κάματος „pavargęs, išvargintas“ $< *k^{\text{h}}mh_2\text{-etó-}$, σκελετός „išdžiovintas, sausas“ $< *sk^{\text{h}}lh_1\text{-etó-}$.

3.6.3. *Pilnojo* (EL, OL) *laipsnio*, (C)eRH-T *tipo šaknies dariniai*

Pavyzdžiai išvardijami tokia tvarka: 1) *ERH* tipo dvibalsiai: *[erH], *[orH], *[elH], *[olH], *[emH], *[omH], *[enH], *[onH], 2) *EiH* tipo dvibalsiai: *[e_iH], *[o_iH], 3) *EuH* tipo dvibalsiai: *[e_uH], *[o_uH].

3.6.3.1. *[erH]

liet. **ár**ti, lat. *aĥt* „t. p.“ < *ār-C < pide. *h₂erh₃-C, plg. gr. ἀρώ „ariu“. Trūksta NL formų. Tokia pati šaknis ir žodyje liet. *ár*klas.

liet. **ár**klas, lat. *aĥkls* „arklas“ < *ār-tla- < pide. *h₂erh₃-tlo-, plg. gr. ἄροτρον „žagrė, arklas“ iš *h₂erh₃-tro- (o anaptiksė grupėje *rh₃tr*). Tokia pati šaknis ir žodyje liet. *ár*ti.

lat. **bēr**zs žr. liet. *bér*žas.

liet. **bér**žas, lat. *bēr*zs, spr. *berse* EŽ „t. p.“, šalia psl. *bēr_z-ā-, srbkr. *brěza*, rus. *berěza*, bltr. *bjaróza*, ček. *bříza*, sorbž. *brjaza*, lenk. *brzoza*. Prototipas pbsl. *bēr_z-ā- šalia *bēr_z-ā-. Atsižvelgiant į veiksmažodį ved. *bhrájate* 3 sg. „blizga, šviečia, spindi“, aor. *ábhrāt*, atspindintį PiL formą pide. *b^hréh₁ǵ- (plg. pb. *brėž-, s.v. *brėkšta* § 3.3.1.1), pbsl. *bēr_z-V laikytinas *vřddhi* dariniu: ide. *b^hérh₁ǵ-o-. Ši forma buvo sukurta iš NL *bír_z- < pide. *b^hrĥ₁ǵ- (žr. *bíržė* § 3.6.4.1), t. y. iš silpnosios senosios apofoninės paradigmos formos. Panašus naujadaras yra snord. *bjørk* „beržas“ < *berkō.

lat. **dze**rt žr. *gér*ti.

lat. **dzė**rve žr. *gė*rve.

liet. **gér**ti, *geriù*, *gė*riau, lat. *dze*rt „t. p.“ < pide. *g^uerh₃-C, plg. gr. ἔβρωσ „suėdei“ (prs. βιβρώσκω), sbžsl. *požrėti* „pra-, nuryti, suryti“, sva. *querdar* „jaukas, masalas“, vok. *Köder* (*g^uerh₃-tro-). NL: *girdyti*, *girtas* (§ 3.6.4.2), OL-V: *prāgaras* (§ 3.2.2). Trūksta OL-C.

liet. **gėrvė**, lat. *dzērve* „t. p.“ < pb. *gēr_u-ijā < pide. *gerh₂-u-, plg. gr. γέρωνος < *gerh₂-no- „t. p.“ NL alomorfas žodyje lot. *grūs*, *gruis* f. „gervė“, kuriame ū atsirado iš *uh₂C dėl metatezės *HuC* > *uHC* pirminėje formoje *grh₂-u-s. Trūksta OL formų.

liet. **kėrti** žr. toliau *skėrti*.

liet. **nėrtis**, *neriuosi*, *nėriausi* < pide. *nerH-. OL: *nárdyti*, NL: °*nirti*, plg. NL alternantą *nur*- žodžiuose bžsl. *nyrjati*, rus. *nyrjátъ* iter. „nerti“ < *nūr-*iā*- iš *nrH-C.

liet. **skėrti**, *skėra*, *skėro* „plyšti, spurti, brigzti, skarti“ šalia varianto be *s*-mobile *atkėrti* (*-kėrsta*, *-kėro*) „atplyšti, atsiskirti, atsiklijuoti, luptis, šerpetoti (apie odą)“ < *(s)kerH-C, plg. sair. *scurid* „išskinko (arklius)“ < *(s)korH- (taip pat žr. *kąrti* § 3.6.3.2).

lat. **speřt**, *speřu*, *spėru* „(apie arklį) mušti kanopomis, spardyti(s), (nu)mesti“, *speřtiēs* refl. „(apie arklį) būti nirtulingam, spardyti, spirtis (kojomis, kanopomis)“ < pide. *(s)perH- „mušti kanopa“. NL: *spirti*, OL: *spárdyti*.

liet. **šėrti I**, *šėriu*, *šėriau* „mušti, kirsti, rėžti“ < pide. *kėrh₂-C, plg. ved. *ašarít* 3 sg. „sudužo“, NL *širyate* „lūžta“, ἀκέρατος „nepaliestas, nepažeistas, sveikas“.

liet. **šėrti II**, *šėriu*, *šėriau* „duoti gyvuliui ėsti“ < pide. *kėrh₃-C „maitinti, penėti, auginti“, plg. gr. ἐκόρσε aor. 3 sg. „pasotino, pavalgydino“, dėl metatezės *ero* > *ore* vietoj *e-kero-se; ši forma pakeitė senąjį šaknies aoristą *kero- < *kėrh₃-t. NL: *širtas* (§ 3.6.4.1). Trūksta OL-C. Plg. *pāšaras* < pide. *kōrh₃-o- (§ 3.2.2).

liet. **tvėrti**, *tveriu*, *tvėriau* „čiupti, griebti, stverti“, lat. *tveřt*, *tveřu*, *tvėru* „čiupti, griebti, stverti, pagauti“ < pide. *tverH-C, plg. gr. σειρή „virvė, pantis“, σορός f. „urna“. NL: *tvirtas* (§ 3.6.4.1), OL-C: *tvárdyti*, *tvárstyti*, *tvártas* (§ 3.6.3.2), OL-V: sl. *tvoriti* „daryti, kurti, sudaryti“, *āptvaras*, *aptvarà* (§ 3.2.2).

liet. **vėrda**, *vìrė*, *virti* < pide. *verH-d^he-, plg. sbžsl. *vrėti* „virti“. NL: *virti* (§ 3.6.4.1), OL-V: *núovaros*, *varùs*. Trūksta OL-C. PaOL: *vōras*, *pavōras*.

liet. **vér̥ti**, *veriù*, *vėriau* „durti, bestti, perverti, persmeigti“ < pide. * uerH-C . Plg. ved. *ápa ávar* „atidarė“, sbžsl. *provrėtũ* „pervėrė, persmeigė“, lot. *aperiō*, *-ire* „atidaryti, atrakinti“. OL-C: *várstyti*, *apvártis* (§ 3.6.3.2). NL-C: *virtinė*, NL-V: *átviras*, *práviras* (§ 3.2.2).

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: * $\text{d}^{\text{h}}\text{erh}_3$ - „šokinėti“ (gr. $\theta\rho\acute{\omega}\sigma\kappa\omega$, $\xi\theta\omicron\rho\omicron\nu$), * $\text{k}^{\text{h}}\text{erh}_2$ - „maišyti“ (gr. $\acute{\epsilon}\kappa\acute{\epsilon}\rho\alpha\sigma\alpha$), * merh_2 - „sumaigyti, sutrupinti, sutraiškyti“ (ved. *mṛṇāti*, gr. $\mu\alpha\rho\alpha\acute{\iota}\nu\omega$), * serH_3 - „pulti, atakuoti“ (het. *sarhieddu*, gr. $\acute{\rho}\acute{\omega}\omicron\mu\alpha\iota$), * terh_1 - „grėžti“ (gr. $\tau\epsilon\acute{\iota}\rho\omega$, lot. *terō*, *-ere*), * terh_2 - „peržengti, pereiti į kitą pusę“ (het. *tarahmi*, ved. *tárati*). — Plg. lietuvių kalbos EL formų nebuvimą: * sér-C < * serh_3 - prie *sirti* (§ 3.6.4.1), * stér-C < * sterh_3 - prie *stirta* (§ 3.6.4.1), * tér-C < * terh_1 - prie *patirtas* (§ 3.6.4.1), * žér-C < * gerh_2 - prie *žirniai* (§ 3.6.4.1).

3.6.3.2. *[orH]

liet. **árdyti** „daryti, kad atsileistų iš siūlių, išrykštų; griauti, versti“ < pide. * $\text{h}_2\text{orH-C}$. Plg. OL-V sbžsl. *razoriti* „sugriauti“ < * $\text{h}_2\text{orH-V}$. NL: *irti* (§ 3.6.4.1).

liet. **bárti**, *barù*, *bariaũ*, lat. *bārt* < pide. * $\text{b}^{\text{h}}\text{orH-C}$, plg. ved. *bṛṇāti* „grasina, plūsta, keikia, peikia“. Trūksta EL ir NL formų.

liet. **kárti** < pide. * korH-C . Prs. *kariù* greičiausiai priklausė senam iteratyvui *karyti* \Leftarrow pide. * korH-eje . EL: *atkéti* „atsiskirti, atsiklijuoti, atšokti“ (§ 3.6.3.1). Trūksta NL. PaOL: *kóriau*, *nusikóres*.

liet. **márgas** < pb. * mārga- < pide. * $\text{morHg}^{\text{u-o-}}$. NL: *mìrga*, *mìrgėti* (§ 3.6.4.1).

liet. **nárdyti** < pide. * norH-C . EL: *nértis* (§ 3.6.3.1), NL: *nirti* (§ 3.6.4.1).

rus. **soróka** žr. *šárka*.

liet. **spárdyti**, lat. *spārdīt* „t. p.“ < pide. * sporH-C . EL: lat. *spērt*, NL: *spirti* (§ 3.6.4.1).

srbkr. **sràka** žr. *šárka*.

liet. **šárka**, srbkr. *sràka*, rus. *soróka* < pbsl. *šarkā iš pide. *k^or_h₂k-. Su kita priesaga lot. *coruus*, -ī „kranklys“, *cornix*, -is f. „varna“, gr. κόραξ, -ακος m. „kranklys“. Trūksta EL ir NL formų.

liet. **tárdyti** < pide. *torH-C. NL: *tirti* (§ 3.6.4.1), trūksta EL formų.

liet. **tvárdyti**, *tvártas* :: lat. *tvarts* „prieglauda, slėptuvė“ < pide. *t^uorH-C. EL: *tvérti* (§ 3.6.4.1), NL: *tvirtas* (§ 3.6.4.1), OL-V: *āptvaras*, *aptvarà* (§ 3.2.2).

liet. **várstyti**, lat. *vārstīt*; sb. liet. *apvártis* arba *apvārstis* m. „vyžų ar naginių virvelė apvynioti autams prie kojų, apivaras“ < pide. *u^orH-C. SE: *vérti* (§ 3.6.3.1), SO-V: *pérvaryti*, *apívaras*, *pavarà*.

liet. **žárnos** f. pl., *žarnà* arba *žárna* „plonoji žarna“ (*aklóji žarnà*), lat. *zafnas* f. pl. „žarnos“ (*zarni* m. pl. „viduriai“) < pide. *g^horH-neh₂-, plg. NL-V ved. *hirá-* f. „gysla“, av. *zira-žan-* „striking the veins, kertanti per gyslas“ (Dėl priesagos plg. *šalnà*, § 3.6.3.4). Kitos darybos gr. χορδή f., paprastai pl. χορδαί „viduriai, žarnos; kas padaryta iš žarnų, vidurių (virvė, pantis, lyros arba arfos styga); dešra, kraujinė dešra“, sisl. *gorn* f. „storoji žarna“, lot. *haru-spex*, *-spicis* m. „žynys, buriantis iš aukojamų gyvūnų vidurių“.

3.6.3.3. *[elH]

liet. **délna** „delnas“, lat. **dēlna** „vidinė plaštakos dalis“ < *dēl-nā- < pide. *delH-neh₂-, plg. lot. *dolāre* < *delaje- „(ap)tašyti, apdoroti, nugludinti, poliruoti“. NL: *dilti* (§ 3.6.4.3), OL-V: *dalīs* (§ 3.2.4).

liet. **gélti**, *gēlia*, *gēlė* „geluonį leisti; gnaibyti (apie šaltį); labai skaudėti“ < pide. *g^uelH- „perverti, kelti skausmą“, plg. sangl. *cwe-lan* „kėsti, kentėti, gesti“, sisl. *kvelia* „kankinti, kamuoti“. NL: *gilti* (§ 3.6.4.3), OL-V: *gālas*.

liet. **kélm̃as** „medžio kamienas, stuobrys, apatinė dalis su šaknimis“ (lat. *cēlms* „kelmas“), taip pat „nedidelė aukštuma, iškilumas pelkėje, kupstas“. Gali būti pide. *kélh₂-mo- (etimologinė reikšmė – „nuverstas medis“) atspindys, vedinys iš šaknies *kelh₂- „smogti, griauti, laužyti“, plg. lot. *percellō* „sudrebinti iki pamatų, sviesti ant žemės, sulaužyti“, OL sbžsl. *koljō*, *klati* „nudurti, skersti“, liet. *kálti* (žr. § 3.6.3.4). Darybinės paralelės tarp *set* tipo šaknų: gr. ἄνεμος „vėjas“ iš *Han.H^e.mos < *h₂énh₁-mo-, lot. *animus* „kvėpavimas“ iš *anamos < *Han.H^a.mos (§ 1.8.2.1); lot. *rēmus* „irklas“ < *h₁réh₁-(s)mo- (plg. gr. ἐρέτης „irklutojas“, žr. § 1.7.1). — Kitas paaiškinimas būtų toks: jei priegaidė atsirado dėl sinkopės pirminėje formoje *kēlimas (plg. *kēlnēs* < *kēlinēs*, *vēlnas* < *vēlinas*), čia turime veiksmažodinės kilmės abstraktą su -ima- iš *keliū*, *kēlti* (plg. dabartinės kalbos žodį *kēlimas* „pakėlimas“ su PaL kaip formoje prt. *kēlē*).

liet. **kélta** „gyvulių banda“ (vedinys *kéltuva* „t. p.“) < pide. *k^uelh₁t-eh₂- coll., etimologinė reikšmė – „tai, kas varoma ar nuvaroma, pervaroma“, vedinys iš adi. vb. *k^uelh₁-tó- „varomas, vejamas“. Šaknis *k^uelh₁- „išjudinti, užsukti“, plg. ved. *cáрати* „juda“, lot. *colō*, *colui*, *cultum* „dirbti žemę, auginti vaisius, stengtis, rūpintis“, gr. τέλλομαι „kylu, nutinku, tampu“.

liet. **kēlti**, *keliū*, *kēliau* < pide. *kelH-C, plg. lot. *praecellō* „viršyti, būti didesniau“, *excellō* „išsiskirti“. NL: *kilti* (§ 3.6.4.3), OL-C: *kálnas* (§ 3.6.3.4), OL-V: *ātkalas*.

liet. **skēlti**, *skeliū*, *skēliau* < pide. *skelh₁-C, plg. gr. σκάλλω „kasti, krapštyti; ieškoti, tyrinėti“, het. *iskallari* „ardo, pjausto“, arm. *ec^el* „susaldė“. NL: *skilti* (§ 3.6.4.3), OL-C: *skáldyti*, OL-V: *skalà*.

liet. **vél̃da** „turi savo valdžioje, valdo, įsigyja, užvaldo ką, gauna kaip palikimą“ < pide. *uelH-d^he-, plg. got. *waldan* „valdyti, vadovauti, viešpatuoti“, sair. *folnadar* „valdo“, snord. *olla* „viešpatavo, valdė“, lot. *ualeō* „būti stipriam, sveikam; turėti įtakos, galėti“. NL: *vil̃do* (§ 3.6.4.3), OL: *valdyti* (§ 3.6.3.4).

liet. **vél̃ti**, *veliū*, *vēliau* „painioti, pinti, velti, taršyti, šiaušti“, lat. *vēlt*, *veļu*, *vēlu* „veltī vilnā; smogti, kirsti, trenkti“ < pide. *uelh₃-

„mušti, velti“, plg. het. *walhanzi* 3 pl. „kerta“, lot. *uellō* „pešti, plėšti“. OL-C: *válstyti*, OL-V: *valýti*, *apvalùs*, *nevalà*.

liet. **vélti*:- *pavélti* „leisti“ < pide. **uelh₁-C* (sliet. *velmi* „trokštu, noriu“ galėjo skambėti **vélmi*), plg. lot. *uult* „noriu“, sbžsl. *veljo*, *velėti* „norėti, įsakinėti“ (OL liet. *valià*, lat. *vała*, sbžsl. *volja* ⇒ *voljo*, *voliti* „rinktis, teikti pirmenybę kam“), got. *wili* „noriu“. NL: *apvilti*, *viltis* (§ 3.6.4.3).

liet. *žélti*, *želiù*, *žėliau* „(apie augalus) dygti, žaliuoti, augti“, lat. *zēlt*, *zēlu*, *zēlu* „žaliuoti“ < pide. **ǵ^helh₃-C*, plg. EL-V ved. *hári-* „gelsvai pilkšvas, gelsvas, bėras“ < **ǵ^helh₃-i*. NL-C: *žilti* (§ 3.6.4.3), NL-V: *žilas*. OL-V: *žálas*.

N.B. 1. Taip pat plg. liet. *ál-C* kaip pide. **h₂elh₂-C* atspindį:

liet. *áldyti*, paprastai *išáldyti* arba *išáldinti* „išvyti iš namų“ – caus. iš EL *ál-C* < pide. **h₂elh₂-*, plg. gr. *ἀλάομαι* „bastytis, klajoti (paprastai kaip tremtiniui arba elgetai); būti netikram, sutrikusiam, pasimetusiam“, lot. *amb-ulō*, *-ulāre* „vaikščioti, eiti, vaikštinėti“. Trūksta baltų kalbų NL formų.

N.B. 2. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: **h₁elh₂-* „varyti“ (gr. *ἕλασα*, arm. *eli*), **pelh₂-* „artėti, artintis“ (gr. *πλητο* „priartėjo“, lot. *pellō*, *-ere*), **selh₁-* „imti, pardavinėti, rinktis, rengtis“ (gr. *εἶλον*, lot. *cōn-sulō*, *-ere*, got. *saljan*). — Plg. lietuvių kalbos EL formų nebuvimą: **mél-C* < **melh₂-*, prie *miltai* (§ 3.6.4.3), **tél-C* < **telH-* prie *tilti* (§ 3.6.4.3), **tél-C* < **telh₂-* prie *tiltas* (§ 3.6.4.3), **žvél-C* < **ǵuelH-* prie *žvilti* (§ 3.6.4.3).

3.6.3.4. **[olH]*

liet. *kálnas*, lat. *kal̃ns* „aukštuma, kalnas“ < pide. **kolH-no-*, plg. lot. *collis* m. „kalva, aukštuma“ < pide. **kolH-ni-* (lotynų prokalbėje laringalas išnyksta OL dariniuose, žr. § 1.9.1). OL-V: *átkalas*, EL: *kélti* (§ 3.6.3.3), NL: *kilti* (§ 3.6.4.3).

liet. **kálti**, *kalì*, *kaliaũ* „kūju mušti ant priekalo, kalti pinigus, įkalti, apkalti (lentomis, lentjuostėmis), tašyti, iš akmens nukalti, iškapoti, padaryti, apmūryti (akmenimis, marmuru), išduobti, prašašyti, kalti snapu“. Panašiai kaip sbžsl. *koljō* iš *klati* „nudurti, skers-ti“, liet. *kalù* yra modifikuotas OL esamojo laiko kamienas, **kolh₂-eje-* iš pide. **kelh₂-*, plg. lot. *percellō* „suvirpinti, sudrebinti iki pamatų, mesti, sviesti ant žemės, sulaužyti“. NL: *kùlti* (§ 3.6.4.4). Trūksta EL formų.

sbžsl. **klati** žr. *kálti*.

liet. **málti**, *malì*, *maliaũ*, lat. *mált* < **māl-C* < pide. **molh₂-C*. NL: *miltai* (§ 3.6.4.3). Baltų kalbose trūksta EL atspindžių, plg. sbžsl. *meljō*, *mlėti* „malti“, rus. *meljú*, *molótb*, ček. *melu*, *mlít*, taip pat lot. *molō*, *-ere*, 3 sg. *molit* < **melati* < pide. **melh₂-ti*.

lat. **salmi** m. pl. „šiaudai“, *sáľms* „šiaudas“ < **šál-ma-* (trūksta liet. **šáľmas*, **šáľmai*) < pide. **kólh₂-mo-*. — Su kita priesaga: sbžsl. *slama* „šiaudai“, rus. *solóma*, srbkr. *slàma*, ček. *slàma* < pide. **kólh₂-meh₂-*.

lat. **salna** žr. *šáľtas*.

liet. **skáldyti** < pide. **skolh₁-C*. EL: *skélti* (§ 8.3.3), NL: *skilti* (§ 3.6.4.3).

sbžsl. **slama** žr. *sáľmi*.

srbkr. **slána** žr. *šáľtas*.

liet. **šálnà** žr. *šáľtas*.

liet. **šáľtas**, lat. *sáľts* (spr. *salta*) < pb. **šál-ta-* < pide. **kólH-to-*, plg. av. *sarəta-* „šaltas“ (šaknis **kelH-* „šalti“). — Liet. *šálnà*, acc. sg. *šáľnq*, lat. *sáľna* „t. p.“ šalia psl. **sálnā-*, srbkr. *slána*, *slànu*, ček. *slána* „šalna“ < pbsl. **šál-nā-* < pide. **kólH-neh₂-* (daryba kaip žodžio *žárna* arba *žarnà*, žr. § 3.6.3.2). Trūksta EL ir NL formų.

liet. **táldyti** tarm. „versti tylėti, tildyti, raminti“ < pide. **tolH-C*. Antevokalinis alternantas: sbžsl. *utoliti* „nuraminti“, rus. *utolítb* < **tolH-V*. NL: *tilti* (§ 3.6.4.3). Trūksta EL pavyzdžių.

liet. **valdyti** tikriausiai yra vietoj *válydyti < pide. *uolH-d^h-. EL: *vélđa* (§ 3.6.3.3), NL: °*vildo* (§ 3.6.4.3).

N.B. Liet. *kāklas* galėjo būti perdarytas, dėl disimiliacijos išnykus *l*, iš žodžio ***kál-klas**. Ši forma kilo iš pide. *k^uolh₁-tlo- „kūno dalis, judinanti galvą“, nomen instrumenti iš šaknies *k^uelh₁- „suktis; suk-ti“, plg. ved. *cárati* „sukasi, juda“, gr. περιτέλλομαι „judu ratu“, τελέθω hom. „tampu, išsipildau; esu (kur)“ < *k^uélh₁d^he-. Reikšmės paralelė: lot. *collus*, got. *hals*, vok. *Hals* „kaklas“ < pide. *k^uolh₁-so-, taip pat plg. sbžsl. *kolo* „τροχός, ἄμαξα, ratas, vežimas“, gen. sg. *kolese*, loc. sg. *kolesi* < *k^uolh₁-es-. Neošaknis *koles-*: rus. *kolesó* „ratas“.

3.6.3.5. *[emH]

liet. **lėmti**, *lemiù*, *lėmiau* < pide. *lemH- „laužti“. NL: *limti* (§ 3.6.4.5), OL: *lámdyti*, *lámstyti* (§ 3.6.3.6), OL-V: *lamìnti*, *āplamas*, sbžsl. *sūlomiti* „sulaužyti“.

liet. **sėmti**, *semiù* (tarm. *semù*), *sėmiau* < pide. *semH-C, plg. NL gr. ἄμη, ἄμη „kibiras“ iš *hamā < *sm̥H-eh₂-. OL-C: *sámstyti*, OL-V: *pāsama*, NL-V: *išsimóti* (§ 3.2.3.1). Trūksta NL-C formos.

liet. **tėmti**, *témsta*, *sutėmo* < pide. *temH-C, plg. ved. *támisrā* „tamsi naktis“. NL: lat. *timt* (§ 3.6.4.5), bžsl. *tīma*, OL-V: sbžsl. *to-miti* „varginti“.

liet. **trėmti**, *tremiù*, *trėmiau* „parblokšti, varyti, vyti, šalinti; teismo nuosprendžiu ar koku nutarimu išsiųsti į kitą gyvenamąją vietą, į tolimas šalis“ < pide. *tremH-C. NL: *trìmti* (§ 3.6.4.5), OL: *trámdyti* (§ 3.6.3.6).

liet. **vėmti**, *vemiù* (vietoje **vemù*), *vėmiau*, lat. *izvemīt* < pide. *u^eemh₁-C, plg. gr. ἐμέω „išspjauti, išvemti, išmesti“ (*u^ee-me-īō), ἔμετος m. „vėmimas“, ved. prs. *vámiti* „vemti“. NL: *vìmdyti* (§ 3.6.4.5), OL-V: *išvamos* (§ 3.2.3.3).

N. B.: Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių:

*demh₂- „jungti, statyti“ (het. *tamata*, gr. δέμω), *h₂emh₃- „prisiekti, prižadėti“ (gr. ὀμνυμι, ved. *amīṣi*, lot. *amō*, -*āre*), *kremh₂- „glebti, vysti; pavargti“ (ved. *śrāmyati*, gr. κρέμαμαι), *temh₁- „pjauti, kirpti, nupjauti, nukapati“ (gr. τάμνω, ἔταμον, lot. *temnō*, plg. *tinti*, žr. § 3.6.4.7).

3.6.3.6. *[omH]

liet. **lámdyti** „lenkti ir laužyti“, *lámstyti* „lankstyti, laužyti (medij)“ < pide. *lomH-C. Antevokalinė forma: *sulaminti* „sumaigyti, suglamžyti, sulaužyti“, *lamātas* „gabalas“, sbžsl. *lomiti* „laužyti“ < *lomH-eje. EL: *lémti* (§ 3.6.3.5), NL: *lìmti* (§ 3.6.4.5).

liet. **trámdyti** „tildyti, slopinti, raminti, laikyti, stabdyti“ < pide. *tromH-C. EL: *trémti* (§ 3.6.3.5), NL: *trìmti* (§ 3.6.4.5).

3.6.3.7. *[enH]

liet. **ántis** < *ān-ti- — vedinys iš pide. *h₂énh₂-C, plg. srbkr. *ùtva*, lot. *anas*, gen. sg. *anatis* arba *anitis*. NL: ved. *ātí-* „antis“ (žr. § 3.1.1.2).

sliet. **jenté** (kirtis ir priegaidė nežinomi) „brolio žmona, brolienė“, acc. sg. *jénterī*; ryt. liet. *intė* SD «bratowa, fratria, uxor fratris», vietoj *jìntė < pliet. *jéntė, < pb. *jēn-ter- < pide. *Hjēnh₂-tér-, plg. NL *Hjēnh₂-tér-, ved. *yátar-* „vyro brolio žmona“, sbžsl. *jętry*, *jętrūve* f. „ή σύνυφος, svainė“, slenk. *jątry* šalia *jątrew*, gen. *jątrwie* „brolio žmona, brolienė“, rbžsl. *jatry*, gen. *jatrūve*, rus. *játrovь* „svainė“.

liet. **péntis**, -*ties* f. „kirvio pentis, bukasis galas“, lat. *piētis* < pide. *(s)penh₁-C. OL: *pántis*, *pánta* (§ 3.6.3.8), NL: *pìnti* (§ 3.6.4.7).

lat. **piētis** žr. *pēntis*.

liet. **tėvas**, lat. *tiēvs* „plonas, laibas“ < pb. *tēn_u- < pide. *tēnh₂u-o-. *vṛddhi* tipo vedinys iš pirminio -u- šaknies būdvardžio, pide. *tṛh₂-ú-, plg. sbžsl. *tñũ-kũ*, ved. *tanú-* „plonas“, gr. τανυ° „t. p.“ (lietuvių kalbos atspindys būtų †tinùs, žr. § 3.2.5). Panašų *vṛddhi* turime šiuo atveju: adi. *leñgvas*, lat. *liēgs* „lengvas, švelnus, mielas“, < *leng_u-a iš *ling_u- < pide. *h₁lŋg^{uh}-ú-, plg. ved. *raghú-* „greitas, lengvas“, gr. ἐλαχύς „mažas, menkas“ (§ 1.8.1.1).

lat. **tiēvs** žr. *tėvas*.

srbkr. **zèt** žr. *žéntas*.

liet. **žéntas**, srbkr. *zèt* < pbsl. *žēnta- < *ǵemh₂-to-, jei šis žodis priklauso šakniai pide. *ǵemh₂- „ištekinti už pinigų“, plg. gr. γαμβρός „giminaitis, svainis, dieveris; sesers vyras, žmonos brolis“, < pide. *ǵm_h-ró-.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *d^henh₂- „pajudėti“ (ved. *dhánvati*, gr. θνήσκω, ἔθανον), *h₂enh₁- „kvèpuoti“ (ved. *ániti*, gr. ἄνεμος, lot. *animus*), *kenh₁- „stengtis, siekti, įsitempti“ (gr. ἐγκονέω, lot. *cōnor*, -*ārī*), *senh₁- „pasiekti, pagriebti, nuverti“ (het. *sanahzi*, ved. *ásanat*, gr. ἄνυμι), *(s)tenh₂- „griausti, dundėti, bildėti“ (ved. *ní ṣṭanihi*), *uēnH- „pamilti, įsimylėti“ (het. *wenzi*, ved. *vánate*, sva. *wonēn*).

3.6.3.8. *[onH]

liet. **pántis**, -*čio*, *pánta* „kartis vištidedė“ < *(s)ponh₁-C, plg. sbžsl. *poŧo*, lenk. *peŧo*, pl. *peŧa* „saitai, ryšiai, pančiai“. EL: *pēntis* (§ 3.6.3.7), NL: *pìnti* (§ 3.6.4.7).

N.B. Šiam tipui nepriklauso žodis liet. *ánka*, žr. § 3.1.2.2.

3.6.3.9. *[eĭH]

lat. **biêdêt**, *-êju* „gąsdinti, kelti baime, siaubą“ – vedinys iš intransityvinio prs. *biêdu „bijau“ < pb. *bēĭde- < pide. *b^heĭH-d^he-. Dêl -d^he- prezenso žr. toliau *giedu, riedu, žiedi*. NL-C: *bītiês, bīstuos* (§ 3.3.3.1), NL-V: *bijât*, liet. *bijóti(s)* < pide. *b^hiH-eh₂- (§ 3.4.3.1). OL-V: sbžsl. *bojō sę* (§ 3.2.1.1.1). Taip pat plg. vedinį iš neošaknies *bied-*: *biêdinât* „grasinti, bauginti, įspėti“, *biedi* m. pl. „baidyklė, šmėkla, vaiduoklis“.

liet. **diegti**, *diegiau, diegiau* „durti; sodinti augalus“, lat. *diêgt*, *-dzu* < pb. *dēĭg- < pide. *d^heĭHg^u-C, plg. lot. *fīgō, -ere* „įkalti, įmušti, įsmeigti, pritvirtinti“. NL-C: *dýgti* § 3.3.3.1. OL: *dáigyti, dáigas*.

lat. **diêt** „šokinėti, šokti, dainuoti“ < pb. *dēĭ- < pide. *deĭh₁-C. EL-V: *deju* (§ 3.1.1.1.1). NL-C: lat. *dīdīt* „kviesti šokti, judinti“ (§ 3.1.3.1.)

liet. **giedu**, *giedóti* „dainuoti religines arba šventines dainas“. Iš pb. *gēĭ-de- < pide. *g^(w)eĭH-d^he- (paralelė: *žiedi, žiedėti*). Lyginamuju požiūriu *gēĭ-C yra neošaknis iš NL formos *gĭ-C < pide. *g^(w)iH-C, plg. ved. *gítá-* „dainuotas“. Ši forma savo ruožtu kildintina dėl laringalo metatezės iš *g^(w)Hi- ← EL *g^(w)eHĭ-, plg. ved. *gáyati* „dainuoja“, srus. *gaju, gajetŭ* „karksi, kranksi“ (inf. *gajati*). Neišplėsta šaknis šiuo atveju buvo pide. *g^(w)eH-, plg. sind. *gáti* „dainuoja“, *gātú-* „dainavimas“, užleidusi vietą neošakniai *g^(w)eH-ĭ-, išabstrahuotai iš *-ĭe- prezenso tipo ved. *gá-ya-ti*.

liet. **gléimė** „gleivės“, *gléivės* f. pl. „t. p.“ < pide. *gleĭH-m-, *gleĭH-ŭ-. Laringalinės kilmės ilgumas matyti tiek žodyje psl. *glina „Lehm“, rus. *glína*, ček. *hlína*, tiek žodžiuose sl. *gliva* „grybas, medžio auglys“, srbkr. *gljĭva*, ček. *hlĭva* :: lat. *glive* „gleivės“, plg. liet. prs. *glejù* < pide. *gleĭH-e- (§ 3.2.1.1.1) su *gliėti* „tepti, glieti moliu“. Greta šios formos tarm. *glieti* „t. p.“ Darinys tarm. *glinù, gliniaũ, gliñti* „lipdyti, glieti (moliu)“ atspindi senojo intarpinio prs. *glinù* < *glin-H-é-, tęsinį.

liet. **glėivės** žr. *glėimė*.

liet. **glėti** žr. *glėimė*.

psl. ***glina** žr. *glėimė*.

liet. **kėikti**, *kėikiu*, *kėikiau* (refl. *kėiktis* „t. p.“), trans. „keikti kažką, ką nors“, SD¹ *keikiu* «klnę, przeklinam, złorzeczę». Šis žodis gali būti vb. denom. iš sb. **kėika* < pb. **kěj-ka-* „piktas, priešiškas žvilgsnis“ < pide. **kej_h-ko-* < (laringalo metatezė) **keh₂-i-ko-*, plg. lot. *caecus* „aklas“, got. *haihs* „vienakis“.

lat. **kriēt** „rinkti, nugriebti grietinėlę nuo pieno paviršiaus“ < pb. **krēj-C* < pide. **krejH-C*. Priegaidės nebuvimas žodyje liet. *kriėti* (variantas *griėti*) „rinkti nuo paviršiaus, gaudyti skystyje“ paaiškintinas apibendrimu pagal prezenso *krejū* (§ 3.2.1.1.1) forma, kurioje laringalas išnyksta antevokalinėje pozicijoje. — NL-C: liet. *krytis* (§ 3.3.3.1). NL-V: liet. *krijà*, lat. *krijât* (§ 3.3.3.1).

liet. **liėti** „pilti“, lat. *liēt*, sbžsl. *lějō* < pbsl. **lėj-C* < pide. **lejH-C*. EL-V: *lejū* (§ 3.2.1.1.1). NL-C: *lyti* § (§ 3.3.3.1). NL-V: *lijo* (§ 3.4.3.1).

liet. **mėlas** sen. „malonus, meilus“, sbžsl. *milū* „t. p.“, srbkr. *mìo* < pbsl. **měj-la-* < pide. **mėjH-lo-*. Su kita priesaga: sbžsl. *mirū* „taika, ramybė“. Atitikmuo lot. *mītis* „švelnus, minkštas“ < **mih₁-ti* < (metatezė) **mh₁-i-ti-* leidžia daryti prielaidą, kad **mėjH-lo-* yra *vrddhi* darinys, baltų-slavų epochoje kilęs iš NL pide. **mih₁-*, plg. sinoniminį būdvardį *mýlas* (§ 3.3.3.1).

sbžsl. **milū** žr. *mėlas*.

sbžsl. **mirū** žr. *mėlas*.

liet. **riėdu**, *-ėti* „ristis, tekėti (apie ašaras)“ < pb. **rėj-de-* < pide. **h₃rejH-d^he-*. Dėl *-d^he-* prezenso žr. aukščiau *biėdėt*. PaEL slavų kalbose: sbžsl. *rějō*, *rėjati* (§ 3.5.1.1). NL bžsl. *rinōti* (§ 3.3.3.1).

lat. **siėva** „sutuoktinė“ < pb. **šėj-ūā*, iš pide. **kejH-uo-*, plg. ved. *śėva-* „brangus, ištikimas, patikimas“, lot. *cūis*, arch. *ceiuis* „pilietis, pastovus gyventojas“, got. *heiwa-fraujin* dat. sg. „dem Hausherrn, namų šeimininkui“, sva. *hī(w)a* „žmona“.

lat. **ziêdêt** žr. *žiedėti*.

liet. **žiedi** (arba *žiedėja, žiesti*), *žiedėjo, žiedėti* „pelėti (apie duoną), kietėti, standėti, tirštėti (apie medų)“. Šis žodis kartu su lat. *ziêdêt, ziêdu* „žydėti, leisti žiedus, mirgėti“ atspindi paradigmą, kurios pagrindą sudaro neošaknis *žēj̥d-, išabstrahuota iš prezenso pb. *žēj̥-da- „žydi“, < pide. *gēj̥H-d^he-. Šaknis pide. *gēj̥H- „išsiskleisti (apie pumpurus), žembėti, dygti (apie augalus)“. Paralelė: *giedu, giedóti* lyginant su ved. *gāyati*.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *dejh₂- „šviesti, būti matomam“ (gr. homer. δέατο, ved. *didáya*), *mejh₂- „mažėti, išnykti, dingti“ (ved. *mináti, míyate*, lot. *minuō, -ere*), *nejh₂- „vesti, vedžioti“ (het. *nēanzi*, ved. *náyati*), *tejh₁- „šilti, virti“ (het. *zēari*, sair. *tinaid*).

3.6.3.10. *[oj̥H]

liet. **dáigyti** „durti, badyti, įkišti“ :: lat. *daidzît* „siūti; greitai bėgti, liekti“ < pide. *d^hoj̥Hg^u-C. EL: *díegti* (§ 3.6.3.9), NL: *dýgti* (§ 3.3.3.1).

3.6.3.11. *[euj̥H]

liet. **bliáuti**, *bliáuju* arba *bliáunu, blióviau* „rėkti, baubti, mykti (apie gyvulius); garsiai verkti, raudoti; negražiai (baubiant) dainuoti; keikti, plūsti; niekus kalbėti, taukšti“, lat. *bļau̯t, bļau̯ju* arba *bļau̯nu, bļávu* „bliauti, verkti“; NL *bliū-C / bliuv-V*: liet. *prabliūti*, prt. *prabliūvo* „pradėjo verkti, rėkti, koneveikti negražiais žodžiais; (apie pūlinį) pratrūko“. Iš pide. *b^hleuj̥H- / *b^hluH-, plg. gr. φλέει „yra pakankamai, gausu“, NL φλύει „plūsta, trykšta, išsiveržia; užlieja žodžių srautu, plepa“, φλύος, -εος n. „tuščios kalbos, plepėjimas, tauškimas, nesąmonės“.

liet. **briáutis**, *briáujuosi* arba *briáunuosi*, *bróviausi* „skverbti, sprausti, lįsti“, *pribriáuti* „priremti (prie sienos), prispausti“, *prisibriáuti* „susispausti, susigrūsti vienoj vietoj“. Pide. *b^hre_uH- (plg. snord. *brjóta* „laužyti“) atspindys. Šalia šio žodžio yra *bráutis* „t. p.“, su nepalataliniu *r*, apibendrintu pagal prs. *bráujuosi*, kuria- me dėl disimiliacijos išnyko *į*, ėjęs prieš priesagą *-ia-* (plg. *máuju* iš *mjáuju), plg. NL: liet. *brúdyti* (§ 3.3.3.2), OL: srbkr. tarm. *brÿja* „riksmas, triukšmas, šurmulys“.

liet. **džiáuti**, *džiáunu*, *džióviau* 1. „džiovinti, sausinti, ištiesti arba iškabinti, kad džiu_t“, 2. „vogti“ (*nudžiáuti*), 3. „smogti, kirsti, trenkti, suduoti, užvožti, užtvoti“ (*Lekia pagal vežimą ir džiáuna arkliam. Džiáuk jam per ausį!*), 4. „užmušti“ (*Nudžiovė kaip šunį*), 5. „iškirsti“ (*Jis nudžiovė girią, t. y. nukirto*), 6. „greitai eiti, lėkti“ (*Džiáuk greitai namo, ten tėvas tavęs laukia*), plg. lat. *žáut*, *žáuju* arba *žáunu*, *žávu* „džiovinti“. Šaknis *džiáu-C* gali būti atspindys *d_ǵāu-C iš pide. *d^her_uH- „greitai judėti“, plg. NL gr. θύω „siusti, dūkti, šėl- ti, jaudintis, niršti“, prk. „smarkiai, labai trokšti“ (< *t^hūje- < pide. *d^huH-je-), θύσις, -εως f. „susijaudinimas, susierzinimas“, ved. *dhūnóti* „(nu, pa)purto, krato“, EL *dhávati* „šluosto, valo, skalauja“.

liet. **gáuju** „gaunu, įgyju“ (lat. *gauju*) gali būti vietoj *g_ǵāu-ju < pide. *ge_uH-je-, šaknyje dėl disimiliacijos išnykus *į*. Plg. OL *gáudyti* iter., lat. *gaudīt* „t. p.“ < pide. *go_uH-d^h-. NL-C *atgúti* (§ 3.3.3.2), *gùndyti* (§ 3.2.1.3.1). NL-V *atguvaĩ* (§ 3.4.3.2).

lat. **graút** žr. *griáuti*.

liet. **griáuti**, *griáuju*, *grióviau*, lat. *graút* < pide. *g^hre_uH-C, iš senesnės šaknies formos *g^hreh₁u-, plg. lot. *ingruō* „įkliūti, užgriūti ką nors, užpulti ką nors“. NL liet. *griúti* (§ 3.3.3.2).

liet. **griáužti**, *-iu*, *-iau* tarm. „kietą daiktą valgyti, ėsti, krimsti; trinti, skausmą kelti; neduoti ramybės“ < *griāuž- < pide. *g^hre_uH-ǵ^h-. Plg. OL: *gráužiu* (§ 3.6.3.12), NL: *grūžtis*, *grúžtis* (§ 3.3.3.2).

liet. **jáunas**, srbkr. *jùn* < pbsl. *jāuna- < pide. *h_ǵie_uH-no-, plg. comp. ved. *yávī-yas-* „jaunesnis“.

liet. **jáura** 1. „šlyninė, šlapia, sunki, nederlinga, vasarą išdžiūstanti ir suskylanti dirva; dirvožemis su molio ir šlyno priemaišomis“, 2. „klampi vieta, klampynė, pelkė“, < *jāūr- < *Heu_h₁r- ← *Huh_h₁r- (žr. *júra*, § 3.3.3.2). Šis žodis yra *vṛddhi* darinys, baltų kalbose, matyt, išstūmęs senesnę EL formą *Heu_h₁r- (plg. sind. *vār*- n. „vanduo“, luv. *ua-a-ar* „t. p.“, sisl. *vari* m. „skystis, vanduo“). Dėl *vṛddhi* plg. *béržas* (§ 3.6.3.1) ir *žéntas* (§ 3.6.3.7).

liet. **jáuti**, *jáuju* arba *jáunu*, *jóviau* „dėti bet kaip, maišyti viską; ruošti kiaulėms édalą“, lat. *jàut* / *jaût*, *jàunu* arba *jàuju*, *jàvu* arba *javu* „(i)maišyti tešlą, maišant miltus su vandeniu ar pienu“. Prs. *jāu-je- iš *jeu_h-je- < pide. *jeu_h-, plg. ved. *yuvāti* „stipriai laiko, prilaiko, palaiko, stiprinti, tvirtinti“ < NL-V *juH-é-ti (v atsirado laringaliniame hiate, plg. § 3.4.3.2). NL-C: lat. *jūtis* (§ 3.3.3.2).

srbkr. **jùn** žr. *jáunas*.

liet. **kiáuras** „tuščiaviduris, nepripildytas“ (etimologinė reikšmė – „išduobtas, išskaptuotas“), < *kiāu-ra- < pide. *keu_h₂-ro-. Šaknis *(s)keu_h₂- „pradurti“, plg. ved. *āskunoti* „praduria (ausį)“, het. *iskunant*-„suteptas“.

lat. **kraūt**, *kraūju* „mesti, dėti į krūvą, rinkti, kaupiti, krauti, pakuoti“ (iter. *krāvāt* „sužerti, paimti; sutvarkyti“) < pbsl. *krjāu-C < pide. *kreu_h-. Lietuvių kalbos atitikmenyje įvykus disimiliacijai *krjáuju > *kráuju* (plg. *máuju* iš *mjáuju) apibendrinta nepalatalinė pradžios seka *kr-*: *kráuju* arba *kráunu* (*króviau*, *kráuti*) „dėti vieną ant kito, sudėti, dėtioti, uždėti“ (tarmėse *kriáuju*, *kriáuti* „t. p.“). — *kr'*- yra išlaikyta pirminiuose daiktavardžiuose, plg. 1. *kriáuklas* m. (viena iš reikšmių) „lukštas, kevalas, kiautas (riešuto, vabzdžio, vėžio, vėžlio), apvalkalas, žievė; kriauklė, geldutė; sudžiūvęs, sušalęs purvo luitas“ (variantas *kriauklė* f., 4, 2 kirč.), iš *krjāu-tlo-, etimologinė reikšmė – „danga, apdangalas“, 2. *kriáutė* arba *kriáutis*, -ies f. „vieta kamine mėsai džiovinti, rūkyti; palėpė, vieta tarp lubų ir stogo“, 3. *kriáutinė* f. „akmenuota brasta, sudėtu šalia vienas kito akmenų virtinė skersai upę pereiti“, 4. *kriáulai* m. pl. „(trukdantys) griozdai“.

liet. **liáutis** (lat. *laūt* „leisti“, spr. *aulāut* „numirti“) < pb. *l̥iāu- < pide. *leuH- „nukirpti“, plg. ved. *lunāti* „nukerpa“, *ālūna-* „nesupjaustytas“.

liet. **máuju** „užsidėti (kepurę), užsimauti (žiedą), užsivilkti (kelnes), užsidėti ir nuimti“, įvykus disimiliacijai *mjáuju < pide. *mj̥euh₁-je- (*mau-* apibendrinta ir už prezenso ribų, dėl to inf. *máuti*, prt. *móviau*), plg. ved. *mívati* „stumia, spaudžia“ vietoj *myuváti. OL lot. *moueō* „judinti“ < pide. *mj̥ouh₁-eje-.

liet. **pjáulas** „supuęs ar sutrešėjęs medis“, *pjaulaĩ* m. pl. „sutrūnijusio medžio gabalai, naudojami bitėms smilkyti; nuosėdos, drumzlės statinės dugne“ bei lat. *praũls* m. „supuęs medžio gabalas“ (dėl disimiliacijos iš *pļāuls) < pb. *p̥iāu-las – vedinys iš pide. *peuH-. NL-C: *pūti* (§ 3.3.3.2), NL-V *pūvo* (§ 3.4.3.2).

liet. **pjáuti**, *pjáuju* arba *pjáunu*, *pjóviau* „kirsti dalgiu, rėžti pjūklu; kirsti (javus), pjauti (žolę), skersti (gyvulį); kandžiotis, gelti (apie vabzdžius)“, plg. lat. *plāūt*, *plāuju* arba *plāūnu*, *plāvu* „pjauti žolę, javus; kirsti, suduoti smūgį“. Vediniai : *pjautynės* f. pl. „skerdimas, pjovimas“, *išpjautinis* m. SD «trzebieniec» kastratas, *pjáutuvus*. Iter. *pjáustyti*, *apipjáustyti* (⇒ *apipjaustytinis* SD «obrzezaniec»). Esamojo laiko darinys iš pb. *p̥iāu-je. PiL padarytas pagal NL *piū- < pide. *p̥iuh₂-C, savo ruožtu atsiradusį dėl laringalo metatezės iš *p̥ih₂-C (pide. EL *pieh₂-). Plg. gr. πταίω „smogti, įvartyti į ką nors, sudaužyti į ką nors“ (*p̥iāu-) šalia παίω „daužyti, smogti, mušti, skaldyti, sužeisti“ (dėl žodžio pradžios disimiliacijos: *pauje- < *piauje-), lot. *pauō*, -ire „mušti, daužyti“. NL: *pjúklas* (§ 3.3.3.2).

lat. **plāūt** žr. *pjáuti*.

sbžsl. **pljujɔ** žr. *spjáuti*.

lat. **praũls** žr. *pjáulas*.

liet. **ráuti**, *ráuju/ráunu* (prt. *róviau*), lat. *raūt*, *rauju/raūnu* (prt. *rāvu*). Veikiausiai pb. *r̥iāu-C buvo pakeista *rāu-C prezenso formoje *r̥iāu-iō³⁸ < pide. *reuH-je- dėl disimiliacijos išnykus pirma-

³⁸ Plg. liet. *riáušės*. Ši žodį galima traktuoti kaip priesagos -š- darinį iš *riáuti. Plg. *negrėbša* ⇐ *grėbti*.

jam iš dviejų *į*. Plg. ved. *rávat* coniunct. „sužeis, užgaus“, NL lot. *ruō* (< *ru.uō < *ruH-e-, § 3.4.3.2), *ruere* intr. „skubėti; pabėgti; (apie vandenį) bėgti, tekėti, (apie akmenis) kristi; griūti, nykti“, tr. „parversti, nuversti; iškasti, paskubomis sugriebti“, *dīruō* „sugriauti, sunaikinti“. — OL: lat. *raūstīt*, *raustīt* „kratyti“. NL-C *rūtis* (§ 3.3.3.2), NL-V: sbžsl. *rūvati* (§ 3.4.3.2).

sbžsl. **rjuti**, prs. *revə* šalia *rovə* „(apie gyvulius) išduoti skardų garsą, riaumoti, baubti, mykti“, slenk. *rzuć* (šalia *rzwać*, *rzwieć*) „t. p.“ < *rĵāu-C < pide. *h₃reuH-C. Plg. ved. *ruvāti* „riaumoja, baubia, mykia“, gr. ὠρῶμαι „kaukti (apie vilkus), riaumoti, baubti (apie gyvūnus), užti (apie jūrą)“. NL-C: lat. *rūte* (§ 3.3.3.2). NL-V: liet. *rūvelis* (§ 3.4.3.2).

liet. **spjáuti**, *spjáuju* (prt. *spjóviau*) < pide. *sp(t)jéuH-, plg. sbžsl. *pljujə* „spjaunu“ (s-mobile). NL *pljīvati* „spjauti“ (*pljǔv-a- < pide. *(s)piuH-eh₂-), gr. πτύω „spjaunu“, ved. *ní ṣṭhīvati* „išspjauna“.

liet. **šiáutuvás** žr. *šaūt*.

lat. **šaūt**, šaūju arba *šaūnu*, *šāvu* „greitai stumti ir smogti“ < pb. *šĵāu-C < pide. *kēuH-, plg. liet. *šiáu-C* žodžiuose *šiáutuvás* „audi-mo staklių šaudyklė“ ir *šiaulỹs* (⇒ vietovės pavadinimas *Šiauliai*, -iūs m. pl.). Iš vb. *šiáuti, kuris dėl iteratyvinės OL formos *šáudyti* įtakos ilgainiui buvo pakeistas forma *šáuti*, *šáuju* arba *šáunu*, *šóviau* „kišti (pvz., duoną į pečių), stumdyti (šaudyklę audžiant), leisti strėlę, kulka“, (lat. *saudīt*). NL: *šūtis* (§ 3.3.3.2).

liet. **žiáunos** f. pl. „nasrai, kriaunos“, lat. *žāūnas* „t. p.“ Priesaga kaip žodyje *žarnos*. Vedinyš iš išnykusio veiksmažodžio pbsl. *žĵāujō, *žĵūteĵ < pide. *gĵieuH- / *gĵiuH- „kramtyti“, plg. NL-V rbžsl. *žĵvati* (§ 3.4.3.2). Rekonstrukcija: *žĵiēu-nā- < *gĵieuH-neh₂-. Etimologinė reikšmė – „tai, kuo kramtoma“.

N.B. Lietuvių kalboje nerandame šių pide. šaknų tęsinių: *deuH₂- „sujungti, padaryti“ (toch. B *tsuwa*, gr. δύναμαι, got. *taujan*), *geuH₂- „šaukti, kviesti“ (ved. *jóguve*, sva. *gikewen*), *h₁euH- „remti, padėti“ (ved. *ávati*, *ávīt*, lot. *iuuō*, -āre), *leuH₃- „prausti, skalbti“ (gr. λοέω,

lot. *lauō*, *-ere*), **reu*₁- „atidaryti“ (toch. B *rewät*, av. *rauuah-*, lot. *rūs*, *rūris*), **seu*₁- „judinti“ (het. *suwezzi*, ved. *prá sauti*, *suváti*), *(s)*keu*₁- „žiūrėti, pastebėti“ (ved. *ākuváte*, gr. κούω). — Trūksta lietuvių kalbos EL formos *čiáu-C < **teu*₂- „didėti, stiprėti“ (ved. *út tavíti*) prie NL *túlas*, bžsl. *tyti* (žr. § 3.3.3.2).

3.6.3.12. *[ouH]

srbkr. tarm. **brùja** (be kita ko) „riksmas, triukšmas, šurmulyš“, ukr. tarm. *brúja* „greita upės srovė; skersvėjis“, rus. tarm. *brúja* „nedidelės bangos, kilusios dėl greitos srovės ar laivo judėjimo“ < **bráu*-*jā* ⇐ **brou*H-C. OL darinys iš pide. **b^hreu*H-, kuris atsispindi liet. formoje *briáutis* (§ 3.6.3.11). — N.B. Visai įmanoma, kad metatezė patyręs variantas **bùrja* slypi žodyje sbžsl. *burja* „audra, vėtra, perkūnija“, srbkr. *bùra* „t. p.“, bulg. tarm. *búr(j)a* „vanduo, greitai tekančias grioviu“, ukr. *burá* „kunkuliuojantis vanduo“.

liet. **gráužiu** (*gráužti*) — iteratyvinis prs. iš **gráužyti* < pide. **grou*H^h-eje-. EL: *griáužiu* (§ 3.6.3.11). NL: *grūžtis*, *grūžtis* (§ 3.3.3.2).

liet. **káustyti** „mušti kaltu, prikalti, pamušti, apkalti, įkalti“ (lat. *kaústīt* „t. p.“), *apkáustyti* „apkalti, apkulti“, < **kou*₂-C, OL lyginant su pide. **keu*₂-C formoje **kiáu*ju, kuri disimiliacijos būdu virto į *káu*ju „smogiu, mušu, įkalu“.

liet. **ráu**ti žr. § 3.6.3.11.

lat. **raústīt**, **raústīt** žr. *ráu*ti § 3.6.3.11.

liet. **šáu**dyti, lat. *saudīt* iš pb. **šáu*dī- < pide. **kou*H-d^h-. EL **šiau*:- lat. *šaūt*, liet. *šiautuv*as, *Šiauliai* (§ 3.6.3.11), NL: *šūtis* (§ 3.3.3.2).

3.6.4. Nykstamojo laipsnio formos

Nykstamojo laipsnio *CRHC* tipo šaknų formose sonantas *R* buvo skiemėninis. Dar prieš išnykstant laringalui, šalia *R* atsirado atraminis balsis (anaptiksė). Lietuvių kalbai būdinga savybė yra ta, kad anaptiktinis balsis *i*, kartais *u*, yra įterpiamas prieš grupę *RH* ($> {}^iRH, {}^uRH$), o tokiose kalbose kaip graikų ir lotynų anaptiksė pasirodo **tarp** segmentų *R* ir *H* (gr. *R^eH, R^aH, R^oH*, lot. *R^aH*). Laringalui nykstant lietuvių kalboje anaptiksė segmentuojama kaip balsinė fonema *i* arba *u*³⁹. Akūtas liudija, kad išnykus laringalams šios fonemos pailgėjo (*iRH* $>$ liet. *ìR, uRH* $>$ liet. *ùR*). Taip pat graikų ir lotynų kalbose laringalo išnykimas sukelia senosios anaptiksės kompensacinį pailgėjimą, plg. gr. *Rē, Rā, Rō* bei lot. *Rā* (§ 1.7.4). Vedų kalboje situacija gana sudėtinga: *īR / ūR, ām, ā*. Toliau pateikiami lietuvių kalbos pavyzdžiai, kuriuose galima rasti iš pide. paveldėtų skiemėninių sonantų atspindžių. Lietuvių kalbos pavyzdžiai pateikiami šia eilės tvarka: **[i^rH]*, **[u^rH]*, **[i^lH]*, **[u^lH]*, **[i^mH]*, **[u^mH]*, **[iⁿH]*, **[uⁿH]*.

3.6.4.1. **[i^rH]*

liet. **biržė** tarm. „beržas, beržų atžalynas“ $<$ birž- $<$ pide. **b^hr₁ǵ-*, plg. ved. *bhūrjá-* „beržo rūšis“. Naujas EL: liet. *béržas* $<$ **b^hér₁ǵ-o-* (žr. § 3.6.3.1).

liet. **dirti**, *derù, dýriau* „lupti kailį, maukti, plėšti“ $<$ **dīr-C* $<$ pide. **dṛH-C* (šaknis **derH-*), plg. bžsl. *dīrō* „lupu“, inf. *drēti*. OL-V: liet. *darýti*.

lat. **dziřnas** žr. *gīrnos*.

liet. **girdyti** $<$ pide. **g^ur₃h₃-C*. — Liet. *gīrtas* $<$ **gīr-ta-* $<$ pide. **g^ur₃h₃-tó-*, plg. gr. βρωτός „valgomas“, ved. *gīrṇáh* „prarytas“, psl.

³⁹ Tradicinėje terminologijoje tokiu atveju kalbama apie „laringalinio priebalsio vokalizaciją“.

*žirtū, lenk. *nażarty* „prisiėdes“. — Plg. antevokalinį NL *gir-V* < *g^uṛh₃-V: *girauti* „nuolat gerti“ (ypač alkoholi), *girāju* SD «napijamasie» „(prisi)geriu“, sb. *girà* „iš duonos gaminamas putojantis, gaivinant gėrimas, duonos gira“. — PaNL *gīr-V: sbžsl. *požirati* „ėsti, ryti“, iš šio veiksmažodžio kilęs daiktavardis psl. *žirū „pašaras, ėdalas, jovalas“, sbžsl. *žirū* „ganykla“, rus. *žir* „taukai“, ček. *žir* „pašaras, ėdalas, jovalas; penėjimas“, slenk. *žyr*, lenk. *żer* „pašaras, ėdalas, jovalas, laukinių gyvūnų penas“. — EL: *gėrti* (§ 3.6.3.1), OL-V: *prāgaras* (§ 3.2.2).

liet. *gīrnos*, -ų f. pl., lat. *dziřnas* „t. p.“ < *gīr-nā- < pide. *g^uṛh₂-neh₂-. NL-V: ved. *gurúh*, gr. βαρός „sunkus“ < *g^uṛh₂-ú- (§ 1.7.5), plg. EL *g^ureh₂-: ved. *grávan-* „akmuo, skirtas somai spausti“. Trūksta baltų kalbų EL, OL formų.

liet. *girtas* žr. *girdyti*.

liet. *girti*, *giriù*, *gýriau* (lat. *dziřtiės* „girtis“), *pagirtas* < *gīr-C- < pide. *g^uṛh₂-C, plg. ved. *gūrtáh* „laukiamas“, lot. *grātus* „malonus, paslaugus“ (§ 1.7.4.2); sbžsl. *žirō*, *žrėti* „aukoti“. EL: ved. *járate* „(ap)dainuoja, garbina, sveikina“.

liet. *irklas* žr. *irti* II.

liet. *īrnos*, -ų f. pl. „prietasis iš dviejų sukryžiuotų ir virve galais surištų karčių stulpui pastatyti arba rąstui aukštyn kelti“, iš pb. *īr-mā- „ranka (nuo peties iki alkūnės), petys“ < pide. *h₂rH-meh₂-, plg., viena vertus, spr. *irmo* „petys“, kita vertus, ved. *irmá-* „petys“ (priesaga *-mo-). Slavų kalbos rodo vedinį iš PiL šaknies: sbžsl. *ramo* „βραχίων, ὄμοσ, ranka, petys“, srbkr. *rāmo* „petys“ < psl. *ārma- < pide. *h₂érH-mo- arba *h₂órH-mo-.

liet. *irti* I, *yrù* arba *irstu*, *iraū* „skaidytis į dalis, rykšti, leistis iš siūlų“ < pide. *h₂rH-C. OL: *árdyti* (§ 3.6.3.2). Šalia šių formų naujas EL: *ėrdėti* vietoj *ardėti < *h₂erH-C.

liet. *irti* II, *iriù*, *ýriau* „plaukti, kasantis irklais“, *irklas* < *īr-C < pide. *h₁rH₁- (plg. gr. ἐρετμόν n. „irklas“ < *h₁rH₁-tmó-). — EL *h₁erh₁-: gr. mik. *ereen* „irkluoti“, gr. ἐρέτης „irkluotojas“, ved.

arítár- „irkluotojas“. Šalia šių formų EL $*h_1reh_1-$: lot. *rēmus* „irklas“. Trūksta baltų EL ir OL formų.

liet. **mìrga**, *mìrgėti* < pide. $*mṛHg^u-$. OL: *márgas* (§ 3.6.3.2). — Paralelinis NL atspindys *murg-*: lat. *mùrgi* m. pl. „regėjimai, vaide-nimasis, haliucinacijos, vaiduokliai, šmėklos“.

lat. **mùrgi** žr. *mìrga*.

liet. **nìrti**, *apnìrù*, *apniraũ*, *apnirti* „lipti į vandenį, nerti“, plg. gretimą NL atspindį $*nur-$ žodžiuose bžsl. *nyrjati*, rus. *nyrjátb* „ner-ti“ < $*nūr-jā-$, iteratyvinis vedinys iš pide. $*nṛH-C-$. — EL: *nértis* (§ 3.6.3.1), OL: *nárdyti* (§ 3.6.3.2).

bžsl. **nyrjati** žr. *nìrti*.

liet. **pagirtas** žr. *gìrti*.

liet. **pìrmas** < $*pīr-ma-$ < pide. $*pṛh_2-mó-$. Plg. darinius su kitomis priesagomis: sbžsl. *prǐvũ* „pirmas“, ved. *pūrvah* „priešakinis, priekinis, ankstesnis“ < pide. $*pṛh_2-ūó-$, gr. dor. *πρᾶτος* „pirmas“ < pide. $*pṛh_2-tó-$. Antevokalinę poziciją plg. žodyje sva. *furisto* „kunigaikštis“ < pide. $*pṛh_2-isth_2o-$ – sudaiktavardėjęs aukščiausiojo laipsnio būdvardis, kurio reikšmė – „pirmiausias“.

srbkr. **sřšljen** žr. *širšuõ*.

liet. **sìrti**, *apsìrti* DP „apsupti (apie tamsą), apsiausti, apimti“ < $*sīr-C$ < pide. $*sṛh_3-C$, plg. lat. *sīri* arba *sīras* pl. „svetima, priešo kariuomenė“. Šaknis $*serh_3-$ „užpuldinėti turint piktų ketinimų“, plg. NL het. *sarhieddu* „turi užpulti“, gr. *ρώομαι* „judėti greitai arba staigiai, suktis, plušėti, triūsti, šokti“ (OL *όρμη* „staigus judesys, užpuolimas, ataka, užsidegimas, troškimas“ < pide. $*sorh_3-meh_2-$; OL darinyje laringalas išnyko), lot. *sariõ*, *-īre* „purenti, ravėti“.

liet. **spìrgti**, *spìrgsta*, *spìrgo* „kepti, kepamam apskrusti“, perk. „įsikarščiuoti, imti kalbėti įkarščio pagautam“, iš $*spīrg-$ < pide. $*sp^{(h)}ṛh_2g-$, plg. sind. *spḥúrjati* „sprogsta, (su)plyšta, (nu)trūksta; at-siranda“. EL: *sprógti* < $*sp^hreh_2g-$ (§ 3.3.1.2).

liet. **spìrti**, *spìrù*, *spýriau* < $*spīr-C$ < pide. $*spṛh_1-C$ (šaknis $*sperh_1-$), plg. lot. *spernere*, *sprētum* „atitolinti, atskirti, atmesti“. EL: lat. *speřt* (§ 3.6.3.1), OL: *spárdyti* (§ 3.6.3.2).

liet. **stirta** „didelė sukrautų šiaudų, javų ar šieno krūva; smailus trijų karčių žaigynys šienui, javams, šiaudams, dobilams džiovinti“, mot. g. vedinys iš *stīr-ta- < pide. *stṛh₃-tó- „ištiestas“ (trūksta vb. *stīrti). Atitikmenys: gr. στρωτός „ištiestas“ (aor. ἐστόρεσα), lot. *strātus* „paklotas, išlygintas“ (*sternere*), ved. *stīrnāḥ* „ištiestas“. EL: sbžsl. *prostrētū* „ištiesė“ < pide. *sterh₃-.

liet. **širšuō**, acc. sg. *širšenį* „širšė“ (*širšuolis* „t. p.“), srbkr. *šřšljen*, rbžsl. *sūršenī* < *šīrs- / *šūrs- ← *kṛh₂-s-en- (§ 1.7.4.2). Vedinys iš „rago“ pavadinimo, pide. *kṛeh₂-s, plg. lot. *crābrō*, -ōnis m. „širšė“ (*krāsrōn).

liet. **širtas** arba **širtai** pl. „žvėries guolis, kinis, irštva; paukščių lizdas“ (etimologinė reikšmė – „vieta, kur auginami jaunikliai“). Iš adi. *šīr-ta- < pide. *kṛh₃-to- „augintas, maitintas“, plg. lot. *crēscō* „augti, išaugti“, vietoj *krāskō < pide. *kṛh₃-ske- (Rix 1995, 400). EL: *šerti* (§ 3.6.3.1). OL: *pāšaras*, *šāras* (§ 3.2.2).

liet. **tīr-**, **patirtas** < *tīr-ta- < pide. *tṛh₁-tó-, plg. gr. τρητός „prakiurdytas, pradurtas“, τρημα n. „skylė, anga“ (*tṛh₁-mṇ) (žr. § 1.7.4.1). EL *terh₁- „grežti, trinti“. Žr. toliau pastabą dėl *trinū*. OL: *tárdyti* (§ 3.6.3.2).

liet. **tvirtas** < pide. *tṛh₁-C. NL-V: *tviróti* (§ 3.2.3), EL: *tvérti* (§ 3.6.3.1), OL: *tvárdyti*, *tvártas* (§ 3.6.3.2).

liet. **virti** < pide. *urh₁-C, plg. sbžsl. *vřitū* 3 sg. „verda“. EL *vérdā* (§ 3.6.3.1), OL-V: *varūs*.

liet. **žirniai** m. pl., vedinys iš *žīr-na- < pide. *ǵr_h₂-nó-, plg. ved. *jūrṇāḥ* „sutrūnijęs“ (šalia *jūrṇā-* „pasenęs“), lot. *grānum* „grūdai“, got. *kaurn*, vok. *Korn*. OL-V: sbžsl. *sūzoriti* (§ 3.1.1.2).

N.B. Forma *trinū* prs. (dabar priklausanti inf. *trinti*) pakeitė prs. su intarpu *tīrnu < pide. *tṛh₁-ne-, kuris anksčiau priklausė bendračiai *tirti*, plg. sbžsl. *třř* „trinu“ (*trěti*), liet. *tirti*. EL *terh₁-: gr. τέρετρον n. „gražtas“ (§ 1.7.4.1).

3.6.4.2. *[^urH]

liet. **burnà**, acc. *bùrną*. Vokalizmas ùrC rodo *seť* tipo NL *b^hṛH-neh₂-, plg. arm. *beran* „burna“, air. *bern(a)* „praraja, anga“, sva. *bora* „skylė“ ir lot. *perforāre* „prakiurdyti“. Šioje formoje atpažįstama šaknis pide. *b^herH- „dirbti, daryti ką aštriu įrankiu“, plg. lot. *feriō*, -*īre* „smogti, žeisti, badyti, durti, liesti, kirpti, pjauti, daužyti“, sisl. *berja* „smogti“. OL *bárti* (§ 3.6.3.2).

liet. **dùrti**, *duriù*, *dúriau*, *nudùrti*, lat. *duřt* < *dūr-C < pide. *dṛHC (šaknis *derH-). ùr-C ir NL ùr-C *kaita* (žr. aukščiau *dirti*). NL-V: *prieduraĩ*, *prieduras*. PaNL-V: *dūris*, *sándūra*, lat. *dùre* „kumštis, dalba“. Trūksta EL ir OL formų.

liet. **gùrklis** arba *gurklỹs*, acc. sg. *gùrklį* < *gūr-tl- < pide. *g^uṛh₃-tl-. EL *gérti* (§ 3.6.3.1). Alomorfai *gur-* yra NL *irC* alternantas (žr. aukščiau *girdyti*, *girtas*).

liet. **smùrtas**, sen. „prievara“ < *smúr-C < pide. *smṛh₂-C, plg. ved. *mṛṇáti* „griebia; spaudžia, traiško“, gr. *μάρναμαι* „kovoti, pyktis, vaidytis su kuo“. EL *(s)merh₂-. Trūksta baltų kalbų EL ir OL formų.

3.6.4.3. *[^lH]

liet. **bìlti**, *prabìlstu -bilaũ* < pide. *b^hl̥H-C. Šaknis *b^helH-, plg. sangl. *bellan* „riaumoti“, sva. *bellan* „loti“. — Lat. *bìlst*, *bìlstu*, *bìldu* „pasakyti, kalbėti“, paradigma sudaryta su neošaknimis *bild-*, kuri išabstrahuota iš esamojo laiko formos *bíl-dō < *b^hl̥H-dhe- (plg. liet. *bildu*, -*ėjau*, *bildėti*). EL: *béldžiu*, *bélsti*, OL: *báldytis*.

lat. **bìlst** žr. *bìlti*.

liet. **dìlti**, *dylù* arba *dìlstu*, *dilaũ* „nykti, mažėti, trintis, dėvėtis“ < d̥l̥H-C. — *dìltis*, acc. sg. *dìltį* „paskutinė mėnulio fazė“ < *d̥l̥H-tí- (panaši daryba: *skiltis*). — NL-V: *dilinti*, *dilius* „išdiles prastas peilis, dalgis“. EL: *délna* (§ 3.6.3.3), OL-V: *dalìs* (§ 3.2.4).

liet. **diltis** žr. *dilti*.

srbkr. **dùg** žr. *ilgas*.

liet. **gilti**, *giliù*, *gýliau*, *sugilti* tr. „leisti gylį“, intr. „pradėti stipriai skaudėti“, *gildinti* caus. „kelti skausmą“ < *g^ul̥H-C. EL: *géliti* (§ 3.6.3.3), OL-V: *gālas*.

liet. **ilgas** iš *d̥ilgas, srbkr. *dùg* < pbsl. *d̥ilga- < pide. *d̥lh₁g^h-ó-, plg. ved. *dīrghá-* „ilgas“ (*dīrgháyu-*, žr. § 1.7.2.5), av. *darāga-*, gr. δολιχός (struktūra ne visai aiški).

lit. **iltis** žr. toliau *Abejotinas pavyzdys*.

liet. **kildyti** žr. *kilti*.

liet. **kiltas** žr. *kilti*.

liet. **kilti**, *kylù* arba *kilstu*, *kilaũ*, *sukilti* < *k̥l̥H-C-. — *kildyti* caus. „kelti, versti atsikelti“. — *kiltas* (tarm.) „keltas, tiltas“ < *k̥l̥H-tó- (dėl reikšmės plg. toliau *tiltas*). NL-V: *kilóti* (§ 3.2.3.1). EL: *kélti* (§ 3.6.3.3), OL-C: *kálnas* (§ 3.6.3.4), OL-V: *ātkalas*.

liet. **miltai** m. pl., lat. *mĩlti* „miltai“ (etimologinė reikšmė – „tai, kas sumalta“), iš sudaiktavardėjusio adi. vb. *m̥il-ta- < pide. *m̥lh₂-tó- „sumalta, sutrinta, sutrupinta“, plg. ved. *mūrṇá-* „sukultas, sumaltas“. Struktūros *miltai* paralelių aptinkama žodžiuose *kiltas*, *tiltas*. — EL *melh₂-: sbžsl. *meljo*, *mlěti* „malti“. NL variantas *mul: sumũldyti* (§ 3.6.4.4). OL: *málti* (§ 3.6.3.4). Baltų kalbose trūksta EL atspindžio.

lat. **mĩlti** žr. *miltai*.

liet. **pĩldyti** žr. *pĩlti*.

liet. **pĩlnas** žr. *pĩlti*.

liet. **pĩlti**, *piliù* (tarm., šalia b. k. *pilù*, žr. § 3.2.1.1), *pýliau* „berti, lieti, pildyti“ < pide. *p̥lh₁-C (šaknis *p̥leh₁-). — Liet. *pĩldyti* caus. — Liet. *pĩlnas*, lat. *pĩlns* „pilnas“, srbkr. *pũn*, rus. *pólnyj* < pbsl. *p̥il-na- < pide. *p̥lh₁-nó-, plg. ved. *pūrṇá-*, lot. *plēnus* (vietoj *plānus), sair. *lān*, got. *fulls* (išnykus laringalui: RHC > RC). NL-V: *pilóti* (§ 3.2.3.1). EL *p̥leh₁-: gr. πλῆτο „prisipildė“, ved. *áprāt* „pripildė“. Trūksta baltų kalbų EL ir OL-C formų. OL-V: *am̥palas*, *priepalas*, *ũžpalas* (§ 3.2.2).

rus. **pólnyj** žr. *pìlti*.

srbkr. **pùn** žr. *pìlti*.

liet. **sìlpnas** tarm., vietoj ***sìlb-nas** < pide. *sl_h₂b-nó-, plg. vb. denom. *sìlpsta* < *sìlb-sta. EL forma gali būti lat. *slābs* ir sbžsl. *slabū* < pbsl. *slāb- < pide. *sleh₂b- (žr. § 3.3.1.2).

liet. **skìlti**, *skìlù*, *skìlaũ* „(apie medieną) suskilti, skirtis į dalis, skaidytis“ < pide. *skl̥h₁-C. — *skìltis*, -ies f. „atskala, sklypas, ruožas“ (plg. *diltis*). — EL: *skélti* (§ 3.6.3.3), OL: *skáldyti* (§ 3.6.3.4).

liet. **skìltis** žr. *skìlti*.

liet. **šìltas**, vietoj *šìl-tas < pide. *k̥l̥h₁-tó-, plg. akūtą vardažodinės kilmės veiksmažodyje *šìlti*, *šìlstu*. EL *k̥leh₁-: sva. *lāo* „šiltas“ (priesaga -uo-), sisl. *hlær* (priesaga -ro-). Trūksta liet. atitikmenų *šl̥é-C, OL *šluo-C < *k̥loh₁-.

liet. **tìltas** < *tìl-ta „pakeltas (virš vandens, pelkės)“ < pide. *t̥l̥h₂-tó- (šaknis *telh₂-, gr. ἔτλην „pakėliau, ištvėriau“), plg. lot. (*t*)*lātus* „neštas, kilnotas“, gr. τλᾶτός, τλητός „kenčiantis, pakenčiamas, kantrus, ištvėringas“ (reikšmę plg. su anksčiau minėtu *kiltas* „keltas, tiltas“). Trūksta baltų kalbų EL ir OL formų.

liet. **tìlti**, prs. *týla* (iš *ṭila* < *tinla), prt. *tìlo*, *nutìldyti* caus. Akūtinis alomorfas *tìl-* atspindi NL *t̥l̥H-C, o neakūtinis — NL *t̥l̥H-V iš pide. *telH- „nutilti, nurimti“. OL: *táldyti* (§ 3.6.3.4). Trūksta EL formų.

liet. **vìl-**, **apvìldo** sen. „turėjo, pasiekė, užvaldė“ < pide. *u̯l̥H-d^h-. EL: *vélda* (§ 3.6.3.3), OL: *valdýti*.

srbkr. **vùna** žr. *vìlnos*.

lat. **vìlnis** f. „vandens banga“ < pide. *u̯l̥H-ni-, plg. ved. *ūrmí-*, av. *varəmi* „t. p.“ < *u̯l̥H-mí-, sva. *wella* „šaltinis, versmė“. Lietuvių kalbos atitikmuo *vìlnis*, -iēs 4 kirč. f. „vandens banga“, sen. tarm. *vìlnià* (4 arba 2 kirč.) įgijo *anių* tipo požymių. Panašiai psl. *vìlna, sbžsl. *vlūna*, rus. *volná* „banga“.

liet. **vìlnos** f. pl., lat. *vìlna*, srbkr. *vùna* < *u̯l̥nā- < pide. *h₂u̯l̥h₁-neh₂-, plg. ved. *úrṇā* „vilna“, lot. *lāna* (su kitomis priesagomis: gr. λήνοϛ, het. *huliyā*-). Trūksta baltų kalbų EL ir OL formų.

liet. **viltis**, *viliúosi*, *výliausi* „tikėtis, pasikliauti, laukti (ko nors)“, *apvilti* < pide. * $\text{u}^{\text{h}}\text{l}_1\text{-C}$. EL: *pavélti* (§ 3.6.3.3).

sbžsl. **vlūna** žr. lat. *vīlnis*.

liet. **žilti**, *žilstu* arba *žylū*, *žilaū* < pide. * $\text{g}^{\text{h}}\text{l}_3\text{-C}$. Greta *ul* varianto, žr. lat. *zulkts* (§ 3.6.4.4). EL: *žélti* (§ 3.6.3.3), OL-V: *žālas*, NL-V: *žilas*, plg. gr. $\chi\lambda\omega\rho\acute{o}\varsigma$ „žalsvai geltonas, blyškiai žalias, gelsvas, geltonas, žilas; šviežias, gairvus, žydintis; neprinokęs, žalias“ < pide. * $\text{g}^{\text{h}}\text{l}_3\text{-r}\acute{o}\text{-}$ (§ 1.7.4.3).

liet. **žvilti**, *žvỹla*, *žvilo* „blizgėti, žvilgėti“, *sužvilti* „nušvisti (apie aušrą)“ < pide. * $\text{g}^{\text{u}}\text{l}_1\text{H-}$ (plg. ved. *jvālati* 3 sg. „dega, liepsnoja“ < * $\text{g}^{\text{u}}\text{é}\text{lH-e-}$). NL-V *žvilùs* „blizgus, blizgantis“, OL-V *žvalùs* (var. su metateze: *žlavùs* „t. p.“).

N.B. EL veiksmazodis **žvēlti*, prs. **žvēlia*, yra netiesiogiai paliudytas dalyvine forma *žveliantį* acc. sg. „liepsnojantis – apie dagtį“ (Bretkūno *Postilė*, žr. LKŽ_{xx} 1080).

Abejotinas pavyzdys:

liet. **iltis**, *-tiēs* f., lat. su įterptu *-k- iĩkts* arba *iĩkss* „šerno iltis“⁴⁰. Etimologija iki šiol nenustatyta. Sb. *iltis* galėjo atsirasti sukonkretejęs senojo *-ti-* priesagos abstrakto **il-ti-* reikšmei⁴¹; **il-ti-* iš NL šaknies * $\text{h}_2\text{l}_1\text{-}$, pide. * $\text{h}_2\text{le}\text{h}_1\text{-}$ „malti, sutrinti“, plg. gr. $\acute{\alpha}\lambda\acute{\epsilon}\omega$ „malu“, $\acute{\alpha}\lambda\acute{\epsilon}\tau\eta\varsigma$ „malėjas“, $\acute{\alpha}\lambda\acute{\epsilon}\tau\eta\varsigma$ óvos „girnų akmuo“.

3.6.4.4. * $[\text{u}^{\text{h}}\text{H}]$

liet. **kùlti**, *kuliù*, *kúliau* < * $\text{k}\ddot{\text{u}}\text{l-C}$ < pide. * $\text{k}^{\text{h}}\text{l}_2\text{-C}$. Šaknis * $\text{kelh}_2\text{-}$: lot. *percellō* „sudrebinti iki pagrindų, sviesti ant žemės, sulaužyti“,

⁴⁰ Plg. dar variantą *iĩknis*, kuris disimiliacijos *kn* < *tn* būdu atsirado iš **iltnis* (panašiai kaip liet. *tiknagas* < *titnagas*). Ši forma savo ruožtu sinkopės būdu kilo iš adi. **iltinis*, lit. *iltinis dantis*.

⁴¹ Paralelės: *skiltis*, *-ies* < * $\text{sk}^{\text{h}}\text{l}_1\text{-tí-}$ (šaknis * $\text{skelh}_1\text{-}$, *skélti*), *diltis*, *diltį* < * $\text{d}^{\text{h}}\text{H-tí-}$ (žr. *dilti*), *viltis*, *viltį* < * $\text{u}^{\text{h}}\text{l}_1\text{-tí-}$ (šaknis * $\text{uelh}_1\text{-}$, žr. *vilti*).

gr. ἀποκλᾶς „laužantis“. NL-V: psl. *kŭlŭ „iltis, aštrus dantis, šerno iltis“, plg. rus. *klyk*, ček. *kel, klu*, lenk. *kieł, kła* < *kulh₂-V < *kļh₂-V. OL: *kāl̥ti* (§ 3.6.3.4). Trūksta EL formų.

liet. **mùl-**: *sumùldyti* sen. „sutriuškinti, sutrupinti“ < *mŭl-C < pide. *mļh₂-C. Variantas *mùl-C* lietuvių kalboje alternuoja su *mīl-C*, (plg. *miltai*, § 3.6.4.3). OL: *māl̥ti* (§ 3.6.3.4). Trūksta EL formų.

lat. **zulkts** „tulžis“ < pide. ǵ^hl̥h₃-ti. Liet. *tulžis* atsirado metatezės būdu iš *žultis.

3.6.4.5. *[ⁱmH]

liet. **līmti**, *līmstu*, *palimaũ* „linkti, svirti (apie augalus), įlūžti (nuo sunkumų)“, spr. *limtwei* arba *lembtwey* „sulaužyti (pažadą)“ < pide. *l̥mH-C. EL: *lém̥ti* (§ 3.6.3.5), OL: *lám̥dyti*, *lam̥inti*, *āplamas* (§ 3.6.3.5).

lat. **tīmt**, *tīmst*, *tīma* „temti, tamsuoti“. Antrinis inf. *tīmst*, prs. *tīmst*, *tīma* „t. p.“ (variantas: *tūmst*, žr. § 3.6.4.6), plg. bžsl. *tīma* „tamsa“, sbžsl. *tīmēti* „būti pavargusiam, silpnam“ < pide. *t̥mH-C. EL: liet. *tém̥ti* (§ 3.6.3.5), OL-V: sbžsl. *tom̥iti* (§ 3.6.3.5).

liet. **trīmti**, *trīmstu*, *trīmaũ* „drebėti, virpėti“ < pide. *tr̥mH-C. EL: *trém̥ti* (§ 3.6.3.5), OL: *trám̥dyti*.

liet. **vīmdyti** < *v̥īm-C < pide. *v̥m̥h₁-C, plg. ved. *vāmtá-* „kuris vėmė, vėmęs“ (*v̥amH.ta-). EL-C: *vém̥ti* (§ 3.6.3.5), OL-V: *išvamos*.

3.6.4.6. *[^umH]

sbžsl. **dōti** žr. *dūmti*.

liet. **dūmti**, *dumiù*, *dūmiau* „pūsti, pustyti“ (trūksta latvių atitikmens), sbžsl. *dōti*, *dūmō*, ukr. *dúty*, *dmu* < pbsl. *dūm-C < pide.

*d^hmH-C. Iš ved. *dhamitá-* „išpūstas, išsipūtes, pripūstas“, *adhmásam* aor. „užpūčiau“, *dhamánti* 3 pl. prs. „pučia“, šaknis *d^hmeH-. Dar plg. *dùmplēs*, -*liū* f. pl. iš *dùm-lēs; spr. *dumsle* „šlapimo pūslė“. Trūksta EL ir OL atspindžių.

liet. **stùmti**, *stumiù* (tarm. *stumù*), *stūmiau*, iter. *stùmdyti*, lat. *stùmt*, *stumju*, *stūmu*, iter. *stumđít*, *stùmstít* < *stūm-C < pide. *stmH-C. EL *stemH- nepaliudytas.

lat. **tùmst** arba **tumšt**, *tumstu*, *tumsu* „temti“ (plg. anksčiau mi-nėtą lat. *timt*, § 3.6.4.5).

3.6.4.7. *[ⁱnH]

sbžsl. **mėti** žr. *mìnti*.

liet. **mìnti**, *minù*, *mýniau*, iter. *mìndyti*, lat. *mīt*, *minu* arba *miņu*, *minu* arba *mīnu* < pide. *mṇH-C, plg. bžsl. *mīņo*, *mėti* „minti“, rus. *mnu*, *mjaty* „minti (linus, molį, žolę)“, lenk. *mne*, *miąć*, ček. *mnu*, *mnouti* „t. p.“. Trūksta apofoninių alternantų.

lat. **mīt** žr. *mìnti*.

lat. **pazīt** žr. *pažinti*.

liet. **pažintas** žr. *pažinti*.

liet. **pažinti**, *pažīstu*, *pažinaū*, *pažinsiu*, lat. *pazīt*, *pazīstu*, *pazīnu* „t. p.“ < pide. *ǵṇh₃-C. — Liet. *pažintas* < *žin-ta- < pide. *ǵṇh₃-tót-, plg. got. *kunþs* (*kunda-), gr. γνωτός „žinomas, garsus, įžymus“, lot. *gnārus*, „žinovas, patyręs, žinantis žmogus“. EL *ǵneh₃-: sbžsl. *znaxū* 3 sg. „žinojo“, gr. ἔγνω „atpažinau“, lot. (g)nōū „(at)pažinau“. Baltų EL: lat. *znuōts* „žentas“ < *žnō-ta- (§ 3.2.3). Lietuvių kalboje žodį *žnúotas pakeitė žodis *žéntas* (§ 3.6.3.7).

liet. **pìnklys** žr. *pìnti*.

liet. **pìnti**, *pinù* (§ 3.2.1.1), *pýniau*, lat. *pīt*, *pinu*, *pinu* „pinti, raizgyti“ < pide. *(s)pṇh₁-C, plg. sbžsl. *sūpėti*, *sūpīņo* „supinti“. — Liet. *pìnklys* f. pl. < *(s)pṇh₁-tl-. EL: *péntis* (§ 3.6.3.7). OL: *pánčiai*, *pánta* (§ 3.6.3.8).

lat. **pīt** žr. *pìnti*.

N.B. Liet. **tinti** (*tinù, týniau*) „daužyti, mušti, plakti dalgį“ kartu su srus. *tīnu, tjati* „mušti, daužyti“, lenk. *tnę, ciqć* „smogti, kirsti“ ir pan. tęsia prs. pbsl. *tine-, o šis darinys nosinių asimiliacijos ir degeminacijos būdu atsirado iš *tīm-ne-, < pide. *tmh₁-ne- (*mn* > *nn* > *n*). Šaknis *temh₁-, plg. gr. τάμνω, at. τέμνω „smogiu, pliekiu“, aor. ἔταμον, lot. *con-temnō* „niekinu, menkinu, negerbiu“. Lietuvių kalboje trūksta *e* ir *o* laipsnių alternantų.

3.6.4.8. [ʰnH]

Trūksta pavyzdžių.

N.B. Lietuvių kalbos akūtiniai dvibalsiai *irC, ilC, imC, inC* (ir reti dubletai *ùrC, ùlC, ùmC, ùnC*) jaunagramatikų buvo kildinti iš vadinamųjų „ilgųjų“ sonantų *ṛ, ḷ, ṁ, ṅ* ir priešpriešinami cirkumfleksiniam *ĩrC, iḷC, im̃C, iñC*, kurių šaltinis turėjo būti „trumpieji“ sonantai *ṛ, ḷ, ṁ, ṅ*. Laringalų teorija vietoj to skiria (1) skiemenis, kurių sudėtyje yra sonantas su tautosilabiniu laringalu *RH(C)*, arba *seṭ* tipo šaknis, (2) skiemenis, kurių sudėtyje yra sonantas be laringalo *R(C)*, arba *aniṭ* tipo šaknis (plg. § 1.7.4).

RINKTINĖ BIBLIOGRAFIJA

- ADRADOS, FRANCISCO RODRÍGUEZ. 1961. *Estudios sobre las larinales indoeuropeas*. Madrid: Instituto Antonio de Nebrija.
- BAMMESBERGER, ALFRED. 1984. *Studien zur Laryngaltheorie*. Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht. (Ergänzungshefte zu Kuhns Zeitschrift, 33.)
- BAMMESBERGER, ALFRED, ed. 1988. *Die Laryngaltheorie und die Rekonstruktion des indogermanischen Laut- und Formensystems*. Heidelberg: Winter.
- BEEKES, ROBERT S. P. 1969. *The development of the Proto-Indo-European laryngeals in Greek*. The Hague–Paris: Mouton.
- BEEKES, ROBERT S. P. 1988. „Laryngeal developments: A survey“, in: Bammesberger, ed. 1988, 59–105.
- BEEKES, ROBERT S. P. 1994. „Who were the laryngeals?“, in: Rasmussen, ed., 1994, 449–454.
- BEEKES, ROBERT S. P. 1995. *Comparative Indo-European linguistics: An introduction*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. [The laryngeal theory, 101. The laryngeals, 142t.]
- COWGILL, WARREN. 1965. „Evidence in Greek“, in: Winter, ed., 1965, 142–180.
- CUNY, ALBERT. 1912. „Indo-européen et sémitique“, in: *Revue de Phonétique* 2, 101–132.
- EICHNER, HEINER. 1973. „Die Etymologie von heth. *mehur*“, in: *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 31, 53–107.

- EICHNER, HEINER. 1988. „Anatolisch und Trilaryngalismus“, in: Bammesberger, ed., 1988, 123–151.
- ENDZELIN, JAN. 1922. *Lettische Grammatik*. Riga: Kommissionsverlag A. Gulbis.
- FRAENKEL, ERNST. 1955–1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I-II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- GIPPERT, JOST. 1994. „Zur Phonetik der Laryngale“, in: Rasmussen, ed., 1994, 455–466.
- GMÜR, REMO. 1986. *Das Schicksal von F. de Saussures „Mémoire“: Eine Rezeptionsgeschichte*. Bern.
- HAMMERICH, LOUIS L. 1948. *Laryngeal before sonant*. Copenhagen: Munksgaard.
- HEIDERMANNS, FRANK. 1933. *Etymologisches Wörterbuch der germanischen Primäradjektive*. Berlin–New York: Walter de Gruyter. (Studia Linguistica Germanica, 33.)
- JOB, MICHAEL. 1994. „Bemerkungen zur Diskussion über Phonetik der idg. ‚Laryngale‘“, in: Rasmussen, ed., 1994, 419–431.
- JONSSON, H. 1978. *The laryngeal theory. A critical survey*. Lund: Gleerup.
- KEILER, A. R. 1970. *A phonological study of the Indo-European laryngeals*. Den Haag–Paris: Mouton.
- KELLENS, JEAN, ed. 1990. *La reconstruction des laryngales*. Liège. (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie des Lettres de l'Université de Liège, fasc. 253.)
- KIMBALL, SARA E. 1999. *Hittite historical phonology*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 95.)
- KLINGENSCHMIDT, GERT. 1992. „Die lateinische Nominalflexion“, in: O. Panagl & Th. Krisch, ed., *Latein und Indogermanisch. Akten des Kolloquiums der Indogermanischen Gesellschaft, Salzburg, 23.–26. September 1986*. Innsbruck

- (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 64), 89–135.
- KORTLANDT, FREDERIK. 1985. „Long vowels in Balto-Slavic“, in: *Baltistica* 21: 2, 112–124.
- KURYŁOWICZ, JERZY. 1927. „*ṛ* indo-européen et *h* hittite“, in: A. Gawroński e.a., eds., *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski*, vol. I, Cracoviae: Gebethner & Wolff, Polska Akademia Umiejętności.
- KURYŁOWICZ, JERZY. 1935. *Études indoeuropéennes*, I. Cracovie: Gebethner & Wolff. (Polska Akademia Umiejętności. Prace Komisji Językowej, 21.)
- KURYŁOWICZ, JERZY. 1956. *L'apophonie en indo-européen*, I. Wrocław–Kraków: Ossolineum.
- KURYŁOWICZ, JERZY. 1968. *Indogermanische Grammatik*. Bd. II: *Akzent, Ablaut*. Heidelberg: Carl Winter.
- KURYŁOWICZ, JERZY. 2004. *The young Kuryłowicz*. A collection of articles translated by Axel Holvoet and edited by Wojciech Smoczyński. Kraków: Poligrafix, Sc. (Analecta Indoeuropaea Cracoviensia, vol. V.)
- LINDEMAN, FREDRIK Otto. 1970. *Einführung in die Laryngaltheorie*. Berlin: De Gruyter.
- LINDEMAN, FREDRIK Otto. 1982. *The triple representation of Schwa in Greek and some related problems in Indo-European phonology*. Oslo: Universitetsforlaget.
- LINDEMAN, FREDRIK Otto. 1987. *Introduction to the 'Laryngeal Theory'*. Oslo: Norwegian University Press.
- LINDEMAN, FREDRIK Otto. 1997. *Introduction to the 'Laryngeal Theory'*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 91.)
- LUBOTSKY, ALEXANDER. 1995. „Reflexes of intervocalic laryngeals in Sanskrit“, in: Smoczyński, ed., 1995, 213–233.

- LÜHR, ROSEMARIE. 1976. „Germanische Resonantengemination durch Laryngal“, in: *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 35, 73–92.
- MATASOVIĆ, RANKO. 1997. „Odrazi indoeuropskih laringala u slavenskim jezicima“, in: *Croatica* 45–46, 129–146.
- MAYRHOFER, MANFRED. 1981a. *Nach hundert Jahren. Ferdinand de Saussures Frühwerk und seine Rezeption durch die heutige Indogermanistik*. Heidelberg: Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften.
- MAYRHOFER, MANFRED. 1981b. „Laryngalreflexe im Indo-Iranischen“. *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 34, 427–438.
- MAYRHOFER, MANFRED. 1986. *Indogermanische Grammatik*. Band I. 2. Halbband: Lautlehre. Heidelberg: Winter.
- MAYRHOFER, MANFRED. 1987. „Die Vertretung der indogermanischen Laryngale im Lateinischen“. *Kuhns Zeitschrift* 100, 86–108.
- MAYRHOFER, MANFRED. 2004. *Die Hauptprobleme der indogermanischen Lautlehre seit Bechtel*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, Band 709.)
- MAYRHOFER, MANFRED. 2005. *Die Fortsetzung der indogermanischen Laryngale im Indo-Iranischen*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, Band 730.)
- MEIER-BRÜGGER, MICHAEL. 2002. *Indogermanische Sprachwissenschaft*, 8. Aufl. Berlin–New York: Walter de Gruyter. [Die Laryngale, 106–125.]
- MEISER, GERHARD. 1998. *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

- MØLLER, HERMANN. 1879. Rec. F. Kluge, Beiträge zur Geschichte der germanischen Conjugation, 1879, in: *Englische Studien* 3, 148–164.
- MØLLER, HERMANN. 1880. „Die Entstehung des o“, in: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 7, 492–534.
- MØLLER, HERMANN. 1911. *Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- NARTEN, JOHANNA. 1968. „Zum «proterodynamischen» Wurzelpräsenz“, in: *Pratidānam. Indian, Iranian and Indo-European studies presented to Franciscus Bernardus Jacobus Kuiper on his sixtieth birthday*. Den Haag–Paris, 9-19.
- NUSSBAUM, ALAN J. 1997. „The «Saussure effect» in Latin and Italic“, in: A. Lubotsky, ed., *Sound law and analogy. Papers in honor of Robert S. P. Beekes on the occasion of his 60th birthday*. Amsterdam–Atlanta, GA, 181–203.
- PETERS, MARTIN. 1980. *Untersuchungen zur Vertretung der idg. Laryngale im Griechischen*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- PETERS, MARTIN. 1986. „Probleme mit anlautenden Laryngalen“. *Sprache* 32: 2, 365–383.
- PINAULT, G.-J. 1982. „A neglected phonetic law: The reduction of the IE. laryngeal before yod“, in: A. Ahlqvist, ed., *Papers from the Fifth International Conference on Historical Linguistics, Galway, April 6–10, 1981*, Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 265–272.
- PISOWICZ, ANDRZEJ. 1988. „Objections d’un arménologue contre la théorie glottale“. *Folia Orientalia* 25, 213–225.
- POHL, HEINZ Dieter. 1974. „Reflexe der indogermanischen Laryngale im Slavischen“. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 20, 144–151.
- POLOMÉ, EDGAR C. 1965. „The laryngeal theory so far. A critical bibliographical survey“, in: Winter, ed., 1965, 9–78.

- POLOMÉ, EDGAR C. 1987. „Recent developments in the laryngeal theory“. *Journal of Indo-European Studies* 15, 159–167.
- RASMUSSEN, JENS, 1989. *Studien zur Morphophonemik der indogermanischen Grundsprache*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 55.)
- RASMUSSEN, JENS E. 1994. „On the phonetics of the Indo-European laryngeals“, in: Rasmussen, ed. 1994, 433–447.
- RASMUSSEN, JENS E., ed. 1994. *In honorem Holger Pedersen. Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft 1993 in Copenhagen*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- RIEKEN, ELISABETH, 1999. *Untersuchungen zur nominalen Stamm-bildung des Hethitischen*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. (Studien zu den Boğazköy-Texten, Heft 44.)
- RIX, HELMUT. 1969. „Anlautender Laryngal vor Liquida oder Nasalis sonans im Griechischen“. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 27, 79–110.
- RIX, HELMUT. 1976. *Historische Grammatik des Griechischen. Laut- und Formenlehre*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- RIX, HELMUT. 1995. „Einige lateinische Präsensstambildungen zu Set-Wurzeln“, in: Smoczyński, ed., 1995, 399–408.
- RIX, HELMUT, red. 1998. *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstambildungen*. Unter Leitung von H. Rix und der Mitarbeit vieler anderer bearbeitet von Martin Kümmel, Thomas Zehnder, Reiner Lipp, Brigitte Schirmer. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag. – Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage bearbeitet von Martin Kümmel und Helmut Rix. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 2001.

- SALMONS, J. C. 1993. *The glottalic theory. Survey and synthesis*. Ms Lean, Virginia. (Journal of Indo-European Studies Monograph series, 10.)
- SAUSSURE DE, FERDINAND. 1879. *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes*. Leipzig. (Nors antraštiniame puslapyje nurodyti 1879 metai, darbas pasirodė 1878 m. gruodžio mėn. Pakartotinis leidimas: idem, *Recueil des publications scientifiques de Ferdinand de Saussure*, éd. par Charles Bally & Léopold Gautier. Heidelberg: Winter, 1922, 1–268.)
- SCHMIDT, GERNOT. 1973. „Die iranischen Wörter für „Tochter“ und „Vater“ und die Reflexe des interkonsonantischen *H* (*ə*) in den idg. Sprachen“. *Kuhns Zeitschrift* 87, 36–83.
- SCHRIJVER, PETER. 1991. *The reflexes of the Proto-Indo-European laryngeals in Latin*. Amsterdam–Atlanta: Rodopi.
- SMOCZYŃSKI, WOJCIECH. 1981. „Jerzy Kuryłowicz jako odnowiciel teorii laryngalnych“. *Sprawozdania Oddziału Krakowskiego PAN za r. 1979*, t. 23: 1, 81–83.
- SMOCZYŃSKI, WOJCIECH, ed. 1995. *Kuryłowicz memorial volume, Part One*. Cracow: Universitas.
- SMOCZYŃSKI, WOJCIECH. 1999. „Заметки о балто-славянских рефлексх и.-е. ларингальных“. *Slavistica Vilnensis (Kalbotyra XLVIII, 2)*, 7–26.
- SMOCZYŃSKI, WOJCIECH. 2001. „Jerzy Kuryłowicz as Indo-Europeanist and theorist of language“, in: *Towards a history of linguistics in Poland. From the early beginnings to the end of the twentieth century*. Ed. by E. F. K. Koerner & Aleksander Szwedek. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, 255–271.
- SMOCZYŃSKI, WOJCIECH. 2003. *Hiat laryngalny w językach baltosłowiańskich*. Kraków. Wydawnictwo Uniwersytetu

- Jagiellońskiego. (Analecta Indoeuropaea Cracoviensia, vol. IV.)
- SMOCZYŃSKI, WOJCIECH. 2006. „Rzut oka na teorię laryngalnych“, in: K. Maciuszak & B. Mękarska, eds., *In the Orient Where the Gracious Light... Satura Orientalis in honorem Andrzej Pisowicz*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 119–165.
- STANG, CHRISTIAN S. 1965. „Indo-européen *g^wōm, *d(i)jēm“, in: Heinz A. e.a., red. *Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicz*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 292–296.
- SZEMERÉNYI, OSWALD. 1973. „La théorie des laryngales de Saussure à Kuryłowicz et à Benveniste. Essai de réévaluation“. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 68: 1, 1–25. (Pakartotinis leidimas: Szemerényi 1987, 191t.).
- SZEMERÉNYI, OSWALD. 1987. *Scripta minora. Selected essays in Indo-European, Greek, and Latin*. Ed. by P. Considine and J. T. Hooker. Vol. I. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 53/1.)
- SZEMERÉNYI, OSWALD. 1990. *Einführung in die Vergleichende Sprachwissenschaft*. 4, durchgesehene Auflage. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- VINE, BRENT. 1998. *Aeolic ὀρπετον and deverbative *-etó- in Greek and Indo-European*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge und Kleinere Schriften, 71.)
- WATKINS, CALVERT. 1965. „Evidence in Balto-Slavic“, in: Winter ed., 1965, 116–123.
- WINTER, WERNER, ed. 1965. *Evidence for laryngeals*. The Hague–Paris: Mouton.

SUTRUMPINIMAI

- abl. – *ablativus*, abliatyvas
- alb. – albanų
- acc. – *accusativus*, galininkas
- adi. – *adiectivum*, būdvardis
- adv. – *adverbium*, prieveiksmis
- air. – airių
- angl. – anglų
- aor. – aoristas, įvykio veiksmo būtasis laikas
- arm. – armėnų
- asm. – asmuo
- at. – atikiečių
- av. – Avestos
- b. k. – bendrinės kalbos forma
- būd. – būdvardis
- bltr. – baltarusių
- bsl. – baltų-slavų
- bulg. – bulgarų
- bžsl. – bažnytinė slavų
- c. – *gennus commune*, bendrosios giminės
- C – bet kuris priebalsis
- caus. – *verbum causativum*, kauzatyvinis (priežastinis) veiksmažodis
- coll. – *collectivum*, kuopinis
- comm. – (*genus*) *commune*, bendroji giminė
- comp. – *comparativus*, aukštesnysis laipnis
- coni.-fut. – *coniunctivus-futurum*

- cps. – *compositum*, sudurtinis žodis
 ček. – čekų
 dat. – *dativus*, naudininkas
 demin. – *deminutivum*, mažiškinė forma
 denom. – *denominativum*, vardažodinės kilmės žodis
 dor. – dorėnų
 du. – *dualis*, dviskaita
 durat. – *verbum durativum*, duratyvinis (neapibrėžtos trukmės)
 veiksmažodis
 EL – *e* laipsnis
 EL-C – antekonsonantinis *e* laipsnis
 eol. – eolų
 ep. – epinis
 EŽ – Elbingo žodynelis
 f. – *femininum*, moteriškoji giminė
 gen. – *genetivus*, kilmininkas
 got. – gotų
 gr. – graikų
 H – bet kuris laringalas
 Hes. – Hesichijus
 het. – hetitų
 homer. – Homero
 ide. – indoeuropiečių
 idir. – indoiranėnų
 impf. – *imperfectum*, eigos veiksmo būtas laikas
 inchoat – *verbum inchoativum*, būklės kitimą reiškiantis veiksmo
 mažodis
 inf. – *infinitivus*, bendratis
 instr. – *instrumentalis*, įnagininkas
 intr. – *verbum intransitivum*, intranzityvinis veiksmo mažodis
 ipv. – *imperativus*, liepiamoji nuosaka

- iter. – *verbum iterativum*, iteratyvinis (kartotinis) veiksmazodis
- jon. – jonėnų
- kirč. – kirčiuotė
- klas. – klasikinė kalba
- kret. – kretiečių
- lat. – latvių
- lata. – latvių aukštaičių
- latž. – latvių žemaičių
- lenk. – lenkų
- lesb. – Lesbo dialektas
- lyd. – lydu
- liet. – lietuvių
- lot. – lotynų
- luv. – luvų
- m. – *masculinum*, vyriškoji giminė
- med. – *medium*, medialinė rūšis
- mik. – mikėniečių
- n. – *neutrum*, niekatroji giminė
- N.B. – *nota bene*, pastaba
- NL – nykstamasis laipsnis
- NL-C – antekonsonantinis nykstamasis laipsnis
- NL-V – antevokalinis nykstamasis laipsnis
- nom. – *nominativus*, vardininkas
- nva. – naujoji vokiečių aukštaičių
- obl. – *obliquus*, netiesioginis linksnis
- OL – o laipsnis
- OL-C – antekonsonantinis o laipsnis
- OL-V – antevokalinis o laipsnis
- opt. – *optativus*, geidžiamoji nuosaka
- oset. – osetų
- osk. – oskų

- PaEL – pailgintasis *e* laipsnis
 pair. – airių prokalbės
 PaL – pailgintasis laipsnis
 pal. – palajų
 pan. – panašiai
 PaNL – pailgintasis nykstamasis laipsnis
 PaOL – pailgintasis *o* laipsnis
 pgerm. – germanų prokalbė
 pgr. – graikų prokalbė
 PiL – pilnasis laipsnis
 pb. – baltų prokalbės
 pbsl. – baltų-slavų prokalbė
 pf. – *perfectum*, rezultatinis būtasis laikas (senoji būsenos forma)
 pide. – indoeuropiečių prokalbė
 pidir. – indoiranėnų prokalbė
 pl. – *pluralis*, daugiskaita
 plat. – latvių prokalbės
 pliet. – lietuvių prokalbės
 plg. – palygink
 postvb. – *postverbale*, atgalinis veiksmažodinis vedinys
 pr. – prūsų
 praep. – *praepositio*, prielinksnis
 prk. – perkeltine prasme
 prs. – *praesens*, esamasis laikas
 prt. – *praeteritum*, būtasis laikas
 prvb. – *praeverbium*, veiksmažodinis priešdėlis
 psl. – slavų prokalbė
 ptc. – *participium*, dalyvis
 pved. – vedų prokalbė
 pvz. – pavyzdžiui
 R – bet kuris rezonantas (*ĳ, ų, m, n, r, l*)

rbžsl. – rusų bažnytinė slavų kalba
 refl. – *reflexivum*, sangražinis veiksmažodis
 ryt. liet. – rytų lietuvių
 rus. – rusų
 sab. – sabinų
 sair. – senoji airių
 sampras. – *samprasāraṇa* (samprasāraṇa tipo NL)
 sangl. – senoji anglų
 sav. – senoji Avestos
 sb. – *substantivum*, daiktavardis
 sbžsl. – senoji bažnytinė slavų
 sček. – senoji čekų
 sen. – pasenęs žodis
 sg. – *singularis*, vienaskaita
 sind. – senoji indų
 sisl. – senoji islandų
 sl. – slavų
 slenk. – senoji lenkų
 sliet. – senoji lietuvių
 slot. – senoji lotynų
 slovak. – slovakų
 slovén. – slovėnų
 snord. – senoji nordiečių
 sorba. – sorbų aukštaičių
 spers. – senoji persų
 spr. – senoji prūsų
 srus. – senoji rusų
 srbkr. – serbų-kroatų
 s. v. – *sub voce*, prie antraštinio žodžio
 sva. – senoji vokiečių aukštaičių
 svels. – senoji velsiečių

T – bet kuris obstruentas
 „t. p.“ – ta pati reikšmė
 tarm. – tarminis žodis
 toch. A, B – tocharų A, B
 trans. – *verbum transitivum*, tranzityvinis veiksmažodis
 ukr. – ukrainiečių
 umbr. – umbrų
 V – bet kuris balsis
 vair. – vidurinioji airių
 vak. germ. – vakarų germanų
 vangl. – vidurinioji anglų
 var. – variantas
 vb. – *verbum*, veiksmažodis
 vb. denom. – *verbum denominativum*, daiktavardinis veiksmažodis
 ved. – vedų
 vns. – vienaskaita
 vpers. – vidurinioji persų
 vok. – vokiečių
 vva. – vidurinioji vokiečių aukštaičių
 vvž. – vidurinioji vokiečių žemaičių
 žem. – žemaičių
 žr. – žiūrėk

Ypatingi ženklai

< – kilo iš (reguliari fonetinė raida/pakitimas)
 > – virto (reguliari fonetinė raida/pakitimas)
 ⇔ arba ⇒ – (1) morfologinis pakitimas, (2) darybinis santykis
 (3) skolinimas

- /.../ – fonologinė transkripcija
- [...] – fonetinė transkripcija
- <...> – grafeminė transkripcija
- «...» – citata iš senovės paminklo
- :: – alomorfų santykis; formų santykis
- † – galima, bet nerealizuota forma
- * – rekonstruota forma
- ° – dažniausiai tik su priešdėliais arba tik sudurtiniuose žodžiuose paliudyta forma

FORMŲ RODYKLĖ

BALTŲ KALBOS

Senoji lietuvių

antà 90
añtaras 91
atenčio 182
eimi 22
ešva 88
mėneses gen. sg., *mėnesų*
gen. pl. 117
niedėti 60
pavýčia 151
ratýti, rataū 36
stomenis, stómenį 129
trìmus 150
trisù 150
velmi 194
viešpatni 152

Lietuvių

abù 44, 145
agnùs / āgnus 94
áidinti 89
áigyti 96
aketė 94
akì 96, 100, 152

akivaras 111
akmenijà 171
ākstinas 89, 92
akstìs 92
akštìs 90, 92
áldyti 89, 194
algà 89
alkúnė 144
añpalas 212
angà 98
angìs 145
anyta 89
ánka 98
añkštas, -à 90
añt 90
ántis 62, 90, 197
antpilti 110
añtras 91
apačìa 91
apgūžti 142
apiblōkšti 134
apiė 98
apipjaustytinis 204
apýušris 93, 101

- apivaras* 192
apkáustyti 206
áplamas 196, 215
apniřù, apniraũ, apniřti 209
apřępti 178
apřimti 178
apsiřti 209
aptvarà 111, 114
ãptvaras 111
apvalùs 194
apvãrtis 192
apvijóti 169
apvildo 213
apvilti 214
árdyti 191
ãrti 91, 189
artójas 133
ařžilas 97, 98
qšà 91
aslà 98
ãřaka 92
ařis, -iēs 92
ařmuõ, -eņis 92
ařņis 93
ãřtras 92
ařtuonì 40, 97, 137
ãřutas 91
ataiga 96
atãvaras 111
ateigà 96
atgijo, atgýti 146, 168
atgyvęti 134
atgúti 155
atitókti 131
ãtkalas 193t, 212
atkęrti (-kęrsta, -kęro) 190t
ãtkilas 110
atkilùs 110
atótokis, -io 131
atsiknóti 125
atsiřęžti 179
atsýtę tarm. 149
atsýti 149
atušà 101, 184
atvašà 101, 184
ãtvašas 184
atvérti 184
ãtviras 111, 191
atvóžti 132
áudžiu, áusti 93
áugti, áugu 22, 93
áuksas 93, 141
aũkřtas 90
aunù, aũti 93, 101
ausì 99, 152
ausýti 99
ausřà 93
áušti, áušta, áušo 99
aũti, aunù, aviaũ 93, 101
avýnas 22, 93
avìs, -iēs 32, 35, 99
ažia 94
bálsta, bãlo, bálti 122
báltas 122
bãrti, barù, bariaũ 191

- bèdà* 116
běgu, bėgau, bėgti 120
bernijà 171
béržas 78, 189, 207
bijaũ(si) 104, 168
bijóti 145
bijótis 199
bìldu, -ėjau, bildėti 211
bìlti, prabìlstu, -bilaũ 211
bìržė 207
bliáuti, bliáuju / bliáunu,
blióviau 201
blódu (-iu, -ėju), blódėti 134
blōkšti, bloškiũ (tarm.
blaškiũ), bloškiaũ 134
bodėti 140
bódisi (bōdisi), bodėtis 140
bókštas 90
bráutis, bráujuosi, bróviausi
 202
brėkšta, brėkšti, brėško 116
brėžti, -iu, -iau 116
briáutis, briáujuosi /
briáunuosi 107, 202, 206
brólis 122
bróterautis 122
broterėlis 122
broterystė 122
bróžti, -iu, -iau 122
brúdyti 153, 202
brùnija, brùnyti 107
brúožas 116, 139
bruvìs, brùvį ryt. 48, 60,
 171, 186
búožė 136
būrýs, būrio 153
burnà, bùrną 211
búti, bùvo 48, 153t, 171
būtis 156
būvas 172
buvaũ 154
buveinė 171
buvėjas 171
buvimas 171
būvis, -io 172
buvóti, buvinėti 171
buvōvas 171

čiābuvis / čiabuvýs 171t

dáigas 146, 199
dáigyti 146, 199, 201
dalijù, -ijaũ, dalýti 114
dalìs 114, 192, 211
dantìs 58, 185
darýti 105, 207
dėlė 116
dėlna 192
delù (dilti) 33, 102, 114
devynì, deviñtas 181
dėgti, dėgiu, dėgiau 146,
 199, 201
dieni 165
dėveriį 166
dyglýs 146

- dýgti, dýgsta, dýgo* 146, 199, 201
dīlinti 211
dīlti, dylù / dīlstu, dilaũ 211
dīltis, dīltī 211
dīrti, derù, dýriau 207
dyrēti / dyróti 153
dogmē 134
dógsnis, -io 134
dóklas 122
dótilas 122
drovētis 134
drovùs 135
dróžti, -iu, -iau 134
drùna 107
drútas 154
dù 141
duktē, dūkterī 38, 65, 187
dúmai 106, 154
dūmplēs, -lių 216
dūmti, dumiù, dúmiau 215
dùna, dunējo, dunēti 106
dúona 43, 144
dúoti (dúodu, daviaũ) 39, 115, 137, 143
dūris 211
dūrti, duriù, dúriau 211
dvókla 135
dvóti, -ju, -jau 135
*džíáuti, džíáunu, džió-
viau* 202
džíūtis 156
ēdu (ēmi), ēdžiau, ēti 121
ēglē 87
ēmē 88
érdēti 208
erēlis 92, 97
ēsti 88
ežíà, ežē 94

gālas 192, 212
gařmalas 110
gáudyti 202
gáuju 155, 172, 202
gáuti, gáunu 107
gēda, -os 139
gēlti, gēlia, gēlē 192, 212
gemù 120
gērti, geriù, gēriau 55, 110, 189, 208, 211
gērvē 190
gýdyti 146
gēdu, giedóti 191, 201
gijà 146, 168
gýja 168
gijaũ 107
gildinti 212
gīlti, giliù, gýliau 192, 212
gýna 168
gynù 107
girà 208
giráuti 208
girdyti 189, 207
girià 114, 152
gìrnos, -ų 137, 208

- girtas* 55, 189, 207, 211
gýsla 146, 168
gýti 146
gývas 34, 47, 146, 150, 170
glėbti 142
glėimė 199
glėivės 199t
glejù, glėti 104, 106, 199
glinù, gliniaũ, gliñti 106,
 199
glóbtì 142
glódžiu, glósti 123, 142
glúodas 123, 142
góti, -ju, -jau 25, 120, 123
góžti, -iu, -iau 123, 142
gráužiu 155, 202, 206
grėtas 186
*griáuti, griáuju, grió-
 viau* 156, 202
griáužti 155, 202
grýtis, -ties 147
*griúti, griųvù / griūnù,
 griuvaũ* 154, 202
griùvena, griùvenos 154
griuvėšiai 154
Grýva 147
grūžinėti 155
grúžtis, -ies 155, 202, 206
gūndyti, gundžiu 107, 202
gūrklis / gurklýs, gūrklį 211
guvùs 172
gūžėti, -ja, -jo 143
iena 95
ienavirvė 95
ienikės 95
ieninis 95
ieninykai 95
ienos 95
iesmė 95
iesmėlė 95
iėšmas 50, 96
įgýti 146
įkilas / iñkilas 110
ýla 119
ilgas 212
iľknis 214
iltis, -tiėš 214
imbuvýs, -io 171
irklas 208
irmos, -ų 179, 208
irti, iriù, ýriau 208
irti, yrù / irstu, irau 208
įsigúožti 142
įsigúžti 142
išáldinti 89, 194
išáldyti 89, 194
išblódėti 134
išduna 106
išeigà 96
išeivijà 171
išgýjo 168
išjáudinti 183
iškilas 110
išmatos 162
išpjautinis 204

- išpýti* 148
išplýninti 149
išsimèsti 162
išsimóti 102, 112, 196
ištviróti 112, 210
išvamos 114, 196, 215
ĩvijas 170

jaũ 182
jáudinti 45
jáudintis 183
jaukinti 88, 98
jáunas 182, 202
jáura 203
*jáuti, jáuju / jáunu, jó-
viau* 203
jégà, -òs 117
jėknos / jáknos 183
jemù 88
jéntè, jėnterĩ 183, 197
jóks 131
jóti, -ju, -jau 79, 124
judù, judėti 183
jundù, sujudaũ, jùsti 183
jùnkti (jùnkstu, jùnkau) 88,
100
júosiu, júosti 147
júosta 147
júostas 147
júra 155
jũs, jũsų 156
jũšė 156

kainà 137
kāklas 196
kálnas 68, 193t
kálti, kalù, kaliaũ 193, 195,
215
kárti 191
káuju 206
káulas 167
káustyti 206
kedù, kedėti 103
kėikti, kėikiu, kėikiau 200
kėiktis 200
kėlė 193
kėlìmas 193
kėlinès 193
keliù, kėliau, kėlti 102, 193
kėlmas 193
kėlnès 193
kėlta 193
kėltuva 177, 193
kėrti 190
kiáuras 203
kildyti 212
kilóti 112, 212
kilótis 112
kiltas 212
*kilti, kylù / kilstu, ki-
laũ* 112, 193t, 212
*kinúotis, kinúojuos,
kināvausi* 107
klodýti / klódinti 124
klóti, -ju, -jau 124, 142
klúonas 124, 142

- knóti, -ju, -jau* 125
kóks 131
kópti, kópiu, kópiu 135
kóriau 191
kósiu, kósėti 125
kráuju arba kráunu
(króviau, kráuti) 203
krejù, kriėti 104, 169, 200
kriáuklas (var. kriauk-
lė) 203
kriáulai 203
kriáutė arba kriáutis,
-ies 203
kriáutinė 203
krijas arba krijà, krijaĩ 147,
 169
krytis, -iės 104, 147, 169,
 200
krósnis, -ies 125
krúsnis, -ies ryt. 156, 161
krútis, -ies 156
kruvinas 157, 172
kùlti, kuliù, kúliau 195, 214

laistýti 180
lamātas 197
lámdyti 196t, 215
laminti 105, 196, 215
lámstyti 196t
lašišà 92
lejù, líeti 104, 148, 169, 200
lėmti, lemiù, lėmiau 102,
 105, 196t, 215

lėnas 117
leñgvas 58, 180, 198
lėtas 117
liáutis 204
Lietuvà, Lietuvą 177
lygmalas, -a 113
lijo, lýti 104, 148, 169, 200
lìmti, lìmstu, palimaũ 196t,
 215
lýnas 147, 180
liúnas 157, 173
liútas 157, 173
liútis, -ies 157
lōkyti / luōkyti 142
lópė 125, 142
lóti, -ju, -jau 126

malšýti, malšinti 181
málti, malù, maliaũ 195,
 212, 215
márgas 191, 209
martì, marčiōs 132, 152
māsinti 109
máuju 202tt
máuti, móviau 204
mėdžias 113
mėlas 119
mėlenas žem. 119
mėlynas 119
mėlžiu, mìlžau, mėlžti 181
menčiù 103
mentù, męsti tarm. 103, 105
mėnuo, mėnesio 117

mėtas 186
míelas 148, 200
miglà 60, 181
mýlas 148, 200
mìltai 195, 212
mìndyti 216
minótis 212
mìnti, minù, mýniau 112,
 216
mìrga, mirgėti 191, 209
myžù (sen. *minžù*), *myžaĩ*,
mýžti 181
móti, -ju, -jau 126

nárdyti 190t, 209
nebùvėlis, -io 171
negrėbša 204
neptė 152
nėrtis, neriúosi, nėriau-
si 190t, 209
nėšti 181
nešù 24, 44, 143, 145
nešúosi 143, 145
nevalà 194
nìrti 190t, 209
nýtys 148
nóras 126
norėti 126
nósis, -ies 126
nùduna 106
nudùrti 211
nupuošti 143
nurìmti 46

nusamaĩ 102, 112
nutìldyti 213
nutógti 130
nuvóžti 132
nuvýdinti 150
nužavìnti 106

óda 134
otrùs 134
otùs 134
ožinis 95
ožys, óžio 94

pabūva 172
pabūvėti 172
pačià, pačiòs tarm. 114
pagirtas 55, 208
pagýti 146
pajėgà, -òs 117
pajėgiù, pàjėgiau, pajėg-
ti 117
paliúitis, -ies 157
pántis, -čio 197t, 216
paníedėtas 182
pánta 112, 197t, 216
paremti 178
pāsama 102, 112, 196
pasėlýs 40
pasipuošti 143
pasiūvėti 174
pāstiras 153
pāšaras 111, 190, 210
patì 114, 132, 152

- patirtas* 191, 210
-patni 152
patogùs 130
patùnta 108
paúdrè 161
pavarà 192
pavéliti 194, 214
pavojùs 132
pavõjus 132
pažintas 56, 216
pažinti, pažístu, pažinaũ,
pažinsiu 216
péntis, -ties 197t, 216
periù 102
petÿs, pèčio 109
píemenį 166
píeva 166
pìldyti 212
pìlis 114
pìlnas 54, 114, 127, 212
pìlòti 112, 212
pìlti, piliù (pilù), pýliau 103,
 112, 212
pinaĩ 110
pìnklès 216
pinóti 113
pìnti, pinù, pýniau 103, 110,
 112, 197t, 216
pìrmas 209
pìřštas 110
pýti, pýja, pìjo 148, 169
pjaulaĩ 158t, 174, 204
pjáulas 158t, 174, 204
pjáustyti, apipjáustyti 204
pjáuti, pjáuju / pjáunu,
pjóviau 158, 204
pjautÿnès 204
pjáutuvas 204
pjúklas 158, 204
pjūtis šalia pjútis 159
platùs 35, 103, 115
plečiù, plèsti 36, 103
plèšti, -iu, -iau 118, 140
plýnabalè 149
plýnas 148
plýnè / plýnia 149
plýnliedis, -džio 149
plýnšerè 149
plónas 55, 127
plóti, -ju, -jau 55, 127
plúoštas 140
prabliúiti, prabliùvo 201
prāgaras 100, 110, 114, 189,
 208
pragarmẽ 110
prāviras 111, 191
pražúiti 162
pribriáuti 202
pribuvėja 171
priè 165
prieduraĩ 211
prieigà 96
príepalas 110, 112, 212
pripìjo 169
prisibriáuti 202

- pritógti, -tógstu, -tógau* 130,
 143
própernai 138
prósenis 138
pūlēti, -ėja, -ėja 159
pūliai 158
pūliauti 159
pūliúoja 159
pūliuotas 159
pūliúoti 159
púošiu, púošti 143
puotà 138, 144
púrai 159
púti, pústa / pūva, pù-
vo 158t, 174, 204

ramùs 178
rasà, rásq 178
rātas 36, 103, 111
raūdas 178
rāuti, rāuju/rāunu, ró-
viau 159, 174, 204
rentù, rìsti tarm. 36
rēplēs 178
rēžti, -iu, -iau 118, 140
rēžtis, rēžziuos, rēžiaus 179
riáukė 179
riaũkti, -iù, -iau 179
riáušės 204
ríedu, -ėti 104, 149, 200
riėkti, riekiù 59, 178
riėšutas 90
rìj alas 169

rìjasi, ríetis 169
rìjikas arba rijuòklis 169
rìjimas 169
rìjūnas 169
rìjùs 169
ritù, rìsti 36, 111
rýtas 149
róti, -ju, -jau 79, 127, 179
rùdas 58t, 178
rúožas 118, 140
rúožtas 140
rūtis, -tiēs 159, 174, 205
rùvelis 159, 176, 205

sámbūvis, -io 172
sámstyti 102, 112, 196
sándūra 211
sañtį 59, 186
sántuoka 131, 143
sántvara 114
sáulė 167
saūsas 115, 165
sédėti 120
segù 22
sekù, sėkti 36
sėlenos 119
selėti 128
sėlynos 119
sėmenys, -ny 118
sėmti, semiù, sėmiau 102,
 112, 196
sėti, -ju, -jau 118
siaučiu, siaūsti 186

- sietas* 167
sietuvà 177
sijo 169
sijóti 167
siłpnas 128, 213
siłpsta 213
sinėjas 106
sinù, siniaũ, siñti tarm. 106
sirti 67, 191, 209
sýti tarm. 106, 149, 169
siūlas 160
siúti, siuvù, siuvaũ 160, 174
siuvikas 174
skalà 193
skáldyti 193, 195, 213
skarmalaĩ 113
skedėrla / skedervà 103
skėlti, skeliũ, skėliau 193, 195, 213t
skėrti, skėra, skėro 190
skilti, skilũ, skilaũ 193, 195, 213
skiltis, -ies 211, 213t
skĩndyti 106t
skinù, skýniau, skĩnti 106t
slačiũkas 108
slãtyti, -iju, -ijau 108
slidùs 187
slėkas 167
sliėnas 167
slýstu, slýdau, slýsti 187
slópti, slópstu, slópo 128
smùrtas 211
solýmas 127
sóra, sóros 135
sótis, -ies 25, 128, 132, 135
spáinė 167
spárdyti 190t, 209
spėti, -ju, -jau 119
spìrgti, spìrgsta, spìrgo 209
spìrti, spiriũ, spýriau 128, 190t, 209
spjáuti, spjáuju, spjóviau 16, 205
spragėti 129
sprógti, sprógsta, sprógo 128, 209
stãcias 108
stãtas 108, 151
statiniaĩ 108
statýti 108, 151
statùs 108
stirta 56, 191, 210
styrėti / styróti 153
stógas 129
stóginė 129
stomuõ, stómenį 39, 129, 137
stóras 126, 129, 135
storėti 126
stóti, -ju, -jau 106, 108, 115, 129
stótis 128, 132, 138
stovėti 129
stùmdyti 216

- stùmti, stumiù (stumù), stúmiau* 103, 216
sublódėti 134
súdyti 162
sueiga 96
sugìlti 212
sugũžti 143
sujáudinti 183
sukìlti 212
sulaminti 197
sumùldyti 212, 215
sùnùs 48, 160
súras 160, 162
súris, -io 160
sùsti, sùstù, susaũ 115, 165
susigúožti 142
susigũžti 142
susýti 149
sutóggti, sutóggtu, sutó-gau 130, 143
sutókstu, sutókau, sutók-ti 143
suvijóti 169
sužvìlti 214
sužvìngti 176

šalnà, acc. sg. šálnq 195
šáltas 195
šarà 114
šãras 111, 210
šárka 192
šáudyti 161, 205t

šáuti, šáuju / šáunu, šóviau 205
šėkas 120
šėmas 119, 149t
šėrti, šeriù, šėriau 111, 190
šeši 92
šėšuras 163
Šiauliaĩ, -iùs 205t
šiaulỹs 205
šiáurė 167
šiáutuvás 161, 205t
šìltas 121, 213
šìlti, šìlstu 213
šìršuõ, acc. sg. šìršeni, šìršuolis 210
širtas / širtai 190, 210
šývas 119, 150
šlavù žem. 105
šliáuti žem. 105
šókti, -u, -au 130, 142
šónas 130
šúdas 162
šunì 152
šúokčioti 142
šúokiais, šúokuoti 142
šúsnis, -ies 160
šútitis, -ies 161, 205t

táldyti 195, 213
tárdyti 192, 210
tàs 131
témti, témsta, sutėmo 196, 215

- tėvas* 115, 198
tiltas 55, 194, 213
tilti, tyla, tilo 194t, 213
tinti (tinù, tyniau) 217
týrai 152
týras, -à 152
tyrėti, -ėja 152
týrinti 152
tirti 54, 192, 210
tyruliai 152
tyrumà 152
tógti 130
tokis, tōks tarm. 131
tóks (tókias, tokià, tóki) 131
tókti 130t
tolì 136
tolùs, -ì 136
tóšis, -ies 131
trámdyti 197, 215
trém̃ti, tremiù, trém̃iau
 196t, 215
tridañtis 150
trikójis 150
trýlika 150
trimis 150
trim̃ti, trim̃stu, trimaũ 196t,
 215
trinù 196t, 215
trùna, trunėjo, trunėti 106
tù 49
túlas 108, 158, 161, 206
tulžis 215
tunėti 108
tuñtas 108
tunùs 108
tuõ 141
tvárdyti 111, 190, 192, 210
tvártas 190, 192, 210
tvėrti, tveriù, tvėriau 111t,
 190, 192, 210
tvýroti 112
tvirtas 112, 190, 192, 210

ūdróti, -ója, -ójo 161
ūmùs, acc. sg. ūmu 162
úoksas 93, 141
úolektis, acc. sg. úolekti 144
úosis, -io 144
úostas 141
úšra 93, 101
ùžpalas / užpalas 110, 112,
 212
užpilti 110
užsýti 149
užvérti 184
užvóžti 132

valdyti 193, 196, 213
valià 194
valýti 194
válstyti 194
várstyti 190tt
vařtai 184
varùs 190, 210
vėja 119
vėjas 119, 184

- vejù, vȳti 33, 104, 151
 vélda 193, 196, 213
 vēlinas 193
 velkù, viĩkti, viĩktis 184
 vélnas 193
 vélti, veliù, vēliau 193
 vémti, vemiù, vēmiau 25,
 102, 114, 196, 215
 vérda, virè, vir̃ti 190, 210
 veřšis, -io 184
 vérti, veriù, vēriau 111t,
 184, 191t
 vešù, vešēti 184
 véti, -ja, -jo 59, 119, 184
 vētyti 151
 vētra 184
 viēšpatis 92
 vȳdinti 150
 vijà 170
 vijasi, vijosi, vȳtis tarm. 169
 vijo 104, 151, 169
 vijōklis 170
 vijūnas 170
 vijur̃kas 170
 vilkijà 170t
 vilnos 55, 213
 viltis, viliúos, vȳliaus 194,
 214
 viltis, viltĩ 214
 vimdyti 114, 196, 215
 vinis, -iēs 108
 výras 151
 vyrijà 171
 vir̃ti, vérda 190, 210
 vir̃tinè 191
 vȳsti, vȳsta, vȳto 150t
 vȳti 104, 108, 151
 vȳtyti 151
 vōga / vogà 132
 vōgra 132
 vōjēs 131
 vōjus 131
 vōras 190
 vótis, -ies, vōtĩ 122, 132
 vōžti, -iu, -iau 132
 žālas 111, 194, 214
 žārnos f. pl., žarnà / žār-
 na 192
 žavinti 106
 žavȳti 106, 162
 žēlti, želiù, žēliau 56, 111,
 194, 214
 žéntas 198, 203, 216
 ževérna 109
 žiáunos 175, 205
 žíedēti, žíedēja / žíedi /
 žíesti, žíedėjo 201
 žilti 194, 214
 žinóti 113
 žir̃niai 55, 191, 210
 žlavùs 214
 žmónai 164
 žmonōs 132, 163
 žmónos 164
 žùgara tarm. 114

žūklē 162
žūklīs 162
žūti, *žuvu* arba *žūstu*, *žu-*
vaū 162, 176
žūtis, *-ies* 162
žuvīs 162, 176
žvalīs 214
žveliantį 214
žvilti, *žvīla*, *žvilo* 194, 214
žvilus 214

Latvių

āda 134
agns 94
akmeņkrāte 156
aknas (tarm. *jeķnas*, *aknes*,
aknis) 183
āļa 89
ālētiēs 89
aluōtiēs 89
apakša 91
apkrēvēt 109
aptāstīt 131
aŗt 91
asmens 92
ass I 91
ass II 92
astri 92
astuōņi 97, 137
atdziju 146
atdzīt 146, 168
ātrs 134

atvars 111
aūgt 93
āustra 93
aūžu, *aūst* 93
āzis 94

bāls 122
bārt 191
bāslis 133
bāzīt, *-u*, *-īju* 133
bāzt, *bāžu*, *bāzu* 133
bāztiēs 133
bēda 116
bēgu, *bēgt* 120
bēzrs 189
bēzt 139
biēdēt, *-ēju* 104, 145, 199
biedi 199
biēdināt 199
bijāt 199
bijuōs 145, 168
bīlst, *bīlstu*, *bīldu* 211
bītiēs, *bīstuos*, *bijuōs* 104,
 145, 168, 199
blādēt, *-u*, *-ēju* 134
blāst, *-žu*, *-du* 134
blāūt, *blāuju* / *blāumu*,
blāvu 201
blēt, *-ju* 116
brālis 122
brātaritis 122
brāze 122
brāzētiēs 122

- brâziens* 122
brâzma 122
brâzt / brâzt, brâžu,
 brâzu 122
buôdzinât 121
buôkstîtiês 121
buôzîtiês 139
buôztiês, -žuôs, -zuôs 139
būra / bûris 153
bût 154
- ceĶms* 193
cijuos 145
cîņa 107t
cînîtiês 107
cîtiês, prs. cîstuos 145
- daidzît* 201
dâkstît 123
dâstît 123
dâtali 123
deja 103
deju, diêt 103
dejums 103
dêle 116
deĶna 192
dêls 116
dêt, -ju 116
deviņi, devîtais 181
dîdît 103, 146, 199
diêgt, -dzu 199
diêt 103, 146, 199
dîglis 146
- drâzt, drâžu, drâzu* 134
drunu 107
druvâns 172
druvât 172
dūmi 154
dunêt 106
duôna 43, 144
duôt, duôdu, devu 137
dûre 211
duŗt 211
dzeŗt 189
dzêrve 190
dzîdinât 146
dziêdêt 146, 168
dziêdinât 146
dzija 168
dziju 168
dziŗnas 208
dzîsla, dzîksla 146
dzîvs 146
- egle* 87
êst, êdu / ėmu, ėdu 88, 121
- gāju* 25, 43, 123
gaudît 202
gauju 202
gaunu 107
gâza, gâze 123
gâziens 123
gâzît 123
gâzma 123
gâzt, gâžu, gâzu 123

- gâzums* 123
gâžamais 123
glīve 199
graût, graûju, grâvu 154,
 202
grīva 147
Grīva 147
grût / grût, grûstu,
gruvu 154
grûts 52, 155
gruveši 154
guvu, gût 155, 172

idrs, idra 32, 94, 100
īļens žem. 119
īnals 119
īze 147
īze zemes 147
izkâpt 135
izmeţumi 162
izveņît 196

jât, -ju 124
jàu 182
jaûns 182
jàut / jaût, jàunu / jàuju,
jàvu / javu 203
jàut, jaût 156
jēga 117
jēmu 88
juôžu, -zu, juôzt 147
jūra / jûŗa 155
jūrmala 113

jūs, jūsu 156
jūtis 156
jūtis 156, 203

kaîns 194
kâmêt 124
kâpt, kâpju, kâpt 135
kâptiês 135
kârêtiês, -ējuos 124, 126
kârs 124, 126
kâsēju, kâsêt 125
kaûls 167
kaûstît 206
klât, -ju 124
klîvât 173
krâsns, -s 125
krât, krāju 125
kŗaût, kŗaûju 156, 173, 203
krāvât 203
kreju 203
krevainis 109
kreve 109
krevelains 109
kriêt 104, 147, 169, 200
krija 169
krijât 169
krijuôt 169
kruistîtiês 156
kruîtiês, krujuos / krū-
juos 156
krûtiês, krûjuôds, kru-
vuôds 156
kŗuva 173

- kûpêt, kûpu* 157
kûsât 157

lāpa 125, 142
lāpît, -ĵju 142
lāt, -ju 126
ļāūt 204
leju, liêt 104, 200
lĕts 117
lēzêt, lēžât, lēžâtiês 117, 140
liêgs 170, 198
lija 148, 169
līns, līnis 147
lît, lîstu 148
līvenis 173
līvis 173
luõža 140
luõžât 140
ļuvenis 158, 173
ļuvēns 173
ļuvêt, -u, -ĕju 173

mala 113
maĻt 195
mārša / mārte 152
māt, -ju 126
mēness, -ss / mēnesis,
 -ša 117
mežmala 113
mīļš 148
mīt, minu / miņu, minu /
 mīnu 216
mūdât 158, 174

mūdâtiês 158
mûdinât 158
mûrgi 209
muvu, muynu 158, 174

nāsis 126
nest 181
nîdêt 60
nijas 148
niju 169
nīst, -stu / -žu, -du 182
nīt 148, 169
nīts 148
nuonijas 148, 169

pakâpt 135
panijas 148, 169
panijpiens 169
panīnas 148
paša / pate 152
pašas 152
patāgs 130
pazīt, pazīstu, pazinu 138,
 216
piêtis 197
piēva 166
piļns 212
pīrst / pīrksts 110
pît, pinu, pinu 216
plâns 127
plāt, -ju 127
plaūt, pļauju / pļānu,
 pļāvu 204

- plēst, plēšu* 118, 143
plevināt 109
plīns 149
pluôst, -u, -īju 140, 143
praûls 204
pruôjām 138, 141
pûļi 158
pūlis 158
puôst, pùost 143
pūt, pūstu, puvu 159, 174

rasa 178
rāt, rāju 127, 169
rātiês 127, 169
rats, rati 111
raūna 159
raūstīt, raustīt 205
raût, raūju/raūn, râvu 204
rèmdêt 178
riêksts 90
riêztiês, -žuôs, -zuôs 179
rīts 149
ruds 178
rūte 159, 176, 205

sâkt, sâku 130
sâlīt, -u / -īju, -īju 127
saļmi, saļms 195
saļna 195
sâls, -s 127, 188
saļts 195
sâns, sâni 130
sāre 135

saudīt 205t
saūle 167
sêks / sêka 120
sēmala 119
sēnalas 119
sēt, -ju 118
siēva 200
siŗi, siŗas 209
sīts 150
sivēnica 175
sivēns 175
sīvs 150
slābans 127
slābêt 127
slābs 127, 213
slābt, slābstu, slābu 128
slāna 128
slāpt, slāptu, slāpu 128
slāt, slāju 128
slids 187
sliêka 167
sliêkas 167
snāju, snāt 148
spārdīt 191
speêt, speŗu, spēru 190t, 209
speptiês 190
spēt, -ju 119
sprāgt, sprāgtu, sprāgu 128
stāgs 129
stāmen 129
stāt, -ju 129
stātiês 129
stats 108, 187

<i>stāvēt</i> 129	<i>uôsis, -ša</i> 144
<i>stāvs</i> 129	<i>ùotrs</i> 91
<i>stuņdīt, stūmstīt</i> 216	<i>vâjēt</i> 131, 184
<i>stūmt, stumju, stūmu</i> 216	<i>vâjš</i> 48, 131, 163, 184
<i>sūds</i> 162	<i>vaļa</i> 194
<i>sūrs</i> 160	<i>vārstīt</i> 192
<i>suvēns</i> 175	<i>vārti</i> 184
<i>šait, šaiju / šaiņu,</i>	<i>vāzt, vāžu, vāzu</i> 132
<i>šāvu</i> 48, 161, 205t	<i>veît, veļu, vēlu</i> 193
<i>šķēdēns</i> 103	<i>vērsis, vērsa</i> 184
<i>šķēdērnis</i> 103	<i>veşels</i> 185
<i>šūt, šuvu, šuvu</i> 160, 174	<i>vija</i> 170
<i>tāls</i> 136	<i>vīkt, vēlku, vīku</i> 184
<i>tālu</i> 136	<i>vīņa</i> 213
<i>tāss</i> 131	<i>vinu / viju, vīt, viju /</i>
<i>tāst, tāšu, tāsu</i> 131	<i>vinu</i> 108
<i>tiēvs</i> 198	<i>virât</i> 111t
<i>timt / tīmst, tīmst, tima</i> 215	<i>vīrs</i> 151
<i>tīrs</i> 152	<i>vīst, vīstu, vītu</i> 151
<i>trūdēt</i> 107	<i>vīt, viju / vinu</i> 108, 151
<i>trūdinât</i> 107	<i>zařnas</i> 192
<i>trunu, -ēju, trunēt</i> 106	<i>zeît, zeļu, zēlu</i> 194
<i>tūmst / tuņst, tumstu,</i>	<i>zēvelēt</i> 109
<i>tumsu</i> 216	<i>ziēdēt, ziēdu</i> 201
<i>tūte</i> 161	<i>znuôts</i> 113, 138, 216
<i>tvarts</i> 192	<i>zulkts</i> 214t
<i>uoksta</i> 141	<i>zùobs</i> 176
<i>uôksts, ùoksts</i> 141	<i>zuvs / zivs</i> 176
<i>uôlekts</i> 144	<i>žaiņas</i> 205
<i>ùosa</i> 91	

žaût, žaûju / žaûnu, žâvu
202

Senoji prūsų

ains, ainan 151
ane 89
ansis 91
antars / anters 91
antis 90
assis 92
asy 94
aulāut 204
aumūsnan 158, 174
āustin 165
austo 165
awis 93
berse 189
dumsle 216
gīdan 117
gijwans 147
iau 182
īdeiti / idaiti 121
ioūs 156
iouson 156
irmo 208
īst / istwei 121
iūrin, en – 155
iuse 156
limtwei / lembtwey 215
lins 147
līse 117
mils, mijls 148

newints 181
pettegislo 146
pirsten 110
piuclan 158
raples 178
schokis 120
schuwikis 174
slayx 167
tālis 136
toū 163
tūlan 161
wijrs 151
woaltis 144
wosux 94

SLAVŲ KALBOS

Apibendrintos slavų formas

gaditi 117, 139
gliva 199
gojiti 105
kvapiti 140, 157
linū 147
(o)rěxū 90
plovø, pluti 105
rovø (revø), ruti 105
spěti, -jø 119
svinū 175
trovø, truti 105
tvoriti 190
zovø, zūvati 105

*Bažnytiné slavų**agne, -ęte* sen. 95*baju, bajati* rbžsl. 121*bėda* sen. 141*bez mlūvy* sen. 173*bezmlūvije* sen. 173*bezmlūvīnū* sen. 173*blėju, blėjati* rbžsl. 116*bojō sę* sen. 104, 199*bratrū* sen. 122*bratū* sen. 122*briti sę, brijō sę* sen. 46*brūvī, -i* sen. 171, 186*burja* sen. 206*byti* sen. 48, 154, 171*cėna* sen. 137*damī, dati* sen. 137*darū* sen. 43, 137, 143*dėti, dėjō* sen. 116*dėverь* rbžsl. 166*dīrō, drėti* 105, 207*dōti, dūmō* sen. 215*drėmati, drėmlju* 120*dūšti, dūšterī* sen. 187*dymū* sen. 154*-ėti* sen. 120*gaditi* rbžsl. 139*gaditi, gaždō* sen. 139*gnilū* sen. 158*gniti* sen. 158*gryzō, grysti* sen. 155*idō* sen. 124*iga* sen. 67*inočėdū* sen. 151*inokū* sen. 151*inū* sen. 151*izdryti* sen. 160*izgaziti, -gažu* rbžsl. 123*izmyti sę* sen. 158*jadėtū* sen. 121*jadō, jaxati* sen. 124*jadū* sen. 32, 93t, 100*jamī, jasi, jastū* sen. 88, 121*jatry, gen. jatrūve* rbžsl. 197*jaziņo* rbžsl. 95*jela* 87*jėti* sen. 184*jėtry, jėtrūve* sen. 197*ju/u bei juže/uže* sen. 182*junū* sen. 182*juxa* 156*kladō, klasti* sen. 124*koljō, klati* sen. 193, 195*kolo* sen. 196*krūvī, gen. sg. krūve* sen.

172

krūvīnū sen. 172

- kryti, kryjō* sen. 156
kypěti, kypljō sen. 157
- lajō, lajati* sen. 125, 126
lani sen. 32, 99
lažō, laziti sen. 140
lějō sen. 200
lěňů sen. 117
lěťi sen. 117
lězō, lěsti 117
ljudije sen. 180
lomiti sen. 197
- meljō, mlěti* sen. 195, 212
měra sen. 118
męto, męsti sen. 103
mįgla sen. 60, 181
milů sen. 200
mįňō, męti 112, 216
mirů sen. 200
mlůva sen. 173
mlůvňů sen. 173
mlůvljō, -iti sen. 173
mōtiti, mōštō sen. 103, 105
můlzu rbžsl. 181
můvivo sen. 174
myšī sen. 158
- namajō, namajati (očima)*
 sen. 126
neomůvenů sen. 158, 174
nepokrůvenů sen. 173
nesti sen. 181
- noži* sen. 182
nyrjati 190, 209
- ō sen. 72
oba sen. 145
ovīca sen. 99
oči sen. 96, 100, 152
oĝlů sen. 98
omůvenije sen. 174
omyvati sen. 174
orīlů sen. 97
 -*oriti* sen. 105
osī, -i sen. 85, 92
osla sen. 91
ostňů 92
ostrů sen. 92
osī sen. 92
otvoriti sen. 184
otīčī sen. 86
ožiti sen. 105, 146
ožō, ožiti 90
ožůkũ sen. 90
- pasō, pasti* sen. 126
pěna, pěny sen. 167
piti sen. 51
pljivati sen. 205
pljujō sen. 16, 205
plovō, pluti sen. 138
počiti sen. 146
pojašō, pojasati sen. 137
pokrůvati sen. 173
pokryvati sen. 173

- pomyĝ* sen. 158
poto sen. 198
povinqti sen. 151
poŝirati sen. 208
poŝrĕti sen. 189
praŝiti 128
prĕbyvati sen. 172
prijateljĭ sen. 170
prijati, -ajq sen.170
prĭstŭ / prŭstŭ sen. 110
prĭvŭ sen. 209
prostrĕtŭ 210
provrvĕtŭ sen. 191
pyro rbŝsl. 159
- ramo* sen. 208
rarŭ sen. 127, 142
rasponŭ sen. 110
ratajĭ sen. 133
razoriti sen. 105, 191
razŭ sen. 140
rĕjĝ, rĕjati sen. 60, 104,
 149, 179, 200
rĕzati, rĕŝĝ sen. 118
rinĝti 149, 200
rjuti, revĝ / rovĝ sen. 159,
 179, 205
rodrŭ rbŝsl. 178
rosa sen. 178
rŭvati, rŭvĝ, rŭveŝi sen. 174,
 205
rŭvenica sen. 174
rŭvenikŭ sen. 174
- rykati* sen. 159
rykŭ 159
ryti, ryjĝ sen. 160, 174
- sĕmĕ, -mene* sen. 39, 118
sĕrŭ sen. 119, 149
sĕti, sĕjĝ sen. 118
sinŭ sen. 119, 149
sivŭ sen. 150
slabŭ sen. 127, 213
slama sen. 195
solĭ sen. 127, 188
sĝŝta (sy) sen. 186
stanĝ sen. 129
starŭ sen. 129
stati sen. 106, 129
stojĝ (stojati) sen. 105, 188
sŭbyvati sĕ sen. 172
sŭdravŭ sen. 59
sŭlomiti sen. 105, 196
sŭmĕti, sŭmĕjĝ sen. 120
sŭmrĭtĭ sen. 59
sŭnĕsti sen. 121
suxŭ sen. 165
sŭzoriti sen. 106, 210
svekrŭvi sen. 163
svekry, -ŭve sen. 163
synŭ sen. 160
syrŭ sen. 160
sŭpĕti, sŭpĭnĝ sen. 216
- ŝiti* sen. 160

tajetŭ, tajati sen. 130
tajŏ, tajiti sen. 130
takŭ sen. 131
tatŭ sen. 130
tŭma 196, 215
tŭmĕti sen. 215
tŭnŭ-kŭ sen. 198
tŭrŏ, trĕti sen. 210
tomiti sen. 196, 215
tri sen. 150
trŭmŭ sen. 150
trŭxŭ sen. 150
trovŏ, truti sen. 107
tryti, tryjŏ sen. 107
ty sen. 49, 163, 177

uĉiti sen. 88, 98
ujŭ sen. 93
ukotŭ rbžsl. 99
ukradŏ, ukrasti sen. 125
umyti sen. 158, 174
umyvati sen. 174
uši sen. 99, 152
usta sen. 165
utoliti sen. 195

vĕdĕ, vĕmŭ, vĕdĕti sen. 25,
 109
veljŏ, velĕti sen. 194
vĕra sen. 119
veselŭ sen. 185
vĕtrŭ sen. 184
vezete sen. 88

vŭjŏ sen. 104
vŭritŭ sen. 210
vlasŭ sen. 185
vlĕkŏ, vlĕšti sen. 184
volja 194
voljŏ, voliti sen. 194
vrata sen. 184
vrĕti sen. 190
vŭnoziti sen. 182
vŭsĕ sen. 118
vŭskysĕti sen. 157
vŭzdruti sen. 176
vŭzdrŭvanije sen. 174
vy sen. 156

zabŭvenŭ sen. 171
zabyvati sen. 172
zatvorŭ 111
zŏbŭ sen. 176
-zoriti sen. 106
zovŏ, zŭvati sen. 176
zrĕti sen. 208
zŭvati sen. 175
zvŭnju, zvŭnĕti rbžsl. 176
zvonŭ sen. 176

žena, ženo sen. 69, 133
žila sen. 146
žŭrŏ, žrĕti sen. 208
žirŭ sen. 208
žŭvati rbžsl. 175, 205
živŭ sen. 146, 170

Bulgaru

búr(j)a 206
preživam 175

Serbu-kroatu

bäjëm, bäjati 121
brät 122
brëza 189
brÿja tarm. 202, 206
bÿra 206
djëver 166
drijëmati 120
dÿg 212
gäditi 139
gäziti, -im 123, 142
gljÿva 199
grÿva 147
izmoliti 113
jäsën 144
jëbëm, jëbati 183
júha 156
jÿn 202
kÿsati 157
kÿsnuti 157
krÿ 156
kÿvni 172
kväsiti 144
lÿti se 148
mÿo 200
mÿš 158
mÿti 158

mjëra 118
nÿt, nÿti 148
òrao, òrla 97
pÿr 159
pjëna 167
preživati 175
přst 110
pÿn 212
rämo 208
rÿlo 160
rÿti, rÿjem 160
rüd 178
sÿr, sÿra 160
sÿto 167
släb 128
släma 68, 195
slána, slänu 195
slÿne 167
smjëti, smÿjem 120
sräka 192
sřšljen 210
stänem, stäti 129
ÿtva 90, 197
ÿzak 90
vÿti 151
vjëra, vëra 119
vläs 185
vÿna 213
zäpragnëm, zapràci 128
zët 198
žÿca 146
žÿla 146
žväle 175

žvãlo 175

Slověnu

bájati 121

díti, djem 163

gáditi 139

gáziti, -im 123

jád 93

jěbam, jěbati 183

kísati 157

krî, krvî 156

lãs 185

májem, májati 126

moléti 113

ojě 95

pomđl, -óla 113

pomóli 113

prežtvati 175

ríčati 159

véra 119

Rusų ir rytų slavų

bájaty 121

bedá, bedý, bedú 116

běgu, běči sen. 120

berěza 189

bihú, bíčy ukr. 120

bjaróza bltr. 189

brúja tarm. 206

brúja ukr. tarm. 206

drimáty ukr. 120

dúty, dmú ukr. 215

gádit'sja 139

gaju, gajetŭ, gajati sen. 51,
199

glína 199

góitŭ 105

gríva 147

jadŭno sen. 93

jásenŭ 144

játrovŭ 197

jebú, jetŭ 183

jebú, jéty ukr. 183

jeľ 87

kisélŭ 157

kíslyj 157

kísnutŭ 157

kolesó 196

króvnjy 172

krovŭ 172

kriti, krŭnju sen. 147

kvásitŭ 144

ljúdi 180

meljú, molóť 195

mjatú, mjásti 103

mnu, mjatŭ 112, 216

mólvitŭ 173

mutítŭ, mučú 105

мышь 158*nyrjátʹ* 190*orél, oral* 97*osělok* 91*osót* 91*ostén* sen. 92*ostʹ* 92*perst* 110*pólnyj* 212*prijatʹ* 170*ráju, rájatʹ* 127*rédryj* 178*revnívyj* 159*rínutʹ* 149*rudój* 178*rykatʹ* 159*rýlo* 160*rýtva* tarm. 160*sáni* 130*sáni* sen. 130*séryj* 119*slína* 167*smetʹ, směju* 120*solóma* 195*soróka* 192*svekrý* tarm. 163*syr, sýra* 160*syrŭ* sen. 160*takój* 131*tyl* 161*tylŭ* sen. 161*tŭnu, tjati* sen. 217*tyti, tyju* sen. 108, 161*úgol, uglá* 98*útká* 90*utolítʹ* 195*utovŭ* sen. 90*utvá* 90*uxá* 156*úzkij* 90*véra* 119*vesělyj* 185*vojě* tarm. 95*volčŭca* 171*vólos, -a* 185*vru, vratʹ* 53*vtorój* 91*výmja* 161*vymja, vymene* sen. 161*zažítʹ* 146*znatʹ* 138*ževátʹ* 175*žŭr* 208*Lenkŭ**bajać* 121*bašta* 90

- brew, brwi* 171
gryzę, gryźć 155
iny sen. 151
jad 93
jadzić się 94
jasień 144
jasion sen. 144
jątry / jątrew, gen. jątrowie
sen. 197
jebię, jebać 183
jodła 87
jucha 156

kieł, kła 215
kisiec sen. 157
kisiel sen. 157
kisnąć 157
krew 172
krewny 172
kry, krwie sen. 157
kwapić 140
kwasić 144

lić sen. 148
łoni 32, 99

mnę, miąć 216
mówić (mołwić) 173

naparstek 110
- nażarty* 208
niecić 89

ość 92
oścień sen. 92
osełka 91
oset 91

perz, perzu 159
pęto, pęta 198
pierścień 110
podniecić 89
pragnąć 128
prażyć 128
przekrwiony 176
przyjają sen. 170
pył 158
pyrz sen. 159

ryć, ryję sen. 160
ryczeń 159
rydel 160
rydl sen. 160
rykać sen. 159
rzuć / rzwać, rzwieć sen.
 205

śmieć, śmiem 120
spryjam 170
syta 135
syty 135
szary 119

tyję, tyć 108, 161

wąski 90

węgieł, węgła 98

wesoły 185

wiara 119

wiesioły sen. 185

wilczyca 171

włos 185

wyrwa 174

wznieć sen. 176

żadać się sen. 117

żadny sen. 117

zagoić sen. 105

zarwek sen. 174

żer 208

żwać sen. 175

zwnieć sen. 176

zwonko, dzwonko 176

zwono sen. 176

żydki sen. 146

żyr sen. 208

Čekų

baju, bāti sen. 121

bříza 189

hlína 199

hlíva 199

hojiti 105

jedle 87

jiný 151

keľ, klu 215

kisnout 157

kvapiti 140

kvasiti 144

kysat 157

loni 32, 99

melu, mlít 195

mluviti sen. 173

mnu, mnouti 216

mýti 158

naviti sen. 105

plasati sen. 140

prst 110

přát 170

rudý 178

ryčet 159

rydlo 160

řevný čas 159

sláma 195

slána 195

smět, smím 120

šerý sen. 119

úterý 91

veselý 185

víra 119

žír 208

žvāti sen. 175

Slovakų

jedľa 87

kysel' 157

Sorbu

brjaza ž. 189
kisel a. 157
rytwa a. 160
wutory a. 91

ANATOLIEČIŲ KALBOS

Hetitu

<a-i-iš>, <iš-ša-a-aš> 141
antuwahas 154
āpa, *āpan* 34
appa 82
ār(s)tsi 23
arāi, *ariyanzi* 149
araizzi, *arānzi* 180
ariyezzi 180
ark- 97
arki-, *arkiyēs* 34
ārra 32
arsanzi 23
āssū 49
āssu- 35, 186

ēdmi, *adanzi* 121
e-ep-zi, *appanzi* 40
ekuzi, *akuanzi* 88
ēpzi, *appanzi* 41, 88, 186
ēsa 88, 121
ēsnas 65
ēszī 21, 23
ēzti 23

hādu 186
halkuessar- 89
hanna- 23
hannari 139, 182
hant- 90
hānt- 23
ḫantezzi- 90
harakzi, *harkanzi* 97, 180
hāran- 24
hāras 97
hāriya- 24
harki- 60
har-ki-is- 23
ḫarkiš- 82
harpzi 32, 35
harrai 105
harzi, *harkanzi* 96
hasānti 187
hassa- 60
haštāi 23, 32
hāwi- 35
hazduēr 35
hēkur- 24
hēnk- 24
hikzi 96
hinga 24, 32, 98
ḫišša- 95
huekzi, *hukanzi* 185
huhhas 22, 93
huiszi 185
huliya- 213
hurki- 68
huḡant- 119

huwants 59, 101, 177
ħwiszi 82

idar 23
innaru- 68
ishiyanzi 69, 149
iskallari 193
iskunant- 203
ispāi 119
išhiyanzi 69, 149
itten 100

kikla- 120
kinanzi 137

lāman 40
lāpta 40
likzi, linkanzi 180

mausta 52
mēhur- 24

nahzi 126
nēanzi 201
nēw-ahh- 40

pahhasmi 126
pahhur, pahhuenas 52
pāhhur, pah-wén- 40
paḥ-s- 82
parāi 45
parās 45
pāsi 40

paske- 143
pi-yezzi 50, 121, 184

salkzi 22
sanahzi 198
sarhieddu 67, 191, 209
sēli- 40
seszi 21
siēzzi 88, 98, 187
su- 35
suhha- 160
suuais 65
suwezzi 206

tamata 197
tarahmi 191
tāyezi 130
te-e-zi 40
tēmi 38
tuhhae- 154
tūwa- 135

uarsa 68
uatarnahh- 68
uauarkima- 68

wāgi 45
wāki 132
walhanzi 194
warsiyezzi 185
wenzi 198
zēari 201

Kitos

teju- lyd. 130
ha-a-ú-i-iš luv. 32, 99
hussinta pal. 99
manāti luv. 137
nahhuwai- luv. 126
ya-a-ar luv. 203
yašu- pal. 185
wērti pal. 53

TOCHARŪ KALBOS

Tocharų A

kam 176
kaṃ 176
musk- 52
wākā[t] 132
waštu 67
wiki 47
yowäs 183
ytar 23
yuk 88

Tocharų B

asāre 96
ikām 47
kene 176
keme 176
musk- 52
ostwa 67
pūwar 40

rewät 206
śuwaṃ 175
tsuwa 205
tuwe 49, 177
yakwe 88
yopām 183
yopsa 183

INDOIRANĒŅŪ KALBOS

Senoji indų (vedų ir klasikinis sanskritas)

ābhrāt 116, 189
ābhūt 154
ābhvam 70
ācati 24
adāt (*āva* –) 25, 123
ādihāt 117
ādihvan 182
ādyu- 70
āgāt 25, 43, 123
āha 41, 164
ahām 34, 78
āhiḥ 145
āhūr 41, 164
ajā- 94
ajagarā- 110
ājati 21, 50, 92, 96, 186
ājīnam 95
ajirā- 63
ājñāta- 138
ājraḥ 94
ākṣaḥ 92

- ákṣi* 96
ākuváte 206
álūna- 204
ámāsi 118
aṃhú- 90
amīṣi 96, 197
amitrāyúdh- 45
anákti 97
ānāśa 41
ánaṭ 41
añcati 32
ániti 63, 96, 198
aṅkáḥ 32
ántara- 91
ánti 82
anūpá- 49
ápa 91
ápa 40
ápāt 40, 44, 51
ápat 41
ápatyam 91
aprās 54
áprāt 212
árbhaḥ 32
arítár- 133, 209
arjúna- 60, 82
árṣati 23, 88
ās- 165
āsá 141
ásadat 22
ásájati 22
ásam 21, 164
asan (ví –) 187
ásanat 198
aśarít 190
ásat 21, 42, 88
āskunoti 203
ásman-, *ásnas* 92
ásmi 38
ásṛk, *asnás* 65
aṣṭá, *aṣṭáu* 40, 97, 137
aṣṭaviṣam 16
ásste 88, 121
áststhāt 36
asthi 23
ásti 21, 42, 88
ástṛta- 71
ásva- 88
ásyati 98
atasi 186
átha 36
ātí- 62, 90, 197
át-tha 41
átti, *adánti* 121
ávar (*ápa* –) 191
āvas (ví –) 101
ávati, *ávīt* 88, 205
ávi- 32
ávidat 109
ávidhyat 41
áviḥ 99
ávṛṇak 68
ávyat 104
áyan 41, 164
áyu- 33, 182
áyunak 41, 61

<i>bád̥hate</i> 116, 141	<i>dā́nam</i> 143
<i>bā́hú-</i> 136	<i>darayat</i> 105
<i>bhánati</i> 122	<i>dattáḥ</i> 62
<i>bhā́nú</i> 164	<i>dáyate</i> 105
<i>bháratha</i> 88	<i>devár-</i> 166
<i>bhás</i> 163	<i>deví</i> 48, 70, 133
<i>bhā́ti</i> 43, 122	<i>devyā́ḥ</i> 133
<i>bháyate</i> 104	<i>dhamitá-</i> 216
<i>bhema</i> (má –) 168	<i>dhā́ná-</i> 43
<i>bhrá̇jate</i> 116, 189	<i>dhā́nvati</i> 57, 198
<i>bhrá̇tar-</i> 122	<i>dhārú-</i> 116
<i>bhrí̇ṅanti</i> 46	<i>dháyati</i> 106
<i>bhṛ̇ṅā́ti</i> 191	<i>dhenú-</i> 165
<i>bhrú̇ḥ, bhruvā́ḥ, bhrúvam</i> 60	<i>dhū́māḥ</i> 154
<i>bhū́ri-</i> 153	<i>dhū́nóti</i> 202
<i>bhū́rjá-</i> 207	<i>didáya</i> 153, 201
<i>bhū́yāt</i> 48	<i>dīrghá-</i> 212
<i>brá̇viti</i> 173	<i>dīrghá̇yu-</i> 33, 45, 182, 212
<i>bruvánt-</i> 173	<i>dīyanti</i> 103, 146
<i>bruvánti</i> 173	<i>drá̇tu</i> 120, 135
	<i>druṅá̇ti</i> 172
<i>cakara</i> 81	<i>duhitár-</i> 69
<i>cakāra</i> 81	<i>dū́rá-</i> 135
<i>cakrá̇m</i> 71	<i>dvá́</i> 141
<i>cá̇rati</i> 71, 193, 196	<i>dvipá-</i> 49
<i>caturthá-</i> 36	<i>dyám</i> 72
<i>dadá̇śa</i> 41	<i>éd̥hate</i> 22, 89, 95
<i>dádā̇ti</i> 39	<i>émi</i> 22
<i>dá̇dhā̇ti</i> 38, 117	<i>eṣ-</i> 22, 100
<i>dalí-</i> 114	<i>éti</i> 23, 88
<i>damáyati</i> 81	
<i>dán, datá̇ḥ, dá̇ntam</i> 58, 185	<i>gá̇hate</i> 123

<i>gām</i> 72	<i>iṣā́-</i> 95
<i>gartārúh-</i> 45	<i>iṣirá-</i> 64
<i>gáti</i> 51, 199	<i>iṣu-</i> 22, 100
<i>gātú</i> 123	<i>itá</i> 100
<i>gātú-</i> 51, 199	<i>íti</i> 66
<i>gáyati</i> 51, 199, 201	<i>ítte</i> 96
<i>gírí-</i> 152	<i>íyarti</i> 79, 127, 179
<i>gīrṇáh</i> 55, 207	
<i>gītá-</i> 51, 199	<i>jāgāra</i> 41, 186
<i>gnás</i> 163	<i>jáhāti</i> 121
<i>grávan-</i> 71, 155, 208	<i>jámbha-</i> 176
<i>grívá-</i> 147	<i>jánaḥ</i> 33
<i>grumuṣṭí-</i> 71	<i>janāms-i</i> 67
<i>gūrtáh</i> 208	<i>jánas</i> 25, 33
<i>gurú-</i> 52, 71, 155	<i>janáyati</i> 25, 81
	<i>jániman-</i> 63
<i>hári</i> 56, 194	<i>jánitar-</i> 63
<i>hávate</i> 176	<i>járanti</i> 55
<i>hirá-</i> 192	<i>járate</i> 208
<i>hírí°</i> 56	<i>jaráyant-</i> 106
<i>hitáh</i> 62	<i>jātá-</i> 54
<i>huvé</i> 81, 175	<i>jāti-</i> 54
<i>hváyati</i> 34, 175	<i>jávate</i> 162
	<i>jéman-</i> 74
<i>i</i> 80	<i>jīrṇá</i> 55
<i>ídām</i> 72	<i>jīrṇáh</i> 210
<i>ídās</i> 72	<i>jítá-</i> 74
<i>ihí</i> 100	<i>jīváh</i> 47
<i>íjate</i> 21, 50	<i>jñáta-</i> 56
<i>íkṣate</i> 21, 50, 186	<i>jñubádh-</i> 116
<i>imáh</i> 22, 100	<i>jóguve</i> 205
<i>indhé</i> 22, 100, 84	<i>juhóti</i> 78
<i>irmá-</i> 208	<i>junáti</i> 162

jvālati 214
jyā- 168

kāma- 124
kās- 125
kraviṣ 69, 157, 172
kravyā- 69
kriṇāti 147

lunāti 204
luñc- 69, 179

mānthati 103
manthayati 105
mānyate 79
mārṣṭi 181
mās-, *māsāḥ* 118

may- 50
mēhati 181
mīḍhā- 38
mīh- 181
mīmīte 118
mināti 201
mīvati 52, 204
mṛjānti 181
mṛṇāti 191, 211
mṛśāti 181
mūrdhān- 56
mūrṇā- 212
mūṣ- 158

nāhyanti 182
nākṣati 24

nāma 40
naptí 114, 152
nar- 46, 50, 68
nāsā 126
nāva 181
náyati 47, 201
níndati 60
nirvāṇa- 48
nītá- 47, 148
nṛṣu 59

óhate 185
ójah 93
ójas- 22
óṣati 22, 88
ótum 93

pā- 51
pāhí 51
pakthá- 36
pánthām 44
pánthās 36, 44
paprātha 115
pathás 36
pāti 126
pātni- 152
pāv-ate 48
pavi-tár- 75
paví-tra- 75
pávi-tum 48, 75
pāyas- 148
pāyáyati 51
pāyú- 167

- phéna*- 167
*píbat*i 26, 43, 80
pitá, *pitáram* 51, 64
pitár- 69
prabhú- 70
prātár- 138
práthas- 36
práthate 35, 103, 115
prátika- 49
pratípám 49
prīṇáti 47
prítá- 47, 170
priyá- 170
pr̥ṭhám 110
pr̥thú- 26, 35, 115
púr, *púram*, *pūrṣú* 114
pūrṇá- 54, 212
purūvasu- 45, 49
púrvaḥ 209
pūtá- 48, 74t
púyati 159
- rādhati* 43
raghú- 59, 180, 198
rājaḥ 59
rákṣati, *árakṣat* 59, 180
rámate 46, 178
rarádha 43
rása- 178
ráṣṭi 179
rátha- 36
rávat 205
ráyati 126
- réjate* 180
riṇáti 60, 104, 179
rīyate 104, 149, 179
rjrá- 60
ró(d)hati 180
róhita- 178
rudhirá- 58t, 178
ruvāti 176, 205
- sādáyati* 81
sākám 42, 56
śákam 120
sákhāy- 36
samáyati 55
samítár- 55
sán, *satáḥ* 186
saṅkhá- 33, 36
sanutár 57
śaphá- 37
saptathá- 36
ṣaṣthá- 36
sāt (*áva* –, *ví* –) 51, 69
sauti (*prá* –) 206
setár- 51
śéva- 200
sídati 22
sináti 51, 106
śíraḥ 63
śíras 33
śírṣṇaḥ 63
śíryate 190
śísāti 64, 150
sitá- 51

- śítá-* 64
śívyati 52
snáti 137
somapáḥ 144
spháyate 119
sphirá- 119
sphúrjati 209
sphyá- 36
śrámyati 197
srédhati 187
srjáti 22
ṣṭanihi (ní-) 198
ṣṭhivati (ní-) 205
stár- 60
stáriman- 56
stáuti 121
stāyát 130
sthitáḥ 62, 108, 188
stirṇá- 56, 71
styáyate 153
su- 35, 59, 186
sūdáyati 162
sūkará- 175
śúla- 48
sūmáya- 50, 59
sūnára- 50, 68
sūnúḥ 48, 160
sūr- 167
súṣuti- 71
súte 48, 71, 160, 175
sūtí- 71
sútu- 71, 175
suváti 175, 206
svādate 162
svādúḥ 162
śváśrúṣ 163
śvātrá- 177
śváyati 177
syám 39, 47
śyāmá- 119
syáti 51
syáti (áva -) 69, 149
syúḥ 40, 47
syūtá- 160

-tamá- 34
támas- 63
támisrā- 63, 196
tántram 158
tanú- 57, 115, 198
táratí 191
tāṣṭi 121
taviti (út -) 161, 206
-tha- 34, 36, 81, 88
tirás 33
tíṣṭhati 36, 39
tri 150
tripád- 150
triṣú 150
tudáti 102
tuvám 49, 163, 177

uccháti 101
ucyasi 100
udgátár- 51
údhar, údhnaḥ 161

ugrá- 22, 101
úkṣant- 101
ūná- 48
úpasti- 71
úran- 53
ūrmí- 213
ūrṇā 55, 213
uṣar° 101
uṣarbúdh- 101
uṣás, uṣás 93, 101
uṣás-i 101
usr-á 101
usráyāman- 101
uṣṭá- 22, 101
uttamá 34
uttāná 57
ūvur 93

vádati 68, 185
váhatha 88
válśa- 185
vámiti 25, 196
vāmtá- 215
vánate 198
vár- 203
várk 68
várṣati 185
vásati 185
vásu- 185
váti 59, 119, 177, 184
vávakṣa 184
váyas- 47, 151
váyati 131

véda 25, 81, 109
véttha 25, 81
vídhyati 41
vidúr 109
viṃśatí 47
vírá- 151
virapśá- 71
vírúdh- 45, 49
viṣá- 47
viṣitá- 51
viśvānara- 45
viśvāvasu- 45, 185
vítá- 151
vṛkaḥ 170
vṛkíḥ 48, 170t
vṛṣ-an- 184
vyáyati 104

yábhati 183
yákr̥t, yaknáḥ 183
yánti 22, 100
yátar- 197
yáti 79, 124
yáva- 61
yávas- 61
yáviṣṭha- 34
yávi-yas- 202
yóniḥ 79
yúdhya 45, 183
yugám 41, 61
yūḥ 156
yūnas 48
yúne 48

<i>yūthá-</i> 156	<i>hunāmi</i> 48, 160
<i>yūtí-</i> 156	<i>hūš, huuō</i> 175
<i>yúvan-, yúnaḥ</i> 48, 182	
<i>yuvaśá-</i> 182	<i>jūš</i> 156
<i>yuváti</i> 203	
<i>yūyám</i> 156	<i>kaēnā-</i> 137
	<i>kamnānar-</i> 46
<i>Avestos, senoji persų</i>	
	<i>mraomī</i> 173
<i>ādarē</i> 41	
<i>āhōitha-</i> 51	<i>paṇtā, paṇtaṃ</i> 44
<i>aidiiu</i> 70	<i>pasu-vīra-</i> 71
<i>āiiu, yaoš</i> 182	<i>paθō</i> 36, 44
<i>aojah-</i> 22	<i>ptā, ptaram, piθrē</i> 64, 69
<i>Ariyāramna-</i> spers. 46, 178	
<i>aši</i> 96	<i>rauuah-</i> 206
<i>aspa-</i> 88	<i>raθa-</i> 111
<i>aspō-gara</i> 110	
<i>aza-</i> 94	<i>sādra-</i> 137
<i>azəm</i> 34	<i>saḡa-</i> 37
	<i>sāma-</i> 119
<i>bāzu-</i> 136	<i>sarəta-</i> 195
<i>brāzaiti</i> 116	<i>spaiieiti</i> 162
<i>dugədar</i> 69	<i>starəta-</i> 56
<i>duγdar</i> 69	<i>sūnára-</i> 50
<i>ərazrā</i> 60	<i>tū</i> 49, 177
<i>grīuuā-</i> 147	<i>ūnara-</i> spers. 50
<i>hahmī</i> 21	<i>vaēsmən-da</i> 40
<i>hanarə</i> 57	<i>varəsa-</i> 185
<i>haxa</i> 36	<i>vīša-</i> 47

vīšaiti 47*xrū-* 157*xrūra-* 157*xruvi-dru-* 172*yākarə* 183*yāsta-* 61, 137, 183*yāstō* 61*yāti* 79, 124*zauuaiti* 176*zira-žan-* 192*Vidurinioji persų**drūn* 172*Hukar* 175*Armėnų kalba**aganim* 93*agaw* 93*ałam* 180*anēc* 60*anicanem* 60*anun* 40*ari* 149, 180*astł* 60*atamn* 58*ayr* 59*beran* 211*dik^c* 64*dow* 49*ec^cel* 193*eli* 194*erek* 59*gerem* 121*hac^ci* 144*harkanem* 97, 180*haw* 22, 93*keam* 168*kin* 133*Albanų kalba**dhëmb* 176*mal* 113

GRAIKŲ KALBA

*Mikėniečių**/aiksmans/* 96*/ehensi/* 186*/ereen/* 208*/k^uriato/* 147*/t^hehós/* 64*Klasikinė*

ἄταται 128

ἄατος 25, 128

αβελιος 167

ἄγγελος 64

ἀγκύλος 99

ἄγκυρα 99

ἀγκών 99	ἀλφεῖν 89
ἄγμα 132	ἀλφή 89
ἀγμός 132	ἀμάω 181
ἄγνυμι 132	ἀμείβω 153, 181
ἀγρέω 186	ἀμέλγω 59, 181
ἀγρός 94	ἄμη, ἄμη 112, 196
ἄγχω 90	ἀμνός 95
ἄγω 21, 32, 35, 50, 77, 96, 186	ἀμοιβή 153
ἄεσαν 68	ἀμφιπέλομαι 33
ἄεσα 82, 185	ἀμφίπολος 33
ἄεται 128	ἄμφω 44, 145
ἄζεται 186	ἀνάγκη 96
ἄζομαι 183	ἀνδράσι 59
ἄησι 59, 119, 177, 184	ἄνεμος 62, 64, 96, 193, 198
αἶδομαι 96	ἀνήρ 46, 50, 59, 68
αἶθομαι 89	ἀννίς 89
αἶθω 22, 89, 95, 184	ἄντα 57, 90
αἰχμή 55, 96	ἀντί 24, 82
αἰών, -ώνος 182	ἄνυμι 198
ἀκάμας 55, 57	ἄνωγα 96
ἀκέρατος 190	ἄξων 85, 92
ἀκμή 92	ἀπέδρα̃ν 135
ἄκρον 92	ἀπέπλω 138
ἄκρος 24, 31, 92	ἀπό 82, 91
ἀλάομαι 89, 194	ἀποδιδράσκω 135
ἀλέξω 59, 180	ἀποκλάς 215
ἀλέτης 214	ἀργής 23, 82
ἀλέτης ὄνος 214	ἀργός 59
ἀλέω 180, 214	ἄργυρος 23, 59
ἄλη 89	ἀρήγω 180
ἀλήτης 89	ἀρήν 53
ἄλλος 32, 99	ἄροτρον 65, 189
ἄλς, ἄλός 127	ἀρόω 91, 189
ἀλφάνειν 89	ἄρσην 184

ἄστυα 67	γνώσις 138
ἄστήρ 60	γνωτός 56, 113, 138, 216
αὐδή 185	γόμφος 176
αὐλαξ 184	γόνος 33, 82
αὔος, αὔος 165	γόνυ 82
αὐτμή 187	γυνή 133
αὐχέω 185	
ἀ(φ)έξω 184	δαήρ 166
	δαίωμα 25
βανᾶ 133	δέατο 153, 201
βάρβαρος 86	δέμω 197
βαρύς 52, 155, 208	δέρμα 144
βέλεμνα 64	δημοβόρος 110
βέομαι 26, 107, 146, 170	δίδομεν 39
βιβρώσκω 189	διδούς 26
βίος 34, 168, 170	δίδωμι 39, 43t, 46, 66, 137
βίωτος 26, 170, 188	δίνέω, δίνεύω 103
βλώσκω 113	δολιχός 212
βορά 110	δοτός 62, 66
βρύχω 115	δούς 26
βρωτός 55, 207	δύναμαι 205
βώμος 43	δώδεκα 141
βῶν 72	δῶρον 43t, 46, 137, 143
γαμβρός 198	ἕαγα 45
γένεα 67	ἕαων (δωτήρες -) 185
γένεος 25	ἕβαλον 57
γένεσις 54	ἕβαν 25
γενέτωρ 54, 63	ἕθανον 57
γένος 25, 33	ἕβη 43
γέρανος 190	ἕβρωσ 189
γίγνεται 71	ἐγένετο 71
γιγνώσκω 39	ἐγκονέω 198
γνήσιος 54	ἕγνων 39, 113, 138, 216

ἔγρετο 186	ἐπί 34, 98
ἐγρήγορε 41	ἐρείκω 59, 178
ἔγχος 182	ἐρέπτομαι 178
ἐγώ 34, 44	ἐρέτης 133, 193, 208
ἔδμεναι 121	ἐρετμόν 208
ἔδομαι 23	ἐρέω I 53
ἔδοντες 58, 185	ἐρέω II 180
ἔδραμον 120	ἔρρηξα 118
ἐέλδομαι 185	ἔρρωγε 118
ἔζωσα 137	ἐρυθρός 58t, 178
ἔθανον 198	ἐσκεδάσ(σ)α 103
ἔθεμεν 117	ἔσταξα 129
ἔθηκε 117	ἔστην 39
ἔθορον 191	ἔστί 21, 23, 35, 42, 88
εἴκοσι 47	ἔστώρεσα 210
εἶλον 194	ἔταμον 197, 217
εἶμι 22, 38	ἔτλᾶν 57
εἶρω 53	εὐ- 50, 59, 186
εἶσι 23, 88	εὕρηκα 121
ἐκέρασα 191	ἐύς 35
ἐκόρεσε 190	εὖω 22, 88
ἐλαφρός 180	ἔφῶν 171
ἐλαχύς 58, 180, 198	ἔχραον 154
ἐλέγχω 180	
ἐλεύθερος 45	ζειαί 61
ἐλεύσομαι 180	Zῆν 72
ἔμετος 25	ζυγά 67
ἐμέω 196	ζυγόν 41, 61, 67
ἔμολον 113	ζύμη 156
ἐνθεῖν 182	ζωστός 61, 137, 183
ἐννέα 181	ζώω 47
ἐντί 21, 59, 186	
ἔπλησα 110	ἦ 96
ἐπέτασα 109	ἦα 21, 164

ἦβα, ἦβη 117	ἴμεν 22, 100
ἦδομαι 162	ἰός 47
ἦδύς 162	ἴστᾱμι 39
ἦέλιος 167	ἴτε 100
ἦιε, ἦιεν 41	ἰχθυῶς 162, 176
ἦλασα 194	
ἦνεγκα 181	καθαρός 37
ἦνια 91	καλάμη 68
ἦπαρ, ἦπατος 183	κάλαμος 68
ἦρέμα 46, 178	καλέω 121
ἦσται 121	κάμαντ- 25
ἦχή 132	κάματος 55, 57, 188
ἦώς 93	κάπρος 86
	κάπτω 43, 62, 135
θάνατος 55, 57	κασίγνητος 54
θειίνω 27	κέρας 55
θεός 64	κήδομαι 137
θετός 62, 66	κηκίς, -ίδος 130
θήγω 134	κῆνέω 108, 145
θήσατο 116	κῆνυμαί 108, 145
θνατός 55, 57	κλητός 54
θνήσκω, θνήσκω 57, 198	κλώθω 139
θρώσκω 191	κματός 55, 57
θυγάτηρ 65	κνάω 125
θυμός 154	κνήθω 125
θύσις 202	κόγχος 33, 36
θύω I 154, 163	κοέω 206
θύω II 202	κολωνός 68
θωμός 42, 46, 139	κόραξ, -ακος 192
	κρέας 69, 157, 172
ἴδμεν 109	κρέμαμαι 197
ἱερός 64	κυέω 176
ἴθι 100	κύκλος 72
ἴημι 50, 121, 184	κώπη 43

λήνος 55	ὄκρις 24, 32
λόε 158, 173	ὄκτώ 40, 97, 137
λοέω 205	ὄλισθάνω 187
	ὄλισθε 187
	ὄλλυμι 97
μαραίνω 191	ὀμείχω, ὀμιχέω 60, 181
μάρναμαι 211	ὀμίχλη 60, 181
μείς 117	ὄμμα 96, 144
μηνύω 126	ὄμνυμι 96, 197
μιμνήσκω 79, 137	ὄνειδος 60, 182
μισθός 38	ὀνίνημι 182
μῦς 158	ὄνομα 40
	ὄνομαι 139, 182
νεογός 70	ὄπι(σ)θεν 98
νέω 148	ὀπίσσω 34
	ὀρέγω 179
ὄγκος 32	ὄρέσθειον 37
ὄγμος 32, 35	ὀρθός 67
ὀδών 185	ὀρίνω 104, 179
ὄζος 35	ὀρμή 67, 209
ὄζω 77, 97	ὄρνεον 97
οἶαξ 95	ὄρνιας 24, 97
οἶδα 25, 109	ὄρρος 32, 35
οἰδέω 32, 93	ὄρυξα 179
οἶδημα 32, 93	ὀρύσσω 24, 60, 179
οἶδος 94	ὀρφανός 32, 35
οἰήιον 95	ὀρχέομαι 97
οἰκόνδε 40	ὄρχις 34, 97
οἰνή 32, 151	ὄσσομαι 96, 186
ὄις, οἷς 32, 99	ὄστέον 23, 32
οἷσθα 25	οὔθαρ 161
οἶφω 183	οὔρέω 185
οἶχνέω 96	οὔς 32
οἶχομαι 22, 96	ὄφιας 145

ὄφρυς 48, 60, 171, 186

ὄψ 49

ὄψομαι 21, 50, 96

παίω 204

πάτερ 24

πατέρα 69

πατήρ 24, 64, 69

περιτέλλομαι 196

πέρνημι 68

πετάννυμι 109

πήχυς, πᾶχυς 136

πίθι 51

πίμπλημι 54, 110

πίμπρημι 45

πλατύς 35, 115

πλεῖστος 34

πλήθω 110

πλήτο I 194

πλήτο II 110, 112, 212

πλώω 138t

ποία, πόα 166

ποιμῆν 166

πόλις 114

πολύρρην 53

πόρνη 68

πρᾶτος 209

πρωῖ, πρῶ 138

πρώην 138

πταίω 204

πτύω 205

πυρός 51t

πώεα, πῶν 67

πῶθι 43, 80

πῶμα 44, 144

πώνω 44

ρήγνυμι 118

ρήτός 53

ρώομαι 67, 191, 209

σειρή 190

σέσηπα 136

σήθω 137

σήπεται 136

σηπτικός 136

σκάλλω 193

σκεδάννυμι 103

σκελετός 188

σορός 190

σπάθη 36

σπέρμα 144

στάζω 129

στάμων 73t, 129

στατός 62, 73t, 108, 188

στήμων 129

στρωτός 56, 71, 78, 210

σύ, τύ 49

σῶμα 153

τάλαντα 57

τάμνω 197, 217

τανυ° 115, 198

τανυ- 57

τανύγλωσσος 57

τανύφλοιοις 57

-τε 27, 88

τείρω 191

τελαμών 55, 57, 64
 τελέθω 196
 τέλλομαι 72, 193
 τέλλω 67
 τέρετρον 54, 64, 210
 τήκομαι 131
 τηλίκος 136
 τίθεμεν 38, 117
 τίθημι 38, 43, 46, 66, 116
 τλατός, τλητός 55, 213
 τόλμη 67
 τρήμα 54, 210
 τρητός 210
 τρία 150
 τρίπους 150
 τύλη 161
 τύλος 161
 τύνη 49, 177

ὕει 160
 ὕινος 175

φέβομαι 120
 φέρω 44, 81
 φᾶμί, φημί 43, 46
 φοβέω 121
 φιλοίφας 183
 φλέει 201
 φλύει 201
 φλύος 201
 φράτηρ, φρήτηρ 122
 φράτωρ 122
 φύω 171
 φώγω 139

φωνή 43, 46, 142

χῆρος 121
 χλωρός 56, 214
 χορδή 192

ὠλένη 144
 ὠλκα 184
 ὠρεξα 179
 ὠρτο 79, 127, 179
 ὠρυξα 179
 ὠρῶμαι 205

Ἰίκατι 47

ITALIKŪ KALBOS

Lotynų

aboleō, -ēre 97
ācer, ācris 92
acuō 91
acus 91
aeuom, aeuum 182
ager, agrī 94
āgnātus 54
agnus 95
agō 21, 79, 96
aiō 96
alius 32, 99
alō 96
ambō 44, 145
ambulō, -āre 89
amō, -āre 96, 197

- ana* 23
anas, anitis (anatis) 62, 90, 197
anculus 33
angiportus 90
angō 90
angulus 98
angustus 90
animus 62, 96, 193, 198
ansa 91
ante 24, 82, 90
anus, -ūs 23
aperiō, -ire 191
apiō, -ere sen. 40, 88
apiscor 40
aqua 24
arceō 23, 96
āreō, -ēre 96
argentum 23
arō, -āre 63, 91
auiis 65
auris, -is 32
auus 22, 93
axis, -is 85, 92

benignus 70
bibit 43, 80
brūtus 155

caecus 200
calō, -āre 121
capiō 43, 62, 135
capita 67

carniuorus 110
cārus 124
catus 63t
caulis, -is 167
caurus 167
cerebrum 63
cieō, -ēre 108, 145
cīmex, -icis 150
cīuis, ceiuis 200
clārus 54
coēpī 186
cōgnātus 54
cognōmen, -minis 39
collis, -is 68, 194
collus 196
colō, colui, cultum 193
columen, -minis 68
cōmō 88
conditus 62
cōnor, -ārī 198
cōn-sulō 194
con-temnō 217
cornīx, -is 192
coruus, -ī 192
cōs, cōtis 64, 138, 150
costa 130
crābrō, -ōnis 54, 210
crēscō 210
crūdus 157
cruentus 172
cruor, -ōris 33, 172
culmus 68

- datūs* 62
dē 40
dens, dentis 185
diēs fēstus 65
dīruō 205
dō- 44
dolāre 192
doleō, -ēre 25
dolō, -āre 25, 33, 63, 114
dōnec 44
dōnum 143
dormiō, -īre 120
dōs, dōtis 137
dūdum 135

ebulum 87
ebulus, -ī 87
eculus sen. 88
ēdī 41, 121
edō, -ere 41
edō, es, est 121
egō 34, 44
ēmī 41
emō, -ere 41, 88, 181
equus 88
excellō 193

faba 86
fāma 142
fānum 63
fāri 43, 122
fēriāe 65
feriō, -īre 211

figō, -ere 146, 199
filum 146
flāuus 43
flēō, flēre 116
flōrus 43
flōs, flōris 139, 164
for, fāri, fātus 122
frāter 122

genera 67
genitor 54, 63
genus, -eris 25, 33
germen 54, 63
gerō 79
gignit 71
glaber 123
glabrum 123
gnārus 56, 138, 216
(co)gnātus 54
grānum 55, 210
grātus 55, 208
grūs, gruis 190

haru-spex, -spicis 192
hauriō, -īre 99
hērēs 121

icō 50
īdem 38
iēcī 184
iecur, iecinoris 183
ignārus 56
inciēns 177

- inde* 40
ingruō 154, 202
intimus 34
iocineris 183
itā 66
itāquē 66
iter, itineris 23
iubeō 183
iuga 67
iugum 41, 61, 67
iūs, iūris 156
iuuēna 183
iuuēncus 183
iuuō, -āre 88, 205

lāna 55, 213
latens 125
lateō, -ēre 125
lātus 55
(t)lātus 213
lauō, -ere 158, 206
lēuī 148, 180
līmax 167
linō, -ere 147, 180

manēre 120
marem 109
mās 109
mātūrus 24
maximus 34
meiō, -ere 181
mēnsis, mēnsūm 117
mensae 164

mētior, mētīri 118
migrāre 153, 181
mingō, -ere 181
minuō, -ere 201
mītis 200
molō, -ere 195
mōs, mōris 164
moueō 52, 204
mulceō, -ēre 181
mulgeō 181
mūs, mūris 158

nāre, nāuī 137
nārēs 126
nāris, -is 126
nāti-ōn- 54
nātus 54
nōdus 182
nōmen 40
(g)nōscō 39, 138
nōtus 56, 138
nouem 181
(g)nōuī 216

ob 98
obdō 98
ocris 32
octō 40, 97, 137
ōdī 34
odor, -ōris 21
oinos sen. 32, 151
ollus 32, 99
olō, -ere 97

- orbis* 32
orior 127, 179
ornus, -i 144
ōs, ōris 141, 165
ouis, -is 32, 99
- pāscō* 82, 126
pater, patrem 69
pauiō, -īre 204
pellō, -ere 194
percellō 193, 195, 214
perforāre 211
plānus 55, 127
plēnus 54, 212
pōculum, -i 43
postis 111
prae 165
praecellō 193
praeceps, -cipitis 165
priuīgnus 70
prō 44, 138
probus 70
prōmō 181
pūrus 48
pūteō, -ēre 159
- quālis* 131
quandō 44
quī 47
quīcum 47
quid itā 66
quis, quid 47
- rārus* 53
rapiō 178
regō, rēxi 179
rēmus 193, 209
renou-ā-re 40
rōs, rōris 178
rota 36, 111
ruber 58t, 178
rūfus 178
runcō, -āre 60, 179
ruō, ruere 159, 174, 205
rūs, rūris 206
rūtum, rūta (et) caesa 160, 174
- sāl, sālis* 127
sālem 188
sariō, -īre 67, 209
sedeō 24
sēdēs 24
sēmen, -minis 39, 119
serō, -ere 39, 118
sīdō 38
siem, siēs, sied 39, 47
sient sen. 170
sine 57
sistit 36
sistō, -ere 39
sītis 39, 47, 170
socrui 174
socrus, -ūs 163
sōns sontis 186
spernere, sprētum 209

<i>spūma</i> 167	<i>tripēs</i> 150
<i>stāgnum</i> 129	<i>tū</i> 49, 177
<i>stāmen, -minis</i> 39, 129	
<i>status</i> 62, 108, 188	<i>uādō</i> 137
<i>stēlla</i> 60	<i>uāgīna</i> 132
<i>sternere</i> 210	<i>ualeō</i> 193
<i>stō</i> 188	<i>uānus</i> 48, 131, 184
<i>strāmen, -minis</i> 56	<i>ūber, -eris</i> 161
<i>strātus</i> 56, 71, 78, 210	<i>uellō</i> 194
<i>subsistō</i> 39	<i>uergō</i> 68
<i>suffiō, -fīre</i> 154	<i>uerrēs, -is</i> 184
<i>suīnus</i> 175	<i>uērus</i> 119
<i>sūmō</i> 181	<i>uīdī</i> 25, 109
<i>suō</i> 52, 160	<i>uieō, uīēre</i> 104
<i>superbus</i> 70	<i>uīēscō, -ere</i> 150
<i>sūs, suis</i> 48, 175	<i>uīētus</i> 150
	<i>uīgintī</i> 47
<i>tālis</i> 131, 136	<i>uīrēs, -ium</i> 47, 151
<i>tangō</i> 130	<i>uīrus, -ī</i> 47
<i>tegō</i> 24	<i>uīs, uīm</i> 47
<i>tēgula</i> 24	<i>uīuus</i> 34, 47, 147, 170
<i>tem-er-e</i> 63	<i>ulna</i> 144
<i>temnō</i> 197	<i>uncus</i> 32
<i>tenebrae</i> 63	<i>unde</i> 40
<i>terebra</i> 54, 64	<i>unguō, -ere</i> 97
<i>terō, -ere</i> 54, 191	<i>ūnus</i> 32, 151
<i>terram</i> 72	<i>uoueō, -ēre</i> 185
<i>terrās</i> 72	<i>ūrīnor</i> 155
<i>tēstis, -is</i> 70	<i>ūrō</i> 22, 88
<i>tollō</i> 67	<i>ustus</i> 22, 101
<i>tridens</i> 150	<i>uult</i> 194
<i>trifāx, -fācis</i> 136	
<i>trīgintā</i> 150	

Kitos

anams, anamúm osk. 62
ausom sab. 93
menes umbr. 112
pacer umbr. 143
scriftas osk. 164

GERMANU KALBOS

Gotu

aggwus 90
ains 32, 151
airþa-kunds 54
aiwins 182
alands 96
aljís 32, 99
anþar- 91
arans 97
asts 35
aukan 22, 93
awo 93

bandjós 133
brōþar 122

daúhtar 65
doms 42, 139

fagrs 143
fāhan 143
fulls 54, 212
fūls 158

funins 52

gibōs 72, 132

hafjan 43, 62

haihs 200

hals 196

heiwa-fraujin 200

hōf 43, 135

hōrs 124

ist 21

itan 121

ju 182

jugga-laup 183

juk 41

jūs 156

kaúrn 55, 210

kunþs 216

manasēþs 39, 119

-naitjan 60

niun 181

qino 133

-rairoþ 43

rauþs 178

rinnan 60

riqís 59

saian 118
saljan 194
siujan 160
stairno 60
stōma 129
sūnus 48
sweins 175

taujan 205
triggws 154
tunþus 58

un-agands 94

wahsjan 184
waldan 193
wili 194

*Senoji vokiečių
 aukštaičių*

ahsa 92
ana 89
angul 99
ancha 98
ars 32
asc 144
bāgan 139
bellan 211
bora 211
du 163
eiz 32, 94

ēwig 182
fagar 143
first 111
fruo 138
furisto 209
gikewen 205
hel 54
hī(w)a 200
hirni 63
ju 182
jung 183
kiuwan 175
ladan 124
lāo 213
māen 181
mūs 158
nājan 148
nuoen 125
quāt 117
querdar 189
rad 36
sāmo 39, 119
siodan 187
sundro 57
ūtar, ūtrin 161
wā(h)en 119
wār 119
wāra 119
wonēn 198
zand 58, 185
zuo, zua, zō 44

Senoji angļu

bacan 139
bellan 211
blōwan 43, 139
cwelan 192
dohtor 38
flēan 118
flōwan 138t
fōgian 143
hwōsta 125
sēar 165
sēoðan 187
spade, spadu 37
tācor 166

Senoji islandu

æ 22, 93
ægir 24
æs 91
aka 21, 96
arðr 65
askr 144
berja 211
bjork 189
brjóta 202
first 111
flá 118
glaðr 123
gorn 192
hā 120
hlær 213

kvelia 192
olla 193
óss 141
rómr 142
stórr 129
svín 175
þrúðr 49
þū 49
úr 155
vaða 137
vari 203

Vokiečiu

Ahne 89
Dachfirst 111
Euter 161
faul 158
glat vva. 123
glat vvž. 123
Hals 196
hell 54
kauen 175
Köder 189
Korn 210
Kot 117
sieden 187
sōr vvž. 165
Tochter 38
usel(e) vva. 22
wahr 119
zu 44

Anglų

cwēd vangl. 117
daughter 38
glad 123
hornet 55
queen 133

KELTŪ KALBOS

ā sair. 141
 -*ail* sair. 96
aiss sair. 92
áth sair. 124
bág sair. 139
bern(a) air. 211
bráthir air. 122
cath- vair. 64
crú, crau, cró sair. 157
do-eim sair. 181
ech sair. 88
err sair. 32, 35

fiche sair. 47
fír sair. 119
follnadar sair. 193
ibid sair. 80
lān sair. 212
mell vair. 113
ness vair. 182
oen sair. 32
onn vels. 144
rethid sair. 36
rethim sair. 111
retit svels. 36
roth sair. 36
rúad air. 178
sain sair. 57
scurid sair. 190
tinaid sair. 201
tū sair. 49
uinnius sair. 144

Sudarė Veslava Čižik-Prokaševa